

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3148
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2053

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU

Yazar

Prof.Dr. Hamide ZAFER (Ünite 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)

Editör

Doç.Dr. Hakan KARAKEHYA

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2014 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Müjgan Yazıcı

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. İrem Erdem Aydın

Öğretim Tasarımcısı

Öğr.Gör.Dr. Mediha Tezcan

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Doç.Dr. Nilgün Salur

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil ve Yazım Danışmanı

Hatice Çalışkan

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Biriçim Altınordu

Kitap Koordinasyon Birimi

Öğr.Gör. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Ceza Muhakemesi Hukuku

ISBN

978-975-06-1781-2

2. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 49.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Ağustos 2015

İçindekiler

Önsöz xv

Ceza Muhakemesine İlişkin Temel Bilgiler	2	1. ÜNİTE
GİRİŞ	3	
CEZA MUHAKEMESİNİN TANIMI, AMACI VE KAVRAM	3	
CEZA MUHAKEMESİNİN YÜRÜYÜŞÜ	4	
CEZA MUHAKEMESİNİN KAYNAKLARI	6	
Anayasa	6	
2004 Tarih ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu	6	
Uluslararası Sözleşmeler	7	
CEZA MUHAKEMESİNE HAKİM OLAN İLKE VE HAKLAR	7	
CEZA MUHAKEMESİ KURALLARININ UYGULAMA ALANI	9	
Ceza Muhakemesi Kurallarının Zaman Yönünden Uygulanması Derhâl Uygulanma İlkesi	9	
Derhâl Uygulanma İlkesinin Sonuçları	10	
Derhâl Uygulanma İlkesinin İstisnası	10	
Ceza Muhakemesi Kurallarının Yer Yönünden Uygulanması	10	
Ceza Muhakemesi Kurallarının Kişi Yönünden Uygulanması	11	
CEZA MUHAKEMESİ ŞARTLARI	11	
Muhakeme Şartı Kavramı	11	
Muhakeme Şartlarının Bulunmamasının Sonuçları	11	
Bazı Muhakeme Şartları	12	
Şikâyetin Gerçekleşmiş Olması	12	
Şikâyetten Feragat Edilmemiş veya Vazgeçilmemiş Olması	12	
Kusur Yeteneğinin Bulunması	13	
Dokunulmazlığın Bulunmaması	13	
Diğer Bazı Muhakeme Şartları	14	
CEZA MUHAKEMESİ İŞLEMLERİ	14	
Genel Olarak	14	
İşlemlerin Sınıflandırılması	14	
Hâkimlik İşlemi Olan Kararların Verilme Usulü ve Tebliği	15	
Muhakeme İşlemlerinde Süreler	15	
İşlemlerde Sürelerin Geçirilmemiş Sayılması (Eski Hâle Getirme)	16	
Özet	18	
Kendimizi Sınyalım	19	
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	21	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	21	
Yararlanılan Kaynaklar	21	

Ceza Muhakemesi Adli Teşkilatı ve Muhakeme Süjeleri..... **22**

GİRİŞ	23	2. ÜNİTE
BAŞSAVCILIK TEŞKİLATI	23	
Genel Olarak	23	

İlk Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi	23
İkinci Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi	25
Üçüncü Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi	25
Savcılık Faaliyetinin ve Savcılık Makamının Hukuki Statüsü	26
Savcının Yardımcısı Olarak Kolluk	26
YARGI TEŞKİLATI	29
Genel Olarak	29
İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemeleri	30
İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Güncel Örgütlenmesi	30
İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Madde İtibarıyla Yetkisi (Görev Alanı)	31
Madde (Görev) Yönünden Yetkinin İstisnaları	32
İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Yer Yönünden Yetkisi	33
Türkiye'de İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki Kuralları	33
Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki	33
Deniz, Hava ve Demir Yolu Taşıtlarında veya Bu Taşıtlarla İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki	34
Yer Yönünden Yetkisizlik İddiası, Yetkisiz Mahkemenin İşlemleri ve Yetki Uyuşmazlıkları	34
Yer Yönünden Yetki Kurallarının İstisnaları	35
İlk Derece Mahkemelerinin Görev Yönünden Yetkisi	36
Adli Yargı Mahkemelerinin Kişi Yönünden Yetkisi	36
Adliye Dışı Özel Yetkili Mahkemeler	37
Anayasa Mahkemesi	37
Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri	38
Mahkemeye Yardımcı Teşkilat	39
Yetki Kurallarının İstinası Olarak Bağlantı ve Sonuçları	39
Geniş Bağlantının Tanımı ve Sonucu	40
Karışık (Çok Yönlü) Bağlantı ve Sonucu	41
Nispi Yargılama ve Bekletici Sorun Yapma	41
Bekletici Sorun ve Nispi Yargılama Yapmanın Şartları	41
İkinci Derece Adli Yargı Ceza Mahkemeleri: Bölge Adliye Mahkemeleri	42
Üçüncü Derece Ceza Mahkemesi: Yargıtay	43
Yargı Makamını Temsil Eden Kişi Olarak Hâkim	44
Hâkimin Görevden Alınmasını Gerektiren Nedenler	44
Hâkimin Reddi	45
Red İstemi ve Süresi	45
Ret İsteminin İncelenmesi	46
Hâkimin Çekinmesi	47
Red ve Çekinme Yoluyla Görevden Ayrılan Hâkimin Yapabileceği İşlemler	47
SAVUNMA MAKAMI	47
Genel Olarak	47
Şüpheli ve Sanık	47
Şüpheli ve Sanık Kavramları	47
Şüpheli ve Sanığın Hakları	48

Kişi Güvenliği ile İlgili Haklar	48
Kişi Güvenlikle İlgili Diğer Haklar	49
Savunma Hakkı	49
Şüpheli veya Sanığın Yükümlülükleri	51
Soruşturma İşlemlerine ve Koruma Tedbirlerine Katlanma Yükümlülüğü ..	51
Hazır Bulunma Yükümlülüğü	51
Şüphelinin Kişi Olarak Belirlenebilmesi İçin Fizik Kimliğinin Tespiti	53
Müdafî	54
Müdafî Olabilmenin Koşulları	54
Müdafîlik Yapılamayan Hâller	54
Müdafîin Görevlendirilmesi	54
Müdafîin Sayısı	56
Müdafîin Yetkileri	56
Dosyayı İnceleme ve Örnek Alma Yetkisi	56
Şüpheli veya Sanıkla Görüşme ve Yazışma Yetkisi	57
Hazır Bulunma Yetkisi	57
Doğrudan Doğruya Soru Sorma Yetkisi	57
Kanun Yoluna Başvurma Yetkisi	57
Müdafîin Ödevleri	58
Sır Saklama Ödevi	58
BİREYSEL İDDİA SÜJESİ OLARAK MAĞDUR	58
Mağdurun Hakları	58
Kamu Davasına Katılma	59
Katılma Usulü	60
Katılanın Hakları	60
Katılmanın Davaya Etkisi	60
Katılmadan Önceki Kararlara İtiraz	60
Katılanın Kanun Yoluna Başvurması ve Başvurusunu Geri Alması	60
Katılmanın Hükümsüz Kalması	60
Özet	61
Kendimizi Sınayalım	63
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	64
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	65
Yararlanılan Kaynaklar	65

İspat Vasıtaları: Deliller..... 66

3. ÜNİTE

GİRİŞ	67
DELİLLERE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER	67
BEYAN DELİLLERİ	68
Sanık Beyanı	68
Genel Olarak	68
İfade ve Sorgu İçin Davet ve İhzen (Zorla) Getirme	69
İfade ve Sorgu Yöntemi	69
İfade ve Yer Gösterme İşlemleri Arasındaki İlişki	70
Yasak İfade Alma ve Sorgu Yöntemleri	71
Tanık Beyanı	72

Genel Olarak	72
Tanığın Ödevleri	73
Hazır Bulunma	73
Bildiklerini Doğru Olarak Söyleme	74
Yemin Etme	74
Tanığın Beyanda Bulunmaktan ve Yeminden Kaçınmasının Yaptırımı	75
Tanığın Hakları	75
Tanıklıktan Çekinme Hakkı	75
Haklarını Öğrenme, Tazminat ve Masraf Alma Hakkı	76
Tanığın Dinlenme Usulü ve Tanığa Sorulacak Sorular	76
Tanıkların Birbirleriyle ve Sanıkla Yüzleştirilmesi	77
Soruşturma Evresinde Tutulan Tanık Dinleme Tutanakları ile Erken Dinleme Tutanaklarının Kovuşturma Evresinde Duruşmada Okunması	78
Beyan Delillerinin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) Üzerinden Dinlenmesi	78
BELGE DELİLLERİ	80
BELİRTİ DELİLLERİ	81
BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ	81
Genel Olarak	81
Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği	81
Bilirkişiyeye Başvurma Mecburiyetinin Bulunmaması	82
İstisnai Olarak Bilirkişiyeye Başvurma Mecburiyetinin Bulunması	82
Önemli Bir Bilirkişi İncelemesi Olarak Ölünün Adli Muayenesi ve Otopsi	82
Bilirkişinin Ödevleri	83
Bilirkişilik Yapma ve Hazır Bulunma	83
Bilirkişinin Görevini Yapmamasının Yaptırımı	84
Bilirkişinin Yetkileri	84
Bilirkişinin Bilirkişilikten Çekinme ve Ücret Alma Hakkı	84
Bilirkişinin Reddi	85
Teknik Müşavir-Uzman Mütalaası	85
KEŞİF	85
Kavram	85
Keşfe Yetkili Olanlar	85
Keşfin Yerine Getirilmesi	86
Keşif Tutanaklarının Delil Değeri	86
Sanığın Keşif Talebi	86
Özet	87
Kendimizi Sınayalım	88
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	89
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	89
Yararlanılan Kaynaklar	89

4. ÜNİTE

Koruma Tedbirleri-I	90
GİRİŞ	91
KORUMA TEDBİRLERİNE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER	91
Koruma Tedbiri Kavramı	91

Koruma Tedbirlerinin Özellikleri	91
Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları	92
YAKALAMA-GÖZALTI	92
Genel Olarak	92
Fiili Yakalamanın Koşulları	93
Resmî Sıfatı Bulunmayan Kişilere Özgü Koşullar	93
Resmî Sıfatı Bulunanlara Özgü Koşullar	93
Yakalamanın Hükümleri ve Sona Ermesi	94
Yakalamanın Yerine Getirilmesi ve Hakların Hatırlatılması	94
Yakalamanın İlgilere Bildirilmesi	95
Yakalamanın Zamanı ve Yeri	96
Yakalama İşleminin Tutanağa Bağlanması	96
Gözaltına Alma	96
Genel Olarak	96
Gözaltı Kararı Üzerine Yapılacak İşlemler	96
Gözaltı Süresi ve Hâkim Önüne Çıkarma	96
Kolluk Amirince Gözaltı Kararı Verilmesi	97
Tekrar Yakalama Yasağı	98
Yakalama İşleminin ve Gözaltına İlişkin Kararların Denetlenmesi	98
Çocukların Yakalanması ve Gözaltına Alınması	98
Bazı Özel Yakalama ve Gözaltı Hâlleri	99
Yakalama Emri Üzerine Yakalama	99
Olay Yerinde Alınan Tedbirlere Uyulmaması Nedeniyle Özgürlüğün Kısıtlanması	100
Yakalama ve İhzar (Zorla Getirme) Kararlarının Yerine Getirilmesi: Durdurma	100
TUTUKLAMA	101
Kavram	101
Tutuklamanın Maddi Koşulları	101
Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığı	102
Özel Tutuklama Nedeninin Varlığı	102
Yasal Karineler	102
Tutuklamanın Biçimsel Koşulları	103
Tutuklama Yasağının Bulunmaması	103
Muhakeme Şartının Gerçekleşmesi	103
Sanığa Güvence Belgesi Verilmemiş Olması	103
Tutuklamanın Orantılı Olması	104
Hâkim veya Mahkeme Kararı Bulunması	104
Şüpheli ve Sanığın Yokluğunda Tutuklama Kararı Verilmesi	105
Tutuklananın Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi	105
Tutukluluk Süresi	105
Tutuklamaya İlişkin Kararlara Karşı Kanun Yolu	106
Tutukluluğun Denetlenmesi ve Sona Ermesi	106
Yasa Gereğince Denetlenmesi	106

Tahliye Talebiyle Denetlenmesi	109
Adli Kontrol Talebiyle Denetlenmesi	109
Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi	111
Tutuklunun Müdafî ile Yazışma ve Görüşme Hakkı	111
ADLİ KONTROL	111
Kavram	111
Adli Kontrol Uygulanabilmesinin Koşulları	112
Adli Kontrol Tedbirinin Kapsayabileceği Yükümlülükler	112
Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Merciler	112
Adli Kontrol Kararının Kaldırılması	113
Adli Kontrol Kararına Karşı Kanun Yolu	113
Adli Kontrol Kararının İçerdiği Yükümlülüklerle Uymamanın Yaptırımı	113
Özet	114
Kendimizi Sınayalım	115
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	116
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	116
Yararlanılan Kaynaklar	116

5. ÜNİTE

Koruma Tedbirleri-II 118

GİRİŞ	119
ARAMA	119
Kavram	119
Aramanın Koşulları	120
Şüpheli ve Sanık Açısından	120
Şüpheli Olmayan Kişiler Açısından	120
Arama Kararı ve Emri Vermeye Yetkili Merciler	121
Arama Kararı ve Emrinin Unsurları	121
Aramanın Yapılacağı Zaman	122
Arama İşleminin Tutanağa Bağlanması	122
Aramada Hazır Bulunabilecek Olan Kişiler	122
Aramanın Amacının Bildirilmesi	123
Aramanın Sonucu	123
Aramanın Sonunda Yapılacak Bildirimler ve Aramanın Belgelenmesi	123
Aramada Rastlantı Sonucunda Elde Edilen Delillere Elkonulması	123
Avukat Bürolarında Arama	123
Önleme Araması	124
ELKOYMA	125
Kavram	125
Elkoymanın Konusu	125
Genel Olarak	125
Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması	126
Muhafaza (Koruma) Altına Alma ve Elkoyma	127
Elkoyma Karar ve Emrinin Verilmesi, Denetlenmesi	127
Elkoyma İşleminin Yapılması	128

Elkonulamayacak Eşya	128
Mektuplar, Belgeler	128
Basın Araçları	128
Elkonulan Eşyanın İadesi	128
Elkonulan Eşyanın Korunması veya Elden Çıkarılması	128
Rastlantı Sonucunda Elde Edilen Deliller	129
Özel Elkoyma Şekilleri	129
Postada Elkoyma	129
Zorlama Amaçlı Elkoyma	129
Haksız Elkoyma Nedeniyle Tazminat İsteme Hakkı	131
BİLGİSAYARLARDA, BİLGİSAYAR PROGRAMLARINDA VE KÜTÜKLERİNDE ARAMA, KOPYALAMA VE ELKOYMA	131
Tedbirin Hukuki Niteliği	131
Tedbirin Koşulları	131
Tedbire Karar Vermeye Yetkili Olan Mercî	131
Tedbirin Uygulanma Şekli	132
Tedbir Kararına İtiraz	132
ŞİRKET YÖNETİMİ İÇİN KAYYIM TAYİNİ	132
Tedbirin Hukuki Niteliği ve Tedbirin Uygulanabileceği Suçlar	132
Tedbirin Koşulları ve Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercî	133
Tedbirin Uygulanma Şekli ve Süresi	133
Tedbir Kararına Karşı Başvurulacak Kanun Yolu	133
TELEKOMÜNİKASYON YOLUYLA YAPILAN İLETİŞİMİN DENETLENMESİ	134
Kavram ve Tedbirin Uygulanma Koşulları	134
Tedbire Karar Vermeye Yetkili Merciler	136
Tedbirin Uygulanma Usulü ve Süresi	136
İletişim İçeriklerinin Yok Edilmesi	137
İletişimin Denetlenmesi Sırasında Tesadüfen Elde Edilen Deliller	137
Muhataba Bildirme	137
İletişimin Önleme Amaçlı Denetlenmesi	138
GİZLİ SORUŞTURMACI GÖREVLENDİRME	138
Tedbirin Hukuki Niteliği ve Uygulanabileceği Suçlar	138
Tedbirin Uygulanması	138
Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercî	138
Gizli Görevlinin Yükümlülükleri	139
Tedbirin Uygulanma Şekli	139
TEKNİK ARAÇLARLA İZLEME	139
Tedbirin Hukuki Niteliği ve Uygulanabileceği Suçlar	139
Tedbirin Uygulanacağı Yerler ve Uygulanma Koşulları	139
Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercî	140
Tedbirin Süresi	140
Tedbir Sonucunda Elde Edilen Kişisel Verilerin Yok Edilmesi	140
CEZA MUHAKEMESİ KANUNU DIŞINDAKİ KANUNLARDA YER	

ALAN BAZI KORUMA TEDBİRLERİ	140
İnternet Ortamında Yapılan Yayınlarla Erişimin Engellenmesi Tedbiri	140
Tanık Koruma Tedbiri-Gizli Tanık	141
KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE SEBEP OLUNAN HAKSIZLIKLARIN GİDERİLMESİ	141
Genel Olarak	141
Tazminat Nedenleri	142
Yakalama ve Gözaltı Tedbirleri ile İlgili Nedenler	142
Tutuklama Tedbiri ile İlgili Nedenler	142
Arama Tedbiri ile İlgili Neden	142
Elkoyma Tedbiri ile İlgili Nedenler	142
Kovuşturmaya Yer Olmadığı ve Beraat Kararına Bağlı Tazminat Nedenleri.....	143
Mahkûmiyet Kararına Bağlı Tazminat Nedenleri	143
Yargılamanın Yenilenmesi Hâlinde Tazminat Nedeni	143
İlgiliyi Uyarma Yükümlülüğü	143
Tazminat Davasının Açılması ve Görülmesi	143
Tazminat Talebinin Süresi	143
Zarar Görenin Başvurusu	144
Dilekçe Verilmesi	144
Ağır Ceza Mahkemesinin Kararı	144
Kanun yolu	145
Tazminatın Geri Alınması ve Kamu Görevlileri ile Diğer Kişilere Rücu	145
Tazminat İstenemeyecek Hâller	145
Özet	146
Kendimizi Sınayalım	148
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	149
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	149
Yararlanılan Kaynaklar	149

6. ÜNİTE

Soruşturma ve Soruşturmadan Sonuç Çıkartılması	150
GİRİŞ	151
SORUŞTURMA EVRESİNİN BAŞLAMASI	151
SORUŞTURMA EVRESİNİN İŞLEVİ	152
SUÇUN ÖĞRENİLME ŞEKİLLERİ	152
Re'sen Öğrenme	152
İhbar Yoluyla Öğrenme	152
Şikâyet Yoluyla Öğrenme	153
Tutanakla Öğrenme	154
Diğer Yollarla Öğrenme	154
SORUŞTURMA EVRESİNİN ÖZELLİKLERİ	155
Soruşturmanın Gizliliği	155
Soruşturmanın Yazıllığı	155
Soruşturmanın Dağınıklığı	156

Soruşturmanın Kurala Bağlı Olmayışı	156
Soruşturmanın Kamusalılığı	156
Soruşturmanın Mecburiliği	157
SORUŞTURMADAN SONUÇ ÇIKARMA	157
Genel Olarak	157
İddianame Düzenlenmesi	158
Genel Olarak	158
Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı	159
Genel Olarak	159
Özet	165
Kendimizi Sınayalım	167
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	168
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	168
Yararlanılan Kaynaklar	169

Dar Anlamda Kovuşturma 170

7. ÜNİTE

GİRİŞ	171
DURUŞMA HAZIRLIĞI DEVRESİ	171
Duruşma Hazırlığı Devresinin Makamları ve İşlemleri	171
Duruşma Gününün Belirlenmesi	172
Sanığa İddianamenin Tebliği	172
Duruşmaya Davet Usulü	172
Sanığın Davet Edilmesi	173
Müdafiin Davet Edilmesi	173
Tanık ve Bilirkişilerin Davet Edilmesi	173
Suçtan Zarar Görenin Davet Edilmesi	173
Sanığın Yasal Temsilcisinin ve Eşinin Davet Edilmesi	173
Delillerin Toplanması	173
Erken Dinleme	174
Erken Keşif ve Muayene	174
Erken Sorgu	175
Diğer İşlemler	175
DURUŞMA DEVRESİ	175
Duruşma Devresinin Amacı ve Genel Olarak Yürüyüşü	175
Duruşmaya Hâkim Olan İlkeler	176
Duruşmanın Yoğunluğu	176
Duruşmanın Doğrudan Doğrualığı	176
Duruşmanın Sözlülüğü	176
Duruşmanın Kamuya Açıklığı (Aleniliği)	176
Mahkemenin Teşekkül Etmesi	178
Sanığın Duruşmada Hazır Bulunması	178
Sanığın İlk Oturumda Hazır Bulunma Mecburiyeti	178
Sanığın İlk Oturumda Bulunma Mecburiyetinden Kurtarılması:	
İstinabe Yoluyla Sorgu	178

Sanığın İlk Oturumdan Sonraki Oturumlardan Bağışık (Vareste)	
Tutulması	179
Duruşmanın İdaresi ve Düzeni	179
Duruşma İşlemlerinin Tutanağa Bağlanması	180
Duruşmanın Akışı	181
Delillerin Ortaya Konulması	181
Genel Olarak	181
Tanık ve Bilirkişinin Dinlenmesi ve Soru Sorulması	181
Belge Delillerinin Okunması	182
Belirti Delillerinin Ortaya Konulması	182
Sanığa Ek Savunma Hakkı Verilmesi	183
Esas Hakkındaki Görüşlerin Alınması ve Duruşmaya Son Verilmesi	183
HÜKMÜN OLUŞTURULMASI DEVRESİ	183
Müzakere ve Oy Verme	183
Müzakere Sonucu Oluşturulacak Hüküm Çeşitleri	184
Gerekçeli Hüküm, Hüküm Fıkrası ve Bunların Duruşmada Açıklanması	185
HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI	186
Genel Olarak	186
Geri Bırakmanın Koşulları	187
Geri Bırakmanın Sonuçları	187
Hükmün Bildirilmesi	188
Özet	189
Kendimizi Sınayalım	190
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	191
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	192
Yararlanılan Kaynaklar	192

8. ÜNİTE

Kanun Yolları	194
GİRİŞ	195
KANUN YOLLARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	195
Kavram	195
Kanun Yollarının Sınıflandırılması	195
Kanun Yollarına Başvurma Hakkı Olanlar	196
Genel Olarak	196
Cumhuriyet Savcısı	196
Şüpheli/Sanık	196
Avukat	196
Şüpheli veya Sanığın Yasal Temsilcisi ve Eşi	196
Katılan/Suçtan Zarar Gören	197
Kanun Yoluna Başvurma Biçimi	197
Kanun Yolunun Belirlenmesinde Hata	197
Kanun Yolu Başvurusundan Vazgeçme veya Başvuruyu Geri Alma	197
Aleyhe Değiştirme Yasağı	198
OLAĞAN KANUN YOLLARI	198

İtiraz	198
Genel Olarak	198
İtiraz Makam ve Mercileri	198
İtiraz Süresi ve İtiraz Usulü	199
İtirazın İncelenmesi	199
İtirazın Etkisi ve Sonucu	200
İstinaf	200
Genel Olarak	200
İstinaf Denetimine Konu Olan Kararlar	200
Otomatik İstinaf	200
İstinaf Yasağı Kapsamında Kalan Kararlar	200
İstinaf İsteminde Bulunmanın Süresi ve Talebin İçeriği	201
İstinaf Başvurusunun Etkisi	201
İstinaf Başvurusunun Hükümü Veren Mahkemece Değerlendirilmesi	201
İstinaf Talebinin Tebliği ve Cevabı ile Dosyanın Bölge Adliye Mahkemesine Gönderilmesi	201
Dosya Üzerinden Ön İnceleme (Usuli İnceleme)	201
Dosya Üzerinden Esasa İlişkin İnceleme	202
Duruşma Hazırlığı ve Duruşma	202
Aleyhe Bozma ve Direnme Yasağı	203
Temyiz	203
Genel Olarak	203
Temyiz Edilebilen Kararlar	203
Temyize Edilemeyen Kararlar	203
Temyiz Nedeni	204
Temyiz Nedenlerinin Belirtilmesi	204
Temyize Başvuru Süresi ve Temyiz Talebinin Etkisi	205
Temyiz İsteminin Hükümü Veren Bölge Adliye Mahkemesince Değerlendirilmesi	205
Temyiz İsteminin Kabul Edilebilirlik Yönünden Yargıtay Tarafından İncelenmesi ve Temyiz Talebinin Reddi	205
Esasın İncelenmesi ve Duruşma	206
Temyiz İncelemesi Sonunda Verilecek Karar Türleri	206
Dosyanın Esas Mahkemesine Gönderilmesi	207
Hükümün Bozulmasının Diğer Sanıklara Etkisi	207
Davaya Yeniden Bakacak Mahkemenin İşlemleri	207
Temyiz Kanun Yolu ile İstinaf Kanun Yolu Arasındaki Farklar	208
OLAĞANÜSTÜ KANUN YOLLARI	208
Genel Olarak	208
Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtirazı	208
Kanun Yararına Bozma (Yazılı Emir)	209
Yargılamanın Yenilenmesi	210
Genel Olarak	210
Başvurabilecek Kişiler	210

Yargılamanın Yenilenmesinde Süre	210
Yenilenme Yöntemi	210
Yargılamanın Yenilenmesi Talebinin Etkisi	211
Yargılamanın Yenilenmesi Sebepleri	211
Özet	214
Kendimizi Sınayalım	215
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	216
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	216
Yararlanılan Kaynaklar	216
Sözlük	217

Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Ceza muhakemesinin konusunu oluşturan fiiller, diğer hukuki uyumsuzluklara konu olan fiillere nazaran, toplumsal düzeni daha fazla tehdit eder niteliktedirler. Bu nedenle modern ceza muhakemesinde, ceza davasını kural olarak suçtan zarar gören kimseler değil; kamu adına savcı açar. Ayrıca kanunkoyucu, cezai fiiller için, toplumsal düzeni önemli ölçüde tehdit etmeleri dolayısıyla çoğu kez ağır yaptırımlar öngördüğünden, bu muhakeme faaliyeti sonunda bireyler bakımından onların hayatlarını derinden etkileyecek hürriyeti bağlayıcı cezalar da söz konusu olabilir. Bu bağlamda ceza muhakemesi hukuku toplumsal düzeni ve bireysel menfaatleri yakından ilgilendiren bir yargılama hukuku dalıdır.

Ceza muhakemesi hukuku, kapsamı salt bu hukuk dalına ilişkin olarak ortaya çıkan bir takım temel hakların söz konusu olması nedeniyle, bazen zannedildiğinin aksine, sadece bir takım usuli işlemleri inceleme konusu yapmaz. Bilakis özellikle muhakeme faaliyetine ilişkin olarak ortaya çıkan söz konusu hakların kapsamı ve kullanımını belirlemek bakımından önemli bir maddi içeriğe de sahiptir.

Elinizdeki kitap böylesine önemli ve kapsamlı bir hukuk alanını, öğrenciyi fazla ayrıntılı bilgilere boğmadan, kolay anlaşılır ve akıcı bir dille ele almaktadır. Kitaba bu özelliğini veren temel husus ise, yazar Prof. Dr. Hamide ZAFER'in engin mesleki birikimi ve tecrübesinin kitaptaki yansımasıdır. Öğrencilere faydalı bir çalışma olması dileğiyle...

Editör

Doç.Dr. Hakan KARAKEHYA
Ağustos 2014, Uluönder/Eskişehir.

1

Amaçlarımız

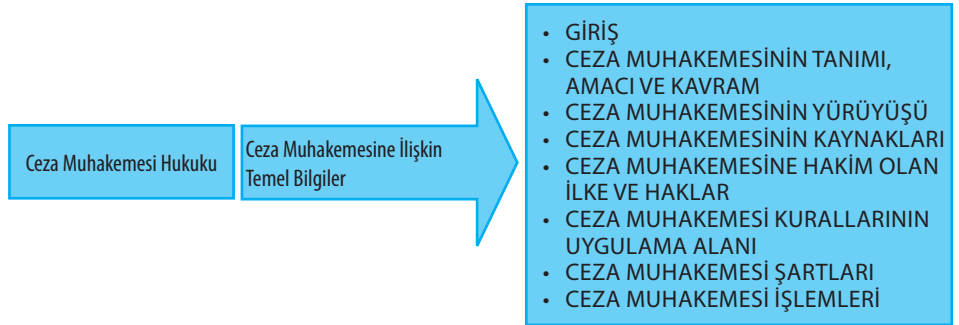
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Ceza muhakemesine ilişkin temel kavramları ve ilkeleri açıklayabilecek,
- Ceza muhakemesi hukukunun kaynaklarını belirleyebilecek,
- Muhakeme kurallarının uygulama alanını tespit edebilecek,
- Muhakeme işlemlerini ve şartlarını analiz edebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Ceza Muhakemesi
- Maddi Gerçek
- Delil Serbestisi
- Derhâl Uygulanma İlkesi
- Muhakemenin Yürüyüşü
- Muhakeme İşlemleri
- Muhakeme Şartları
- Eski Hâle Getirme

İçindekiler

Ceza Muhakemesine İlişkin Temel Bilgiler

GİRİŞ

Ceza muhakemesi, cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak için yürütülen faaliyetler bütünüdür. Ceza muhakemesi hukuku ise bu faaliyetleri düzenleyen hukuk kurallarının bütünüdür. Bu bağlamda ceza muhakemesinde, cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak için belirli kurallar çerçevesinde birtakım faaliyetler yürütülmektedir. Ceza muhakemesini ana hatları ile ele alacağımız kitabımızın bu ilk ünitesinde, ceza muhakemesine ilişkin temel birtakım bilgiler verilecek, sonraki ünitelerde ise bu temel bilgilerin üzerine muhakeme kurumları ve faaliyetleri anlatılacaktır.

Temel bilgilerin yer aldığı bu ilk ünite, öncelikle ceza muhakemesinin temel kavramları incelenecektir. Daha sonra ise ceza muhakemesinin genel yürüyüşü açıklanırken muhakemenin hangi evre ve devrelerden oluştuğu tespit edilecektir. Bunlardan sonra ise ceza muhakemesinin kaynakları ve ceza muhakemesine hâkim olan ilkeler açıklanacaktır.

Bu anlatılanlardan sonra ceza muhakemesi kurallarının uygulanma alanı ele alınırken kişi, yer zaman bakımından uygulanmaya ilişkin esaslar açıklanacaktır. Daha sonra ise ceza muhakemesi şartlarına ilişkin genel açıklamalar yapılarak, bazı muhakeme şartları incelenecektir. Son olarak ise muhakeme işlemleri konusu ele alınacak olup, muhakeme işlemlerinin temel unsurları, muhakeme işlemlerinde süre ve muhakeme işlemlerinde ortaya çıkan sakatlıkların sonuçları gibi konular incelenerek ünite tamamlanacaktır.

CEZA MUHAKEMESİNİN TANIMI, AMACI VE KAVRAM

Ceza muhakemesi hukuku, muhakeme hukukunun bir dalıdır ve kamu hukukuna dâhildir. Bu hukuk dalı, devletin yargı gücünü temsil eden adalet organlarının, bir suçun işlenip işlenmediği konusunda ortaya çıkan ceza uyuşmazlığını çözerken izleyecekleri yöntemi gösteren normlardan oluşur. Ceza muhakemesi hukukunda, bir suçun işlenip işlenmediğinin belirlenmesi sürecinde, kimlerin rol alacağı, bu kişilerin yetki ve yükümlülükleri, yapılacak işlemlerin özellikleri ele alınır.

Ceza muhakemesi, bir suç işlendiği şüphesi ile başlar ve bu şüphenin kesin bir hükümle yenmesine kadar devam eder. Bu süreçte iddia (tez), savunma (antitez) ve yargılama (sentez) olmak üzere üç temel faaliyet söz konusu olur. İddia makamını oluşturan savcılık, iddia faaliyeti çerçevesinde, kamu adına bir kişinin kural olarak bir suçu işlediğini ileri sürer. Savunma makamını oluşturan şüpheli (sanık) ve müdafisi ise bu iddiaya cevap verir. Türk milleti adına yargılama yapan mahkeme/hâkim ise iddia ve savunma makamlarının görüşlerinin bir sentezini yaparak suçun işlenip işlenmediği konusunda vicdani kanaate (maddi gerçeğe) ulaşır ve kanaatine uygun olarak hüküm kurar. Hüküm, kuralın ihlal

edildiğinin ve bunun karşılığında uygulanacak yaptırımın belirlenmesi biçiminde olabileceği gibi kuralın ihlal edilmediğini ve dolayısıyla yaptırım uygulanmasına gerek bulunmadığını tespit biçiminde de olabilir. Bu anlamda hüküm, ortak bir çalışmanın ürünüdür. Ceza muhakemesi hukuku, hükmün üretilmesine katkısı bulunanlar arasındaki ilişkiyi düzenler.

Ceza muhakemesi kanunları, suçun aydınlatılmasına ilişkin kamusal menfaatlerle suç şüphesi altında olan ve muhakeme sürecinde hak ve özgürlükleri kısıtlanan şüpheli/sanığın hakları arasında dengeyi gözeten hükümleri içermelidir. Bu nedenle ceza muhakemesinin amacı, şüpheli/sanığın haklarına, insanlık onuruna ve hukukun temel ilkelerine saygılı bir şekilde suçun işlenip işlenmediği konusundaki maddi gerçeğe ulaşmaktır. Gerçek faillerin cezalandırılması ile sonuçlanan ceza muhakemesi, cezanın genel önleme (ibret) fonksiyonunun gerçekleşmesine ve toplumda barışın ve düzenin sağlanmasına katkıda bulunur.

Türk hukukunda iddia, savunma ve yargılamadan oluşan üçlü faaliyet *suç muhakemesi*, *ceza muhakemesi*, *ceza yargılaması* ve *ceza muhakemeleri usulü* olarak adlandırılmaktadır. Anayasamızda mahkeme (veya hâkim) tarafından yapılan faaliyet yargılama faaliyeti olarak adlandırılmıştır. Biz iddia ve savunma faaliyetini yargılama faaliyeti altında toplamak yerine, iddia, savunma ve yargılama faaliyetlerinin tümünü içeren bir üst kavram niteliğinde olan *ceza muhakemesi* kavramını kullanmayı tercih etmekteyiz. Ayrıca belirtelim ki yasa koyucu da bu üçlü faaliyeti düzenleyen 5271 sayılı ve 26.09.2004 tarihli Yasa'yı, *Ceza Muhakemesi Kanunu* olarak adlandırmıştır.

Ceza muhakemesinin amacı, şüpheli/sanığın haklarına saygılı bir şekilde, onun suçu işleyip işlemediği konusundaki maddi gerçeği ortaya çıkartmaktır. Amaç maddi gerçeği ortaya çıkarmak olduğundan, bu hukuk dalının ispat sistemi de bu amaca uygun olarak gelişmiştir. Bu nedenle medeni muhakemenin aksine ceza muhakemesinde delil serbestisi geçerlidir ve ceza muhakemesinde ispatı gereken hususlar her türlü delille ispat edilebilir. Medeni muhakemedeki gibi kanuni delil sisteminin aksine, hâkim hiçbir delille bağlı tutulmamıştır ve her delili vicdanıyla değerlendirir. Ceza muhakemesinde vicdani delil sistemi geçerlidir.

Suçluların bulunup cezalandırılmasında toplumun yararı vardır. Bu yarar sadece gerçek suçluların cezalandırılması durumunda elde edilebilir. İddiaların muhatabı olan kişinin şüpheli olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle muhakeme faaliyeti tamamlanıncaya kadar şüpheli/sanığın hak ve çıkarlarının korunması gerekir. Günümüzde ceza muhakemesi kuralları, hem şüpheli/sanığın hem de muhakemede rol oynayan diğer süjelerin hak ve çıkarlarını birbirlerinininki ile dengeli biçimde koruyacak kurallar içermelidir. Gerçek her ne pahasına olursa olsun değil, hukuk kuralları içinde ve şüpheli/sanığın insanlık onuru korunarak araştırılmalıdır. Ceza muhakemesi; iddia, savunma ve yargılamadan oluşan ortak bir faaliyettir. Ceza muhakemesinin süjelerinin yani özellikle iddia ve savunmanın birbirinin karşısında değil **maddi gerçeğe** ulaşmak için iş birliği içinde yan yana hareket etmesi asıldır.

SIRA SİZDE

Ceza muhakemesinde mutlak gerçeğe ulaşılmasının amaçlandığı söylenebilir mi?

CEZA MUHAKEMESİNİN YÜRÜYÜŞÜ

Yasaya göre, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin mahkeme tarafından kabulüne kadar geçen evreye “**soruşturma**”, iddianamenin mahkeme tarafından kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreye ise “**kovuşturma**” denir (CMK m.2). Cumhuriyet savcısı, *soruşturma evresi sonunda* toplanan deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa iddianame düzenler (CMK m.170/1).

İddianame, şüphelinin cezalandırılması talebini içeren bir belgedir. İddianame mahkeme tarafından incelenir. İddianamenin mahkeme tarafından kabulüyle kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar (CMK m.175).

Ceza muhakemesi; 1) soruşturma evresi, 2) iddianamenin değerlendirilmesi (ara muhakeme) ve 3) kovuşturma evresi olmak üzere üç aşamada tamamlanır.

Soruşturma evresinde, suç işlendiğinden haberdar olan soruşturma makamları suçla ilişkin delilleri ve fail ya da faileri araştırır. Yasaya göre, Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez, kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere, hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar (CMK 160); *delil toplar, koruma altına alır ve iddiayı oluşturur*. Savcılık, soruşturma evresinin sonunda elde edilen delillere göre ya kamu davasının açılması talebiyle iddianame düzenler ya da kamu davası açılması için gerekli koşullar oluşmamışsa *kovuşturmayaya yer olmadığına* karar verir. Bu evrede, suç isnadı ile ilgili olarak ortaya çıkan uyuşmazlık kesin olarak çözülecek değildir. Suçun şüpheli tarafından işlendiği konusundaki şüphe belirli (yeterli) dereceye ulaşırsa iddianame hazırlanır. Savcının iddianamedeki görüşü, değişebilir niteliktedir. Savcılık *kovuşturma evresinde* yani olay iddianame kabul edilerek mahkemenin önüne taşındıktan sonra bu görüşünü değiştirebilir ve mahkemeden sanığın beraatini talep edebilir. Yasa koyucu, iddia makamının iddianame ile somutlaşan görüşüne bağlayıcılık tanımamıştır. Savcılık (iddia makamı), ceza uyuşmazlığını kendisi açısından ve o an itibarıyla çözümlenmiştir. Yasa, bu görüşün (iddianın) bağımsız, tarafsız başka bir süje yani hâkim önünde savunma ile birlikte yeniden tartışılmasını emretmiştir. Yasa koyucu, hâkimin bu tartışma sonucunda ulaşacağı kanaatle (hükümle) ceza uyuşmazlığının çözülmüş sayılacağını ve kanun yollarından sonra bunun bağlayıcı olacağını kabul etmiştir. Kesin hüküm, istisnalar dışında değişmez ve herkesi bağlar, derhâl yerine getirilmesi gerekir. Bu nedenle iddia faaliyeti ile yargı faaliyeti birbirinden farklı niteliktedir. Savcının faaliyeti soruşturma, mahkemenin faaliyeti ise kovuşturma faaliyetidir.

Soruşturma evresi kural olarak kovuşturma evresinde iddia makamı olarak yerini olacak olan savcılık makamının aktif olduğu bir evredir. Ancak bu evrede de bazı hâkimlik (yargı) faaliyetleri söz konusu olabilir. Örneğin hâkim, tutuklamaya karar verdiğinde ve buna itiraz edilmediğinde, şüphelinin tutuklanıp tutuklanamayacağına ilişkin uyuşmazlık otuz gün süreyle kesin olarak çözülmüş olur. Hâkimin bu kararı bağlayıcı güçtedir. Hâkim de artık koşullar değişmediği sürece bu kararını değiştiremez.

İddianamenin değerlendirilmesi (ara muhakeme) devresi, iddianamenin yetkili ve görevli mahkemenin ilgili defterlerine kaydı ile başlar ve iddianamenin kabulü kararı ile sona erer. İddianamenin kabulü kararı hem ara muhakemenin hem de soruşturma evresinin son işlemidir. Bu işlemle kamu davası açılmış olur (CMK m.175).

Kovuşturma evresi, iddianamenin kabulü kararıyla başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder. Bu evrede, önce duruşma hazırlığı yapılır. Sonra duruşmaya geçilir. Duruşmada iddia ve savunma makamları dinlendiği gibi tüm deliller ortaya konulur ve tartışılır. Son söz sanığa verilerek duruşma bitirilir ve iddia ve savunma çerçevesinde oluşan vicdani kanaate uygun olarak hüküm kurulur. Hüküm, mahkûmiyet veya beraat ya da davanın reddi veya düşmesi biçiminde olabilir. Bu hüküm, temyiz edilirse Yargıtay incelemesinden geçer.

Kanun yollarında, üst derece mahkemeleri, alt derece mahkemelerinin verdiği kararların hukuka aykırı olup olmadığını inceler.

Öte yandan, ceza muhakemesinde kabul edilmiş özel bazı dava ve muhakeme türleri de vardır. Davaya müdahale, gaip ve kaçakların muhakemesi özel muhakeme türleridir.

CEZA MUHALEMESİNİN KAYNAKLARI

Anayasa

Temel hak ve özgürlükler anayasalarda güvence altına alınmış ve bunlara müdahale edilmesinde geçerli olacak kurallar gösterilmiştir. Ceza muhakemesinde özellikle koruma tedbirleri ile kişi hak ve özgürlüklerine müdahale ediliyor olması, ceza muhakemesini yakından ilgilendiren konulara Anayasada yer verilmesi sonucunu doğurmuştur. Kişi güvenliği, adil yargılanma, yasal hâkim ilkesi, masumluk karinesi, kimsenin kendisini ve yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya veya delil göstermeye zorlanamaması, Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler dışında vatandaşın suç nedeniyle yabancı ülkeye iade edilememesi, kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kullanılmaması, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik ve savcılık güvencesi, duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması Anayasada yer alan ceza muhakemesi ilkeleridir.

2004 Tarih ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

Türk ceza muhakemesi hukukunun temel kaynağı, 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. Bu Kanun, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 20.04.1929 - 01.06.2005 tarihleri arasında 04.04.1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu uygulanmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, yedi kitaptan oluşmaktadır. Her kitap kısım ve bölümlere ayrılmıştır. *Birinci Kitap*, "Genel Hükümler" başlıklı olup altı kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Kapsam Tanımlar, Görev ve Yetki"; ikinci kısımda, "Kararlar, Açıklanması ve Tebliği, Süreler ve Eski Hâle Getirme"; üçüncü kısımda "Tanıklık, Bilirkişi İncelemesi ve Keşif"; dördüncü kısımda, "Koruma Tedbirleri"; beşinci kısımda, "İfade ve Sorgu"; altıncı kısımda, "Savunma" yer almaktadır.

İkinci Kitap, "Soruşturma" başlıklı olup iki kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Suçlara İlişkin İhbarlar ve Soruşturma"; ikinci kısımda, "Kamu Davasının Açılması" yer almaktadır.

Üçüncü Kitap, "Kovuşturma Evresi" başlıklı olup iki kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Kamu Davasının Yürütülmesi"; ikinci kısımda, "Kamu Davasının Sona Ermesi" yer almaktadır.

Dördüncü Kitap, "Mağdur, Şikâyetçi, Mâlen Sorumlu, Katılan" başlıklı olup iki kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Suçun Mağduru ile Şikâyetçinin Hakları"; ikinci kısımda, "Kamu Davasına Katılma" yer almaktadır.

Beşinci Kitap, "Özel Yargılama Usulleri" başlıklı olup iki kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Gaiplerin ve Kaçakların Yargılanması, Tüzel Kişilerin Soruşturmada ve Kovuşturmada Temsili, Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme Usulü"; ikinci kısımda, "Uzlaşma ve Müsadere" yer alır.

Altıncı Kitap, "Kanun Yolları" başlıklı olup üç kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Genel Hükümler"; ikinci kısımda, "Olağan Kanun Yolları"; üçüncü kısımda, "Olağanüstü Kanun Yolları" yer almaktadır.

Yedinci Kitap, "Yargılama Giderleri ve Çeşitli Hükümler" başlıklı olup iki kısım içermektedir. Birinci kısımda, "Yargılama Giderleri"; ikinci kitapta "Çeşitli Hükümler" yer almaktadır.

Genel yasa niteliğinde olan Ceza Muhakemesi Kanunu dışında, ceza muhakemesine ilişkin konuları düzenleyen tamamlayıcı ve özel nitelikte yasalar da vardır. Bu yasalar, belirli kişi veya suçlara ilişkin özel muhakeme kurallarını içerdikleri için genel yasayı tamamlayıcı niteliktedirler. Örnek olarak, "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun", "Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu", "Çocuk Koruma Kanunu" gösterilebilir.

Uluslararası Sözleşmeler

Anayasa uyarınca, usulüne göre yürürlüğe konulmuş olan uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir ve bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla dava açılmaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunlar aynı konuda farklı hükümler içerdiği için uyumsuzluk doğarsa esas alınacak olan milletlerarası antlaşma hükümleridir (Ay m.90).

Ceza muhakemesi hukukuna ilişkin temel kural ve ilkelere yer verilmiş olan bildirge ve birçok sözleşme vardır. Örnek olarak şunlar gösterilebilir: 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme, 1975 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1987 tarihli İşkence-nin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi (m.37-40) ve “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi” dediğimiz 1950 tarihli İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle sözleşmeciler devletler Sözleşme'nin kapsamına giren bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına almayı taahhüt etmektedir. Sözleşme'de sözleşmeciler devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerine uyup uymadıklarını denetleyecek uluslararası bir yargı mekanizmasının oluşturulması da öngörülmüştür. Şöyle ki sözleşmeyle güvence altına alınan bir hak ya da özgürlüğün sözleşmeciler devlet tarafından ihlal edilmesi hâlinde mağdur olan birey, iç hukuk yollarını tükettikten sonra, o devleti insan hakları mahkemesine şikâyet edebilir (bireysel başvuru hakkı). Bu sistem 1987'den beri Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Çünkü bu tarihten itibaren Türkiye de 1954'te imzaladığı 1950 tarihli Sözleşme'nin bireysel başvuruya ilişkin hükmünü tanımıştır. Türkiye, mahkemenin zorunlu yargı yetkisini ise 1990'da tanımıştır. Mahkeme, şüpheli veya sanığın haklarını muhakeme sürecinde yeterince korumadığı gerekçesiyle Türkiye aleyhine birçok ihlal kararı vermiştir.

CEZA MUHAKEMESİNE HAKİM OLAN İLKE VE HAKLAR

İlgili olduğu konuda yön verici fikir içeren genel kurala ilke denir. Konunun ayrıntıları bu yön verici fikre (ilkeye) uygun veya aykırı düşmeyecek biçimde düzenlenir. Yasa koyucunun ceza hukuku alanında düzenleme yaparken sahip olduğu takdir yetkisi, sınırsız olmayıp Anayasa ve hukukun genel ilkeleriyle sınırlandırılmıştır. Hukuk devleti, Anayasa'nın ve yasaların üstünde, yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri bulunduğu bilincinde olan devlettir. İlkeler yasada açıkça yer almasa da aksine hüküm bulunmadıkça göz önünde tutulur. Hak ise hukuken korunan menfaati ifade eder ve bazı haklar ilke niteliğindedir.

Ceza muhakemesinin tüm evre ve devreleri bakımından anlam ifade eden en önemli hak ve ilkeler şunlardır

- *Ceza muhakemesinin kamusalılığı ilkesi:* İlke, suç iddiasının kamu adına devlet tarafından hazırlanması ve yargılanmasını ifade eder.
- *Soruşturmanın ve kamu davasının mecburiliği (kanuniliği) ilkesi:* İlke, suçun işlendiğine dair basit şüphe üzerine soruşturmanın adli makamlarca başlatılması veya soruşturma sonunda suçun işlendiğine dair yeterli şüphe üzerine iddianamenin düzenlenmesi zorunluluğunu ifade eder.
- *Masumluk karinesinden yararlanma-lekelenmeme ilkesi:* İlke, adli makamların açıklama ve işlemleriyle henüz yargı kararıyla suçluluğu kesinleşmemiş bir kişiyi suçlu olarak ilan edememesini ifade eder.

- *Kendisini ve yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya ve delil göstermeye zorlanamama (nemo tenetur) ilkesi:* İlke kişinin kendisine karşı yapılan suçlama nedeniyle konuşmaya ve delil göstermeye zorlanamayacağını; adli makamların ikrar elde etmek için şüpheliye işkence ve kötü muamele yapmasının yasak olduğunu ifade etmektedir. Aynı korumadan suçlanan kişinin yakınları da yararlanır.
- *Makul sürede yargılanma ilkesi:* İlke, yargılama süresinin gereğinden fazla uzamasını ifade eder. İşlemler olağan hayatın akışına uygun bir sürede bitirilmelidir. Bu sürenin belirlenmesinde, davanın kapsamı ve ağırlığı dikkate alınır. Ancak mahkemelerin önündeki dava sayısının fazlalığı veya hâkim açığının bulunması yargılama süresinin uzamasını haklı gösterecek nedenler olarak kabul edilemez.

SIRA SİZDE

Makul sürenin belirlenmesindeki sınır nedir? Ne kadar zamandan fazla süren muhakemeler makul sürenin ihlalinin oluşturur?

- *Şüpheden sanık yararlanır ilkesi:* İlke, delillerin duruşmada tartışılması sonucunda sanığın suçluluğu veya suçsuzluğu yönünde hâkimde vicdani kanaat uyanmaması hâlinde bu durumdan sanığın yararlandırılması ve beraat kararı verilmesi gerektiğini ifade eder.
- *Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi:* İlke, mahkemelerin yürütmenin ve davanın taraflarının kontrolünde olmamasını ifade eder.
- *Doğal (tabi-kanuni) hakim ilkesi:* İlke, kişinin kendisine isnat edilen suç tarihinden önce ve kanunla kurulmuş bir mahkeme önünde yargılanma hakkını ifade eder.
- *Çelişmeli muhakeme ilkesi:* İlke, muhakemenin bütün **süjelerinin** (iddia, yargılama ve savunma) birbirlerinin işlemlerinden haberdar olmalarını ve bu işlemlere karşı diyeceklerini (savunma veya iddialarını) hazırlamak için gerekli zamana sahip olmalarını ifade eder.
- *Davasız yargılama olmaz ilkesi:* İlke, mahkemelerin iddia makamının iddianamesinde belirttiği kişi ve olayla bağlı olarak karar verme mecburiyetini ifade eder. Bu ilkeye göre iddia ve talep yoksa yargılamada yok demektir.
- *Delilerin doğrudan doğrualığı ilkesi:* İlke, suçluluk konusunda karar verecek olan mahkemenin araya başka bir makam girmeden delillerle doğrudan doğruya temas geçmesini ifade eder. Bu ilke gereğince hâkim, kural olarak hükmünü duruşmada, önünde tartışılan delillere dayandırmalıdır.
- *Duruşmanın sözlülüğü ilkesi:* İlke, delillerin doğrudan doğrualığı ile yakından ilgilidir ve dosyadaki tüm delillerin duruşmada dinlenmesini, okunmasını ve tartışılmasını ifade eder. Bu nedenle tanıklar duruşmada kural olarak dinlenir; tanıklık edecekleri olaya ilişkin yazılı açıklamada bulunamaz.
- *Kendisine yapılan isnadı ve haklarını öğrenme hakkı:* Kişi neyle suçlandığını ve bu suçlamalarla ilgili ne gibi haklara sahip olduğunu bilmelidir. Aksi takdirde bireysel savunma hakkı kullanılamaz. Savunma hakkının kullanılabilmesinin ön koşulu, hakkındaki iddiayı öğrenmektir.
- *Adil yargılanma hakkı:* Tarafsızlığı ve bağımsızlığı teminat altına alınmış ve kanunla kurulmuş bir mahkeme önünde, aleni duruşmada hakkaniyete uygun olarak yargılanmayı ifade eder.

Yukarıda soyut olarak belirttiğimiz bu ilke ve hakların Ceza Muhakemesi Yasası'nı nasıl etkilediği, aşağıda muhakeme süjeleri ve işlemleri anlatıldığında daha iyi anlaşılacak ve düzenlemelerimizin bu ilkelere uygun olup olmadığı konusunda fikir yürütülebilecektir.

CEZA MUHAKEMESİ KURALLARININ UYGULAMA ALANI

Ceza Muhakemesi Kurallarının Zaman Yönünden Uygulanması Derhâl Uygulanma İlkesi

Somut bir olayla ilgili olarak ceza muhakemesi süreci başlatıldığı anda yürürlükte olan ceza muhakemesine ilişkin kanun hükümleri, muhakeme devam ederken değişmiş olabilir. O zaman, eski kurallara göre yapılan muhakeme işlemlerinin geçerliliğinin ne olacağı ve muhakeme işlemlerine hangi kurallara göre devam edileceği sorunu ortaya çıkar.

Bir muhakeme işleminin, işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan muhakeme kurallarına göre yerine getirilmesi hâlinde kuralın **derhâl uygulanmasından söz edilir**. Eski yasa zamanında yapılmış olan işlemlerin muhakeme devam ederken yürürlüğe girmiş olan yeni Yasa'ya göre tekrarlanması hâlinde yeni kuralları içeren yasanın kendi yürürlüğünden önceki döneme uygulanması söz konusu olur ve bu hâlde *yasanın geçmişe uygulanmasından* bahsedilir. Yeni yasa yürürlüğe girdikten sonra yapılması gereken işlemlerin eski Yasa'ya göre yerine getirilmeye devam edilmesi hâlinde ise eski kural yürürlükten kalkmış olmasına rağmen uygulanmaya devam edileceğinden, eski düzenlemeyi içeren yasanın *ileriye uygulanmasından* söz edilir. Muhakeme yasalarının zaman bakımından uygulanmasında, kural olarak *derhâl uygulanma ilkesi* geçerlidir. Bir muhakeme işlemi, o işlemin yapılacağı tarihte yürürlükte olan yasa hükümlerine göre yerine getirilir.

5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m.4'de, 1412 sayılı CMUK zamanında başlayan ve bu Kanun'a göre yürütülmekte olan soruşturmalar bakımından 5271 sayılı CMK'nın yürürlüğe girmesi ile bu Kanun'un zaman yönünden derhâl uygulanacağı belirtilmiştir. Yani 5320 sayılı Yasa'da, 5271 sayılı yeni CMK'nın uygulanmasında derhâl uygulanma ilkesinin geçerli olacağı kabul edilmiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nu değiştirecek olan usul kanunları açısından da aynı ilke geçerlidir.

Ceza kanunlarının uygulanmasında lehe olan yasanın ileri veya geçmişe uygulanması söz konusu olmaktadır. Muhakeme kuralları da sonuç itibarıyla önce muhakeme ilişkisini ve sonra ceza ilişkisini düşürdüğünden; ceza ilişkisini düşüren kurumları düzenleyen yasaların maddi ceza hukuku yasası olduğunu ve ceza kanunlarının zaman yönünden uygulanmasına ilişkin ilkelerin göz önünde tutulacağını söylemek sorunu çözmeyecektir. Bu nedenle değişiklik öngören yasanın hangi yasada yapıldığına bakılmaksızın muhakeme yasası mı yoksa maddi ceza hukuku yasası mı olduğunu tespit etmek önem taşır. Bazı usul kurumları ceza muhakemesine son verirken aynı zamanda ceza ilişkisini de düşürürler. Örneğin; af, uzlaşma, şikâyetten vazgeçme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kurumlar muhakemeye son vererek devletin ceza verme hakkını da ortadan kaldırdıklarından karma nitelikli olarak kabul edilirler. Bu tür kurumlara ilişkin yasal değişiklikler maddi ceza hukukuna hakim olan lehe olan yasanın geçmişe etkili olması ilkesine göre uygulama alanı bulur. Bu tür kurumlara ilişkin yasal değişiklikler, lehe olmaları şartıyla geçmişe yani muhakemesi devam eden veya infaz edilmekte olan ya da infaz edilmiş olan davalara uygulanır ve muhakeme diriltilebilir.

Ceza muhakemesinin yapılabilmesi bazen şikâyet edilmesi, izin veya talepte bulunması gibi koşullara bağlıdır. İşte bu koşulları değiştiren yasalar açısından da derhâl uygulanma kuralı geçerlidir. Örneğin, re'sen kovuşturulan suç daha sonra şikâyete ya da izne bağlı olarak kovuşturulabilir suç hâline getirilirse buna derhâl uyulması gerekir. Ancak suçun, örneğin şikâyet üzerine değil de re'sen kovuşturulabilir bir suç olduğuna güvenerek hareketsiz kalmış olan mağdurun zarara uğramaması için durum kendisine bildirilerek, isterse şikâyet etmesine olanak tanınmalıdır. Şikâyet süresi muhakeme normunu içeren yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

Muhakeme koşuluna bağlı bir suç re'sen takip edilebilir hâle getirilmişse o zaman sanık açısından aleyhte bir değişiklik söz konusu demektir. Şikâyet süresi dolmuş ve şikâyet hakkı kullanılmamış ise o suçun takibine ilişkin usul eski norm zamanında tamamlanmış demektir. Artık re'sen dava açılmaz. Aksi takdirde, yeni norm geçmişe uygulanmış olur. Bu durum, muhakeme hukukunda geçerli olan derhâl uygulama ilkesine ters düşer. Ancak şikâyet süresi dolmamışsa suçun takibine ilişkin usul henüz tamamlanmadığından, derhâl uygulanma ilkesi uyarınca savcılık re'sen soruşturma işlemlerine başlar.

Derhâl Uygulanma İlkesinin Sonuçları

Derhâl uygulanma ilkesinin sonuçları şunlardır:

- Muhakeme işlemleri, daima o işlemin yapılacağı anda yürürlükte olan yasaya göre yapılmalıdır. Suçun işlendiği tarihin muhakeme yasalarının uygulanması bakımından bir önemi yoktur.
- Yeni muhakeme kuralının uygulanmasında o kuralın sanığın lehinde veya aleyhinde olması herhangi bir rol oynamaz. Ceza muhakemesine ilişkin yasa sanığın aleyhinde olsa da hemen uygulanmaya başlanır. Çünkü bu alandaki her yeni yasanın, bir öncekine oranla daha iyi ve amaca daha uygun olduğu kabul edilir.
- Yürürlükteki yasaya uygun olarak bir kez yapılmış olan işlemler, sonradan yasa değişse de geçersiz olmaz. Örneğin, üst sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada müdafî mecburiyeti getirilmiş olması (CMK m.150), CMK'nın yürürlüğe girme tarihinden önce müdafîsiz yapılan işlemlerin geçersiz olması ve tekrarlanması sonucunu doğurmamıştır.
- Eski yasaya göre henüz yapılmamış işlemler, artık yeni yasaya göre yapılır. Örneğin, üst sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yargılananlara yeni yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak işlemler için zorunlu müdafî tayin edilmiş ancak daha önce yapılmış olan işlemler tekrarlanmamıştır.

Derhâl Uygulanma İlkesinin İstisnası

Derhâl uygulanma kuralı haksızlıklara yol açacaksa en doğrusu geçiş dönemi için yasayla istisnai hükümler kabul etmektir. Örneğin, yeni kanun bir süreyi kısaltıyorsa daha vakti olduğu düşüncesiyle henüz işlemi yapmamış olan kişinin elinden bu hakkını almak haksızlık olacağından, yasaya hüküm konulmalıdır. Öğretide, derhâl uygulamanın haksızlıklara yol açtığı hâllerde hukukun temel ilkelerinden olan kazanılmış haklara saygı ve eşitlik ilkeleri göz önünde tutularak, bu haksızlığın giderilmesi önerilmektedir.

Ceza Muhakemesi Kurallarının Yer Yönünden Uygulanması

Ceza muhakemesi yasalarının yer yönünden uygulanması, bu yasaların nerede uygulanıp nerede uygulanamayacağına belirlenmesi demektir. Ceza muhakemesi yasalarının yer yönünden uygulanmasında benimsenen ilke, *ülkesellik (mülkilik) ilkesidir*. Buna göre, Türk mahkemelerinin bir suçu yargılama konusunda millî yargı yetkisinin bulunduğu hâllerde (TCK m.8,10,11,12,13), yargılama Türk Muhakeme Yasası'na göre yapılır. Başka bir anlatımla Türkiye'de yapılacak muhakeme işlemleri, Türk Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre yürütülür. Ancak belirtelim ki bazı durumlarda Türkiye'de yürütülen muhakeme kapsamında başka ülkelerde de muhakeme işlemi yapılması gerekebilir. Örneğin, Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre, bir ceza davasının yürütülmesine ilişkin olarak başka ülkeden yardım istenirse yardım eden ülke o işlemleri kendi yasalarına göre yürütür. Böyle bir durumda, yurt dışında yapılan muhakeme işlemleri, bizim yasalarımıza göre yapılmadığı hâlde geçerli sayılır.

Ayrıca, ülkesellik ilkesi muhakeme sonucunda verilen hükmün sadece o ülkede geçerli olmasını gerektirdiği hâlde günümüzde muhakeme sonucunda verilen hükümlerin başka ülkelerde de geçerli olması için önlem alınmaktadır. Örneğin, aynı konuda aynı kişi için evvelce verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa tekrar yargılama yapılamaması, yani *non bis in idem ilkesi*, uluslararası sözleşmelerde yerini almıştır. Türkiye'nin imzaladığı Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi, sözü edilen durumlarda tekrar yargılama yasağını açıkça öngörmektedir (m.53/1). Usulüne uygun olarak onaylandığı için bu sözleşme, iç hukukta "yasa hükmünde"dir (Ay m.90/5).

Ceza Muhakemesi Kurallarının Kişi Yönünden Uygulanması

Ceza muhakemesi yasaları, yürürlükte buldukları sürece bir suçun soruşturma ve kovuşturması ile ilgili olan tüm kişilere (şüpheli/sanık, tanık, bilirkişi, mağdur) uygulanır. Bu kişilerin vatandaş veya yabancı olmasının bir önemi bulunmaz. Ancak yaptıkları görev nedeniyle bazı kişiler açısından istisnalar söz konusu olabilir. Bu kişiler, Türk hukukunda cumhurbaşkanı, milletvekilleri, diplomasi ajanları ve uluslararası sözleşmelerle belirlenen görevli kişilerdir. Bu kişiler hakkında, örneğin milletvekili sorumsuzluğunda olduğu gibi ceza muhakemesi ya hiç başlamaz veya milletvekili dokunulmazlığında olduğu gibi bazı sınırlamalarla yürütülür.

CEZA MUHAKEMESİ ŞARTLARI

Muhakeme Şartı Kavramı

Suç haberinin alınmasıyla birlikte, soruşturmanın *mecburiliği* (*kanuniliği*) ilkesi uyarınca soruşturma re'sen başlatılır. Soruşturmada suçun işlendiğini gösteren yeterli delil elde edilirse kamu davası açılır ve kovuşturma re'sen yürütülür. Bazı hâllerde ise soruşturmanın veya kovuşturmanın başlatılması (veya yürütülmesi) belli koşulların gerçekleşmesine veya engellerin bulunmamasına bağlı tutulmuş olabilir. Bunlara, *muhakeme şartları* denir. Muhakemenin yapılabilmesi için bulunması gereken şartlara, *olumlu muhakeme şartları* denir. Buna örnek olarak, şikâyet edilmesi ve izin verilmesi gösterilebilir. Muhakemenin yapılabilmesi için bulunmaması gereken şartlara ise *olumsuz muhakeme şartları* veya *muhakeme engelleri* denir. Örneğin, sanığın akıl hastası olmaması, zamanaşımının geçmemesi ve aynı konuda verilmiş bir hükmün olmaması, sanığın gaip olmaması gibi. Başka bir anlatımla sanığın akıl hastası olması, zaman aşımının geçmesi, aynı konuda verilmiş bir hükmün bulunması, sanığın gaip olması soruşturma ve kovuşturmayı engeller. Olumlu şartların varlığı, muhakemenin yapılabilmesine olanak tanır. Bu şartların varlığı muhakemenin akışını sağlar. Buna karşılık, olumsuz şartların varlığı muhakemenin akışını engeller. Muhakemeye devam edilebilmesi için bu engellerin kaldırılması gerekir.

Muhakeme Şartlarının Bulunmamasının Sonuçları

Muhakeme şartlarının varlığı veya yokluğu, soruşturmanın başlamasından hükmün kesinleşmesine kadar muhakemenin her aşamasında re'sen araştırılır. *Soruşturma evresinde*, olumlu muhakeme şartlarının gerçekleşme veya engelin kalkma ihtimali yoksa kovuşturma olanağının bulunmaması nedeniyle *kovuşturmaya yer olmadığına* karar verilecektir. Şartın gerçekleşme veya engelin kalkma ihtimalinin olduğu hâllerde Cumhuriyet savcısının nasıl bir karar vermesi gerektiği Yasa'da belirtilmemiştir. Dosya hiçbir işlem yapmadan bekletilecek, şartla ilgili olanlar durumdan haberdar edilecektir. Yasa'da Cumhuriyet savcısına da bu hâllerde şartın gerçekleşmesi veya engelin kalkmasını beklemek üzere durma kararı verme imkânı tanınmalıdır.

*Kovuşturma evresinde şartların gerçekleşip gerçekleşmeme ve engelin kalkıp kalkmama ihtimaline göre, mahkemenin ne tür karar verebileceği Yasa'da açıkça gösterilmiştir. Soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup bu şartın gerçekleşme ihtimalinin bulunmadığının anlaşılması hâlinde davanın düşmesine karar verilir (CMK m.223/8). Buna karşılık şartın henüz gerçekleşmediği ancak gerçekleşme ihtimalinin bulunduğu hâllerde ise şartın gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı veya uygulamada kullanıldığı şekliyle *duruşmanın tatili kararı* verilir. Bu karara itiraz edilebilir (CMK m.223/8).*

DİKKAT

Muhakemenin yapılması şarta bağlı tutulmuş olup bu şartın gerçekleşme ihtimalinin bulunmadığının anlaşılması hâlinde davanın düşmesine karar verilir. Buna karşılık şartın henüz gerçekleşmediği ancak gerçekleşme ihtimalinin bulunduğu hâllerde ise şartın gerçekleşmesini beklemek üzere durma kararı verilir.

*Kanun yolu aşamasında kanun yolunda yetkili olan merci, ilk olarak önüne gelen işte muhakeme şartlarının gerçekleşmiş olup olmadığına bakacaktır. Örneğin, suç zaman aşımına uğramışsa veya bir genel af kanunu çıkmış ise o da derhâl düşme kararı verecektir (CMK 282/1, 303/1-a). Yasa'da Yargıtayın vereceği kararların arasında *durma kararından* söz edilmemiştir. Bu nedenle Yargıtay, düşme veya beraat dışında bir karar verilmesi gereken hâllerde kararı bozmakla yetinecek ve dosyayı mahkemesine gönderecektir.*

SIRA SİZDE

3

Yargıtayın durma kararı verebilmesi mümkün müdür?

Bazı Muhakeme Şartları

Şikâyetin Gerçekleşmiş Olması

Şikâyet, suçtan zarar görenin ceza soruşturması yapılmasında sakınca görmediğini ve failin cezalandırılmasını istediğini belirtmesidir. Şikâyete bağlı suçlarda, şikâyet olmadan adli makamlar soruşturmaya başlayamazlar. Şikâyet süresi altı aydır. Süre, suçtan zarar görenin fiili ve faili öğrendiği tarihten başlar. Şikâyet hakkı olan birkaç kişiden birinin altı aylık süreyi geçirmesi, diğerlerinin haklarını etkilemez (TCK m.73).

Şikâyetin konusu, fiil yani suç teşkil eden olaydır. Şikâyet eden kimse, kendisine zarar veren olayı, belli bir kişinin eylemini şikâyet etmekte ve bu olayın cezalandırılmasını istemektedir. Şikâyet edilen olay olduğundan, şikâyet dilekçesinde tek bir kişi gösterilmiş olsa bile, bu şikâyet suça katılan tüm failleri kapsar. Buna *şikâyetin bölünmezliği* veya *şikâyetin sirayeti* denir.

Şikâyetten Feragat Edilmemiş veya Vazgeçilmemiş Olması

Şikâyetten feragat, şikâyet hakkı doğduktan sonra bu hakkın süresi içinde kullanılmayacağına belirtilmesidir. Şikâyetten feragat, yasa'da düzenlenmiş değildir. Suç işlenmeden, yani hak doğmadan hakkın kullanılmasından vazgeçilmesi mümkün değildir. Ancak doğmuş olan bir hakkın kullanılmasından feragat edilebilir. Şikâyetten feragat, açık olabileceği gibi örtülü (*zımni*) de olabilir. *Feragat*, failin kabulüne bağlı değildir. Bu nedenle *tek taraflı* bir işlemdir. Feragat, suça katılanların tümünü etkiler.

Şikâyetten vazgeçme, şikâyet hakkı kullanıldıktan sonra şikâyetin geri alınmasıdır. Şikâyetten vazgeçme, *onu kabul etmeyen* sanığı etkilemez (TCK m.73). O hâlde vazgeçme, karşı tarafın kabulüne bağlıdır. Çünkü bu yolla, sanık olarak toplumdaki saygınlığı zedelenen kişinin, beraat etmek suretiyle bu lekeden kurtulma hakkı güvence altına alınmak istenmiştir.

Şikâyetten vazgeçme, suça katılanların tümünü etkiler. Vazgeçen, suça katılanlardan bazıları hakkında vazgeçme hakkını kullanmadığını ileri süremez. Vazgeçmeyi kabul eden tüm failler, vazgeçmenin etkisinden yararlanır. Buna, *vazgeçmenin sirayeti veya bölünmezliği* denir.

Şikâyetten vazgeçme karşı tarafın kabulüyle hüküm kesinleşinceye kadar mümkündür (TCK m.73/4). Yasa koyucu, şikâyetten vazgeçmenin *infaza engel* olmayacağını belirtmiştir. İstisnai hâllerde hüküm kesinleştikten sonra da vazgeçme mümkündür (Çek K.m.16). Şikâyet nasıl yapılmışsa vazgeçmenin de aynı şekilde yapılması gerekir. Şikâyet yazılı olacağına göre, geri alma da yazılı olmalıdır (CMK m.158).

Şikâyetçi duruşmaya davet edilir. Şikâyetçi veya vekilinin, dilekçelerinde veya tutanağa geçirilmiş olan beyanlarında belirttikleri adresleri tebligata esas alınır. Bu adrese çıkartılan çağrıya rağmen gelmeyen kimseye, yeniden tebligat yapılmaz. Belirtilen adresin yanlışlığı, eksikliği veya adres değişikliğinin bildirilmemesi nedeniyle tebligatın geri dönmesi hâllerinde adresin araştırılması gerekmez (CMK m.235). Şikâyetçinin duruşmaya gelmemesi, onun şikâyetinden vazgeçtiği şeklinde yorumlanamaz. Şikâyetten vazgeçmenin açık olması gerekir.

Şikâyetten vazgeçme de şikâyet gibi bölünmezdir ve birden fazla suç ortağı varsa tümünü etkiler. Yani, bazı sanıklar için şikâyetten vazgeçilmesi, bazıları için vazgeçilmemesi mümkün değildir (TCK 73/5). Vazgeçmeyle birlikte şikâyet hakkı düşmüş olduğundan, aynı olay hakkında bir daha şikâyette bulunulamaz. Şikâyetten vazgeçme, şahsi haklardan vazgeçildiği anlamına gelmez (TCK m.73/7). Şikâyetten vazgeçme mağdurun kandırılması suretiyle sağlanmışsa vazgeçmenin geri alınması için ilgiliye ek süre verilmesi yerinde olur. Şikâyetten vazgeçme (şikâyetin geri alınması) bir dava engelidir ve bu durumda muhakeme düşme kararı ile sona erer (TCK m.73/4; CMK m.223/8).

Kusur Yeteneğinin Bulunması

Yaş küçüklüğü ve akıl hastalığı şu hâllerde muhakeme engeli teşkil eder: Fiil tarihinde 12 yaşını tamamlamamış çocukların kusur yeteneği ve dolayısıyla ceza ehliyeti yoktur. Bunlar hakkında, kovuşturma yasağı bulunmaktadır (TCK m.31/1).

Fiili işlediğinde akıl hastalığı nedeniyle **kusur yeteneği** bulunmayan veya önemli derecede azalmış olan kişilerin de ceza ehliyeti yoktur (TCK m.32/1). Bir kişinin ceza ehliyetinin bulunup bulunmadığının nasıl tespit edileceği, diğer bir ifade ile gözlem altına alınanın şartları ve süresi CMK m.74'te belirtilmiştir.

Tüm bu failer hakkında, ancak emniyet tedbiri muhakemesi yapılabilir. Akıl hastası failerin sonradan iyileşmeleri, suç tarihindeki kusur yetenekleri esas alındığından, haklarında ceza soruşturması ve kovuşturması başlatılması sonucunu doğurmaz.

Dokunulmazlığın Bulunmaması

Belli sıfatlara sahip bulunan kişiler açısından söz konusu olan *dokunulmazlık*, bir muhakeme engeli oluşturmaktadır. Burada dokunulmazlık hâllerinin tümüne değinilmeyecek sadece bir kaç örneğe işaret edilecektir.

Milletvekillerinin dokunulmazlıkları vardır. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli ve seçimden önce soruşturmaya başlanılmış olması koşuluyla Anayasa'nın 14. maddesinde gösterilen hâller dışında seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen milletvekili, Meclis kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz (Ay m.83). Öte yandan, memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza soruşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idari merciin iznine bağlıdır (Ay m.129/son). "İzin", kamu davası açılmasında kamu yararının bulunup bulunmadığı konusunda yasanın yetkili kıldığı maka-

mın yaptığı bir irade açıklamasıdır. Böylece, *kamu davasının mecburiliği* ilkesi bir ölçüde yumuşatılmıştır. Ancak soruşturma ve kovuşturma izni verildikten sonra adli makamlarca soruşturma ve kovuşturma yapılabilir.

Diğer Bazı Muhakeme Şartları

Görülmekte olan dava bulunmaması, kesin hüküm bulunmaması, suçun zaman aşımına uğramamış olması, yargılanacak kişinin hayatta olması, talep, mütalaa, izin, karar, aynı konuda aynı fail hakkında açılmış dava bulunması, ön ödemenin yerine getirilmesi, uzlaşma, af, diğer bazı muhakeme şartlarıdır.

CEZA MUHAKEMESİ İŞLEMLERİ

Genel Olarak

Ceza muhakemesi, muhakemeye katılan süjelerin (iddia, müdafaa, yargılama) işlemlerinden meydana gelen bir işlemler kümesidir. **Muhakeme işlemleri** bir hukuki sonuca ulaşmak ve yargılamayı bu amaca uygun olarak ilerletmek için yapılmış olan irade açıklamalarıdır. Bildiğini açıklamak, örneği tanık olarak açıklama yapmak işlem olmamakla beraber, tanığın belirli bir usul dâhilinde bildiklerini açıklamaya davet edilmesi bir muhakeme işlemidir. Aynı şekilde şikâyet dilekçesi, iddianame hazırlanması, tutuklama kararı, kanun yollarına başvuru muhakeme işlemlerine örnek teşkil eder.

İşlemlerin Sınıflandırılması

Ceza muhakemesi işlemlerinin bir kısmı, iddianame, temyiz veya itiraz dilekçesinin düzenlenmesinde olduğu gibi yazılı; bir kısmı, ifade ve sorguda olduğu gibi sözlü; bir kısmı, koklama, dokunma şeklinde gerçekleştirilen keşifte olduğu gibi vücut hareketiyle yapılır. Muhakeme işlemlerini maddi yapılarına göre sözlü işlemler, yazılı işlemler ve eylemli işlemler şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu işlemleri işlemi yapan süjeye göre de sınıflandırmak mümkündür. Süjesine göre işlemler, hakim işlemleri, savcılık işlemleri ve savunma işlemleri şeklinde tasnif edilebilir. Örneğin hakimlik işlemleri ara karar, nihai karar şeklinde yazılı, tanığın dinlenmesi gibi sözlü, keşif gibi eylemsel olabilir. Yine savcılık işlemleri, iddianame şeklinde yazılı olabileceği gibi tanığın dinlenmesi şeklinde sözlü ve keşif gibi eylemsel de olabilir.

Belirtelim ki sözlü ve eylemli işler yapılır yapılmaz tutanağa geçirilerek sonraki işlemlere esas teşkil edebilecek hâle getirilir. Yazılı işlemler dosyayı oluştururlar ve iddia ve yargı makamı tarafından yapılmış işler kural olarak özellikle kovuşturma evresinde karşı tarafa yani savunmaya bildirilmeleri gerekir. Yine kural olarak kovuşturma evresinde sözlü ve eylemli işlemlere ilgililerin daveti söz konusudur. Bu işlemlerin tarihinin ilgililere bildirilmesi gerekir. İşlemler duruşmada yapılacağından duruşma günü duruşmaya katılacak ilgililere bildirilir. Görüldüğü üzere yazılı işlemlerin (ara kararların, son kararın (hükümün), iddianamenin veya kovuşturmayaya yer olmadığı kararının) ve sözlü işlemler yapılacaksa işlem gününün (duruşmada deliller sözlü olarak tartışılacağından duruşma gününün) ilgililere bildirilmesi önemlidir. Bu nedenle ceza muhakemesinde *tebligat* önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Savunmanın yazılı işlemleri, talebi (istemi) içeren bir dilekçe şeklinde ilgili makama verilir. Mahkemeye gelen evrak, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından havale edildikten sonra gerekli işleme tabi tutulur. Hâkim uygun göreceği evrak ve dilekçeleri havale etme konusunda yazı işleri müdürüne veya zabıt katibine yetki verebilir (Yazı İşleri Hiz-

metleri Y. m.52,88). Dilekçenin havale edilmesi ile süreli işlemlerde süre kesilir. Özellikle savunma işlemlerinin (taleplerinin) süreye bağlı olduğu hâllerde bu işlemlerin süresinde yapılmaması talebin usulden reddedilmesine neden olur. Bu açıdan işlemlerin süresinde yapılması önem taşımaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda özellikle mahkeme kararlarının verilme şekli, işlemlerin özellikle kararların tebliği, işlemlerin sürelerinin hesaplanması ve sürelerin geçirilmesi hâlinde işlemin yapılabilmesine imkân sağlayan eski hâle getirme kurumu açıkça düzenlenmiştir.

Hâkimlik İşlemi Olan Kararların Verilme Usulü ve Tebliği

Mahkeme kararları duruşmalı ve duruşmasız verilebilir. Duruşmada verilecek kararlar, Cumhuriyet savcısı, duruşmada hazır bulunan müdafî, vekil ve diğer ilgililer dinlendikten; duruşma dışındaki kararlar, Cumhuriyet savcısının yazılı veya sözlü görüşü alındıktan sonra verilir (CMK m.33).

Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dâhil, gerekçeli olarak yazılır. Gerekçenin yazımında hükmün gerekçesinde gösterilmesi gereken hususlar göz önünde bulundurulur. Kararların örneklerinde karşı oylar da gösterilir. Kararlarda, başvurulabilecek kanun yolu, süresi, mercii ve şekilleri belirtilir (CMK m.34).

İlgili tarafın yüzüne karşı verilen karar kendisine açıklanır (tefhim edilir) ve isterse kararın bir örneği de verilir. Koruma tedbirlerine ilişkin olanlar hariç, aleyhine kanun yoluna başvurulabilecek hâkim veya mahkeme kararları hazır bulunamayan ilgisine tebliğ olunur. İlgili taraf serbest olmayan bir kişi veya tutuklu ise tebliğ edilen karar, kendisine okunup anlatılır (CMK m.35).

Mahkeme başkanı veya hâkim, her türlü tebligatı, tüm gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri veya kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili yazışmaları yapar. İnfaz edilecek kararlar, Cumhuriyet başsavcılığına verilir (CMK m.36).

Tebliğat, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda belirtilen özel hükümler saklı kalmak koşuluyla Tebliğat Kanunu'na göre yapılır.

Kazai merciler Tebliğat Kanunu'na göre elektronik ortamda da tebliğat yapabilirler (Tebliğat K. m.1). Tebliğata elverişli bir elektronik adres vererek bu adrese tebliğat yapılmasını isteyen kişiye, elektronik yolla tebliğat yapılabilir. Elektronik yolla tebliğat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılır (Tebliğat K. m.7/a).

Uluslararası antlaşmalarla yazılı belgelerin doğrudan doğruya postayla veya diğer iletişim araçlarıyla gönderilmesinin kabul edildiği hâllerde yurt dışına yapılan tebliğat, iadeli taahhütlü posta veya diğer iletişim araçları ile gerçekleştirilir (CMK m.37).

Cumhuriyet başsavcılığına yapılan tebliğat, tebliği gereken evrakın aslının verilmesi suretiyle olur. Tebliğ ile süre işlemeye başlıyorsa verildiği gün, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından evrakın aslına yazılır (CMK m.38).

Muhakeme İşlemlerinde Süreler

Ceza muhakemesinde süreler, hak düşürücü ve düzenleyici süreler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Hak düşürücü süreler, bir işlemin yapılabilmesi ve bir hakkın kullanılabilmesi için işlemin yapılacağı zaman diliminin üst sınırı gösterilerek tayin edilen sürelerdir. İşlemin yapılabileceği süre gün olarak gösterilebileceği gibi belirli bir işlem olarak da gösterilebilir. Örneğin, itiraz (CMK m.268/1) ve temyiz için (CMK m.291/1) tayin edilen süreler gün olarak gösterilmiştir. Buna karşılık mahkemenin yer yönünden yetkisizlik

iddiası için süre, ilk derece mahkemelerinde duruşmada sanığın sorgusu olarak gösterilmiştir (CMK m.15).

Düzenleyici süreler ise hak bahşetmeyip muhakemeyi düzenlemek ve kısa sürede sonuçlandırılmasını sağlamak amacıyla öngörölmüş olan sürelerdir. Bu tür sürelerle, uyulmamasının yaptırımını olmadığından *yaptırımsız süreler* de denilmektedir. Örneğin, itiraz hâlinde itiraza konu kararı veren makamın üç gün içinde kendi kararını düzeltme imkânı vardır. Bu üç günlük süre düzenleyici süredir (CMK m.268/2).

Ceza muhakemesinde süreler; saat, gün, hafta, ay ve yıl olarak belirlenmiş olabilir. *Gün ile belirlenen süreler*, tebligatın yapıldığının ertesi günü işlemeye başlar. Süre, *hafta olarak* belirlenmiş ise tebligatın yapıldığı günün, son haftada isim itibarıyla karşılığı olan günün mesai saati bitiminde sona erer. Süre, *ay olarak belirlenmiş* ise tebligatın yapıldığı günün, son ayda sayı itibarıyla karşılığı olan günün mesai saati bitiminde sona erer. Son bulunduğu ayda sayı itibarıyla karşılığı olan gün yoksa süre, ayın son günü mesai saati bitiminde sona erer. Son gün bir tatile rastlarsa süre, tatilin ertesi günü biter (CMK m.39). Yıl olarak belirlenen süreler, sürenin başlangıcını oluşturan işlemin yapıldığı günün, son yılda ay ve gün olarak karşılığı olan günün mesai saati bitiminde son bulur. Örneğin İHAS'a aykırılık nedeniyle yargılamanın iadesini talep etme süresi, bir yıl sonra İHAM kararının kesinleştiği ay ve güne karşılık gelen ay ve günde son bulur (CMK m.311/1-f).

Ceza işlerini gören makam ve mahkemeler her yıl 1 Eylül'de başlamak üzere, 20 Temmuz'dan 31 Ağustos'a kadar çalışmaya ara verirler. 1 Eylül adli tatil süresine dâhil değildir (CMK m.331/1). Adli tatile rastlayan süreler işlemez. Bu süreler, tatilin bittiği günden itibaren üç gün uzatılmış sayılır (CMK m.331/4). Adli tatil içinde işlemeye başlayan süreler ise işler ve adli tatil süresi içinde sona erebilir.

Tatil süresince soruşturma işlemleriyle tutuklu işlere ilişkin kovuşturmaların ve diğer acele sayılacak işlerin nasıl yapılacağı, Hakimler ve Savcılar Kurulunca belirlenir (CMK m.331/2). Tatil süresince bölge adliye mahkemeleri ile Yargıtay sadece tutuklulara ilişkin hükümlerin incelemelerini yaparlar (CMK m.331/3).

İşlemlerde Sürelerin Geçirilmemiş Sayılması (Eski Hâle Getirme)

Ceza muhakemesi işlemleri için kabul edilmiş olan hak düşürücü sürelerin kusursuz olarak kaçırılması hâlinde kişilerin hak kaybını önlemek için eski hâle getirme kurumu öngörölmüştür. Kusuru olmaksızın bir süreyi geçirmiş olan kişi, eski hâle getirme isteminde bulunabilir (CMK m.40). Sanık, yokluğunda aleyhine verilen hükümlere karşı eski hâle getirme isteminde bulunabilir (CMK m.274,292). Kanun yoluna başvuru hakkı kendisine bildirilmemesi hâlinde kişi kusursuz sayılır. Süreye uymamanın kusursuz sayılabilmesi için mücbir neden, beklenilmeyen veya beklense bile sakınılması mümkün olmayan bir hâl nedeniyle ya da yasa koyucunun belirttiği üzere kanun yoluna başvuru hakkının belirlenmemiş olması nedeniyle kaçırılması gerekir.

Eski hâle getirme talebi de süreyle kısıtlanmıştır. Eski hâle getirme dilekçesi, engelin kalkmasından itibaren yedi gün içinde, süreye uyulduğunda usule ilişkin işlemleri yapacak olan mahkemeye verilir. Kanun yoluna başvuru hakkının bildirilmediği hâllerde kanımızca kişi kanun yoluna başvuru hakkını bir şekilde öğrendikten sonra yedi gün içinde eski hâle getirme talep edebilir. Ancak uygulamada hakkın öğrenildiğini ispat etmek son derece zor olduğundan bu hâlde eski hâle getirme süresizmiş gibi bir sonuç doğacaktır. Dilekçe sahibi, sürenin geçmesinde kusuru olmadığına ilişkin olguları, varsa belgelerini de ekleyerek açıklar. Dilekçe verildiği anda usule ilişkin yapılamayan işlemler de yerine

getirilir (CMK m.41). Örneğin temyiz süresi kaçırılmışsa eski hâle getirme dilekçesi, temyiz dilekçesi ve sürenin kusursuz kaçırıldığını gösteren delillerle birlikte temyiz talebinin iletileceği yani hükmü temyiz edilen mahkemeye verilir.

Eski hâle getirme dilekçesi, kararın yerine getirilmesini durdurmaz ancak mahkeme yerine getirmeyi erteleyebilir (CMK m.42/3). Eski hâle getirme isteminin kabulüne ilişkin karar kesindir; reddine ilişkin karara karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK m.42/2).

Duruşmanın kaçırılması hâlinde duruşmada yapılan işlem ve kararlar hakkında da eski hâle getirme isteminde bulunulabilir. Duruşma, sanık hazır bulunmaksızın yapılırsa mahkemenin karar ve işlemlerinin kendisine tebliği tarihinden itibaren bir hafta içinde, sürenin geçmesinden doğan sonuçları gidermek için sanık, kanuni nedenlere dayanarak, mahkemenin o karar ve işlemleri hakkında eski hâle getirme isteminde bulunabilir. Ancak sanık kendi istemi üzerine duruşmadan bağışık tutulmuş veya müdafii aracılığıyla temsil edilmek yetkisini kullanmış olursa artık eski hâle getirme isteminde bulunamaz (CMK m.298).

Özet

Ceza muhakemesi cezai bir uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak için yürütülen faaliyetler bütününden oluşur. Ceza muhakemesi hukuku ise bu faaliyetleri düzenleyen kurallar topluluğunu ifade eder. Ceza muhakemesinin temel amacı uyuşmazlığa katılan bireylerin haklarına saygı göstermek suretiyle maddi gerçeği bulmak ve cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmaktır. Ancak maddi gerçeğe ulaşmak ceza muhakemesinin tek amacı olarak görülemez. Nitekim maddi gerçeğe ulaşma amacına yönelik olarak gerçekleştirilecek muhakeme faaliyetleri sırasında bireylerin temel haklarına orantısız müdahalelerde bulunulmamalı ve adil yargılanma hakkının gereklerine uyulmalıdır.

Kaynak terimi iki farklı anlamda ele alınabilir. Birincisi kaynak kuralları oluşturan iradeyi ifade ederken ikinci olarak o kuralların büründüğü şekli veya hukuki beliriş biçimini ifade eder. Örneğin bir hukuk kuralının şekli kaynağı, yani onun büründüğü şekil kanunsa bunun maddi kaynağı, yani onu ortaya koyan iradenin sahibi TBMM'dir. Kaynak terimi genelde şekli anlamda ele alınır. Bu bağlamda ceza muhakemesinin temel kaynakları Anayasa, Ceza Muhakemesi Kanunu ve uluslararası sözleşmelerdir.

Ceza muhakemesi kurallarının zaman bakımından uygulanmasında derhâl uygulanırlık ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye göre bir muhakeme kuralı yürürlüğe girdiği andan itibaren muhakemede gerçekleştirilmekte olan ve ileride gerçekleştirilecek tüm işlemler bakımından hüküm ifade eder. Ceza muhakemesi kurallarının yer bakımından uygulanmasında geçerli olan ilke ise ülkesellik (mülkilik) ilkesidir. Türk mahkemelerinin bir suç yargılama konusunda milli yargı yetkisinin bulunduğu hâllerde Türk kanunlarına göre yargılama yapılır. Muhakeme kurallarının kişi bakımından uygulanması ise şu şekilde olur; bu kurallar yürürlükte buldukları sürece vatandaş olsun veya olmasın tüm bireyler bakımından hüküm ifade eder. Ancak Cumhurbaşkanı, diplomatik dokunulmazlıktan faydalananlar, milletvekilleri ve bazı yabancı askerler bakımından bu genel kuralın istisnaları da vardır.

Kanun koyucunun soruşturma veya kovuşturmanın başlamasını ve devam etmesini bağladığı belirli koşullara muhakeme şartı denir. Muhakeme şartları olumlu veya olumsuz olabilirler. Örneğin olumsuz muhakeme şartı olarak dava zaman aşımı süresinin dolmamış olması aranırken olumlu muhakeme şartı olarak şikayete tabi suçlarda şikayetin gerçekleşmiş olması gerekir.

Muhakeme işlemleri ise muhakemeyi ilerletmeye yönelik olarak gerçekleştirilen irade açıklamalarını ifade eder. Bir işlemin hukuken geçerli olabilmesi için şekli ve fikrî iki temel unsurun bir arada bulunması gerekir. Şekli unsur bakımından muhakeme işleminin kanunda öngörülen şekle uygun olarak gerçekleşmiş olması aranır. Fikrî unsur bakımından ise işlemin, işlemi gerçekleştirenin özgür iradesine dayanması gerekir. Bu bağlamda muhakeme işlemlerinin unsurlarında birtakım eksikliklerin söz konusu olması hâlinde muhakeme hukuku yaptırımları söz konusu olacaktır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi ceza muhakemesi hukukuna ilişkin doğru bir tanımdır?
 - a. Suç işlendiği şüphesine bağlı olarak ortaya çıkan cezai nitelikteki uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak için öngörülen faaliyetleri düzenleyen kurallardan oluşan hukuk dalıdır.
 - b. Cezai yaptırıma bağlanmış kurallardan oluşan hukuk dalıdır.
 - c. Hukuka aykırı davranışları yaptırıma bağlayan tüm kurallardan oluşan hukuk dalıdır.
 - d. Devlet yaptırımına bağlanmış tüm kurallardan oluşan hukuk dalıdır.
 - e. Cezai yaptırıma bağlanmış kuralları ihlal edenlerin hangi ceza ile cezalandırılacağını belirleyen kurallardan oluşan hukuk dalıdır.
2. Ceza muhakemesinin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Muhakemedeki bireylerin haklarına saygılı olarak maddi gerçeği bulmak ve cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak.
 - b. Sanık statüsündeki bireyin suçluluğunu ispatlamak.
 - c. Sanığın masum olduğunu ortaya koymak.
 - d. Şekli (Biçimsel) gerçeği bulmak ve uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak.
 - e. Her ne pahasına olursa olsun gerçeği bulmak suretiyle uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak.
3. Ceza muhakemesi kurallarının zaman bakımından uygulanmasında geçerli olan ilke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Kanunilik
 - b. Derhâl uygulanırlık
 - c. Mülkîlik
 - d. Aleyhe kanunun geçmişe yürümezliği
 - e. Masumiyet
4. Marangozluk işleriyle uğraşan A, iş olarak iyi geçirdiği bir yılın ardından, 05.06.2008'de Demre/Antalya'da bir oda kiralayarak iki aylığına tatile gider. Onun tatile gidişinden iki gün sonra, 07.06.2008 tarihinde, aynı mahallede marangozluk yapan ve A ile rekabet hâlinde bulunan B, A'nın bahçesinde bulunan marangozluk aletlerini bir gece gizlice kırar. 10.06.2008 tarihinde A'nın komşusu C, A'nın aletlerinin kırılmış olduğunu farkeder ve 12.06.2008 tarihinde tatildeki A'yı arayarak birisinin aletlerini kırmış olduğunu söyler. Bunun üzerine 15.06.2002 tarihinde geri dönen A, aletlerinin kırılmış olduğunu bizzat görür. Ama kimin bu işi yaptığı konusunda hiçbir fikri olmadığı için sağlam kalan aletlerini bir depoya koyarak tekrar tatil yerine döner. Aradan yaklaşık üç ay geçtikten sonra 17.09.2008 tarihinde B'nin devamlı müşterilerden birisinin A ile çalışmaya başlaması üzerine, A ve B'nin araları iyice gerilir. Bir akşam kahvehanede oturdukları sırada tartışmaya başlarlar ve tartışma sırasında B, A'ya "Sana yaptıklarından ders almadın herhalde!.. Kalan aletlerini ve dükkanını da harap edeyim de aklın başına gelsin" der. B'nin malına zarar vermesi ve konut dokunulmazlığını ihlal etmesine ilişkin olarak, A'nın şikayet süresinin başlangıç tarihi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. 07.06.2008
 - b. 10.06.2008
 - c. 12.06.2008
 - d. 15.06.2008
 - e. 17.09.2008
5. TCK'daki şikayet süresi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Fiilin öğrenilmesinden itibaren altı aydır.
 - b. Fiil veya failin öğrenildiği tarihten itibaren altı aydır.
 - c. Fiil veya failin öğrenildiği tarihten itibaren bir yıldır.
 - d. Fiil ve failin öğrenildiği tarihten itibaren altı aydır.
 - e. Fiilin öğrenilmesinden itibaren bir yıldır.
6. Süreli bir muhakeme işleminde, kusursuz olarak süreyi kaçıran kimse aşağıdaki hukuki yollardan hangisine başvurabilir?
 - a. Temyiz
 - b. İtiraz
 - c. Eski hâle getirme
 - d. Kanun yararına bozma
 - e. Yazılı emir

7. Aşağıdakilerden hangisi ceza muhakemesi kurallarının zaman bakımından uygulanmasında geçerli olan ilkenin sonuçlarından biridir?

- Yeni bir muhakeme kuralı yürürlüğe girdiğinde gerçekleştirilmekte olan işlemlere etki etmez; sadece gelecekte yapılacak işlemler bakımından sonuç doğurur.
- Fiilin işlendiği sırada yürürlükte bulunan muhakeme kuralıyla sonradan yürürlüğe giren muhakeme kuralı arasında fark olursa sanığın lehine olan kural uygulanır.
- Fiilin işlendiği sırada yürürlükte bulunan muhakeme kuralıyla sonradan yürürlüğe giren muhakeme kuralı arasında fark olursa sanığın aleyhine olan kural uygulanır.
- Yeni bir muhakeme kuralı yürürlüğe girdiğinde, geçmişte eski kanuna göre yapılan işlemler geçerliliğini korumaya devam eder.
- Yeni bir muhakeme kuralı yürürlüğe girdiğinde, devam etmekte olan muhakemede yalnızca suçtan zarar görenin lehine olmak kaydıyla etkili olur.

8. Hüküm 01.03.2008 tarihinde teahhüt olunmuştur. 09.03.2008 tarihinde sanık hükmü temyiz etmiştir. 10.03.2008 tarihinde yürürlüğe giren kanun ise temyiz süresini bir haftadan on güne çıkartmıştır. Temyiz talebi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Kanun, yürürlüğe girdiği anda gerçekleştirilmekte olan ve gelecekte yapılacak işlemler yönünden hüküm ifade eder. Bu bakımdan on gün içinde kararı temyiz eden sanığın isteği kabul edilmelidir.
- Sanığın temyiz isteği kabul edilmelidir. Lehe olan kanunun uygulanması ilkesi gereği sonradan yürürlüğe giren kanun geçmişte yürürlükte ve olaya uygulanmalıdır. Buna göre on günlük süre içerisinde yapılan temyiz talebi geçerli kabul edilmelidir.
- Sanığın temyiz talebi zamanında yapılmış bir talep değildir. Nitekim işlem gerçekleştirildiğinde yürürlükte bulunan kanuna göre süre dolmuştur. Sonradan yürürlüğe giren kanun ise tamamlanmış işlemlere ve dolmuş sürelerle etki etmez.
- Sanık yedi günlük süre içerisinde temyiz talebinde bulunduğu için temyiz talebi geçerlidir.
- Şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği sanığın temyiz talebi kabul edilmelidir.

9. Milletvekili A, partisinin düzenlediği bir miting sırasında tartışmaya başladığı bir vatandaşın silahını ateşleyerek öldürür. Olay yerinde bulunan kolluk görevlileri, gözlerinin önünde gerçekleşen bu olay sonrasında A'yı yakalarlar. Daha sonra savcı, sulh ceza hakiminden gözaltına alınan A'nın tutuklanmasını talep eder. Ancak hakim A'nın yasama dokunulmazlığından faydalandığını gerekçe göstererek tutuklama talebini reddeder. Hakimın kararı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Milletvekili olduğu için A'nın tutuklanmasına ancak Cumhurbaşkanı karar verebilecektir. Bu nedenle yetkisiz olan hakimın görevsizlik yerine tutuklama talebinin reddine karar vermesi hukuka aykırıdır.
- Yasama dokunulmazlığından faydalanyor olması nedeniyle, milletvekili olan A hakkındaki tutuklama talebinin reddedilmesi hukuka uygundur.
- Milletvekili dokunulmazlığı sadece kişinin yargılanmasına engel olur; ancak onun hakkında koruma tedbirlerine başvurulmasını engellemez. Bu nedenle tutuklama talebinin reddi kararının gerekçesi hukuka aykırıdır.
- Hakimin bu kararı vermeden önce TBMM'nin görüşünü alması gereklidir. TBMM'nin bu yönde bir kararı olmaksızın tutuklama talebinin reddine karar verilmesi hukuka aykırıdır.
- A'nın şüphelisi olduğu suç, dokunulmazlığın geçerli olmadığı suçlardan olduğundan hakimın söz konusu gerekçeyle tutuklama talebini reddetmesi hukuka aykırıdır.

10. Eskişehir 3. Asliye Ceza Mahkemesi, görmekte olduğu bir dava sırasında, uyuşmazlığın çözümü bakımından yapılması gereken bir muhakeme işlemine ilişkin hüküm bulunduran Türkiye'nin de tarafı olduğu temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası bir sözleşmenin ilgili maddesi ile söz konusu işlem bakımından düzenleme bulunan bir kanun maddesi arasında çatışma olduğunu farketmiştir. Bu durumda mahkemenin ne şekilde hareket etmesi gerektiği ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Kanunlara göre üst norm olduğu için temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmenin hükmü doğrultusunda işlemi yapmalıdır.
- Hangisi sonraki düzenleme ise ona göre işlem yapılmalıdır.
- Uluslararası sözleşmeler sadece yol gösterici düzenlemelerdir. Devletler yasama faaliyetinde bulunurken sözleşmeleri dikkate alırlar. Ancak buna rağmen yasama sözleşmeye aykırı bir kanun yapmışsa, artık kanunun uygulanması gerekir.
- Hangisi önceki düzenleme ise ona göre işlem yapılmalıdır.
- Üst norm olduğu için kanuna göre işlem yapılmalıdır.

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Ceza Muhakemesinin Tanımı, Amacı ve Kavram Sorunu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Ceza Muhakemesinin Tanımı, Amacı ve Kavram Sorunu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “Ceza Muhakemesi Kurallarının Zaman Yönünden Uygulanması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise “Şikâyetin Gerçekleşmiş Olması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız yanlış ise “Şikâyetin Gerçekleşmiş Olması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “İşlemlerde Sürelerin Geçirilmiş Sayılması (Eski Hâle Getirme)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “Ceza Muhakemesi Kurallarının Zaman Yönünden Uygulanması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Ceza Muhakemesi Kurallarının Zaman Yönünden Uygulanması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Dokunulmazlığın Bulunmaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Sözleşmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Ceza muhakemesi maddi gerçeğe ulaşmaya çalışır. Deliller vasıtasıyla inşa edilmiş olan maddi gerçek, hemen her zaman yanlış rizikosunu bünyesinde barındırır. Mutlak gerçek ise aksinin ispatı hiçbir şekilde mümkün olmayan gerçektir. Deliller vasıtasıyla inşa edilmiş olması ve yanlış rizikosunu her zaman beraberinde taşıması nedeniyle ceza muhakemesinde ulaşılmaya çalışılan gerçek mutlak değil; maddi gerçektir.

Sıra Sizde 2

Muhakeme bakımından makul süre; sabit, belirli bir süre değildir. Her bir somut olay bakımından makul süre, uyumsuzluk konusu olayın ağırlığı ve karmaşıklığı, sanığın muhakeme sırasındaki tutumu ve kamusal organların yargılama sürecindeki gecikmelere etkileri dikkate alınarak belirlenir. Bu bağlamda çok basit bir davada iki yıllık yargılama makul sürenin

ihlalini oluşturabilecekken uluslararası boyutu bulunan ağır nitelikteki örgütlü suçluluğa ilişkin bir dava bakımından beş yıllık süre makul sürenin ihlalini oluşturmayabilir.

Sıra Sizde 3

Kanunda Yargıtayın verebileceği kararlar arasında *durma kararından* söz edilmemiştir. Bu nedenle Yargıtay, düşme veya beraat dışında bir karar verilmesi gereken hâllerde kararı bozmakla yetinecek ve dosyayı mahkemesine gönderecektir. Bu itibarla Yargıtayın durma kararı verebilmesi mümkün değildir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul_____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara_____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoğlu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul.

2

Amaçlarımız

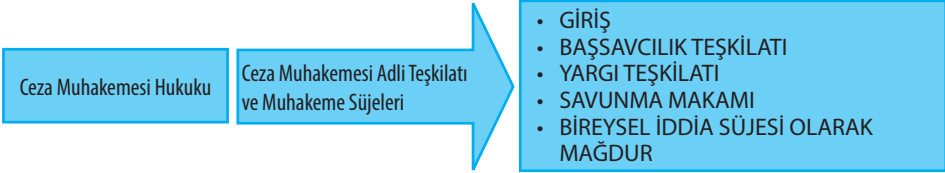
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Başsavcılık teşkilatını analiz edebilecek,
- Yargı teşkilatının yapısını belirleyebilecek,
- Savunma makamı sùjelerini açıklayabilecek,
- Mağdurun ceza muhakemesindeki rolünü tespit edebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Cumhuriyet Savcısı
- Kolluk
- Hâkim
- Madde Yönünden Yetki
- Yer Yönünden Yetki
- Hâkimin Reddi
- Sanık
- Müdafî
- Bağlantı
- Birleştirme
- Nispi Muhakeme
- Bekletici Mesele
- Mağdur
- Katılan

İçindekiler

Ceza Muhakemesi Adli Teşkilatı ve Muhakeme Süjeleri

GİRİŞ

Yüksek mahkemeler, adli ve idari mahkemeler üye ve hâkimleri ile Cumhuriyet savcısı ve avukatlar, *yargı görevi yapanlar* olarak adlandırılmaktadır (TCK m.6/1-d). Yasa'da, savcılar ve avukatlar da yargı görevi yapan kişiler olarak gösterilmiştir. Ancak belirtelim ki Anayasa'nın 9. maddesinde, yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı, 36. maddesinde kişinin kanunla kurulmuş mahkeme önünde yargılanma hakkının bulunduğu belirtilmiştir. Yargı teşkilatı mahkemelerden ve mahkemenin üyelerinden meydana gelmektedir. Kanımızca TCK m.6'da, yargı görevi yapanlar değil adli görev yapanlar ve dolayısıyla adli teşkilat tanımlamaktadır. Ceza adaletini sağlamakla görevli olan adli teşkilat; yargı teşkilatı, başsavcılık teşkilatı ve savunma makamlarından meydana gelir.

Yargı (mahkemeler) teşkilatı ve başsavcılık teşkilatının nasıl olması gerektiği, 26.09.2004 gün ve 5235 sayılı "Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun"da gösterilmiştir. Savunma makamını avukatlık mesleğini yapmaya yetkili müdafiler temsil eder. Avukatlar adaletin gerçekleştirilmesine katkıda buldukları için kamusal yönü olan kendine özgü bir hizmet verirler. Avukatlık Kanunu'nda avukat olmanın koşulları gösterilmiştir.

Bu ünite de ceza muhakemesi adli teşkilatı ve muhakeme süjeleri başlıklar hâlinde incelenecek önemli noktalarda ayrıntılı bilgiler verilecektir.

BAŞSAVCILIK TEŞKİLATI

Genel Olarak

Başsavcılık teşkilatı, ilk derece adliye mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay nezdinde görev yapmak üzere kurulur. Bu başsavcılık teşkilatları arasında üstlük astlık veya denetim ve gözetim ilişkisi yoktur.

Adli yargı ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay nezdinde görev yapan başsavcılık teşkilatları arasında astlık-üstlük veya denetim ve gözetim ilişkisi yoktur.

DİKKAT

İlk Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi

Cumhuriyet başsavcılıkları mahkemelerin kuruluşuna paralel olarak kurulurlar. Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede, o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuri-

yet başsavcılığı kurulur (5235 sayılı Teşkilat K. m.16/1,21). Örneğin İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, Kadıköy Cumhuriyet Başsavcılığı gibi.

Cumhuriyet başsavcılıklarında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen yerlerde Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunun kararıyla bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcı vekili atanır (5235 sayılı Teşkilat K. m.16/2). Cumhuriyet başsavcılığını başsavcı temsil eder (5235 sayılı Teşkilat K. m.18/1).

Cumhuriyet başsavcılığının görevleri şunlardır (5235 sayılı Teşkilat K. m.18/1):

- Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere *soruşturma yapmak* veya (kolluğa) yaptırmak.
- Kanun hükümlerine göre, *yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek*, bunlara katılmak ve gerektiğinde *kanun yollarına* başvurmak,
- Kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek (*infaz işlemlerini yapmak ve infazı izlemek*) (CGİK m.5),
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak. Örneğin Cumhuriyet savcılıklarının yaş ve isim kayıtlarının düzeltilmesine ilişkin hukuk davalarını açma görev ve yetkisi vardır (Nüfus Hizmetleri K. m.36, HMK m.70).

Bazı yargı çevrelerinde mahkemelerin teşkilatlanmaları iş durumuna göre asliye ceza mahkemesinden başlar. Bazı yargı çevrelerinde ise ağır ceza mahkemesinden başlar. Ağır ceza mahkemesi olan yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcısının o ağır ceza mahkemesinin yargı çevresinde görevli Cumhuriyet başsavcıları, başsavcı vekilleri ile savcıları üzerinde *gözetim ve denetim* yetkisi vardır. Teşkilatlanmanın asliye ceza mahkemesinden başladığı hâllerde asliye ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının o yer yargı çevresinde görevli Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde *gözetim ve denetim yetkisi* vardır. Ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi birden fazla asliye ceza mahkemesinin yargı çevresini de içine alabilir. Ağır ceza mahkemesinin birden fazla asliye ceza mahkemesinin yargı çevresini içine alması hâlinde ağır ceza mahkemesinin yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcısının ayrıca asliye ceza mahkemesi nezdindeki Cumhuriyet başsavcısı, başsavcı vekili ve savcıları üzerinde de denetim yetkisi oluşur.

Başsavcı ile savcılar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek için Adli Kolluk Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmıştır. Adli Kolluk Yönetmeliği'nin değişik 6/2-3 maddesine göre, adli kolluk görevlileri, kendilerine yapılan bir suça ilişkin ihbar veya şikâyetleri; el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri derhâl Cumhuriyet başsavcılığına ve en üst derece kolluk amirine bildirir ve ilgili Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda işin aydınlatılması için gerekli soruşturma işlemlerine başlar. Ceza Muhakemesi Yasası'nın 135. maddesinin altıncı fıkrasında sayılan suçlar nedeniyle yapılan soruşturmaların aşamaları hakkında Cumhuriyet savcısı tarafından doğrudan veya varsa ilgili Cumhuriyet başsavcı vekili aracılığıyla Cumhuriyet başsavcısına yazılı olarak bilgi verilmesi zorunludur. Bu bildirim yazıları görüldü şerhinden sonra soruşturma dosyasında muhafaza edilir.

Savcılar, kendi aralarında işbölümü esasına göre görev yapar. Örneğin, müracaat savcıları, soruşturma savcıları, duruşma savcıları, infaz savcıları, çocuk savcıları, basın savcıları gibi. 5395 sayılı Çocuk K.K m.29/1'e göre, Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurularak Cumhuriyet başsavcısınca Kanun'da öngörülen nitelikleri taşıyanlar arasından yeterli sayıda Cumhuriyet savcısı bu büroda görevlendirilir.

Başsavcılıklar, bir mahkemenin nezdinde görev yaparlar (CMK m.161/1) ve nezdinde görev yaptıkları mahkemelerin yargı çevresinde yetkilidirler (5235 sayılı Teşkilat K. m.21). Bu nedenle savcılar da bir suçun soruşturulması evresinde yetkisizlik kararı ile dosyayı yetkili gördükleri başsavcılığa gönderirler.

Ceza Muhakemesi Kanunu m.161/7'de başsavcılıklar arasında çıkacak olan olumsuz yetki uyuşmazlıklarının çözüm tarzı gösterilmiştir. Bu hükme göre, yetkisizlik kararı ile

gelen bir soruşturmada Cumhuriyet savcısı kendi başsavcılığının da yetkisiz olduğu kanaatine varırsa yetkisizlik kararı verir ve yetkili başsavcılığın belirlenmesi için soruşturma dosyasını, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesine gönderir. Mahkemece bu konuda verilen karar kesindir.

Savcılar arası istinabe de mümkündür. Bir Cumhuriyet savcısı, adli görevi gereğince nezdinde görev yaptığı mahkemenin yargı çevresi dışında bir işlem yapmak ihtiyacı ortaya çıkınca, bu hususta o yer Cumhuriyet savcısından söz konusu işlemi yapmasını ister (CMK m.160/1). Başka bir deyişle bir suçu soruşturmaya yetkili olan savcılık, başka bir başsavcılık teşkilatı içinde kalan bir soruşturma işleminin o yer savcılığınca yapılmasını talep edebilir.

Cumhuriyet savcılarını görevsizlik kararı da verebilir. Çünkü bazı suçların soruşturulmasında önceden belirlenmiş belli savcılıklar görevlidir. Bu nedenle bir suçu soruşturmaya başlayan bir savcı, bu suçun özel bir mahkemede yargılanacağını tespit ettiğinde görevsizlik kararı ile soruşturma evrakını o mahkeme nezdinde özel olarak görevlendirilmiş olan savcılığa gönderir. Örneğin suçun çocuk tarafından işlendiğini tespit eden genel yetkili savcılar görevsizlik kararıyla dosyayı çocuk mahkemesi savcılarına gönderir. Aynı şekilde soruşturmanın idareye bırakıldığı hâllerde de Cumhuriyet savcılarını görevsizlik kararı verir (Yüksek Öğretim Kanunu m53).

İkinci Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi

İkinci derece yargılama ve denetim (istinaf incelemesi) yapan bölge adliye (istinaf) mahkemeleri nezdinde çalışmak üzere bir başsavcılık teşkilatı kurulur. Her bölge adliye (istinaf) mahkemesinde bir Cumhuriyet başsavcılığı bulunur. Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısından oluşur (5235 sayılı Teşkilat K. m.30).

Bölge adliye (istinaf) mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının görevleri şunlardır: 1) Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek, 2) Bölge adliye mahkemesine gelen ceza davalarına ilişkin hüküm ve kararlara ait dosyaların incelenerek yazılı düşünce ile birlikte ilgili daireye gönderilmelerini ve duruşmalara katılmayı sağlamak, 3) Bölge adliye mahkemesinin ceza dairelerinin kararlarına karşı gerektiğinde kanun yollarına başvurmak, 4) Dairelerin benzer olaylarda kesin olarak verdikleri kararlar arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi için başkanlar kuruluna başvurmak, 5) Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcılarını üzerinde gözetim ve denetim yetkisini kullanmak (5235 sayılı Teşkilat K. m.40).

Üçüncü Derece Başsavcılık Teşkilatı ve Görevi

Yargıtay, adliye mahkemelerince yani ilk derece ceza mahkemelerince ve bölge adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme mercii olup, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile bu Yargıtay Kanunu ve diğer kanunların hükümlerine göre görev yapan bağımsız bir yüksek mahkemedir (Yargıtay K. m.1). Yargıtay; Birinci Başkanlıktan, (hukuk ve ceza) dairelerinden, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ile bürolar ve idari birimlerden oluşur (Yargıtay K. m.2).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcı vekili, Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Cumhuriyet Başsavcı yardımcılardan oluşur (Yargıtay K. m.6). *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının başlıca görevleri*, Cumhuriyet Başsavcılığını temsil etmek, Anayasa Mahkemesinde Cumhuriyet savcılığı görevini yapmak, Ceza Genel Kurulunda görülen davaların duruşmalarına katılmak, siyasi partilerin kuruluşlarının hukuka uygunluğunu ve faaliyetlerini denetlemek, siyasi partilerin kapatılması hakkında dava açmak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının verimli ve düzenli bir şekilde

çalışmasını sağlamak ve bu yolda uygun göreceği her türlü tedbiri almaktır (Yargıtay K. m.27). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı yardımcıları, kendilerine verilen dosyaların tebliğ-namelerini, karar düzeltme ve itiraz yoluna başvurma işlemlerini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı adına düzenler ve onun yerine imza eder (Yargıtay K. m.28/2).

Savcılık Faaliyetinin ve Savcılık Makamının Hukuki Statüsü

İlk derece muhakemesinde savcı, iddia faaliyetini yürütür. Yani delil araştırır ve suçun işlendiğini iddia eder. İddia faaliyeti, adaletin gerçekleştirilmesine hizmet eden bir faaliyettir. Kamu faaliyetleri yasama, yürütme ve yargı faaliyeti olarak sınıflandırılmaktadır. Savcının adaletin sağlanmasına ilişkin faaliyeti adli idari nitelikte bir faaliyettir. Savcılık faaliyeti adli yönü ağır basan bir yürütme faaliyetidir.

Savcılar da hâkimler gibi güvencelere sahiptir. Anayasada hâkimlerin bağımsızlığı öngörülmüş ve güvence altına alınmış ise de savcılarının bağımsızlığı öngörülmemiştir. Belirtelim ki savcılar diğer kamu görevlilerinden daha teminatlıdır. Adli bir faaliyet yerine getirmelerinden dolayı savcılarının da Adalet Bakanlığından emir alamaması yerinde olur. Ancak bunu engelleyen somut bir düzenleme bulunmamaktadır.

SIRA SİZDE

Anayasaya göre savcılarının bağımsız olup olmadıklarını açıklayınız.

Savcılarının taraf olup olmadığı da tartışmalıdır. Savcılar şüphelinin lehine ve aleyhine delil toplar (CMK m.160/2). Bu nedenle her ne kadar Ceza Muhakemesi Yasası'nda bazı hükümlerde savcılık makamı taraf olarak nitelendirilmekteyse de (Örneğin CMK m.35,277,297) bu nitelendirme şekilseldir. Savcılarının maddi gerçeği ortaya çıkartma görevlerinden dolayı belirli ölçüde objektif davranma yükümlülükleri vardır. Ancak savcıya iddianame ile suçluluk yönündeki kanaatini zaten ortaya koyma imkânı tanınmış olması nedeniyle de savcının reddi ve yasaklanması kurumları Yasada öngörülmemiştir. Hâkimin reddine ilişkin hükümlerin kıyasen bu konuda uygulanması da mümkün değildir. Çünkü hâkimin ve hatta zabıt katibinin reddine düzenleyen yasa koyucunun savcının reddini düzenlememesi bilinçlidir. Bilinçli boşlukların kıyas yoluyla doldurulmaya çalışılması yasa faaliyetinin gaspı niteliğinde olacaktır.

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı iddianame düzenler (CMK m.170/1). Savcı suçun her bir unsurunu ve cezalandırmaya etkili olabilecek hususları araştırır ve suçun unsurlarının gerçekleştiğini gösteren yeterli delile ulaştığında iddianame düzenler. Örneğin olayda bir hukuka uygunluk nedeni söz konusu ise ve bu nedenin varlığı konusunda yeterli delile ulaşılmışsa diğer bir söyleyişle hukuka aykırılık konusunda yeterli delile ulaşılamamışsa iddianame düzenlememesi gerekir. Ancak uygulamada kanun hükmünü icra dışındaki hukuka uygunluk nedenlerinin değerlendirilmesinin yargı makamının görevinde olduğu kabul edilmektedir.

Savcının Yardımcısı Olarak Kolluk

Cumhuriyet savcısı soruşturma evresinde soruşturma işlemlerini ya kendisi yapar ya da kolluğa yaptırır. Cumhuriyet savcısı soruşturmanın beyni, kolluk ise bu beynin yönettiği elleri oluşturur. Ülke çapında teşkilatlanmış olan kolluk teşkilatını *polis ve jandarma* oluşturur. *Jandarma*, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'na; *polis*, Emniyet Teşkilatı Kanunu ile Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'na tabidir. Polis ve jandarma genel kolluğu oluşturur. Genel kolluğun yanı sıra özel bir yasayla belirli bir bölgede veya belirli bir konuda faaliyette bulunmak üzere kurulmuş özel kolluk birimleri de bulunmaktadır. Örneğin;

köy korucuları, orman kolluğu, gümrük kolluğu, sahil güvenlik gibi. Özel kolluk kendi yasına tabidir. Bu kolluk birimleri kamu görevlisi olarak çalışır.

Devletin güvenlik ihtiyacını genel ve özel kolluk birimleri ile tam olarak sağlamaması nedeniyle kişilere, özel ve resmî kurumlara *özel güvenlik* hizmeti satın alma hakkı tanınmıştır. Özel güvenlik görevlileri de görev alanları içerisinde kolluk faaliyetlerinde bulunur. 26.06.2004 gün ve 5188 sayılı “Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun” özel güvenlik görevlilerinin yetiştirilmesini ve istihdam edilmesini düzenlemektedir. Bu Yasa’ya göre, özel güvenlik hizmeti veren şirketler kurulabilir (Özel Güvenlik K. m.5).

Kişi veya kuruluşların korunma ve güvenlik ihtiyacı, kurum veya kuruluşlar bünyesinde, özel güvenlik birimi kurularak veya güvenlik şirketlerinden güvenlik hizmeti alınarak karşılanabilir. Özel güvenlik hizmetinden yararlanılması, Özel Güvenlik Komisyonunun kararı üzerine valinin iznine bağlıdır. Toplantı, konser, sahne gösterileri ve benzeri etkinliklerde; para veya değerli eşya nakli gibi geçici veya acil hâllerde Komisyon kararı aranmaksızın, vali tarafından özel güvenlik izni verilebilir (Özel Güvenlik K. m.3). Özel güvenlik görevlileri kendi görev alanları içerisinde işlenen suçların faillerini yakalar ve genel yetkili adli kolluğa teslim eder. Özel güvenlik görevlileri delil toplamak, silah bulundurmak ve kullanmak yetkisine de sahiptir.

Devlet adına, genel kolluk olarak görev yapan polis, *belediye sınırları içinde* görevlidir. *Belediye sınırları dışında* kalan yerlerde ise genel kolluk hizmetleri *jandarma* tarafından yürütülür (PVSK m.25). Belediye sınırları içinde kalmakla birlikte, meskûn olmayan ve polis karakollarına çok uzak bulunan yerlerde, jandarma bölgesine bitişik olmak koşuluyla jandarma yetkili kılınabilir. Jandarma ile polis, aynı görevi yapmaktadır. Aralarında sadece yer yönünden görev bölüşümü söz konusudur (2803 sayılı JTK m.7).

Kural olarak belediye sınırları içerisinde genel kolluk görevini polis, belediye sınırları dışında ise jandarma yerine getirir.

DİKKAT

Kolluk, hizmet branşı olarak adli, idari ve siyasi kolluk şeklinde sınıflara ayrılmıştır. Ancak görevli bulunduğu idari sınırlar içinde, bir suçla karşılaşan her kolluk memuru, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakmaksızın, suça el koymak, önlemek, sanıklar ile suç delillerini tespit etmek ve korumakla görevli ve yetkilidir (PVSK ek m.4, ETK m.12/2). Bu yetkilendirme geçicidir. Olaya el konulduktan sonra araştırmanın, branş olarak yetkili kolluğa devredilmesi gerekir.

Kolluğun temel olarak önleyici (idari) ve adli olmak üzere iki tür görevi vardır. Kolluğun suçun önünü almaya, kişilerin canına ve malına yönelik tehlikeyi bertaraf etmeye yönelik faaliyetleri önleyici faaliyetlerdir. Suç işlendikten sonra, CMK ve PVSK ek m.6 hükümleri gereğince fiilin ve failin aydınlatılmasına yönelik faaliyetler ise adli faaliyetlerdir. Kurumsal olarak Cumhuriyet savcılığına ve Adalet Bakanlığına bağlı olarak görev yapan bir adli kolluk teşkilatımız bulunmamaktadır. Adli işlerle uğraşmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğüne kadrodan ayrılan bir kısım polis adli kolluk olarak görev yapar. Kolluk (polis), ister önleyici ister adli görev yapsın özlük hakları bakımından vali ve kaymakam aracılığıyla İçişleri Bakanlığına bağlıdır.

Kolluğun idari nitelikteki önleme göreviyle adli nitelikteki görevinin birbirinden ayrılması gerekir. Çünkü kolluğun, idari görevi esnasında bağlı olacağı amirle adli görevi esnasında bağlı olacağı amir birbirinden farklıdır. Kolluk adli görevi esnasında emri Cumhuriyet savcısından, idari görevi esnasında ise idari amiri olan vali ve kaymakamdan alır. Bu nedenle somut olayda, kimin emir vermeye yetkili olduğunu tespit etmek açısından, idari görevle adli görevin birbirinden ayrılması önem taşımaktadır. Ayrıca, kolluk hakkında,

adli görevi esnasında işlediği suçlardan dolayı savcı tarafından genel muhakeme usulüne göre kendiliğinden yani re'sen soruşturma yapılır (CMK m.161/5; PVSK ek m.9/B). Buna karşılık, idari görevi esnasında suç işleyen kolluk hakkında, (2.12.1999 gün ve 4483 sayılı) Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkındaki Yasa'ya göre soruşturma yapılır. Kolluğun önleme görevi esnasında işlediği iddia edilen suçlardan dolayı, idari amir izin vermedikçe ceza soruşturmasına başlanamaz (PVSK ek m.9/A). Özetlemek gerekirse fiilin ve failin ortaya çıkartılmasını amaçlayan işlemler *adli*, bir tehlikenin önlenmesini amaçlayan işlemler ise *idaridir*.

Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür. Cumhuriyet savcısı, bu yükümlülüğünü doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile yapabilir; Adli kolluk görevlileri de elkoydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve bu Cumhuriyet savcısının adliyeyle ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür.

Adli Kolluk Yönetmeliği'nde adli kolluğun suçu öğrenmesi üzerine hangi makamlara haber vereceği ayrıca düzenlenmiştir. Yönetmeliğe göre, adli kolluk görevlileri, kendilerine yapılan bir suça ilişkin ihbar veya şikâyetleri; el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri derhâl Cumhuriyet başsavcılığına ve en üst dereceli kolluk amirine bildirir ve ilgili Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda işin aydınlatılması için gerekli soruşturma işlemlerine başlar. En üst dereceli kolluk amiri, adli kolluk hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi amacıyla adli kolluk görevlileri üzerinde gözetim, denetim, planlama ve gerektiğinde diğer idari tedbirleri almaya ve iş bölümünü yapmaya yetkilidir. En üst dereceli kolluk amiri, Emniyet Genel Müdürlüğünde; il emniyet müdürünü, ilçe emniyet müdürünü veya amirini, Jandarma Genel Komutanlığında il jandarma komutanını, ilçe ve merkez ilçe jandarma komutanını, Sahil Güvenlik Komutanlığında; birlik komutanını, Gümrük ve Ticaret Bakanlığında; gümrük muhafaza kaçakçılık ve istihbarat müdürünü ifade eder (Adli Kolluk Yönetmeliği m.6/2-3, 3).

Yasa tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk amir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır (CMK m.160,161).

Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda öncelikle adli kolluğa yaptırılır. Adli kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adli görevlere ilişkin emirlerini yerine getirir (CMK m.164/2). Gerektiğinde veya Cumhuriyet savcısının talebi hâlinde diğer kolluk birimleri de adli kolluk görevini yerine getirmekle yükümlüdür. Kolluk görevlileri hakkında, adli görevleri dolayısıyla CMK hükümleri uygulanır (CMK m.165). Cumhuriyet başsavcıları her yılın sonunda, o yerdeki adli kolluğun sorumluları hakkında değerlendirme raporları düzenleyerek, mülki idare amirlerine gönderir (CMK m.166, Adli Kolluk Y. m.11).

Cumhuriyet savcısı, adli kolluk görevlilerine emirleri yazılı; acele hâllerde sözlü olarak verir. Sözlü emir, en kısa sürede yazılı olarak da bildirilir (CMK m.161/3).

Adli kolluk, adli görevlerin haricindeki hizmetlerde, üstlerinin emrindedir (CMK m.164/3).

Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilir ve çocuk kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkân sağlar (Çocuk Koruma K. m.31/1,3).

YARGI TEŞKİLATI

Genel Olarak

Yargılama makamı, hâkimlikler ile mahkemelerden oluşur. *Hâkimlik makamı* kural olarak soruşturma evresinde görev yapan bir yargı makamıdır. Soruşturma evresinde hâkim tarafından verilmesi gereken kararlar sulh ceza hâkimliği tarafından verilir. Bu evrede görev yapan makam mahkeme olmayıp hâkimlik makamıdır.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, *istemini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine* bildirir; diğer bir söyleyişle Cumhuriyet savcısı sulh ceza hâkiminden işleme karar vermesini talep eder. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir (CMK m.162). Örneğin yakalama, tutuklama, arama, elkoyma gibi koruma tedbirlerine bu usule göre soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi karar verir. Belirli hâllerde sulh ceza hâkimi, Cumhuriyet savcının talebi olmadan da kendiliğinden yani re'sen soruşturma işlemlerinin yapılmasına karar verebilir ve bu kararların kolluk tarafından yerine getirilmesini isteyebilir. *Soruşturma sulh ceza hâkimi tarafından re'sen şu hâllerde yapılabilir:* Suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa sulh ceza hâkimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir. Kolluk amir ve memurları, sulh ceza hâkimi tarafından emredilen tedbirleri alır ve araştırmaları yerine getirirler (CMK m.163). Bu hâlde sulh ceza hâkimi *zorunlu savcı olarak* görev yapar.

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 10. maddesiyle sulh ceza hâkimliğinin kuruluşu ve görevleri ortaya koyulmuştur.

Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuştur (Adli Teşkilât K. m.10/1).

İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde birden fazla sulh ceza hâkimliği kurulabilir. Bu durumda sulh ceza hâkimlikleri numaralandırılır. Müstakilen sulh ceza hâkimliğinde görevlendirilen hâkimler, adli yargı adalet komisyonlarınca başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez (Adli Teşkilât K. m.10/2).

Sulh ceza hâkimliğinde bir yazı işleri müdürü ile yeteri kadar personel bulunur (Adli Teşkilât K. m.10/3).

Sulh ceza hâkimliği, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur (Adli Teşkilât K. m.10/4).

Sulh ceza hâkimliği buldukları il veya ilçenin adı ile anılır (Adli Teşkilât K. m.10/5).

Sulh ceza hâkimliğinin yargı çevresi, buldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır (Adli Teşkilât K. m.10/6).

Anayasa'nın 9. maddesinde, yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı hükme bağlanmıştır. *Mahkeme*, kovuşturma evresinde yani iddianame kabul edilerek ceza davası açıldıktan sonra özellikle duruşma ve duruşmadan sonuç çıkarma devrelerinde yargılama görevini yapan makamıdır. Mahkeme makamında, Teşkilat Yasası hükümlerine göre bir veya birden fazla hâkim görev yapar. Bu makamda tek veya birden fazla hâkim bulunması o makamın mahkeme sıfatını değiştirmez. Kovuşturma evresinde istisnaen hâkimlik makamı da görev yapar. Örneğin naip hâkim veya mahkeme başkanı, bu evrede hâkimlik makamı olarak görev yapar.

Hâkimlik kararlarına karşı kural olarak her zaman itiraz kanun yoluna gidilebilir. Mahkemelerin ara kararlarına karşı ise ancak kanunda hüküm bulunan hâllerde itiraz edilebilir (CMK m.267). Bu nedenle hâkimlik ve mahkeme kararlarını ayırt etmekte yarar vardır.

İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemeleri

İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Güncel Örgütlenmesi

Yasal veya doğal hâkim ilkesi, herkesin suçu işlemeyen önce yasayla kurulmuş bir mahkeme önünde yargılanma hakkını ifade eden bir ilkedir (Ay m.37, CMK m.3).

Ceza mahkemeleri genel veya özel yetkili mahkeme olarak kurulabilir. Genel yetkili ceza mahkemeleri, ülke çapında örgütlenmiş olan ve kural olarak suç ve kişi ayırımı yapmaksızın yargılama görevini yerine getiren mahkemelerdir. Özel yetkili mahkemeler ise sadece belli suçları veya belli kişileri yargılamakla özel olarak yetkilendirilmiş olan mahkemelerdir. Bu mahkemeler genel yetkili bir ceza mahkemesinin ihtisas (uzman) dairesi olarak çalışabilecekleri gibi genel yetkili mahkemelerin dışında ayrı bir kanunla kurulmuş da olabilirler.

Genel yetkili adli yargı ceza mahkemeleri üç derecedir. İlk derecede yargılama yapan ceza mahkemeleri yer alır. Bu mahkemelere olay mahkemesi, esas mahkemesi veya bida-yet mahkemesi de denir. İkinci derecede bölge adliye mahkemeleri; üçüncü derecede ise Yargıtay yer alır. İkinci ve üçüncü derecede yer alan mahkemeler kural olarak denetim mahkemeleridir. Bu mahkemeler genel niteliktedir. Fail ve fiil ayırımı yapılmaksızın kural olarak tüm ceza uyuşmazlıkları, bu mahkemelerde ele alınır.

Genel yetkili ilk derece adli yargı ceza mahkemeleri asliye ceza ve ağır ceza mahkemesi olarak görev yapar (5235 sayılı Teşkilat K. m.8). Genel yetkili bu ceza mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak *Adalet Bakanlığınca kurulur* ve buldukları il veya ilçenin adı ile anılırlar. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi, İstanbul Asliye Ceza Mahkemesi gibi. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Örneğin İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinin 1 Nolu Dairesi, 2 Nolu Dairesi gibi. Ancak uygulamada her bir daire mahkeme gibi adlandırılmaktadır. İstanbul 1. Ağır Ceza Mahkemesi, İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi gibi (5235 sayılı Teşkilat K. m.9).

Kural olarak ceza mahkemelerinin yargı çevresi, kuruldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır. Ancak *ağır ceza mahkemeleri* ile büyükşehir belediyesi bulunan illerde, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki il ve ilçenin adı ile anılan *asliye ceza mahkemelerinin yargı çevresi*, il veya ilçe sınırlarına bakılmaksızın Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca belirlenir. Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak bir ceza mahkemesinin kaldırılmasına veya yargı çevresinin değiştirilmesine, özel kanunlarında yargı çevresi belirtilmemiş olan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine *Hâkimler ve Savcılar Kurulunca karar verilir* (5235 sayılı Teşkilat K. m.15). Kural olarak her mahkeme kendi yargı çevresinde işlenen suçları yargılamakla görevlidir. Bir mahkemenin yargı çevresini bilmek o mahkemenin nerede işlenen suçlara bakacağını belirlemek bakımından önemlidir.

Asliye ceza mahkemeleri tek hâkimlidir. Ağır ceza mahkemesi toplu mahkemedir; bu mahkemede bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır (5235 sayılı Teşkilat K. m.9). Ağır ceza mahkemesinde bir oturumda bitmeyecek davada, herhangi bir nedenle bulunamayacak üyenin yerine geçmek ve oylamaya katılmak üzere yedek üye bulundurulabilir (CMK m.188; 5235 sayılı Teşkilat K. m.9). Mahkemenin kanuna uygun olarak teşekkül etmemiş olması, hükmün kesin hukuka aykırı olmasına sebebiyet verir (CMK m.280/1-b,289/1-a).

Kovuşturma evresinde asliye ve ağır ceza mahkemelerindeki duruşmalarda Cumhuriyet savcısı hazır bulunur; birden fazla Cumhuriyet savcısı aynı anda duruşmaya katılabileceği gibi aralarında iş bölümü de yapabilirler (CMK m.189).

İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Madde İtibarıyla Yetkisi (Görev Alanı)

Genel Olarak

Mahkemenin **madde itibarıyla yetkisi** yani Yasa'nın ifadesiyle **görevi**, hangi mahkemenin hangi suçları yargılayacağı ile ilgilidir. Mahkemelerin görevleri kanunla belirlenir (CMK m.3/1). Ceza mahkemelerinin madde itibarıyla yetkisi yani görev alanı da Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunla belirlenmiştir (5235 sayılı Teşkilat K. m.10-12).

Ağır ceza mahkemesinin madde itibarıyla yetkisi (görevi), Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yağma (m.148), irtikâp (m.250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m.204/2), nitelikli dolandırıcılık (m.158), hileli iflas (m.161) suçları, Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332. maddeler hariç) ve 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmaktır. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtayın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır (5235 sayılı Teşkilat K. m.12).

Asliye ceza mahkemesinin madde itibarıyla yetkisi (görevi), kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere bakmaktır (5235 sayılı Teşkilat K. m.11). Tarihî süreç izlendiğinde ağır ceza mahkemelerinin asliye ceza mahkemelerinin çok hâkimli dairesi olduğu görülür. Bu nedenle asliye ceza mahkemeleri asıl mahkemelerdir ve ağır ceza mahkemeleri ile aralarında derece farkı yoktur. Ancak yargıladıkları uyuşmazlıkların niteliklerinin farklı olmasından yani ağır ceza mahkemelerinde ağır nitelikte suçların ele alınmasından dolayı ağır ceza mahkemeleri ile asliye ceza mahkemeleri arasında derece farkı oluşmuş ve bu durum alt-üst derece şeklinde Kanun'a da yansımıştır (CMK m.6).

Bir suçun hangi mahkemede yargılanacağı belirlenirken faile isnat edilen suçun cezasının üst sınırı göz önünde bulundurulur. Suça ilişkin ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenler dikkate alınmaz (5235 sayılı Teşkilat K. m.14). Bu husus nitelikli hâllerin suçun basit şeklinin cezasına oransal olarak etki ettirildiği hâller için geçerlidir. Ancak belirtelim ki suçun ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenleri içeren şekli için bağımsız bir ceza gösterilmiş ise bu hâlde yetkili (görevli) mahkeme suçun nitelikli hâline göre belirlenmelidir.

Üst dereceli mahkemeler, bu mahkemelerde tecrübeli hâkimlerin görev yapması nedeniyle sanık açısından daha teminatlı mahkemelerdir. Bu nedenle görev kuralları sanığa güvence sağlayan kurallardır ve ancak görevli mahkemenin vereceği karar adil olabilir.

Görev kuralları kamu düzeninden olduğundan davaya bakan ceza mahkemesi, görevli olup olmadığına *kovuşturma evresinin her aşamasında talep üzerine veya kendiliğinden (re'sen) karar verebilir*. İddianamenin kabulünden sonra yani kovuşturma evresine geçildikten sonra işin, davayı gören mahkemenin görevini aştığı veya dışında kaldığı anlaşılırsa, mahkeme bir kararla işi görevli mahkemeye gönderir (CMK m.5/1). Bu hâlde görevli olmayan hâkim veya mahkemece önceden yapılmış olan ve yenilenmesi mümkün olmayan işlemler dışında kalan tüm işlemler hükümsüzdür (CMK m.7). Yenilenmesi mümkün olmayanlar hariç görevsiz mahkemece yapılan işlemlerin görevli mahkemece yenilenmesi

gerekir. Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ve sözlülüğü ilkeleri bunu gerektirir. Hüküm verecek olan hâkim kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Deliller hükmü verecek olan hâkimin vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilmelidir (CMK m.217/1).

Mahkemeler arasında olumlu ve olumsuz görev uyuşmazlığı çıkabilir. Olumlu görev uyuşmazlığı farklı görev alanlarına sahip olan iki veya daha fazla mahkemenin uyuşmazlığı yargılama konusunda kendisini görevli sayması ile ortaya çıkar. Belirtelim ki bu durum ancak aynı uyuşmazlığın farklı yargı çevrelerindeki Cumhuriyet başsavcılıklarınca soruşturulması ve farklı yargı çevrelerinde davasının açılması hâlinde çıkabilir. Ancak bu durumda da mutlaka bir mahkeme önünde derdestlik iddiasında bulunulacağından veya mahkeme bunu talep olmaksızın kendisi fark edeceğinden sorun derdestlik iddiası kapsamında çözülecek ve sonradan davanın açıldığı mahkeme davanın zaten başka bir ceza mahkemesinde derdest olduğu gerekçesi ile davanın reddine karar vererek davadan elini çekecektir (CMK m.223/7). Sorunun bu şekilde çözümlenemediği ve her iki mahkeme önünde ileri sürülen görevsizlik itirazının (dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesi talebinin) reddedilerek olumlu görev uyuşmazlığının ortaya çıktığı hâllerde bu uyuşmazlığı, aralarında görev uyuşmazlığı çıkan mahkemelere göre *ortak yüksek görevli olan mahkeme çözer. Ortak yüksek görevli mahkeme, görevsiz kabul ettiği mahkemenin görevli olduğuna dair kararını ortadan kaldırır ve tek bir görevli mahkeme kalmasını sağlayarak sorunu çözer.*

Olumsuz görev uyuşmazlığı ise şu şekilde çıkabilir: Bir ceza mahkemesi önündeki uyuşmazlıkla ilgili olarak talep olmaksızın (re'sen) veya tarafların talebi üzerine görevsizlik kararı verebilir ve dosyayı görevli saydığı mahkemeye gönderebilir. Adli yargı içerisindeki mahkemeler bakımından verilen *görevsizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir* (CMK m.5/2). Bir mahkeme görevsizlik kararı vermiş ve itiraz yoluna başvurulmadan bu karar kesinleştikten sonra dosyayı görevli olduğunu düşündüğü mahkemeye göndermiş; dosya kendisine gönderilen mahkeme de aslında kendisinin görevsiz fakat dosyayı kendisine gönderen mahkemenin görevli olduğu inancıyla görevsizlik kararı vermiş ve bu görevsizlik kararı da itiraz edilmeden kesinleşmişse olumsuz görev uyuşmazlığı doğmuş olur. *Ortak yüksek görevli mahkeme bu uyuşmazlığı, görevli saydığı mahkemenin görevsizlik kararını kaldırarak çözer. Görevsizlik kararı kaldırılan mahkeme görevli hâle gelir.*

Ortak yüksek görevli mahkeme şu şekilde belirlenir: Örneğin ağır ceza ve asliye ceza mahkemesi arasındaki olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlığı bu mahkemeler aynı yargı çevresinde ise o yargı çevresinde ortak yüksek görevli mahkeme olan bölge adliye mahkemesince (5235 sayılı Teşkilat K. m.37); mahkemeler farklı yargı çevrelerini içine alan bölge adliye ceza mahkemelerinin yargı çevresinde ise mahkemeler arasında çıkan görev uyuşmazlıkları Yargıtay tarafından çözümlenir.

Madde (Görev) Yönünden Yetkinin İstisnaları

Görev (madde itibarıyla yetki) kurallarının birinci istisnasını yüksek görevli bir mahkemede açılmış ve görülmekte olan bir davanın, asıl görevli olan alt dereceli mahkemeye gönderilememesi oluşturur. Duruşmada suçun hukuki niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek dosya alt dereceli mahkemeye gönderilemez (CMK m.6). Bu hâlde üst dereceli mahkeme aslında kendi görev alanına girmeyen, alt dereceli bir mahkemenin görevine giren davaya bakmış olur. Bu kural ağır suça bakabilen mahkemenin daha hafif nitelikteki suça öncelikle bakabileceği düşüncesine dayanır. Ayrıca dava ekonomisi de bunu gerektirir. Söz konusu hükme göre, iddianamenin kabulü ile duruşmaya başlaması arasında yani henüz duruşmaya geçilmeden duruşma hazırlığı devresinde görevsizlik (madde itibarıyla yetkisizlik) kararı verilebilir (CMK m.5/1).

Görev (madde itibarıyla yetki) kurallarının ikinci istisnası ise bağlantıdır. Bağlantı nedeniyle bir dava üst dereceli mahkemede görülen başka bir dava ile birleştirilebilir. Bu durumda üst dereceli mahkeme kural olarak görevine girmeyen bir suçtan dolayı bağlantı nedeniyle yargılama yapmak durumunda kalır.

İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Yer Yönünden Yetkisi

Genel Olarak

Mahkemelerin yer yönünden yetkisi, neredeki mahkemenin nerede işlenen suçlara bakacağı sorunu ile ilgilidir. Her mahkemenin yargı çevresi, yani faaliyet göstereceği coğrafi alan belirlenmiştir. Yetki kuralları, mahkemelerin en kolay şekilde delillere ulaşmasını sağlamak amacı ile oluşturulur. Yer yönünden yetki kuralları görev (madde itibarıyla yetki) kurallarının aksine pratik amaçlara hizmet etmektedir; bu kurallar sanığı güvence altına alma yani kamu düzenini koruma düşüncesi ile sevk edilmiş kurallar değildir.

Türkiye’de İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki Kuralları

Ana kural: Suç, kural olarak suçun işlendiği yer mahkemesinde yargılanır (CMK m.12/1). Ülke içinde suçun hareket ve neticesinin farklı yargı çevrelerinde meydana gelmesi hâlinde suçun nerede işlenmiş sayılacağı sorun yaratacaktır. TCK m.8/1’de bir suçun ülkeler arasında mesafe suçu olarak işlenmesi hâlinde milli yetki sorununun nasıl çözümleneceği gösterilmiştir. Bir suçun ülke içinde birden fazla yargı çevresine yayılması hâlinde örneğin hareketin bir yargı çevresinde neticenin başka bir yargı çevresinde gerçekleşmesi hâlinde TCK m.8’de öngörülen çözüme uygun olarak suç her iki yargı çevresinde de işlenmiş sayılmalı ve mahkemeler aralarında anlaşarak bir yeri yetkili görmelidir.

Teşebbüste son icra hareketinin yapıldığı, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği yer mahkemesi yetkilidir. (CMK m.12/2).

Yedek kurallar (özel yetki kuralları): Suçun işlendiği yer belli değilse, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. Şüpheli veya sanığın Türkiye’de yerleşim yeri yoksa Türkiye’de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Mahkemenin bu suretle de belirlenmesi olanağı yoksa ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir (CMK m.13). Yasa koyucu, ana kural ve yedek kuralların kademeli olarak uygulanmasını kabul etmiştir. *Kural olarak* Türk hukukunda birden fazla yetki kuralı aynı anda uygulama bulmaz.

İstisnai kurallar: 1)*Basılı eserlerle işlenen suçlarda:* Suç, ülkede yayımlanan basılı bir eserle işlenmişse yargılama yetkisi, eserin yayım merkezi olan yer mahkemesine aittir. Ancak aynı eserin birden çok yerde basılması durumunda suç, eserin yayım merkezi dışındaki baskısında meydana gelmişse bu suç için eserin basıldığı yer mahkemesi de yetkilidir (CMK m.12/3). Bu hâlde aynı anda birden fazla yere yetki verilmiştir. 2)*Görsel veya işitsel yayımlarla işlenen suçlarda:* Görsel ve(ya) işitsel yayımlarda basılı eserlerle işlenen suçlara ilişkin hükümler uygulanır. Eğer görsel ve işitsel yayın, mağdurun yerleşim yerinde ve oturduğu yerde işitilmiş veya görülmüşse o yer mahkemesi de yetkilidir (CMK m.12/5). 3) *Hakaret suçlarında:* Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olan hakaret suçunda eser, mağdurun yerleşim yerinde veya oturduğu yerde dağıtılmışsa o yer mahkemesi de yetkilidir. Mağdur, suçun işlendiği yer dışında tutuklu veya hükümlü bulunuyorsa o yer mahkemesi de yetkilidir (CMK m.12/4).

Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki

Suçun ülke dışında işlendiği hâllerde CMK m.12/1’de öngörülen ana kuralın uygulama alanı bulması mümkün olmaz. Ancak bu hâlde CMK m.13/1-2’de öngörülen yedek kural-

ların uygulanması söz konusu olabilir. Yurt dışında işlenen suçta, şüpheli veya sanığın *yakalandığı yer*, Türkiye'de yakalanmamışsa Türkiye'deki *yerleşim yeri mahkemesi* yetkilidir (CMK m.14,13/1). Şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa *Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer* mahkemesi yetkilidir (CMK m.14,13/2). Bu gibi suçlarda şüpheli veya sanık Türkiye'de yakalanmamış, yerleşmemiş veya Türkiye'de bir adresi yoksa; yetkili mahkeme, Adalet Bakanı'nın istemi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın başvurusu üzerine Yargıtay tarafından belirlenir (CMK m.14/3).

Yurt dışında işlenen suçlardan dolayı CMK m.14 gereğince Türkiye'de yetkili bir yer mahkemesi bulunsa da Cumhuriyet savcısının, şüphelinin veya sanığın istemi üzerine Yargıtay, suçun işlendiği yere daha yakın olan yer mahkemesine de yetki verebilir (CMK m.14/2).

Yabancı ülkelerde bulunup da diplomatik bağışıklıktan yararlanan Türk kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı Ankara mahkemeleri yetkilidir (CMK m.14/4).

Deniz, Hava ve Demir Yolu Taşıtlarında veya Bu Taşıtlarla İşlenen Suçlarda Yer Yönünden Yetki

Yasa koyucu 5271 sayılı CMK'da, 1412 sayılı CMUK'de bulunmayan bir yetki kuralı sevk etmiştir. Deniz, hava ve demir yolu taşıtlarında ülke içinde ve ülke dışında suç işlenmesi hâline ilişkin yetki kuralları özel olarak öngörülmüştür.

Ülke içerisinde seyreden araçlar hangi ülke bayrağını taşırlarsa taşırsınlar yetki kuralı şu şekildedir. Ülke içerisinde deniz, hava veya demir yolu taşıtlarında ya da bu taşıtlarla işlenen suçlarda, suçun işlendiği yer mahkemelerinin yanı sıra bunların ilk ulaştığı yer mahkemesi de yetkilidir (CMK m.15/3). Suçun işlendiği yerin yanı sıra bu taşıtların ilk ulaştığı yer mahkemeleri de bu taşıtlarla ya da bu taşıtlarda işlenen suçu yargılamaya yetkilidir.

Suç, Türk bayrağını taşıma yetkisine sahip olan gemi veya hava taşıtı Türkiye dışında iken işlenmişse yargılama yetkisine geminin ilk uğradığı Türk limanında veya bağlama limanında bulunan mahkeme sahiptir (CMK m.15/1-2).

Yasa koyucu, deniz, hava veya demir yolu taşıtlarıyla çevreyi kirletme suçunun işlenmesi hâlinde özel bir yetki kuralı öngörmüştür. Bu kurala göre, çevreyi kirletme suçu, yabancı bayrağı taşıyan bir gemi tarafından Türk kara suları dışında işlendiği takdirde, suçun işlendiği yere en yakın veya geminin Türkiye'de ilk uğradığı limanın bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir (CMK m.15/3).

Yer Yönünden Yetkisizlik İddiası, Yetkisiz Mahkemenin İşlemleri ve Yetki Uyuşmazlıkları

Sanık, yetkisizlik iddiasını, ilk derece mahkemelerinde duruşmada sorgusundan, bölge adliye mahkemelerinde incelemenin başlamasından ve duruşmalı işlerde inceleme raporunun okunmasından önce bildirir (CMK m.18/1). Mahkeme de kendiliğinden, talep olmaksızın (re'sen) yetki konusunu inceler. Mahkeme yetkisizlik iddiasına ilişkin kararı, ilk derece mahkemelerinde sanığın sorgusundan önce, bölge adliye mahkemelerinde duruşmasız işlerde incelemenin hemen başlangıcında, duruşmalı işlerde inceleme raporu okunmadan önce verir. Bu aşamalardan sonra yetkisizlik iddiasında bulunulamayacağı gibi mahkemeler de bu konuyu kendiliğinden ele alıp karar veremez. Yetkisizlik kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK m.18/2-3).

Birden fazla mahkemenin kendisini aynı anda aynı suçun yargılamaında yer yönünden yetkili sayması hâlinde olumlu yetki uyuşmazlığı; iki veya daha fazla farklı yargı çevresindeki mahkemenin kendilerini yer yönünden yetkisiz sayması hâlinde ise olumsuz yetki uyuşmazlığı çıkar. Birkaç mahkeme arasında yer yönünden olumlu veya olumsuz yetki

uyuşmazlığı çıkarsa *ortak yüksek görevli mahkeme*, yer yönünden yetkili mahkemeyi belirler (CMK m.17).

Yer yönünden yetkili olmayan mahkemece yapılan işlemler sadece yetkisizlik nedeniyle hükümsüz sayılmaz (CMK m.20). Bir mahkeme, yetkili olmasa bile, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde yargı çevresi içerisinde gerekli işlemleri yapabilir (CMK m.21).

Başsavcılıklar, yargı çevresinde buldukları mahkemelerin yargı çevresinde yetkilidirler (5235 sayılı Teşkilat K. m.21). Bu nedenle başsavcılıklar arasında da yetki uyuşmazlıkları çıkabilir. Bu tür uyuşmazlıkların nasıl çözümleneceği CMK m.161/7'de gösterilmiştir.

Yer Yönünden Yetki Kurallarının İstisnaları

İstisnalardan biri davalar arasında *bağlantı* bulunmasıdır. İki ceza uyuşmazlığı arasında Yasâda belirtilen şekilde bir bağlantı (CMK m.8) varsa bu davalar yetkili mahkemelerden birinde birleştirilebilir (CMK m.16). Bağlantılı suçların davalarının birleştirilmesi hâlinde birleştirilen davalardan birisi yetkisiz mahkemede görülecek demektir (CMK m.16). Örneğin, Kocaeli ile İstanbul'da görülmesi gereken iki ayrı davanın birleştirilerek İstanbul'da görülmesi durumunda, Kocaeli'deki dava bakımından yetkisiz olan İstanbul Mahkemesi, yargılamayı yapmak durumunda kalacaktır.

Yetki kurallarının *diğer bir istisnasını* davanın nakli oluşturur. Dava üç nedenle nakledilir. *Birinci hâl*, yetkili mahkemenin hukuki veya fiili bir nedenle görevini yerine getiremeyecek olmasıdır. *İkinci hâl*, kamu güvenliği nedeniyle davanın yetkili mahkemede görülmesinin tehlikeli olmasıdır. *Üçüncü hâl ise* davanın afet gibi olağanüstü bir nedenle yetkili mahkemede görülmesinin mümkün olmamasıdır. Bu nedenlerle dava başka yerdeki bir mahkemeye nakledilir ve yer yönünden yetkisiz mahkeme davaya bakmak durumunda kalır.

Yetkili mahkeme, hukuki veya fiili sebeplerle görevini yerine getiremeyecek hâlde bulunursa yüksek görevli mahkeme, davanın başka yerde bulunan aynı derecede bir mahkemeye nakline karar verir (CMK m.19/1). Yüksek görevli mahkeme, bölge adliye mahkemeleridir (5235 sayılı Teşkilat K. m.37/3). Ancak bu mahkemeler kuruluncaya kadar yüksek görevli mahkeme, Yargıtaydır. Kovuşturmanın görevli ve yetkili olan mahkemenin bulunduğu yerde yapılması kamu güvenliği için tehlikeli olursa Adalet Bakanı, Yargıtaydan davanın nakledilmesine karar vermesini talep eder (CMK m.19/2). Afet, savaş ve olağanüstü hâllerde Adalet Bakanlığı afetin etkileri ortadan kaldırılincaya kadar bütün davaların başka yerdeki mahkemelere nakledilmesine karar verir. Ayrıca mahkeme, fiili sebepler veya güvenlik gerekçesiyle duruşmanın il sınırları içinde başka bir yerde yapılmasına karar verebilir. Bu karara karşı itiraz yolu açıktır (CMK m.19/3).

Yer yönünden yetki kurallarının diğer bir istisnası *istinabedir*. İstinabe; katılan, müdafî, vekil, tanık veya bilirkişinin dinlenmesi gibi belli bir yargılama işleminin, yer yönünden yetkisiz hâkim tarafından yapılması demektir. Yasâda istinabe kurumu dağınık olarak düzenlenmiştir (CMK m.83,180/1,196,209). Örneğin, İstanbul'da görülen bir davanın tanığının Erzurum'da bulunması durumunda, İstanbul Mahkemesinin, tanığın dinlenmesini kendisine eş değerdeki Erzurum Mahkemesinden istemesi gibi. İstinabe kurumu, duruşmanın doğrudan doğruyalığı ve sözlülüğü ilkelerinin istisnasını oluşturur. Bu ilkeleri korumak için büyük şehir belediye sınırları içerisinde zorunlu olmadıkça istinabeye başvurulması yasaklanmıştır (CMK m.180/3). Ayrıca, büyük şehir belediyesi sınırları içindeki bir mahkemeden istinabe yoluyla bir işlemi yapması talep olunduğunda, bu mahkeme, işlemin ilgisinin kendi ilçe sınırları içinde olmayıp kendisinin de dâhil olduğu büyük şehir belediye sınırları içindeki başka bir ilçede olduğu gerekçesiyle işlemi yapmaktan kaçınmaz. Bu mahkeme işleri geciktirmemek için istinabe evrakının gereğini yapmak zorundadır (CMK m.180/4).

İlk Derece Mahkemelerinin Görev Yönünden Yetkisi

Görev yönünden yetki kuralları, hâkimler arasında yapılan iş bölümü esasına dayanır. Hâkimler arasında çeşitli iş bölümleri vardır. Örneğin, adli yargıda ve adli yargı dışında (idari yargı gibi) görev yapma gibi. Adli yargıda çalışanlar arasında ise hukuk-ticaret-ceza mahkemelerinde ya da ağır-asliye ceza mahkemelerinde görev yapma şeklinde iş bölümü de vardır.

Görev yönünden iş bölümünün istisnasını *niyabet* oluşturur. Niyabet, bir muhakeme işleminin yapılmasının toplu mahkemelerde, kurul adına üyelerden birine devredilmesini ifade eder. *Naip hâkim* denilen bu hâkim, işlemi kurul adına yapar. Niyabet, Yasada bir kurum olarak düzenlenmemiş sadece bazı işlemlerin niyabet yolu ile de yapılabileceği belirtilmiştir. Örneğin, mahkemeye gelemeyen hasta tanığın bulunduğu yerde dinlenmesi gibi (CMK m.60/2,83,/1,180/1,209,244/3268/2-d,320/1-2).

Adli yargı ceza mahkemelerinin ihtiyaca göre dairelerinin oluşturulduğunu belirttik. Örneğin İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinin 1 Nolu Dairesi, 2 Nolu Dairesi gibi. Bir mahkemenin daireleri arasında da iş bölümü esasına dayalı bir görev ayrımı vardır. Bu yolla adli yargı içinde ihtisas daireleri oluşturulabilir. Örneğin kanunla adli yargı dışında özel bir mahkeme olarak basın mahkemelerinin ve trafik mahkemelerinin kurulması öngörülmüştür. Ancak bu mahkemeler kurulamadığından kuruluncaya kadar, bu mahkemelerin görevine giren suçların adli yargı ceza mahkemelerinin bir dairesince yerine getirilmesi kabul edilmiştir. Ağır cezalı basın suçları ağır ceza mahkemelerinin 2 nolu dairesinde, asliye cezalı basın suçları ise asliye ceza mahkemesinin 2 nolu dairesinde görülür. Basın ve trafik mahkemeleri, adliye mahkemelerinin ihtisas daireleri olarak görev yapmaktadır.

Adli yargı içerisinde hukuk, ceza ve ticaret mahkemeleri arasında çıkan görev uyuşmazlıkları, bu mahkemelerin kararları temyiz edildiğinde hukuk ve ceza daireleri veya genel kurulları arasındaki bir uyuşmazlığa dönüşmektedir. Bu uyuşmazlık da içtihadı birleştirme yoluyla Büyük Genel Kurul tarafından çözülür (Yargıtay K. m.16). Yargıtay ceza daireleri arasındaki görev uyuşmazlıkları ise Ceza Genel Kurulunca çözülür (Yargıtay K. m.15).

Adliye mahkemeleri ile adliye dışı mahkemeler arasında da görev uyuşmazlıkları çıkabilir. Örneğin, bir uyuşmazlığın çözümünde hem ceza mahkemesi hem de idare mahkemesi kendisini görevli saymış olabilir (*olumlu uyuşmazlık*). Aksi durum da gerçekleşebilir. Yani bu mahkemelerin tümü, aynı uyuşmazlıkta diğerini görevli göstererek kendisini görevsiz saymış olabilir (*olumsuz uyuşmazlık*). Bu tür uyuşmazlıklar, Uyuşmazlık Mahkemesi tarafından çözülür (Ay m.158).

Adli Yargı Mahkemelerinin Kişi Yönünden Yetkisi

Kişi yönünden yetki kuralları; hangi mahkemenin, hangi kişileri, hangi suçlarından dolayı yargılama yetkisine sahip olduğunu gösteren kurallardır. Başka bir anlatımla belli kişiler, belli suçlarından dolayı belli mahkemelerin yargı yetkisine tabi tutulabilir. Bu kişilerin, özellikle görevleriyle ilgili suçlarında genel madde (görev) ve yer yönünden yetki kurallarından ayrılır. Bunun nedeni, etkili görevlerde bulunan kişilerin kayırılmasını veya haksız suçlamalarla görevlerini yapmaktan alı konulmasını önlemektir. Ancak bu istisnai kurallar bazı hâllerde tam tersi amaçlara da hizmet edebilmektedir.

Söz konusu kişilerden başlıcaları şunlardır: Cumhurbaşkanı, bakanlar ile yüksek mahkeme başkan ve üyeleri. Bu kişileri kural olarak Anayasa Mahkemesi, *Yüce Divan* sıfatıyla yargılar ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı soruşturmayı yapıp iddianameyi düzenler.

Kişi yönünden yetki kuralları, bazı hâllerde soruşturma evresinde de etkisini göstermekte ve bu kişilerin görev suçlarından dolayı soruşturma evresi genellikle farklı makamlarca veya farklı usullerle yapılmaktadır. Örneğin kamu görevlileri 4483 sayılı Yasa gereğince, öğretim üyeleri hakkındaki soruşturma 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu m.53-c gereğince idare tarafından yapılmaktadır. Yine Avukatlık Yasası'na göre, avukatların görev suçlarının tümünde soruşturmayı Adalet Bakanlığından verilen izin üzerine suçun işlendiği yere en yakın ağır ceza mahkemesi yapar ve son soruşturmaya (kovuşturmaya) geçme kararını verir. Yargılamayı yapmaya, suçun işlendiği yer *ağır ceza mahkemesi* yetkilidir (Av.K. m.59).

Kişi yönünden getirilen bu istisnalar bazen kanun yollarında da farklılıklar yaratabilmektedir.

Adliye Dışı Özel Yetkili Mahkemeler

Genel Olarak

Adliye dışı özel (uzman) mahkemeler veya diğer bir ifadeyle ihtisas mahkemeleri, belli bir alanda uzmanlaşmayı sağlamak üzere genel (adliye) mahkemeler teşkilatının dışında ve bağımsız bir yasayla kurulan, işleyiş biçimi bu Yasa'da gösterilen mahkemelerdir (5235 sayılı Teşkilât K. m.8,13). Örneğin, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine göre kurulan çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleri; Yüce Divan sıfatıyla görev yaptığında Anayasa Mahkemesi (Ay m.148/3) adli yargı dışı özel ceza mahkemesi özelliği gösterir. Uzmanlaşmayı sağlamak üzere adli yargı ceza mahkemelerinin özel yetkili (uzman) daireleri de oluşturulabilir. Bu daireler adli yargı teşkilatının içinde yer alır. Ya genel yetkili ceza mahkemelerine yine bir kanun hükmü ile ihtisas dairesi olarak görevlendirilecek bir daire eklenir ya da mevcut bir daire ihtisas dairesi olarak görevlendirilir.

Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi, *Yüce Divan* sıfatıyla, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı şu kişileri yargılar: Hakkında Yüce Divana sevk kararı verilen Cumhurbaşkanı (Ay m.105/3), ayrıca, Anayasa Mahkemesi (AyM K. m.17), Yargıtay, Danıştay, Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, (Yargıtay) Cumhuriyet Başsavcısı Vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini. Yüce Divanda iddia görevi Yargıtay Başsavcısı veya Başsavcı Vekili tarafından yerine getirilir. Yüce Divan kararları kesindir (Ay m.148). Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerini de görev suçlarından dolayı Anayasa Mahkemesi, *Yüce Divan* sıfatıyla yargılar (Ay m.100,148).

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, şu kişilerin kişisel suçlarını ilk derece mahkemesi olarak yargılar: Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Yargıtay Birinci Başkanını, birinci başkan vekillerini, ikinci başkanları, üyeleri ve başsavcısını, Danıştay başkan ve üyelerini ve başkanın sözcüsünü, Sayıştay başkan ve üyelerini (Yargıtay K. m.46).

Anayasa'nın 148. maddesine göre, herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Anayasa m.148'e uygun olarak, "Bireysel Başvuru" yolu 30.3.2011 gün ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un dördüncü bölümünde düzenlenmiştir.

Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri

Ceza kanunlarının uygulanmasında; çocuk deyiminden henüz on sekiz yaşını doldurmuş kişi anlaşılır (TCK m.6/1-b). Bu kişilerin yargılanması uzman mahkemelerce yerine getirilir. *Çocuk mahkemeleri*, *Adalet Bakanlığınca* her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde de Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulabilir (Çocuk Koruma K. m.2/1). Çocuk mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca karar verilir (Çocuk Koruma K. m.27/1,3). İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Çocuk mahkemeleri tek hâkimden oluşur. Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcılarını, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurulabilir (Çocuk Koruma K. m.2/1).

Çocuk mahkemesi, çocukların asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarını yargılar (Çocuk Koruma K. m.26/1).

Çocuk ağır ceza mahkemeleri bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur (Çocuk Koruma K. m.2/2). Çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi, buldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır (Çocuk Koruma K. m.27/2). Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca karar verilir (Çocuk Koruma K. m.27/1,3). İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk ağır ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Çocuk ağır ceza mahkemelerinde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır (Çocuk Koruma K. m.2/2). Çocuk ağır ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunur.

Çocuk mahkemesi, çocukların asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarını yargılar (Çocuk Koruma K. m.26/1).

Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar (Çocuk Koruma K. m.26/2).

Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür. Bu hâlde de çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanmakla beraber, mahkeme lüzum gördüğü takdirde çocuk hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir. Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür (Çocuk Koruma K. m.17).

Mahkemeye Yardımcı Teşkilat

Yazı işleri hizmetleri, ilgisine göre Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet başsavcivekili, Cumhuriyet savcısı, mahkeme başkanı veya hâkimin denetimi altında, yazı işleri müdürünün yönetiminde zabıt kâtibi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevliler tarafından yürütülür (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.6/1).

Yazı işleri müdürü, yazı işleri hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak ve denetlemekle görevlendirilmiştir. Yazı işleri müdürü, zabıt kâtibi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevlilere işlerin öğretilmesi de dâhil olmak üzere hizmetlerin verimli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi için her türlü tedbiri alır (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.6).

Yazı işleri müdürü ilgisine göre Cumhuriyet başsavcısı, mahkeme başkanı veya hâkiminin onayını alarak yönetimi altındaki zabıt kâtibi ve memurlar arasında iş bölümü yapabilir (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.6).

Cumhuriyet savcısı veya hâkimin uygun göreceği evrakın havalesini yapmak, mahkeme tarafından fiziki ortamda teslimi gereken dosyalarla ilgili işlemleri yapmak, güvence-i nin iadesi gereken hâllerde gerekli işlemleri yapmak, dosyaya ait kıymetli evrak ve değerli eşyanın uygun yerde muhafazasını sağlamak, harcın hesaplanması ve tahsili ile yargılama gideri müzakerelerini yazmak ve buna ilişkin işlemleri yapmak, kararların tebliğini sağlamak, kanun yolu incelemesi için dosyada bulunan tüm belgelerin eksiksiz olarak UYAP ortamına aktarıldığını kontrol etmek, elektronik imza ile imzalamak ve diğer gerekli işlemleri yapmak gibi görevleri vardır (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.6/2).

Zabıt kâtibi, duruşmada bulunmak, mahkeme başkanının yönetimi altında duruşmanın akışını tutanağa geçirmek ve tutanağı mahkeme başkanıyla birlikte imzalamak zorundadır (CMK m.219,232/2b, Yazı İşleri Hizmet Y. m.6/3). Zabıt kâtibi, mahkemelerde duruşmaya çıkması zorunlu olan kişilerdendir (CMK m.188). Zabıt kâtibinin hâkimin reddi sebeplerine dayanılarak reddedilmesi veya zabıt kâtibinin bu sebepleri ileri sürerek görevden çekinmesi mümkündür. Zabıt kâtibinin reddi veya kendisinin reddini gerektiren sebepleri bildirerek görevden çekinmesi hâlinde gereken karar, yanında çalıştığı mahkeme başkanı veya tek hâkimli mahkemelerde hâkim tarafından verilir (CMK m.32).

Zabıt kâtibi, işlemlerde hazır bulunarak tutanağı yazma ve imzalamanın yanı sıra dosya ve kayıtların tutulması, ara kararların gereğinin yapılması, davalarla ilgili davetiyelerin yazılması, yazışmaların yapılması ve ilgili kurumlara yazılan yazılara cevap gelmemesi hâlinde *tekit yapılması* (tekrar cevabın sorulması) gibi işlerden de sorumludur (Yazı İşleri Hizmet Y. m.6/3).

Mübaşir, mahkemelerde duruşmada görev yapan, hukuki anlamda davaya bir katkısı olmayıp duruşmanın akışına yardımcı olan kişidir. Mübaşir, adliye bilgilendirme sistemi olmayan yerlerde günlük duruşma listesini görülebilecek bir yere asmak, duruşma sırası gelenleri duruşma salonuna davet ederek, salondaki yerlerini göstermek ve buna uyulmasını sağlamak, yemin verilmesi ve kararın açıklanması başta olmak üzere, duruşma ve keşif esnasında uyulması gereken davranış kurallarını taraflara ve ilgililere açıklamak, duruşmanın kapalı yapılmasına dair karar alındığında salonu boşaltmak gibi işlerle görevlidir (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.6/4).

Yetki Kurallarının İstinası Olarak Bağlantı ve Sonuçları

Dar Bağlantının Tanımı ve Sonucu

Farklı muhakemelerin konusu olabilecek uyuşmazlıklar arasında, bu *uyuşmazlıkları birbirine yaklaştıran ve birbirine bağlayan ortak noktalar* bulunabilir. Bu ortak noktaya *bağlantı*, uyuşmazlıklara da *bağlantılı uyuşmazlıklar* denir.

Yasa koyucunun, ceza uyumsuzlukları arasındaki ortak noktayı (*bağlantıyı*) somut olarak tanımladığı hâllerde *dar bağlantıdan* söz edilir. Yasa koyucunun belirlediği bağlantı noktaları şunlardır:

- Bir kişinin birden fazla suçtan sanık olması (bağlantı noktası sanıktır),
- Bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa (bağlantı noktası fiildir).
- Suçun işlenmesinden sonra suçluyu kayırma, suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme fiilleri de önsuçla bağlantılı suç sayılır (bağlantı noktası önsuçun delilleri ve failidir). Bağlantılı uyumsuzlukların tümü ceza uyumsuzluğu olduğundan bu tür bağlantıya tek yönlü bağlantı da denilmektedir.

Bu tür bağlantının sonucu davaların birleştirilmesidir. Aralarında bu tür bağlantı bulunan uyumsuzluklar ya soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından birleştirilerek soruşturulur ve tek bir iddianameyle ceza davasına konu yapılır ya da ayrı iddianemelerle davaları açıldıktan sonra birleştirilir. Yukarıda da belirtildiği üzere dar bağlantı madde itibarıyla yetki ve yer yönünden yetki kurallarının istisnasını teşkil eder. Bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir (CMK m.9). Kovuşturma evresinin her aşamasında da bağlantılı ceza davalarının birleştirilmesine veya ayrılmasına yüksek görevli mahkemece karar verilebilir (CMK m.10/1). Birleştirilen davalarda, bu davaları gören mahkemenin tabi olduğu yargılama usulü uygulanır (CMK m.10/2). Birleştirilen davalar birleştirmede fayda kalmadığında ayrılabilir. Ancak kovuşturma evresinde işin esasına girdikten sonra ayrılan davalara ayrı dosyalarda ancak aynı mahkemede devam olunur (CMK m.10/3). Birleştirilen dava alt dereceli bir mahkemenin görev alanında olsa ve birleştirme nedeniyle üst dereceli mahkemede görülüyor olsa da davaların ayrılması hâlinde yine üst dereceli mahkemede ayrı bir dosya numarası ile görülmeye devam edilir. Aksi bir tutum dava ekonomisiyle bağdaşmaz.

Geniş Bağlantının Tanımı ve Sonucu

Bir ceza mahkemesinin *bakmakta olduğu davalar arasında*, Yasada belirtilenler dışında bir bağlantı söz konusu ise bu tür bağlantıya *geniş bağlantı* denir (CMK m.11). Bu bağlantı türünün özellikleri yasada gösterilmemiştir. Uyumsuzluklar arasında zaman, yer, işleniş biçimi, saik bakımından veya önceki eylemle sonraki eylemin kolaylaştırılması gibi herhangi bir şekilde bağlantı bulunduğu ve birleştirilmesinde yarar görüldüğünde, bu uyumsuzluklar birleştirilecek ve bunlar hakkında tek hüküm verilecektir. Bu durum, ispat kolaylığı sağlar. Geniş bağlantı, *aynı mahkemenin yetkili olduğu farklı işler arasında* kabul edilmektedir. Mahkeme, bakmakta olduğu birden çok dava arasında bağlantı görürse bu bağlantı yasa koyucunun gösterdiği türden olmasa bile bu davalara birlikte bakmak ve hükme bağlamak üzere bu davaların birleştirilmesine karar verebilir (CMK m.11). Bu bağlantı çeşidi sadece dava ekonomisine hizmet eder. Bu sayede örneğin tek bir duruşma günü belirlenir ve tebligatlardan tasarruf edilir.

Dar ve geniş bağlantılı davaların birleştirilebilmesinin koşulları şunlardır: 1) Davaların birleştirilmesinde fayda ve olanak bulunmalıdır. Örneğin uyumsuzluklar mahkemenin aynı veya birbirine yakın aşamalarında olmalıdır. Bir dava hüküm aşamasına gelmiş diğeri henüz duruşmanın başında ise bu davaları birleştirmekte fayda yoktur. Bağlantı, davaları geciktirici etki yaratmamalıdır. Bu nedenle birleştirme ihtiyaridir. Mahkeme birleştirmede fayda bulunup bulunmadığını takdir eder. 2) Birleştirme yasağı bulunmamalıdır. Birleştirme yasağı yasa ile öngörülmüş olabileceği gibi Yargıtay içtihatlarıyla da işin doğasına uygun olarak yaratılmış olabilir. Örneğin Karayolları Trafik Kanunu'na göre görülen davalar diğer kanunlara göre görülen davalarla birleştirilemez (Karayolları TK m.112). Yine, icra mahkemelerinin yetkisine giren ceza davaları, diğer ceza davalarıyla birleştirir-

lemez (İİK m.346). Aynı şekilde, kaçakçılık suçlarına ilişkin muhakeme, aynı mahkemede görülen başka bir muhakeme ile birleştirilemez (Kaçakçılık K. m.30).

Özel mahkemelerde görülen işler de diğer mahkemelerin görevine giren uyuşmazlıklarla bağlantı nedeniyle birleştirilemez. Bu ihtisaslasmayı sağlama amacının doğal bir sonucudur. Ancak istisnaen on sekiz yaşından küçük olan çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür. Ancak birleştirmenin *zorunlu görülmesi* hâlinde yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması koşuluyla birleştirme kararı verilerek dava genel mahkemede görülebilir (Çocuk Koruma K. m.17).

Karışık (Çok Yönlü) Bağlantı ve Sonucu

Tanım

Aralarında bağlantı bulunan uyuşmazlıkların tümünün konusu aynı ise yani aralarında bağlantı bulunan uyuşmazlıkların tümü ceza uyuşmazlığı ise *tek yönlü* bağlantıdan, uyuşmazlıkların konuları farklı ise *karışık (çok yönlü) bağlantıdan* söz edilir. Uyuşmazlıklardan birinin ceza hukuku, diğerinin ise medeni hukuk veya idare hukuku alanına dâhil olması gibi. Karışık (çok yönlü) bağlantının sonucu nispi yargılama ve bekletici mesele yapmaktır.

Karışık bağlantının sonuçları nelerdir?

SIRA SİZDE

Nispi Yargılama ve Bekletici Sorun Yapma

Yasa'ya göre suçun ispatı, ceza mahkemelerinden *başka bir mahkemenin görev alanına giren bir sorunun* çözümüne bağlı ise ceza mahkemesi iki türlü davranabilir: *İlk seçenek*, ceza mahkemesinin diğer uyuşmazlığı kendisinin çözmesidir. Buna *nispi yargılama* denir. *Nispi yargılamanın özelliği*, ceza mahkemesinin, ceza uyuşmazlığı için önsorun teşkil eden ikincil nitelikteki farklı bir disipline ait uyuşmazlığı, kendi uyuşmazlığı açısından ve Ceza Muhakemesi Yasası'nın hükümlerine göre çözmesidir (CMK m.218/1).

İkinci seçenek ise ceza mahkemesinin, kendi uyuşmazlığıyla ilgili olan bu tür önsorunları, bu sorunların görevli mahkemesinde sonuçlanması için *bekletici sorun* yapmasıdır (CMK m.218/1).

Bir uyuşmazlığın nispi yargılamaya veya bekletici soruna konu yapılabilmesi için ceza mahkemelerinden başka bir mahkemenin görev alanına giren bu *sorunun*, ceza mahkemesinde yargılanan *suçun ispatıyla ilgili olması* gerekir (CMK m.218/1). Diğer bir söyleyişle suçun oluşmasına etki edecek ön sorunlar, ceza mahkemesi tarafından, nispi yargılama yoluyla çözümlenebilir veya bekletici sorun yapılabilir. Örneğin (A), hakkında güveni kötüye kullanmaktan açılan kamu davasında, geri vermek istemediği malın kendisine miras yoluyla kaldığını iddia edebilir (TCK m.155). Bu kişi hakkında hüküm verilebilmesi, malın miras yoluyla ona kalıp kalmadığının çözümlenmesine bağlıdır. Ceza mahkemesi, bu durumda ya o malın miras yoluyla (A)'ya kalıp kalmadığı sorununu kendisi çözer veya bu uyuşmazlığın asıl yetkili ve görevli mahkemede çözümlenmesi için sanığa süre vererek o mahkemenin kararını bekler. Bekletici mesele yapıldığı hâlde ceza davası durur ve zaman aşımı işlemez (CMK m.67/1). Bekletici sorun yapmanın karşılığı, nispi yargılama yapmamaktır. Bu nedenle bekletici sorun ve nispi yargılamayı birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Bekletici Sorun ve Nispi Yargılama Yapmanın Şartları

Bekletici sorun veya nispi yargılama yapma konusunda tüm muhakeme süjeleri açısından yarar ve olanak bulunmalıdır. Ceza uyuşmazlığının çözümlenmesi için önsorun niteliğinin

de olan uyuşmazlığın bekletici sorun mu sayılacağı, yoksa nispi yargılamaya mı konu yapılacağı kural olarak, mahkemenin takdirindedir. Ancak yasa koyucu bazı ikincil nitelikteki uyuşmazlıklarda mahkemenin, bekletici sorun veya nispi yargılama yapmasını veya yapmamasını emrederek mahkemenin bu konudaki takdir yetkisini kısıtlamış olabilir. Örneğin, bir ceza davasında uygulanacak bir kuralın Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülmüş ve mahkeme bunu ciddi bulmuşsa konu itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine gönderilir. Anayasa Mahkemesi bu konuda bir karar verinceye kadar ve en çok beş ay süreyle dava geri bırakılır. Bu süre içinde Anayasa Mahkemesi kararını verirse, ceza mahkemesi bu kararı dikkate alarak önündeki uyuşmazlığı çözümler; süre dolduğu hâlde Anayasa Mahkemesinin kararı gelmezse, mahkeme davayı yürürlükteki yasa hükümlerine göre çözümler (Ay m.152). Mahkemenin bu uyuşmazlığı nispi yargılama yoluyla çözümlenmesi, yani Anayasa'ya uygunluk denetimi yapması yasaktır. Bu hâlde bekletici sorun yapma mecburiyeti, nispi yargılama yapma yasağından söz edilir. Yine örneğin kovuşturma evresinde yaşın tespiti (düzeltmesi) gerekli hâle gelmiş ise nispi yargılama yapma mecburiyeti, bekletici mesele yapma yasağı vardır (CMK m.218/2).

Mahkemenin nispi yargılama sonucunda verdiği kararın diğer disiplinindeki mahkemeler için bağlayıcı olup olmayacağı tartışmalıdır. CMK m.218/1'de nispi yargılama yapan ceza mahkemesinin CMK'nın hükümlerine göre yargılama yapıp karar vereceği belirtilmiştir. Ceza mahkemesinin ceza muhakemesinin ispat kurallarına göre ulaştığı çözümün kesin olduğunu, diğer bir söyleyişle ceza mahkemesinin kararının farklı ispat kuralları olan disiplinler bakımından kesin hüküm etkisi yaratacağını kabul etmek adil olmayacaktır. Ancak aksi bir yaklaşımın da aynı konuda farklı yargı kararlarının verilmesi sonucunu doğuracağı açıktır. Ceza mahkemesinde nispi yargılama yoluyla çözülen bir uyuşmazlığın ikinci kez örneğin hukuk mahkemesinde ceza mahkemesinden farklı bir şekilde çözümlenmesi söz konusu olacak ve yargıya olan güven sarsılabilecektir. Bu nedenle ceza mahkemelerinin çok yönlü karışık bağlantı hâlinde ceza yargısı dışında kalan bağlantılı uyuşmazlığın kendi disiplininde çözümlenmesini beklemeleri yani bu konuyu bekletici mesele yapmaları önerilmektedir. Buna karşılık ceza muhakemesinin ispat kurallarından dolayı, başka disiplinlere ait uyuşmazlıklar o disiplininde karara bağlanmış olsa bile ceza mahkemelerinin bu uyuşmazlıkları kendi uyuşmazlıkları açısından ve ceza uyuşmazlığını çözecek oranda nispi yargılama yoluyla yeniden yargılayabilecekleri ittifakla kabul edilmektedir.

İkinci Derece Adli Yargı Ceza Mahkemeleri: Bölge Adliye Mahkemeleri

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ile Bölge Adliye Mahkemelerinin 1 Nisan 2005 tarihi itibarıyla iki yıl içinde kuruluşunun tamamlanması öngörülmüştür. Ancak hâlâ bölge adliye mahkemelerinin kuruluşu tamamlanamamıştır.

Bölge adliye mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığı'na kurulur. Bölge adliye mahkemelerinin yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine veya bu mahkemelerin kaldırılmasına Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca karar verilir (5235 sayılı Teşkilat K. m.25). Bölge adliye mahkemeleri, hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde en az iki ceza dairesi bulunur. Gerekli hâllerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca artırılıp azaltılabilir. Dairelerde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur (5235 sayılı Teşkilat K. m.29). Adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlar (5235 sayılı Teşkilat K. m.33).

Bölge adliye mahkemelerinin ceza daireleri: 1)Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlar. 2)Yargı çevresi içerisinde bulunan adli yargı ilk derece ceza mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyumsuzluklarını çözer. 3)Yargı çevresindeki adli yargı ilk derece ceza mahkemeleri hâkimlerinin davayı görmeye hukuki veya fiili engellerinin çıkması hâlinde o davanın bölge adliye mahkemesi yargı çevresi içerisinde başka bir adli yargı ilk derece ceza mahkemesine nakli hakkında karar verir.

Bölge adliye mahkemeleri henüz faaliyete geçmemiştir. Bu mahkemeler faaliyete geçemediğinden, istinaf kanun yolunda verilen kararlara karşı temyiz kanun yolunu düzenleyen 5271 sayılı CMK'nın temyize ilişkin hükümleri uygulanmamaktadır. Bölge adliye mahkemeleri faaliyete geçip istinaf incelemesi yapıncaya kadar, 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Yasası'ndaki temyize ilişkin hükümleri geçerli olacak ve ilk derece mahkemelerinin nihai kararları doğrudan temyize konu olacaktır.

Üçüncü Derece Ceza Mahkemesi: Yargıtay

Yargıtay, anayasal bir kurumdur; kuruluş ve işleyişi 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'yla düzenlenmiştir. Yargıtayda otuz sekiz daire ve her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur (Yargıtay K. m.5). Yargıtay daireleri, hukuk veya ceza dairesi olarak Yargıtay Büyük Genel Kurulu tarafından belirlenir. Hukuk daireleri ile ceza daireleri kendi aralarında iş bölümü esasına göre çalışır. Özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, dairelerin hukuk veya ceza dairesi olarak belirlenmesi ile aralarındaki iş bölümü karar tasarısı Başkanlar Kurulu tarafından hazırlanır. Büyük Genel Kurulun onayına sunulur. Büyük Genel Kurul, karar tasarısını aynen onaylayabileceği gibi değiştirerek de onaylayabilir. Ceza dairelerinde: a) Daireler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde mahkeme kararındaki nitelendirme, mahkûmiyet dışındaki kararlarda ise iddianamede veya iddianame yerine geçen belgedeki nitelendirme esas alınır. İş bölümünde ceza dairelerinden herhangi birinin görevinde olduğu belirlenmemiş davalara bakmak üzere bir daire görevlendirilir. Dairelerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışma ile karşılanamayacak oranda artmış ve daireler arasında iş bakımından bir dengesizlik meydana gelmiş ise takvim yılı başında birinci fıkrada belirlenen usule göre bir kısım işler başka daireye verilebilir. Bu madde uyarınca alınan kararlar Resmî Gazetede yayımlanır ve yayımı izleyen ay başından itibaren uygulanır (Yargıtay K. m.24).

Yargıtay, bölge adliye mahkemelerinden verilen son kararları hukuki yönden inceleyerek ülkede uygulama birliğini sağlar. Bölge adliye mahkemeleri kuruluncaya kadar Yargıtay, kural olarak ilk derece mahkemeleri (ağır ceza/asliye ceza ve özel ceza mahkemeleri) tarafından verilen nihai kararları (*hükümleri*) hukuki yönden inceleyecektir. Ancak yukarıda değinildiği gibi bölge adliye mahkemelerinin kuruluşu tamamlandıktan sonra, Yargıtayın görevinin kapsamı değişecektir.

Yargıtay, bazı kişiler açısından, ilk derece mahkemesi olarak da görev yapar (Ay m.154/1). Yargıtay Ceza Genel Kurulu, daire başkan ve üyelerinden oluşan kuruldur (Yargıtay K. m.7). Yargıtay Ceza Genel Kurulunun başlıca görevi, ceza dairelerinin bozma kararlarına karşı mahkemelerce (veya bölge adliye mahkemelerince) verilen direnme kararlarını incelemek (CMK m.307/3) ve kendi içinde ceza daireleri arasında çıkan içtihat uyumsuzluklarını, *icthadı birleştirme kararları* ile gidermektir (Yargıtay K. m.7).

Yargıtay birinci başkanlığı, bölge adliye mahkemeleri arasında çıkan içtihat uyumsuzluklarını bölge adliyesi başkanlar kurulunun kendi görüşünü de içeren talebi üzerine çözümler (5235 sayılı Teşkilat K. m.35/3).

Yargı Makamını Temsil Eden Kişi Olarak Hâkim

Genel Olarak

Hâkimler, ceza muhakemesinde yargılama faaliyetini yürüten kişilerdir. Hâkimler, iddia ve savunma makamlarının görüşlerinin sentezini yaparak uyuşmazlığı çözümlenecek bir karar verir.

Hâkim, yargılama sonunda tarafları tatmin edecek adil bir hükme varabilmek için belli niteliklere sahip olmalıdır. Hâkim, bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Hâkimin bağımsız ve tarafsız kalabilmesi için belli kişisel özelliklere sahip olması gerekir. Bu husus, Mecelle-i Ahkam-ı Adliye m.1792'de şöyle belirlenmiştir: "Hâkim, hakim, fehîm, müstakîm, emîn, mekin, metin olmalıdır". Yani hâkim, "bilgin, zeki, doğru, güvenilir, temkinli ve dayanıklı olmalıdır".

Ceza muhakemesinde yargılama makamını işgal eden *hâkimin bağımsız olması demek*, onun görevini yaparken hiç bir etki ve baskı altında kalmaması; hiçbir kişi veya merciden emir almaması, kısacası özgür olması demektir (Ay m.138). Hâkimlerin özlük işlerinin bağımsız kurullar tarafından yürütülmesi hâkimlerin bağımsızlığını teminat altına almakla beraber bu kurulların yapısı bağımsızlıklarını tartışmalı hâle getirebilir. Yapısına yöneltilen eleştiriler bu açıdan önem taşımaktadır. Hâkimlerin azledilememeleri (Ay m.139/1), 65 yaşından önce emekliye ayrılmaya zorlanamamaları (Ay m.140/4), bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması nedeniyle de olsa aylıklarından yoksun kılınamamaları (Ay m.139/1) onların bağımsızlıklarını güvence altına alan teminatlardır.

Hâkimin tarafsızlığı ise yargılama yaparken yan tutmaması, taraflara karşı objektif olması ve kişiliğinden sıyrılabilmesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tarafsızlığı, ön yargı sahibi olmamak biçiminde tanımlamaktadır. Tarafsızlığın, Mahkemeye göre, objektif ve subjektif olmak üzere, iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan subjektif tarafsızlık, mahkeme üyesi hâkimin birey olarak tarafsız olmasıdır. Objektif tarafsızlık ise mahkemenin kurum olarak kişide bıraktığı güven verici izlenim ve tarafsız görünümüdür. Kişilerin objektif ve subjektif olarak tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkı vardır.

Yargı görevi yapanı etkilemeye teşebbüs TCK m.277'de suç olarak tanımlanmıştır.

Hâkimin cezai sorumluluğu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Özen, Hâkimin Cezai Sorumluluğu, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

Hâkimin Görevden Alınmasını Gerektiren Nedenler

Hâkimin tarafsızlığını güvence altına alan kurumlar hâkimin reddi ve çekinmesidir. Bu iki hâlde de hâkim davaya bakmaz. Hâkimin reddini veya çekinmesini gerektiren nedenler 1) hâkimin davaya bakamayacağı hâller ile 2) yasaklı olduğu hâller ve 3) tarafsızlığını şüpheye düşüren nedenlerdir.

Hâkimin davaya bakamayacağı hâller, Yasada sayılarak sınırlandırılmıştır, genişletilemez. Hâkim bu hâllerde hiçbir muhakeme işlemi yapamaz. Davadan yasaklıdır. Yasaklılık hâlleri şunlardır: 1) Suçtan kendisi zarar görmüşse, 2) sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa, 3) şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise, 4) şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlat edinme bağı varsa, 5) şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dâhil kan hısımlığı varsa, 6) evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dâhil kayın hısımlığı varsa, 7) aynı davada Cumhuriyet Savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa, 8) aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse (CMK m.22). Belirtelim ki duruşmada dinlenmemiş olan hâkimin sadece tanık olarak

adlandırılması onun yasaklılık nedeni değildir. Bu hâl hâkimin tarafsızlığından şüpheye düşülen bir neden sayılabilir.

Belirli yargılama işlemlerini yapmış olmak da yasaklılık nedenidir (CMK m.23). Hâkimi yasaklı hâle getiren işlemler şunlardır: 1) Bir karar veya hükme katılan hâkim, yüksek görevli mahkemeye bu hükme ilişkin olarak verilecek karar veya hükme katılmaz. Bu yasak kanun yolu yargılaması ile ilgilidir. 2) Aynı işte soruşturma evresinde görev yapmış bulunan hâkim, kovuşturma evresinde yargılama işlemi yapamaz. Belirtelim ki bu yasak, soruşturma evresinde zorunlu savcılık yapan hâkim açısından geçerlidir (CMK Yürürlük K.m.11; CMK m.163). 3) Yargılamanın yenilenmesi hâlinde önceki yargılamada görev yapan hâkim, yargılamanın yenilenmesi aşamasında görev alamaz (CMK m.23).

Hâkimlik görevini yapmaktan yasa uyarınca yasaklanmış hâkimin hükme katılması, hükmün kesin hukuka aykırı sayılmasına sebep olur (CMK m.280/1-b,289/1-b). Ancak bu nedenle hükmün bozulabilmesi için hükmün temyiz edilmiş olması gerekir. Hüküm, temyiz edilmez ise yasaklı olan hâkimin katıldığı hüküm hukuken sonuç doğurur.

Hâkimin tarafsızlığını şüpheye düşüren nedenler ise Yasada ayrıca ve tek tek sayılmamıştır. Hâkimin davranışının veya kararının her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir.

Hâkimlerin (ve savcılarının) bir soruşturma, kovuşturma veya davayla ilgili olarak yaptıkları işlem, yürüttükleri faaliyet veya verdikleri herhangi bir karar nedeniyle haklarında kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk sebeplerine dayanılarak da olsa tazminat davası açılmaz. Ancak hâkimlerin (ve savcılarının) işlem, faaliyet ve kararları nedeniyle Devlet aleyhine tazminat davası açılabilir. Devlet aleyhine tazminat davası, soruşturma sonucunda verilen kovuşturmayla yer olmadığına dair kararın veya kamu davası açılmış ise kovuşturma sonucunda verilen hükmün, kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde açılabilir (HSK m.93/A).

Hâkim ve savcılarının meslekte yükselmesini Yargıtayın not vermesine bağlı kılan terfi sisteminden dolayı hâkim ve savcılar uygulamada Yargıtaydan farklı yorum yapamaz hâle gelmiş, diğer bir söyleyişle içtihatlar fiilen bağlayıcı etki göstermiştir. Hâkimi hâkime karşı korumak için Hâkim ve Savcılar K. m.28'de öngörülen bu terfi sistemine, söz konusu hüküm yürürlükten kaldırılarak son verilmiştir.

Hâkimin Reddi

Hâkimin reddi, hâkimin davaya bakamayacağı ve yasaklı olduğu hâllerde istenebileceği gibi tarafsızlığını şüpheye düşürecek diğer sebeplerden dolayı da istenebilir (CMK m.24/1).

Red İstemi ve Süresi

Red sebeplerinin varlığı hâlinde Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya bunların müdafii, katılan veya vekili hâkimin reddi isteminde bulunabilirler (CMK m.24/2). Hâkimin reddi davasını açmaya yetkili bu kişiler istedikleri takdirde karar veya hükme katılacak olan hâkimlerin isimleri kendilerine bildirilir (CMK m.24/3).

Hâkimin reddi, mensup olduğu mahkemeye verilecek bir dilekçeyle veya bu hususta zabıt kâtibine bir tutanak düzenlenmesi için başvurulması suretiyle yapılır. Ret isteminde bulunan, ret dilekçesinde, öğrendiği ret sebeplerinin tümünü bir defada açıklamakla yükümlüdür. Ret isteminde bulunan, iddiasını ispatla yükümlüdür. Reddi istenen hâkim, ret sebepleri hakkındaki görüşlerini yazılı olarak bildirir (CMK m.26).

Soruşturma evresinde karar verecek olan veya işlem yapacak olan sulh ceza hâkiminin de reddedilmesi mümkündür. Kovuşturma evresinde toplu mahkemelerde mahkemenin topluca reddedilmesi mümkün değildir. Ancak toplu mahkemelerde hâkimler tek tek belirtilerek reddedilebilir.

Tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebeplerden dolayı bir hâkimin reddi, ilk derece mahkemelerinde sanığın sorgusu başlayınca; duruşmalı işlerde bölge adliye mahkemelerinde inceleme raporu ve Yargıtayda, görevlendirilen üye veya tetkik hâkimi tarafından yazılmış olan rapor üyelere açıklanınca kadar istenebilir. Duruşmasız diğer işlerde, inceleme başlayınca kadar hâkim reddedilebilir (CMK m.25/1). Sonradan ortaya çıkan veya önceden mevcut olmakla beraber sonradan öğrenilen tarafsızlığı şüpheye düşürecek sebeplerde duruşma veya inceleme bitinceye kadar da hâkimin reddi istenebilir. Ancak bu istemin, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren yedi gün içinde yapılması şarttır (CMK m.25/2).

Hâkimin davaya bakamayacağı ve yasaklı olduğu hâller nedeniyle açılacak olan hâkimin reddi davası bir süreye bağlanmamıştır.

Ret İsteminin İncelenmesi

Hâkimin reddi, mensup olduğu mahkemeye verilecek bir dilekçeyle veya bu hususta zabıt kâtibine bir tutanak düzenlenmesi için başvurulması suretiyle yapılır. Red istemi, önce usul yönünden incelenir. Reddedilen hâkimin mahkemesi, kovuşturma evresinde ileri sürülen hâkimin reddi istemini şu hâllerde geri çevirir: 1) Ret isteminin süresinde yapılmamış olması, 2) ret sebebi ve delil gösterilmemiş olması, 3) ret isteminin duruşmayı uzatmak amacıyla yapıldığının anlaşılması (CMK m.31).

Bu hâllerde ret istemi, toplu mahkemelerde reddedilen hâkimin müzakereye katılmasıyla, tek hâkimli mahkemelerde de reddedilen hâkimin kendisi tarafından geri çevrilir. Bu konudaki kararlara karşı itiraz yoluna başvurulabilir (CMK m.31).

Ret istemi süresinde yapılmış, ret sebebi ve delili gösterilmiş ve ret isteminin duruşmayı uzatmak amacıyla yapılmadığına karar verilmişse ret isteminin esastan yani red nedenlerinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesine geçilir.

Hâkimin reddi istemini esastan inceleyecek makam da yine reddedilen hâkimin mensubu olduğu mahkemedir. Ancak reddi istenen hâkim müzakereye katılamaz. Yedek hâkim bulunmadığı için mahkeme teşekkül edemezse incelemeyi şu merciler yapar: 1) Reddi istenen hâkim asliye ceza mahkemesine mensup ise bu mahkemenin yargı çevresi içerisinde bulunan ağır ceza mahkemesi, 2) reddi istenen hâkim ağır ceza mahkemesine mensup ise o yerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde numara olarak kendisini izleyen daire, son numaralı daire için (1) numaralı daire; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise en yakın ağır ceza mahkemesi.

Ret istemi soruşturma evresinde görev yapan sulh ceza hâkimine karşı yapılmış ise red istemini numara itibarıyla kendisini takip eden sulh ceza hâkimi karara bağlar (CMK m.27, 268).

Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin başkan ve üyelerinin reddi istemi, reddedilen başkan ve üye katılmaksızın görevli olduğu dairece incelenerek karara bağlanır. Ret isteminin kabulü hâlinde, davaya bakmakla bir başka hâkim veya mahkeme görevlendirilir (CMK m.27)

Ret sebebi, hâkimin davaya bakamayacağı hâllerden veya yasaklılık hâllerinden birisi olduğunda, bunun varlığı ispatlanırsa merci bu sebebin hâkimin tarafsızlığını etkileyip etkilemeyeceğini araştıramaz. Diğer hâllerde, merci, ret sebebinin hâkimin tarafsızlığını etkileyip etkilemeyeceğine de karar verir.

Ret isteminin kabulüne ilişkin kararlar kesindir. Ret isteminin kabul edilmemesine ilişkin kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir. İtiraz üzerine verilen ret kararı hükümlerle birlikte incelenir (CMK m.28).

Hâkimin Çekinmesi

Yargılamanın tarafsız hâkimlerce yapılmasını sağlayan diğer bir yol hâkimin çekinmesidir. Reddini gerektirecek nedenlerin bulunduğunu gören hâkimin bunu ileri sürmesine, *çekinme* denir. Çekinme, bir anlamda hâkimin kendi kendini reddetmesidir.

Hâkim, reddini haklı gösterecek bir neden bulunup bulunmadığını bizzat kendisi takdir etmelidir. Hâkim çekinme isteğini, red talebini incelemeye yetkili olan mercie yapmalıdır. Çünkü çekinme isteğini inceleme mercii, red talebini incelemeye yetkili mercidir (CMK m.27,30).

Hâkim, *davaya bakamayacağı hâlleri ve yasaklılık hâllerini ileri sürerek çekindiğinde*; merci, bir başka hâkimi veya mahkemeyi davaya bakmakla görevlendirir. Belirtelim ki merci bu hâlde sadece davaya bakmayı engelleyen ve yasaklılığı gerektiren sebeplerin varlığını kontrol eder; yerindelik denetimi yapmaz. Hâkim, *tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebepler ileri sürerek çekindiğinde*, merci ileri sürülen sebeplerin hâkimin tarafsızlığını etkileyip etkilemediğine karar verir. Çekinmenin uygun bulunması hâlinde, davaya bakmakla bir başka hâkim veya mahkeme görevlendirilir (CMK m.30).

Red ve Çekinme Yoluyla Görevden Ayrılan Hâkimin Yapabileceği İşlemler

Davaya bakamayacak veya yasaklı hâkim, hiçbir yargılama işlemini yapamaz. Yapılan işlemlerin tekrarlanması gerekir. Reddi istenen hâkim, ret hakkında bir karar verileinceye kadar sadece gecikmesinde sakınca olan işlemleri yapar. Hâkim, oturum sırasında reddedilirse bu konuda karar verilebilmesi için oturuma ara vermek gerekse bile oturuma devam olunur. Ancak tarafların iddia ve sözlerinin dinlenmesine geçilemez ve ret konusunda bir karar verilmeden, reddedilen hâkim tarafından veya onun katılımıyla bir sonraki oturuma başlanamaz. Ret isteminin kabulüne karar verildiğinde, gecikmesinde sakınca bulunduğu için yapılmış olanlar dışındaki işlemler tekrarlanır (CMK m.29).

SAVUNMA MAKAMI

Genel Olarak

Savunma makamını, şüpheli veya sanık ile müdafii işgal eder. Bu iki süje bir madalyonun iki yüzü gibidir. Şüpheli veya sanık savunmasını kendisi yapabileceği gibi kendi savunmasını desteklemesi için bir avukatın yardımından da yararlanır. Kural, şüpheli veya sanığın müdafii yardımından yararlanmak konusunda serbest olmasıdır. Ancak yasa koyucu adalet gereğince şüpheli veya sanığın kendi başına savunmasını yeterli görmeyebilir. Şüpheli veya sanık maddi olaya ilişkin savunmasını yapabilecek durumda iken hukuki savunmasını yapmak bakımından zayıf durumdadır.

Şüpheli ve Sanık

Şüpheli ve Sanık Kavramları

Yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evrede yani soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye *şüpheli* denir. İddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evrede yani kovuşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye ise *sanık* denir (CMK m.2/1). Hükmün kesinleşmesinden sonra sanık *hükümlü* sıfatını alır. Ceza ehliyetine sahip çocuklar ve kısmi akıl hastaları da şüpheli ve sanık olabilir.

DİKKAT

Yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evrede yani soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye şüpheli denir. İddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evrede yani kovuşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye ise sanık denir.

Şüpheli veya sanık gerçek kişi olabilir. Tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu bulunup cezai sorumluluğu yoktur. İddianamenin sonuç kısmında tüzel kişi hakkında uygulanacak olan güvenlik tedbiri de belirtilir (CMK m.170/6). Tüzel kişi şüpheli veya sanık olmaz. Onun adına suç işlediği iddia edilen gerçek kişi şüpheli ve sanık olabilir. Bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada tüzel kişinin organ veya temsilcisi, katılan veya savunma makamı yanında yer alan sıfatıyla duruşmaya kabul edilir. Tüzel kişinin organ veya temsilcisi CMK'nın katılana veya sanığa sağladığı haklardan yararlanır. Tüzel kişinin organ veya temsilcisinin aynı zamanda sanık olması hâlinde organ veya temsilci olan kişi bu haklardan yararlanamaz (CMK m.249).

Şüpheli ve sanığın kişi olarak belli olmasının muhakeme işlemlerinin yapılabilmesi için yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Kimliği belli olmayan ancak kişi olarak belli olan şüpheli hakkında kural olarak iddianame düzenlenmesi mümkün değildir. Şüphelinin kimliği iddianamede gösterilmesi gereken unsurlardandır (CMK m.170). Buna karşılık yakalama emrinde "kişinin açık eşkali, bilindiğinde kimliği ... gösterilir" denilmek suretiyle yakalama emri çıkartılabilmesi için şüphelinin kişi olarak belli olması bu işlem için yeterli görülmüştür.

Şüpheli ve Sanığın Hakları

Şüpheli ile sanığın haklarını aktif ve pasif olarak ikiye ayırmak mümkündür. Aktif haklar, bu süjenin muhakeme işlemlerine katılması hâlinde sahip olduğu haklardır. Pasif haklar ise somut herhangi bir muhakeme işlemiyle bağlantılı olmayan ve muhakemenin tümünü ilgilendiren haklardır.

Önceki bölümde değinilen ceza muhakemesinin tüm çağdaş ilkeleri, sanık açısından bakıldığında sanığın hakları olmaktadır. Burada tekrarlardan kaçınmak için sadece kişi güvenliği ile ilgili haklara ve savunma hakkına yer verilecektir.

Kişi Güvenliği ile İlgili Haklar

Haklarını ve Yapılan İsnadı Öğrenme Hakkı

Her bireyin özgürlük ve güvenlik hakkı vardır. Yasada gösterilen usuller dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz, keyfi olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.

Amerikan Yüksek Mahkemesi, 1966'da Miranda/Arizona kararıyla polise, sanığı yakaladığında haklarını bildirme yükümlülüğü getirmiştir. Bu kararla susma ve müdafiden yararlanma hakları hatırlatılmadan elde edilecek sanık beyanının, muhakemede kullanılamayacağı içtihat edilmiştir.

Yakalanan kişiye, suç ayırımı yapılmaksızın öncelikle yakalanma nedeni, yani isnadın neden ibaret bulunduğu, susma hakkı, müdafiden yararlanma hakkı ve yakalamaya itiraz etme hakkı öğretilir. Bu haklarının kendisine öğretildiğini gösteren bir tutanak imzalatılır ve tutanağın bir sureti yakalanan kişiye verilir (CMK m.90/4; YGİY m.6/4).

Hukukumuzda, yabancı ülkede bulunan kaçaklar hakkında tutuklama kararı verilmesi mümkündür (CMK m.248/5). Yokluklarında verilen tutuklama kararı üzerine tutulan her birey, tutuklanmasını gerektiren nedenleri ve kendisine karşı ileri sürülen tüm suçlamaları en kısa zamanda anladığı bir dille öğrenme hakkına sahiptir (AİHS m.2/2; Ay m.19/4).

Şüpheliye, kolluk veya savcılık tarafından ifadesi alınırken veya sulh ceza hâkimliğinde veya kovuşturma evresinde mahkemede sorgusu yapılırken, isnat edilen fiil anlatılır (CMK m.147).

Kişi Güvenlikle İlgili Diğer Haklar

Şüphelinin, yakınlarına haber verilmesini isteme hakkı (Ay m.19/5, CMK m.95, YGİY m.8) vardır. Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, suç ayrımı yapılmaksızın ve soruşturmanın açığa çıkmasında sakınca bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, Cumhuriyet savcısının kararıyla derhâl yakınlarına veya belirlediği bir kişiye bildirilir (Ay m.19/5; CMK m.95; YGİY m.8). İfade ve sorgu esnasında da yakalama hâli saklı kalmak koşuluyla şüphelinin yakınlarına derhâl haber verilir (CMK m.147/1-d).

Öte yandan, şüphelinin *hâkim veya bir adli makam önünü çıkma (Habeas Corpus)* hakkı bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre, yakalanan veya tutuklanan herkesin *hemen* bir hâkim veya adli görev yapmaya yasal olarak yetkili bulunan diğer bir memur *önüne çıkarılmayı isteme* hakkı vardır (AİHS m.5/3). Savcı da adli makamdır. *Habeas Corpus* giderek, kişinin haksız yakalanması ile ilgili olarak ortaya çıkan tüm güvenceleri içeren bir hakka dönüşmüştür.

Hâkim veya bir adli makam önüne çıkma hakkı pasif bir haktır. Bu hak uyarınca, sistemin, yakalanan kişinin, derhâl bir hâkim veya adli makam önüne çıkartılacak şekilde yapılandırılması gerekir. Hâkim, önüne çıkarılan yakalananın tutuklanarak özgürlüğünün kısıtlanması hâlinin devamına karar verebilir ya da onu serbest bırakır. Bu hak, yakalamaya itirazdan farklıdır.

Yakalama ve tutuklamaya itiraz etme (AİHS m.5/4; İHEB m.86; Ay m.19/6-7,36; CMK m.91/4,101/5), kefaletle salıverilmeyi isteme (AİHS m.5/3; Ay m.19/3,4,6; CMK m.109/3-f), haksız yakalama ve tutuklama hâlinde tazminat talep etme de (AİHS m.5/5; İHEB m.8; Ay m.36,19/8; CMK m.141-144) ve *yakalama ile tutuklamaya karşı itiraz hakkını kullanabilmesi ve savunmasını hazırlayabilmesi için dosyadan örnek isteme hakkı kişi güvenliği ile ilgili haklardandır.*

Savunma Hakkı

Savunma hakkı, birçok hakkı içerir. Bunlar arasında, müdafiden yararlanma, susma, soru sorma, kendi aleyhine işlemlere katılmama, tercümandan yararlanma, delillerin toplanmasını isteme, duruşmada hazır bulunma vd. sayılabilir.

Müdafiden yararlanma hakkı: Sanığın muhakemenin her aşamasında hatta infaz esnasında veya muhakemenin iadesi söz konusu olduğunda, kendi seçtiği veya adli yardım yoluyla atanan müdafinin ücretsiz yardımından yararlanma hakkı vardır (AİHS m.6/3a; CMK m.149,150).

Susma hakkı: Sanığın, kendisine isnat edilen fiil veya sorulan bazı sorular hakkında soruşturma ve kovuşturma evrelerinde kısmen veya tamamen *susma hakkı* vardır (Ay m.38/5; CMK m.147/1-e). Mahkeme, sanığın susmasından herhangi bir sonuç çıkartarak, bunu onun aleyhine yorumlayamaz. Ancak soruşturma evresinde, savcı susmadan şüphelenerek araştırmalarını genişletebilir.

Susma hakkının gerçek bir hak olarak elde edilmesi uzun bir gelişme sürecini gerektirmiştir. Çünkü ortaçağın katı tahkik usulünde, *her ne pahasına olursa olsun gerçeğin ortaya çıkarılması* için sanık sadece bir ispat aracı olarak görülmüş ve gerektiğinde zor yoluyla konuşturulmasından kaçınılmamıştır. Ancak ceza muhakemesinin amacının, sanığın insanlık onuruna dokunulmayacak biçimde gerçeğin elde edilmesi olduğu kabul edildikten sonradır ki sanığa konuşma ya da susma konusunda tercih hakkı tanınmıştır.

Susma hakkının temelinde, sanığın kendi kendini suçlamaya ve *kendisi aleyhine aktif olarak muhakemeye katılmaya zorlanamaması* (nemo-tenetur se ipsum accusare) vardır. Bu hak, sanığın aktif olarak muhakemeye katılma hakkı kadar önemli bir haktır. Sanığın kişilik hakkının bir ifade biçimidir. Bu hak, sanığın sadece kendisine isnat edilen fiil hakkında susmasına değil, tüm muhakeme işlemlerine katılmasına ilişkindir. Örneğin, Alman Yüksek Mahkemesi, sanığın ifadesinin alınması esnasında, sanığı sadece sesinden tanıyabileceğini söyleyen cinsel suç mağdurunun bulunduğu yan odanın kapısı açılarak, sanığın sesinden teşhis edilmesinin (*akustik teşhis*), bu hakkı ihlal ettiğini belirtmiştir. Sanığın, klasik teşhise katılma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak sanığa haber vermeden, onun aktif olarak bir teşhise katılmasını sağlamak, bu hakkın ihlalidir. Kendi aleyhine sonuç doğuracak işlemlere sanık ancak rızasıyla aktif olarak katılabilir.

Soru sorma hakkı: Her sanık, iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının ise davet edilerek dinlenmesini sağlamak hakkına sahiptir (AİHS m.6/3d). Bu hak dolayısıyla duruşmada, doğrudan doğruyalık ilkesi uygulanmalı ve hâkim delillerle temas ederek vicdani kanaatini oluşturmalıdır.

Bir olayın delilinin, bir tanığın kişisel bilgisinden ibaret olması durumunda, bu tanığın duruşmada dinlenmesi gerekir (CMK m.210). Tanığın daha önceki tanıklıklarına ilişkin tutanakların okunması, istisnalar dışında, sözlü tanıklık yerine geçmez.

Tercümandan yararlanma hakkı: Duruşmada kullanılan dili anlamayan sanık, bir tercümanın yardımından *ücretsiz (meccanen)* yararlanmak hakkına sahiptir (AİHS m.6/3c). 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu döneminde Yargıtay tercüman masraflarının yargılama giderleri arasında sanığa yükletilmesinin AİHS m.6/3c'ye aykırı olduğu görüşündeydi. 5271 Sayılı CMK m.202'de tercüman tayin edilebilecek hâller gösterilmiştir. CMK m.324/5'te ise meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmeyen ya da engelli olan şüpheli, sanık, mağdur veya tanık için görevlendirilen tercüman giderlerinin yargılama gideri sayılmayacağı ve Devlet Hazinesince karşılanacağı hüküm altına alınmıştır.

Sanık, kovuşturma evresinde sorgusundaki savunmasını veya iddia makamının esas hakkındaki mütalaasını bildirmesinden sonra yapacağı esas hakkındaki savunmasını, meramını anlatabilecek derecede Türkçe bilse dahi kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu hak, **kendisini daha iyi ifade edebileceği başka bir dilde savunma hakkı** olarak adlandırılabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından *sanığın seçeceği* tercüman tarafından yerine getirilir. Ancak bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz (CMK m.202/4-5).

Dosyayı inceleme ve örnek alma hakkı: Kural olarak, yasanın başka türlü hükümler koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma hakkına zarar vermemek koşuluyla *soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir*. Ancak yasakoyucunun başka hükümlerle belirli işlemlerde gizliliği kaldırmış olması mümkündür (CMK m.157). Müdafie dosyayı inceleme ve örnek alma hakkı CMK m.153 ile açıkça tanınmıştır. Ancak şüphelinin müdafii olmayabilir veya şüpheli müdafii varsa bile ondan bağımsız olarak bireysel savunmasını hazırlayabilmesi için soruşturma evrakını görmeye ve örnek almaya ihtiyaç duyabilir. Bu bağlamda şüpheli ve sanık bakımından da bu hakkın kullanımı, kalem yönetmeliğinin 137 ve 165. maddelerinde hükme bağlanmıştır.

Delillerin toplanmasını isteme hakkı: Sanığın savunmasını hazırlayabilmek için gerekli zamana ve kolaylığa sahip olma hakkı, onun kendi lehine olan *delillerin toplanmasını isteme* hakkını da içermektedir (AİHS m.63/b; CMK m.147/1-f).

Duruşmada hazır bulunma hakkı: Her sanık *duruşmada hazır bulunma* hakkına sahiptir (CMK m.193/1). Bu hak sanığın hem hakkı hem de yükümlülüğüdür.

Savunmaya ilişkin diğer haklar: Her sanık savunmasını hazırlamak için *gerekli zaman ve kolaylığa* sahip olma (AİHS m.6/3b; İHEB m.10), *kanun yoluna başvurma* (CMK m.260), *aynı fiilden tekrar yargılanmama* (CMK m.223) ve *çelişmeli muhakeme hakkı* çerçevesinde isnadın tespiti açısından tam bir eşitlikle yargılanma hakkına sahiptir (İHEB m.10). Ayrıca her sanığın, iddia makamının delillerinden vaktinde haberdar olma hakkı vardır. Bu hak çerçevesinde iddia makamının tüm talepleri, duruşmada hazır olmayan sanığa bildirilmelidir. Bu hak ilgiliye, kendisine yapılan isnatla ilgili olarak söz söyleme, talepte bulunma, olaya ve hukuki konumuna göre tavır takınma olanağının tanınmasını gerektirir. Mahkeme, ilgili kişinin taleplerini dinlemeli ve değerlendirmeye almalıdır.

Sanığın adil yargılanma hakkı bakımından ceza muhakemesinde duruşmanın ne şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda bkz. Hakan Karakehya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Savaş yayınları, Ankara 2008.

K İ T A P

Şüpheli veya Sanığın Yükümlülükleri

Şüpheli veya sanığın kendisine isnat edilen fiille ilgili olarak susma hakkını kullanması, onun hakkında yasada öngörülen tedbirlerin uygulanmasına engel olmaz. Bu nedenle üst araması, tanıklarla yüzleştirme ve teşhis nedeniyle dış görünüşünün, örneğin saç ve bıyık durumunun değiştirilmesi, kendisinin hâkim veya savcı tarafından keşif konusu yapılması, susma hakkını kullanacağını beyan etmiş olan şüpheli veya sanığın bu hakkının ihlal edildiği anlamına gelmez. Dolayısıyla şüpheli veya sanıkların kimliklerinin tespit edilmesi amacıyla parmak izlerinin alınmasına, fotoğraflarının çekilmesine, yazı örneği vermeye, ses örneklerinin kaydedilmesine ya da belli bir yerde durma, belli bir hareketi tekrar etme gibi isteklere boyun eğme yükümlülükleri vardır.

Soruşturma İşlemlerine ve Koruma Tedbirlerine Katlanma Yükümlülüğü

Şüpheli veya sanık, yukarıda gösterildiği gibi kendi aleyhine başlatılmış olan bir muhakemeye aktif katkıda bulunma yükümlülüğü altında tutulamaz. Ancak kendisine karşı yürütülen araştırmalara pasif kalarak boyun eğme ve katlanma yükümlülüğü vardır. Şüpheli veya sanık, hukuka uygun koruma tedbirlerine ve hak kısıtlamalarına da karşı koyamaz.

Hazır Bulunma Yükümlülüğü

Zorla Getirme - İhzar

Hazır bulunmanın çifte işlevi bulunmaktadır. Hazır bulunma, bir yandan savunma hakkının bir gereği, diğer yandan ise muhakemenin sonuçlanabilmesi için bir yükümlülük teşkil eder.

Soruşturma evresinde, *Cumhuriyet savcısı*, ifade; *sulh ceza hâkimi*, sorgu; *kovuşturma evresinde ise mahkeme* sorgu adı altında şüpheli veya sanığı dinlemek isteyebilir.

Şüpheli ve sanığın bu dinleme işlemlerinde hazır bulunması bir yandan savunma hakkının bir gereği, diğer yandan ise muhakemenin sonuçlanabilmesi için bir yükümlülük olmaktadır. Davet eden makam -savcı, sulh ceza hâkimi ve mahkeme- şüpheli veya sanık hakkında zorla getirme kararı verebilir (CMK m.146/4).

Şüpheli veya sanığın, ifade veya sorgu için zorla getirilmesine karar verilebilmesi şu hâllerde mümkündür: 1) Şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilmesi ya da yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunması veya 2) CMK m.145 uyarınca ifade veya sorgu için usulüne uygun olarak çağrıldığı hâlde gelmemiş olması (CMK m.146/1).

Şüpheli hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli neden bulunması (özellikle şüpheliye çağrı yapılamayacak olması) hâlinde, hiçbir usuli işleme gerek duyulmadan yani çağrı kağıdıyla davet edilmeden şüphelinin ifade veya sorgu için doğrudan zorla getirilmesine karar verilebilir (CMK m.146/1,5).

Tutuklama kararı verilmesi için yeterli neden bulunmaması hâlinde veya çağrının mümkün olduğu hâllerde ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak şüpheli, önce davetiye ile çağrılır; davetiyede çağrılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır (CMK m.145-146). Bu hâlde ihzar (zorla getirme), davetin sonuçsuz kalması hâlinde başvuru bir işlem olmaktadır.

Cumhuriyet savcısının ve sulh ceza hâkiminin, şüpheliyi kişisel olarak tanımak ve onun hakkında bilgi sahibi olmak için davet etme yetkisinin bulunup bulunmadığı tartışmalıdır.

Kanaatimizce, Cumhuriyet savcısı, ifade dışındaki bir işlem, örneğin teşhis için şüpheliyi davet edebilir. Ancak Cumhuriyet savcısının, çağrıya uymayan şüpheli hakkında zorla getirme emri vermesi mümkün değildir. Bu hâlde Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hâkiminden yakalama emri düzenlemesini talep edebilir (CMK m.98). Çünkü, CMK m.146 gereğince zorla getirme kararı ancak ifade ve sorgu için verilebilir (CMK m.146/5).

Kolluk, Cumhuriyet savcısının bilgisi dâhilinde şüpheliyi davet ederek ifadesini alabilir (CMK m.161/1,164/2; PVSK m.15). Ancak kişinin, kolluğun davetine uyma yükümlülüğü yoktur. Davet edildiği hâlde gelmeyen kişiyi kolluk zorla getiremez. Aksi takdirde, hukuka aykırı bir yakalamadan söz edilebilir. Ceza Muhakemesi Yasası'na göre, yukarıda da belirtildiği üzere, zorla getirme kararı Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hâkimi ve mahkeme tarafından verilebilir (CMK m.146/4). Jandarma da yapmakta olduğu soruşturma ile ilgili olarak veya bir görevi yerine getirmek amacıyla bilgi ve görgüsüne başvurulması gereken kişileri çağırarak, kendilerinden gerekli bilgileri sorabilir. Jandarma tarafından çağrılan kişiler, çağrıya uymadıkları takdirde zor kullanılarak götürülür ve haklarında yasal işlem yapılır (JTGYY m.36). Kolluğa tanınmayan bu yetkinin jandarmaya tanınmış olması eleştiri konusudur.

Kovuşturma evresinde, Yasa'nın ayırık tuttuğu hâller saklı kalmak üzere, kural olarak hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz (CMK m.193/1). Bu nedenle *bu evrede sanık önce çağrı kağıdıyla (davetiyeyle) duruşmaya çağrılır; çağrı kağıdına, iddia-name de eklenir*. Tutuklu olmayan sanığa tebliğ olunacak çağrı kağıdına, mazereti olmaksızın gelmediğinde zorla getirileceği yazılır (CMK m.176/1,2). Mahkeme, sanık hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi konusunda yeterli neden bulunan hâllerde de davet usulünü atlayarak sorgu için doğrudan zorla getirme kararı verebilir (CMK m.146/1,5).

Ayrıca mahkeme, kovuşturma evresinde *her zaman* sanığın hazır bulunmasına ve doğrudan doğruya *zorla getirme kararı* veya *yakalama emriyle* getirilmesine karar verebilir (CMK m.199).

Zorla getirme kararı, şüpheli veya sanığın açıkça kim olduğunu, kendisiyle ilgili suç, gerektiğinde eşkâlini ve zorla getirilmesi nedenlerini içerir (CMK m.146/2). Zorla getirme

kararı kolluk tarafından yerine getirilir. Polis, hakkında zorla getirme kararı verilmiş olan kişileri tespit ederek yakalamak için kişi ve araçları durdurarak kimlik sorabilir (PVSK m.4/A).

Zorla getirme kararı ile çağrılan şüpheli veya sanık derhâl, olanak bulunmadığında ise *yol süresi hariç en geç yirmi dört saat içinde* çağırın hâkimin, mahkemenin veya zorla getirmeyi isteyen Cumhuriyet savcısının önüne götürülerek sorguya çekilir veya ifadesi alınır (CMK m.146/4).

Zorla getirme, bunun için haklı görülecek bir anda başlar ve hâkim, mahkeme veya zorla getirmeyi isteyen Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan sorguya çekilme veya ifade alma işleminin sonuna kadar devam eder (CMK m.146/5).

Zorla getirme kararının bir örneği şüpheli veya sanığa verilir. Şüpheli veya sanığa ulaşılamazsa zorla getirme kararının yerine getirilememesinin nedenleri, köy veya mahâlde muhtar ile kolluk görevlisinin birlikte imzalayacakları bir tutanakla saptanır (CMK m.146/6).

Şüphelinin Kişi Olarak Belirlenebilmesi İçin Fizik Kimliğinin Tespiti

Şüphelinin fotoğrafı, beden ölçüleri, parmak ve avuç içi izi, bedeninde yer almış olup teşhisini kolaylaştıracak diğer özellikleri, sesi ve görüntüleri, teşhis yapmak veya olay mahallinde bulunan belirti delilleriyle karşılaştırılmak amacıyla kayda alınabilir. Bu veriler soruşturma ve kovuşturma işlemlerine ilişkin dosyaya konulur. Fizik kimliğin tespiti şu şartlar altında mümkündür: 1)Şüpheliye isnat edilen fiilin üst sınırının iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suç olması, 2)Cumhuriyet savcısının kolluğa fizik kimliğin tespiti için emir vermesi (CMK m.81).

Fizik kimliğin tespitine ilişkin veriler kişisel veridir. Bu verilerin yok edilmesi gerekir. Veriler, 1)soruşturma sonunda kovuşturamama kararı verilip de bu karara itiraz süresinin dolmuş veya itirazın reddedilmiş olması ve 2)kamu davası açıldıktan sonra beraat veya ceza verilmesine yer olmadığına karar verilip de bu kararların kesinleşmiş olması hâlinde Cumhuriyet savcısının önünde derhâl yok edilir ve bu husus tutanağa geçirilir (CMK m.81). Mahkûmiyet hâlinde, bu kayıtların depolanıp başka soruşturmalarda kullanılması koşulları Yasâda düzenlenmemiştir. Bu konuda sınırlandırma getirilmelidir.

Fizik kimliğin tespitine yarayan kişisel verilerden parmak izi ve fotoğrafların kayda alınması, 2.6.2007 gün ve 5681 sayılı Yasa m.2 ile değişik PVSK m.5'te ayrıca düzenlenmiştir. Polis parmak izi ve fotoğraf kaydını, önleme (idari) amacıyla veya adli amaçla yapabilir. Yasâda hangi hâllerde parmak izi ve fotoğraf alınacağı belirtilmiştir. Polis, şu kişilerden *adli amaçlı* olarak yani suç dolayısıyla parmak izi ve fotoğraf alır (PVSK m.5/1,5):

- Gözaltına alınanlardan,
- CMK m.81'e göre, fizik kimliği tespit edilen şüpheli veya sanıklardan.

Yukarıda gösterilen kişilerden alınan parmak izi ve fotoğraflar kimlik bilgileri ile birlikte ne zaman ve kim tarafından alındığı gösterilmek suretiyle bu amaca özgü sisteme kaydedilerek saklanır. Ancak parmak izinin hangi sebeple alındığı sisteme kaydedilmez (PVSK m.5/2). Bu sistemde yer alan bilgiler, kimlik tespiti, suçun önlenmesi veya yürütülmekte olan soruşturma ve kovuşturma kapsamında maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla mahkeme, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve kolluk tarafından kullanılabilir (PVSK m.5/6). Kolluk birimleri, kimlik tespiti yapmak ya da olay yerinden alınan parmak izini karşılaştırmak amacıyla doğrudan bu sistemle bağlantı kurabilir (PVSK m.5/7). Sistemde yer alan kayıtlar gizlidir; suçun önlenmesi veya yürütülmekte olan soruşturma ve kovuşturma kapsamında maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı dışında kullanılamaz (PVSK m.5/9). Sisteme kayıtlı olan parmak izi ve fotoğraflar, kişinin *ölümünden itibaren on yıl* ve her hâlde *kayıt tarihinden itibaren seksen yıl* geçtikten sonra sistemden silinir (PVSK m.5/10).

Müdafî

Şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukata müdafî denir (CMK m.2/1-c, YGİY m.4). Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir (CMK m.149/1). Ceza muhakemesinde avukatın müvekkilinin çıkarlarına ters düşmediği ölçüde maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasına katkıda bulunma yükümlülüğünün varlığından dolayı şüpheli veya sanıkla avukatı arasındaki ilişki bir vekâlet ilişkisi olmayıp yardım ilişkisidir. Bu nedenle ceza muhakemesinde görev yapan avukata vekil değil müdafî denir. Şüpheli/sanık ve müdafî savunma makamını işgal eden ve birbirinden farklı hak ve yetkilere sahip iki süjedir. Bu nedenle kural olarak müdafî, müvekkili sanıktan ayrı bir savunma hazırlayabilir ve ondan ayrı olarak delil ikamesi talebinde bulunabilir. Bir avukatın ceza muhakemesinde işlem yapabilmesi için Yasada aksi belirtilmiş işlemler hariç sanıkla arasındaki ilişkiyi vekâletname ile ispat etmesi zorunlu değildir.

Müdafî, ceza soruşturmasını yürüten resmi organlar önünde şüpheli veya sanığı fiili veya hukuki açıdan korur ve işlemlerde hazır bulunarak muhakemenin usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlar. Müdafîin varlığı, muhakemeye katılan diğer süjelerin karar ve işlemlerinde daha dikkatli davranmalarına neden olur. En azından önemli davalarda müdafîin katılımı olmaksızın adil, hukuk devletine yakışır bir muhakemeden söz edilemez. Bu nedenle müdafî hukuk devletine yakışır bir muhakemenin güvencesini teşkil eder. Müdafî, sanığın beraat etmesi veya hak ettiğinden daha çok ceza almaması için çaba göstererek maddi gerçeğe ulaşılmasına yardım eder.

Ceza muhakemesinde müdafîin hukuki statüsü, hak ve yetkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Nur Başar Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî, Kazancı Yayınları, İstanbul 1984.

Müdafî Olabilmenin Koşulları

Avukatlık mesleğini yapmaya yetkili olan herkes müdafî olarak ceza muhakemesinde görev alabilir. Avukatlık sıfatının kazanılabilmesi için gerekli koşullar şunlardır: 1)Türk vatandaşı olmak, 2)hukuk öğrenimi görmüş olmak, 3)avukatlık stajını bitirmiş olmak, 4) avukatlık sınavını başarmış olmak, 5)baro bölgesinde ikametgâhı bulunmak, 6)avukatlığa engel bir durumu olmamak (Av.K. m.3). Avukatlık mesleğini yapmaya yetkili olan herkes müdafî olarak ceza muhakemesinde görev alabilir.

Müdafîlik Yapılamayan Hâller

Daha önceden davaya hâkim, hakem, Cumhuriyet savcısı, bilirkişi veya memur olarak elkoymuş kişi, o davada müdafîlik yapamaz. Bu tür bir işi reddetmek zorundadır (Av.K. m.38). Bir müdafî, yararları birbirine uygun olan birden çok şüpheli veya sanığın savunmasını üstlenebilir (CMK m.152). Ancak bunların çıkarları birbirine uygun olmalıdır. Örneğin, sanıklar birbirlerinin üstüne suç atıyorlarsa çıkarları çatışıyor demektir. Bir avukat, çıkarları çatışan birden fazla şüpheli veya sanığın müdafîliğini üstlenemez.

Müdafîin Görevlendirilmesi

Bir müdafî iki şekilde görev yapabilir: İhtiyari müdafî olarak veya zorunlu müdafî olarak. Müdafî aracılığıyla savunulma konusunda tercih yapma olanağının şüpheli veya sanığa bıraktığı hâllerde görev yapan müdafîe, *ihtiyari müdafî* denir. Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir. Yani kendisini savunmak üzere bir veya birden fazla müdafîi görevlendirebilir. Yasal temsilcisi varsa o da şüpheliye veya sanığa müdafî seçebilir (CMK m.149/1). Bu hâlde *seçilmiş ihtiyari müdafî* söz konusudur. Şüpheli, sanık veya yasal temsilcisi mali güçlerinin bulunmaması nedeniyle müdafî seçemiyorlarsa, şüpheli veya sanığın, müdafî seçebilecek

durumda olmadığını beyan etmesi üzerine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir (CMK m.150/1). Ancak bu görevlendirmeden önce ilgili adli makam şüpheli ve sanıktan kendisine bir müdafî seçmesini ister. Bunun üzerine şüpheli veya sanık müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse Baro'dan müdafî talep edilir. Bu müdafîin Baro tarafından görevlendirilmiş olması onu zorunlu müdafî hâline getirmez. Bu hâlde baro tarafından *görevlendirilmiş ihtiyari müdafiden* söz edilir. Belirtelim ki mali gücü bulunmayan şüpheli veya sanık, Baro tarafından kendisine müdafî görevlendirilmesi talebini savcıya, kolluğa, sorgu hâkimine veya mahkemeye bildirir. Bu makamlar, soruşturma ve kovuşturmanın yapıldığı yer barosundan müdafî görevlendirilmesi konusunda talepte bulunurlar (CMK m.156). Belirtelim ki şüpheli veya sanık bu adli makamlar önünde henüz bir işleme tabi tutulmamışsa baronun müdafî görevlendirmesi için Baro Adli Yardım Bürosuna başvurması gerekir (Av.K. m.176-179). Bu hâlde müdafî CMK hükümlerine göre değil Adli Yardım hükümlerine göre görevlendirilmelidir. Ancak uygulamada tüm talepler CMK servisince karşılanmaktadır.

Müdafîin görevlendirilmesi konusunda şüpheli veya sanığın iradesinin önem taşımadığı hâllerde görev yapan müdafî ise zorunlu müdafî denir. Yasa koyucu belli hâllerde şüpheli veya sanığın, isteği olmasa da müdafîi bulunmasını emretmiştir. Bu hâllerde müdafîin işlemlerde hazır bulunması, adalet gereğidir. Şu hâllerde şüpheli ve sanığın bir müdafîinin bulunması yasa gereğince zorunludur: 1)Sanık/şüphelinin on sekiz yaşını doldurmamış olması, 2)sanık/şüphelinin sağır veya dilsiz olması, 3)sanık/şüphelinin kendisini savunamayacak derecede malul olması, 4)suçun alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektirmesi (CMK m.150), 5)sanık/şüpheli hakkında tutuklama talep edilmesi, 6)kaçak sanık hakkında duruşma yapılması (CMK m.247/4), 7)şüpheli/sanığın resmi bir kurumda kusur yeteneğinin araştırılması için gözlem altına alınması (CMK m.74/2). Bu hâllerde şüphelinin veya sanığın müdafîi yoksa talebi aranmaksızın kendisine müdafî tayin edilir. *Zorunlu müdafîliğin söz konusu olduğu bu hâllerde, şüpheli veya sanık veya yasal temsilcisi kendi isteğiyle bir müdafî seçmiş olabilir.* Bu hâllerde görev yapan müdafî, şüpheli veya sanık veya onun yasal temsilcisi tarafından seçilmiş ve görevlendirilmiş olsa da *adaletin selameti için zorunlu olarak görev yaptığından, seçilmiş zorunlu müdafî* sıfatına sahiptir.

Zorunlu müdafîliğin söz konusu olduğu hâllerde çeşitli nedenlerle şüpheli, sanık veya yasal temsilcisi, bir müdafî seçmemiş olabilir. Bu hâlde, sanığın mali gücünün bulunup bulunmaması ve müdafî talep edilmiş olup olmaması dikkate alınmaksızın, ilgili adli makamın talebi üzerine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. Bu müdafî, baro tarafından *görevlendirilmiş zorunlu müdafî* sıfatını taşır. Zorunlu müdafîlik hâllerinde, şüpheli veya sanığın veya yasal temsilcisinin iradesiyle şüpheli/sanık için zorunlu bir müdafî seçilmesi hâlinde baro tarafından ikinci bir müdafî atanamaz.

Görüldüğü üzere, zorunlu müdafîlik ile müdafîin atanması farklı kavramlardır. Zorunlu savunma, yukarıda belirtildiği gibi müdafî bulunmasının sanığın iradesine bağlı olmamasını ifade eder. Buna karşılık, müdafîin atanması, müdafîin kimin tarafından seçileceği ile ilgilidir.

Barodan zorunlu müdafî görevlendirilmesini talep edecek olan makam da soruşturma evresinde, ifadeyi alan mercii (savcı ve kolluk) veya sorguyu yapan hâkimdir (CMK m.156/1-a). Kovuşturma evresinde ise mahkemedir (CMK m.156/1-b). Müdafî görevlendirilmesi istenecek olan baro, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosudur (CMK m.156/2). Şüpheli veya sanığın kendisinin sonradan müdafî seçmesi hâlinde baro tarafından görevlendirilen müdafîin görevi sona erer (CMK m.156/3).

Şüpheli ve sanığın, Baro tarafından görevlendirilen müdafîi seçme hakkı bulunmamaktadır. Sanık, bu müdafîin belirli bir avukat olmasını talep etme hakkına da sahip değildir. Ancak sanık kendisine tayin edilen müdafîin görevini gereği gibi yapmadığını gösteren nedenler ileri sürerse mahkeme başkanının bunu dikkate alması ve baroya bildirmesi gerekir. Bu şekilde görevlendirilen müdafî ile sanık arasında vekâlet ilişkisi kurulmaz ve atanan müdafî görevini başka avukata devredemez. Ancak mahkeme başkanı, Baro tarafından atanan müdafîin görevini yapmaması hâlinde başka bir müdafî atanması için gereğini yapar.

Müdafiiin Sayısı

Müdafii baro tarafından görevlendirilmişse birden fazla olamaz (CMK m.150). Buna karşılık şüpheli veya sanık veya onun yasal temsilcisi soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafii seçebilir (CMK m.149/1,189). Duruşmaya birden fazla müdafii aynı anda çıkabileceği gibi aralarında iş bölümü de yapabilirler (CMK m.189). Ancak yasa koyucu, soruşturma evresinde ifade almada müdafii sayısını “üç”le sınırlandırmıştır (CMK m.149/2). İfade alma dışındaki işlemlerde müdafii sayısına ilişkin bir sınırlama söz konusu değildir. Son olarak belirtmek gerekir ki; örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmada en çok üç avukat hazır bulunabilir (CMK m.149/2).

SIRA SİZDE

Muhakeme sırasında şüpheli/sanık en fazla kaç müdafiiin hukuki yardımından faydalanabilir?

Müdafiiin Yetkileri

Müdafiiin savunma görevini gerektiği gibi yerine getirebilmesi için şüpheli/sanık hakkındaki suçlamayı, leh ve aleyhindeki tüm delilleri bilmesi gerekir. Bu nedenle müdafiiin dosyayı inceleme sanıkla görüşme ve yazışma, hazır bulunma, soru sorma ve kanun yoluna başvurma yetkileri vardır.

Dosyayı İnceleme ve Örnek Alma Yetkisi

Müdafii, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini alabilir (m.153/1). Bununla birlikte, *müdafiiin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim kararıyla kısıtlanabilir. Bu karar ancak aşağıda sayılan suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilir (CMK m.153/2):*

- a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;
 1. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83),
 2. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102),
 3. Çocukların cinsel istismarı (madde 103),
 4. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),
 5. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220),
 6. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308),
 7. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316),
 8. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337).
- b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.
- c) 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160 ıncı maddesinde tanımlanan zimmet suçu.
- d) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan suçlar.

Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar bakımından ise kısıtlama kararı getirilemez (CMK m.153/3). Dolayısıyla bu tür belgelerin müdafii tarafından incelenmesi, yukarıda sayılan suçlarla ilgili olarak kısıtlama getirildiğinde dahi engellenemez.

Müdafii, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren de dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; tüm tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir. Kovuşturma evresinde müdafiiin dosyayı inceleme yetkisi hiç bir gerekçeyle kısıtlanamaz. Müdafiiin soruşturma ve kovuşturma evresinde muhafaza altına alınmış delilleri nerede ve nasıl inceleyeceğine ilişkin Yasada açıklık bulunmamaktadır.

Dosyayı inceleyebilmek için müdafinin vekâletname ibraz etmesi gerekmez. Ancak vekâletname ibraz etmeyen müdafinin dosyadan fotokopi almasına izin verilmez. Müdafii, dosyayı stajyeri aracılığı ile de inceleyebilir veya fotokopisini aldırabilir (Av.K. m.46/2). Kanımızca bu hâlde stajyer avukatın yanında staj yaptığını ve fotokopi almak istiyorsa avukatının vekâletnamesinin örneğini göstermelidir.

Dosyalar müdafii tarafından güvenli elektronik imza kullanılarak UYAP'tan incelenebilir ve her türlü ceza muhakemesi işlemi yapılabilir (CMK m.38/A/2).

Şüpheli veya Sanıkla Görüşme ve Yazışma Yetkisi

Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz (CMK m.154).

Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçları bakımından gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabilir; bu zaman zarfında ifade alınamaz.

Hazır Bulunma Yetkisi

Şüpheli veya sanık hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında müdafinin hukuki yardımından yararlanma hakkına sahiptir. Soruşturma evresinde savunmayı engellemek koşuluyla gizlilik ilkesi geçerli olduğundan müdafii hangi işlemlerde hazır bulunabileceği yasa koyucu tarafından belirlenmiştir. Müdafii, ifade ve sorguda (CMK m.149/3, CMK m.91/6,101/3), keşif işleminde, tanık ve bilirkişinin erken dinlenmesinde (CMK m.84), soruşturmayı geciktirmemek koşuluyla yer gösterme işlemi sırasında hazır bulunma yetkisi vardır (CMK m.85). Ayrıca, şüphelinin evi veya eşyasının aranması sırasında belge ve kâğıtlarına elkonulmuş ise sulh ceza hâkimi veya Cumhuriyet savcısı tarafından bu belgeler incelendiği sırada müdafii de hazır bulunma yetkisi vardır (CMK m.122).

Kovuşturma evresinde, sanığın hazır bulunma hakkının ve görevinin bulunduğu her işlemde müdafii de hazır bulunma yetkisi vardır. Sanık hazır bulunmasa da müdafii tüm oturumlarda hazır bulunma yetkisine sahiptir (CMK m.197). Bu nedenle müdafii de duruşmanın ilk oturumuna çağrılacak olan kişilerdendir (CMK m.175). İhtiyari müdafii oturumlara gelmemesi, o oturumun yapılmasını engellemez. Ancak zorunlu müdafilik hâllerinde müdafii duruşmada hazır bulunması şarttır (CMK m.188). Müdafii mazeretsiz olarak duruşmaya gelmemesi veya duruşmayı terk etmesi halinde duruşmaya devam edilebilir.

Temyiz incelemesi sırasında Yargıtayda yapılan duruşmada müdafii sanıkla birlikte veya sanık hazır olmaksızın bulunması mümkündür (1412 sayılı CMUK m.318/1; 5271 sayılı CMK m.299).

Doğrudan Doğruya Soru Sorma Yetkisi

Kural olarak, toplu mahkemelerde mahkeme başkanı veya tek hâkimli mahkemelerde hâkim, duruşmayı yönetir ve sanığı sorguya çeker; delillerin ikame edilmesini sağlar (CMK m.192). Dolayısıyla tanıkları dinler ve soru sorma işini yönetir. Ancak müdafii, sanığa, katılana, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere duruşma disiplinine uygun olarak araya mahkeme başkanı girmeden doğrudan soru yöneltme yetkisi kabul edilmiştir (CMK m.201/1). Kural olarak müdafii bulunmayan sanık bu haktan faydalanamaz.

Kanun Yoluna Başvurma Yetkisi

Seçilmiş ihtiyari müdafii, müvekkili şüpheli veya sanığın açık arzusuna aykırı olarak kanun yoluna başvuramaz. Diğer bir söyleyişle müdafii müvekkilinin arzusuna aykırı olma-

mak koşuluyla kanun yollarına başvurabilir (CMK m.261). Kanun yoluna başvurulduktan sonra bundan vazgeçilmesi, merci tarafından karar verilmeye kadar mümkündür. Müdafiiin başvurudan vazgeçebilmesi, vekâletnamesinde bu hususta özel olarak yetkili kılınmış olmasına bağlıdır. Kanun yoluna başvurmak ve başvuruyu geri almak konusunda, iradi müdafii ile şüpheli veya sanığın iradesi çelişirse şüpheli veya sanığın iradesi geçerli olur. Ancak belirtelim ki kanun yoluna başvurmak veya başvuru kanun yolundan vazgeçmek konusunda, şüpheli veya sanık ile zorunlu müdafiiin iradesi çelişirse müdafiiin iradesi geçerli sayılır (CMK m.266). Aynı kurallar suçtan zarar görenin vekili için de geçerlidir.

Müdafiiin Ödevleri

Müdafiiin Görevini Yerine Getirme Ödevi ve Bu Ödevi

Müdafii öncelikle yüklendiği savunma görevini, bu görevin önemine yaraşır biçimde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve sıfatının gerektirdiği saygı ve güvene yakışır biçimde davranmakla yükümlüdür (Av.K. m.34). Müdafiiin maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasına yardım etme ödevi, onun sınırlı bir adli organ olarak kamusal hizmet vermesinin doğal bir sonucudur. Görevini kurallara uygun olarak yapmayan müdafii hakkında Türk hukukunda, disiplin (Av.K. m.134) ve/veya adli soruşturma yapılabileceği gibi görevine son verilmesi de mümkündür.

Baro tarafından görevlendirilen zorunlu veya ihtiyari müdafii, 1)duruşmada hazır bulunmaz veya 2)vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya 3)görevini yerine getirmekten kaçınırsa hâkim veya mahkeme derhâl başka bir müdafii görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapar (CMK m.150). Ancak belirtelim ki müdafiiin duruşmaya gelmemesi geçici bir nedenden kaynaklanıyorsa mahkemenin yeni bir müdafiiin görevlendirilmesi için işlem yapması yerine oturumu ertelemesi gerekir.

Ayrıca 149 uncu maddeye göre seçilen veya 150 nci maddeye göre görevlendirilen ve Türk Ceza Kanununun 220 ve 314 üncü maddesinde sayılan suçlar ile terör suçlarından şüpheli, sanık veya hükümlü olanların müdafilik veya vekillik görevini üstlenen avukat, hakkında bu fıkra da sayılan suçlar nedeniyle soruşturma ya da kovuşturma bulunması halinde müdafilik veya vekillik görevini üstlenmekten yasaklanabilir (CMK m.151/3)

Sır Saklama Ödevi

Müdafiler bu sıfatlarıyla şüpheli veya sanık veya yakınları hakkında öğrendiklerini saklamakla yükümlüdür (Av.K. m.36/1). Bu yükümlülüğün sonucu olarak müdafiler tanıklık yapmaya zorlanamaz. Sır sahibi izin verse dahi tanıklık yapmaktan çekinebilirler (CMK m.46/1).

BİREYSEL İDDİA SÜJESİ OLARAK MAĞDUR

Mağdurun Hakları

Mağdur, suçtan doğrudan doğruya zarar gören kişidir. Başka bir anlatımla mağdur, suçla korunan hak ve menfaati ihlal edilen kişidir. Bu kişilere, *doğrudan doğruya zarar gören* denir. Örneğin, malı çalınan gibi. Dolaylı olarak suçtan zarar gören, suçla korunan hak ve menfaatin dışında kalan hakları zarar gören kişidir. Soruşturulması şikâyete bağlı olan suçlarda zarar görenler, şikâyetçi sıfatını da kazanır.

Mağdur ile şikâyetçi, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrı kâğıdı ile çağırılıp dinlenir. Bu hususta yapılacak çağrı bakımından tanıklara ilişkin hükümler uygulanır (CMK m.233). Mağdurun tanık olarak dinlenmesi hâlinde

yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır. İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hâller saklıdır. Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurların tanık olarak dinlenmesi sırasında, psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi hazır bulundurulur. Bu uzman kişiler hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır (CMK m.236).

Mağdur ile şikâyetçinin soruşturma ve kovuşturma evrelerindeki hakları Yasa'da sayılmıştır (CMK m.234). Mağdur ile şikâyetçinin *soruşturma evresindeki hakları* şunlardır: 1) Cumhuriyet savcısından delillerin toplanmasını isteme, 2) Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, 3) Vekilinden bağımsız olarak, soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla soruşturma dosyasını savcılıkta inceleme ve örnek alma (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.54), 4) Vekili bulunmaması hâlinde cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, 5) *Vekili aracılığı* ile soruşturma belgelerini ve elkonulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, 6) Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda öngörülen usule göre itiraz hakkını kullanma (CMK m.173). 7) Soruşturma evresinde yapılacak olan keşifte hazır bulunma (CMK m.84). Mağdur, şikâyetçi ile suçtan zarar görenin vekilinden ayrı olarak soruşturma evresinde adliye dosya içeriğini inceleme ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alma hakkı bulunmaktadır (Yazı İşleri Hizmetleri Y. m.54). Mağdur ile şikâyetçinin soruşturma evresinde muhafaza altına alınan delilleri doğrudan inceleme yetkisi yoktur. Yasa gereğince bu yetki sadece vekile aittir (CMK m.234/1-a-4).

Mağdur ile şikâyetçinin *kovuşturma evresindeki hakları* şunlardır: 1) Duruşmadan haberdar edilme, 2) Kamu davasına katılma, 3) Tutanak ve belgelerden örnek isteme, 4) Tanıkların davetini isteme, 5) Vekili bulunmaması hâlinde cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, 6) Davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma.

Haklar, suçun mağdurları ile şikâyetçiye anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa yazılır (CMK m.234/2-3).

Mağdur, on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olur ve bir vekili de bulunmazsa istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir. Mağdur ve şikâyetçi için de zorunlu vekillik kabul edilmiştir. CMK m.2/1-d'de vekil, katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukat olarak tanımlanmıştır.

Kamu Davasına Katılma

Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında yani iddianamenin kabul edilmesinden sonra hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır (CMK m.237). Soruşturma evresine katılma mümkün değildir. Bu evrede suçtan zarar gören veya mağdur ancak Kanunda belirtilen belirli işlemlerde örneğin keşifte hazır bulunma hakkına sahiptir.

Kamu davasına katılma ne zamana kadar mümkündür?

Katılma Usulü

Katılma, kamu davasının açılmasından yani iddianamenin kabul edilmesinden sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur. Duruşma sırasında şikâyeti belirten ifade üzerine, suçtan zarar görenden davaya katılmak isteyip istemediği sorulur. Cumhuriyet savcısının, sanık ve varsa müdafinin görüşünün alınmasından (dinlenmesinden) sonra davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verilir.

Katılanın Hakları

Mağdur veya suçtan zarar gören davaya katıldığında, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteyebilir. Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması hâlinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz (CMK m.239). Ayrıca katılanın, hâkimi reddetme (CMK m.24/2), ara kararlara konu olan hususlarda görüş bildirme (CMK m.33), delillerin tartışılmasına katılma yani tanıkların duruşmaya getirtilmesini isteme (CMK m.234/1-b), savcı, sanık veya müdafî ile tutanakların okunmasına rıza gösterme (CMK m.211), sanık, tanık, bilirkişinin açıklamalarına karşı beyanda bulunma (CMK m.215), mahkeme başkanı aracılığıyla soru sorma (CMK m.201), belgenin okunmasından sonra belge içeriğine karşı açıklama yapma (CMK m.215), esas hakkında görüş bildirme (CMK m.216) hakkı vardır.

Katılmanın Davaya Etkisi

Katılma davayı durdurmaz. Tarihi belirlenmiş olan duruşma ve yargılama usulüne ilişkin diğer işlemler vaktin darlığından dolayı katılan kimse çağrılmayacak veya kendisine haber verilemeyecek olsa bile belirli gününde yapılır (CMK m.240).

Katılmadan Önceki Kararlara İtiraz

Katılmadan önce verilmiş olan kararlar katılana tebliğ edilmez. Bu kararlara karşı kanun yoluna başvurabilmesi için Cumhuriyet savcısı için öngörülen sürenin geçmesiyle katılan da başvuru hakkını kaybeder (CMK m.241).

Katılanın Kanun Yoluna Başvurması ve Başvurusunu Geri Alması

Katılan, Cumhuriyet savcısına bağlı olmaksızın kanun yollarına başvurabilir. Karar, katılanın başvurusu üzerine bozulursa Cumhuriyet savcısı işi yeniden takip eder (CMK m.242).

Katılanın avukat vekili de katılandan ayrı olarak kanun yollarına başvurabilir. **Kanun yoluna başvuru konusunda** katılan ile vekilinin iradesi çeliştiğinde **zorunlu vekillik hâlleri hariç**, kanımızca **katılanın iradesi** üstün tutulmalıdır.

Katılan, kanun yoluna başvuru süresi içinde hiç kanun yoluna başvurmayacağını açıklayabilir yani kanun yolundan **vazgeçebilir veya başvuru yapmışsa başvurusunu geri alabilir**. Avukat vekil de vekâletnamesinde açıklık bulunmak kaydıyla kanun yolundan vazgeçebilir veya başvuruyu geri alabilir (CMK m.266/2). Vekâletnamede özel olarak yetkilendirilmiş olmasına rağmen vazgeçme ve geri alma konusunda ihtiyari vekil ile katılanın iradeleri çeliştiğinde katılanın iradesi üstün tutulmalıdır. Zorunlu vekillik hâlinde ise zorunlu vekilin vazgeçme ve geri alma konusundaki iradesi esas alınmalıdır.

Katılmanın Hükümsüz Kılması

Katılan vazgeçerse veya ölürse katılma hükümsüz kalır. Ancak mirasçılar, katılanın haklarını takip etmek üzere davaya devam edebilir (CMK m.243).

Özet

Cumhuriyet başsavcılıkları mahkeme kuruluşuna paralel olarak kurulurlar. Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede, o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı kurulur. Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen yerlerde Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulunun kararıyla bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcı vekili atanır. Cumhuriyet başsavcılığını başsavcı temsil eder. İkinci derece yargılama yapan bölge adliye mahkemeleri nezdinde çalışmak üzere de bir başsavcılık teşkilatı kurulur. Her bölge adliye mahkemesinde bir Cumhuriyet başsavcılığı bulunur. Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısından oluşur. Bunun dışında ayrıca üçüncü derece yargılaması yapan Yargıtay nezdinde de bir C. başsavcılığı bulunur. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcivekili, Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarında oluşur.

C. savcısı soruşturmanın efendisidir ve soruşturmayı yürütür. Kural olarak soruşturmaya ilişkin işlemleri kendisi doğrudan doğruya veya emri altındaki kolluk görevlileri vasıtasıyla yapar. Bu bağlamda kolluk C. savcısının soruşturma sırasındaki en büyük yardımcısıdır. Polis ve jandarma genel kolluk kuvvetleri olarak görev yaparlar. Kural olarak belediye sınırları içerisinde polis; belediye sınırları dışında ise jandarma kolluk faaliyetini yürütür. Ancak iş yükü ve görevli sayısı dikkate alınarak İç İşleri Bakanlığınca bu kural dışında görev alanları da belirlenebilir.

Ceza mahkemeleri genel veya özel yetkili mahkeme olarak kurulabilir. Genel yetkili ceza mahkemeleri, ülke çapında örgütlenmiş olan ve kural olarak suç ve kişi ayırımı yapmaksızın yargılama görevini yerine getiren mahkemelerdir. Özel yetkili mahkemeler ise belirli tür ceza uyuşmazlıklarını veya belirli kişileri yargılamakla özel olarak yetkilendirilmiş mahkemelerdir. Bu mahkemeler genel yetkili bir ceza mahkemesinin ihtisas dairesi olarak çalışabileceği gibi genel yetkili mahkemelerin yanında ayrıca bir kanunla kurulmaları da öngörülmüş olabilir. Genel yetkili adli yargı ceza mahkemeleri üç derecedir. İlk derecede ceza mahkemeleri yer alır. Bu mahkemelere olay mahkemesi, esas mahkemesi veya bidayet mahkemesi de denir. İkinci derecede bölge adliye mahkemeleri ve üçüncü derecede Yargıtay yer alır. Bu mahkemeler genel niteliktedir. Fail ve fiil ayırımı yapmaksızın kural olarak tüm ceza uyuşmazlıkları, bu mahkemelerde ele alınır. Genel yetkili ilk derece adli yargı ceza mahkemeleri, asliye

ceza ve ağır ceza mahkemesi olarak görev yapar. Genel yetkili bu ceza mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur ve buldukları il veya ilçenin adı ile anılırlar.

Adli Teşkilat Kanunu'na göre, Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır. Yine kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmi belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları, Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtayın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır.

Yer yönünden yetkiye gelince, kural olarak suçun işlendiği yer mahkemesi uyuşmazlığı çözmekle yetkilidir. Ancak yetki bu şekilde belirlenemiyorsa, kişinin yakalandığı yer; yakalanmamışsa, yerleşim yeri; yerleşim yeri yoksa Türkiye'de son adresinin olduğu yer mahkemesi yetkilidir. Eğer yetkilendirme bu şekilde de yapılamıyorsa; ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkili olacaktır.

Uyuşmazlıklar arasında ortak noktaların bulunması durumunda uyuşmazlıklar arası bağlantıdan bahsedilir. Eğer bu ortak noktalar kanunun öngördüğü şekilde oluşmuşsa bu durumda bağlantılı uyuşmazlıkların birleştirilmesi ya da bunlardan birisinin diğeri için bekletici sorun sayılması ve yahut da bu uyuşmazlıklardan birisinin çözümü bakımından gerekli düzeyde diğeri bakımından nispi muhakeme gerçekleştirilmesi söz konusu olabilir.

Hâkim yargılama faaliyetinin gerçekleştirilmesine katılan ve verdiği (ya da oyuyla oluşumuna katıldığı) hükümle uyuşmazlık konusu olayı hukuki çözüme kavuşturan muhakeme süjesidir. Böylesine önemli bir faaliyet yürütmesi nedeniyle hâkimden bağımsız ve tarafsız olarak bu görevini yerine getirmesi beklenir. Hukuki düzenlemelerde de hâkimin bu görevini layıkıyla yerine getirilebilmesini sağlamaya yönelik olarak birtakım hükümlere yer verilmiştir. Örneğin

Anayasa'da hâkimlerin bağımsız oldukları hükme bağlanmış ve hâkimlik teminatı öngörülmüştür. Bunun dışında ayrıca onun tarafsız karar verebilmesini teminat altına almak amacıyla CMK'da hâkimin görevden yasaklı olduğu ve tarafsızlığından şüpheye düşülebilecek hâllere ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Suç işlendiği şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar olan muhakeme sürecinde suç işleme şüphesi altında bulunan kimseye şüpheli; iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesinden hükmün kesinleşmesine kadar suç işleme şüphesi altında bulunan kimseye ise sanık denilmektedir. Günümüzde şüpheli/sanık birtakım hak ve yetkilere sahip aktif bir muhakeme süjesi olarak kabul edilmektedir. Bu itibarla Orta Çağ'daki hak ve yetkileri bulunmayan sadece üzerinden delil elde edilmeye çalışılan sanık anlayışı artık tarihin karanlık sayfalarında kalmıştır. Bu itibarla sanığa savunmasını yapmak için gerekli süre ve diğer kolaylıklar sağlanmalı; bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, aleni duruşmada, makul süre içerisinde, hakkaniyete uygun bir yargılama gerçekleştirilmelidir.

Şüpheli/sanığın savunmasını yapan avukata müdafî denir. Hukuk sistemimizde kural olarak sanığın bir müdafiden faydalanma zorunluluğu yoktur. Bir başka deyişle müdafîin hukuki yardımından faydalanıp faydalanmamak şüpheli/sanığın iradesine bağlıdır. Ancak kanun koyucu getirdiği bazı özel düzenlemelerle bu genel kuralın istisnalarına da yer vermiştir. Örneğin çocukların, sağır ve dilsizlerin, kendisini savunamayacak derecede malul olanların, alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan yargılananların bir müdafîin hukuki yardımından faydalanmaları zorunludur. Zorunlu müdafîlik hâlleri denilen bu durumlarda eğer kişi kendisine bir müdafî seçmezse istemi aranmaksızın kendisine baro tarafından bir müdafî atanacaktır. Müdafîin görevini gerektiği şekilde yapabilmesi için kanunda ona birtakım yetkiler tanınmıştır. Şüpheli ve sanıkla görüşme yetkisi, dosya inceleme yetkisi, suret alabilme yetkisi bunlardan birkaçıdır.

Suçla korunan hukuki menfaatin sahibi suçun mağduru olarak ifade edilir. Kanunda, suçtan doğrudan doğruya zarar gören kişi olarak mağdura da muhakeme sırasında bir takım haklar tanınmıştır. Örneğin mağdur, on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malul olur ve bir vekili de bulunmazsa istemi aranmaksızın kendisine bir vekil görevlendirilir. Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında yani iddianamenin kabul edilmesinden sonra hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu

davasına katılabilirler. Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır. Soruşturma evresine katılma mümkün değildir. Bu evrede suçtan zarar gören veya mağdur ancak Kanun'da belirtilen belirli işlemlerde örneğin keşifte hazır bulunma hakkına sahiptir.

Kendimizi Sınavalım

1. Soruşturmanın kurallara uygun olarak yürütülmesinden sorumlu olup soruşturmanın başında bulunan muhakeme süjesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Sulh Ceza Hakimi
 - b. Cumhuriyet Savcısı
 - c. Mahkeme Başkanı
 - d. Vali
 - e. İl/İlçe Emniyet Müdürü
2. Suç işlendikten sonra fiilin ve failin ortaya çıkartılması için faaliyet gösteren kolluk aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Adli kolluk
 - b. İdari kolluk
 - c. Siyasi kolluk
 - d. İstihbarat kolluğu
 - e. Önleyici kolluk
3. Eşine karşı, altı aydan üç yıla kadar hapis cezasını gerektiren bir suç işlediği şüphesi ile hakkında kamu davası açılan K.D., kural olarak aşağıdaki mahkemelerden hangisinde yargılanır?
 - a. Ticaret mahkemesi
 - b. Asliye ceza mahkemesi
 - c. Ağır ceza mahkemesi
 - d. Aile mahkemesi
 - e. Sulh hukuk mahkemesi
4. A'nın bir kamu kurumunun zararına olarak iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezasını gerektiren nitelikli dolandırıcılık suçunu işlediği ileri sürülmektedir. Cumhuriyet Başsavcılığı A hakkında gerçekleştirdiği soruşturma sonucunda, bu suçu işlediği konusunda yeterli şüpheye ulaşmıştır. Bu durumda Cumhuriyet Savcılığının A hakkındaki kamu davasını açacağı madde yönünden yetkili (görevli) ceza mahkemesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Dava mutlaka aile mahkemesinde açılmalıdır.
 - b. Dava mutlaka asliye ceza mahkemesinde açılmalıdır.
 - c. Dava asliye veya ağır ceza mahkemelerinden herhangi birisinde açılmalıdır.
 - d. Dava aile mahkemesi veya asliye ceza mahkemesinden birinde açılmalıdır.
 - e. Dava mutlaka ağır ceza mahkemesinde açılmalıdır.
5. Türkiye'de işlenen suçlar bakımından suçun işlendiği yer belli değilse, aşağıdakilerden hangisi yetkili mahkemedir?
 - a. Sanığın son adresinin bulunduğu yer
 - b. Sanığın yerleşim yeri
 - c. Sanığın yakalandığı yer
 - d. Suç şüphesinin ilk ortaya çıktığı yer
 - e. İlk usul işleminin yapıldığı yer
6. A hakkında yağma suçundan kamu davası açılmıştır. Bir müdafinin yardımından faydalanmak isteyen A, avukat B'ye giderek kendisinin müdafiliğini yapmasını istemiştir. Oldukça iyi görünümü olan A'dan iyi bir müdafilik ücreti alacağını düşünen B, önce bir dosyayı görmek istediğini sonrasında kararını kendisine bildireceğini söylemiştir. Daha sonra dava dosyasını görmek için mahkeme kalemine gittiğinde, kalemdeki memur, vekâletnamesi olmaksızın dava dosyasını görmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Olayla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Avukatlar vekâletnameleri olmaksızın da dava dosyalarını inceleyebileceklerinden kalem memurunun ifadesi yanlıştır.
 - b. Avukatlar ancak müdafî sıfatını kazandıktan sonra dava dosyalarını inceleyebileceklerdir. Nitekim CMK m.153'de müdafiden söz edilmektedir. Bu nedenle kalem memurunun ifadesi doğrudur.
 - c. Müdafiler dava dosyasını ancak kamu davası açıldıktan önce görebilirler. Bu nedenle memurun söylediği doğru; ancak gerekçesi yanlıştır.
 - d. Avukatlar hiçbir şekilde dava dosyalarını inceleyebileceklerinden, memurun söylediği doğru; ancak gerekçesi yanlıştır.
 - e. Avukatlar vekâletnameleri olmaksızın en fazla üç kez dava dosyasını inceleyebileceklerinden memurun söylediği husus yanlıştır.
7. Aşağıdakilerden hangisi bakımından zorunlu müdafilik söz konusu **değildir**?
 - a. Tutuklanma talebiyle sorguya sevk edilen 19 yaşındaki Ceren
 - b. 2 yıla kadar hapis cezası gerektiren bir suçtan yargılanan 16 yaşındaki Aysun
 - c. 4 yıldan 10 yıla kadar hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı yargılanan 22 yaşındaki Aylin
 - d. Akıl zayıflığı bulunan 19 yaşındaki Deniz
 - e. Yokluğunda duruşma yapılan ve iki yıla kadar hapis cezası ile yargılanan 20 yaşındaki kaçak sanık Beren

- 8.** Kamu davasına katılma hakkına sahip olanlar, en geç ne zamana kadar katılma talebinde bulunmalıdırlar?
- Kamu davası açılıncaya kadar
 - Duruşma başlangıcında iddianame okununcaya kadar
 - Duruşmada sanığın sorgusu yapıncaya kadar
 - Hüküm verilinceye kadar
 - Kanun yoluna başvurmak suretiyle, hüküm kesinleşinceye kadar
- 9.** Aşağıdakilerden hangisi sadece müdafie tanınan yetkilerden biridir?
- Kanun yoluna başvurma
 - Delil ortaya koyma
 - Tahkikatın genişletilmesini isteme
 - Duruşmada hazır bulunma
 - Doğrudan soru sorma
- 10.** Bekletici mesele yapma ve nispi yargılamayla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
- Ceza davasının neticesi bakımından gerekli olduğu için, özel hukuka ilişkin bir mesele, ceza mahkemesinde nispi yargılama yolu ile çözülmüşse, ceza mahkemesince özel hukuka ilişkin mesele hakkında verilen son karar, kesin hüküm oluşturur. Bu nedenle aynı konuda hukuk mahkemelerinde dava açılmaz. Nitekim aksi takdirde aynı konuda iki ayrı mahkeme tarafından verilmiş iki farklı karar ortaya çıkabilecektir.
 - Bir fiilin suç olup olmaması başka bir hukuk alanına ilişkin bir meselenin halline bağlıysa, kural olarak mahkeme nispi yargılama yapmak ya da bekletici mesele sayma konusunda serbesttir. Ancak Anayasaya aykırılık iddiaları konusunda nispi yargılama yapmak mecburidir.
 - Bekletici mesele yapma zorunluluğunun bulunduğu hallerde, nispi yargılama yapma zorunluluğu da söz konusudur.
 - Nispi yargılama yapılacak mesele özel hukuka ilişkinse, ceza mahkemesinde bu meseleye ilişkin nispi yargılama yapılırken kural olarak HMK'nın kuralları değil; CMK'nın kuralları geçerli olur.
 - Bir fiilin suç olup olmaması özel hukuka ilişkin bir meselenin halline bağlıysa, ceza davasını görmekte olan mahkeme, özel hukuka ilişkin sorunun hallini bekletici mesele yapmak zorundadır.

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

- b Yanıtınız yanlış ise "Savcılık Faaliyetinin ve Savcılık Makamının Hukuki Statüsü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Savcının Yardımcısı Olarak Koluk" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Madde İtibariyle Yetkisi (Görev Alanı)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- e Yanıtınız yanlış ise "İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Madde İtibariyle Yetkisi (Görev Alanı)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "İlk Derece Adli Yargı Ceza Mahkemelerinin Yer Yönünden Yetkisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Müdafii Yetkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Müdafii Görevlendirilmesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Kamu Davasına Katılma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- e Yanıtınız yanlış ise "Doğrudan Doğruya Soru Sorma Yetkisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Nispi Yargılama ve Bekletici Sorun Yapma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Anayasada mahkemelerin bağımsızlığı düzenlenmiş savcılarının bağımsızlığından ise bahsedilmemiştir. Doğrudan uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak gibi bir görevleri olmaması sebebiyle savcılarının hâkimler gibi bağımsız sayılmaları uygun görülmemiştir. Nitekim savcının görevi idari niteliği ağır basan bir görevdir ve savcılar bu görevlerini başsavcıya bağlı olarak icra eder. Bu itibarla savcılarının bağımsız oldukları söylenemez.

Sıra Sizde 2

Karışık (çok yönlü) bağlantının sonucu, nispi yargılama yapmak veya bekletici sorun saymaktır.

Sıra Sizde 3

Şüpheli/sanık muhakeme sırasında bir veya birden fazla müdafii hukuki yardımından faydalanabilir. Bu bakımdan kanun herhangi bir sınırlama öngörmemiştir. Buna karşın soruşturma sırasında ifade almada en fazla üç müdafii hukuki yardımından faydalanılabilir. Ayrıca örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmada en çok üç avukat hazır bulunabilir (CMK m.149).

Sıra Sizde 4

Katılma hakkına sahip olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında yani iddianamenin kabul edilmesinden sonra hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. (1984) **Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafii**, İstanbul____.
- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoglu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul.

3

Amaçlarımız

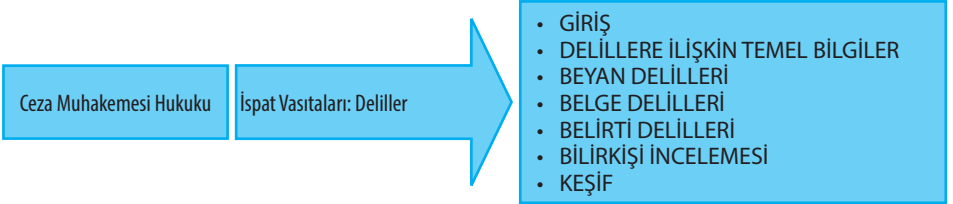
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Delillere ilişkin temel bilgileri açıklayabilecek,
- Beyan delillerinin içeriğini tespit edebilecek,
- Belge ve belirti delillerini analiz edebilecek,
- Bilirkişi incelemesinin ve keşfin içeriğini belirleyebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Deliller
- İfade Alma
- Sorgu
- Beyan Delili
- Belge Delili
- Belirti Delili
- Bilirkişi İncelemesi
- Keşif

İçindekiler

İspat Vasıtaları: Deliller

GİRİŞ

Delil, yargılamanın konusu olan ve geçmişte yaşanan olayı temsil eden; bu olayın mahkeme önünde yeniden canlandırılmasını sağlayan araçtır. Yasa koyucu, soruşturma evresinde elde edilen delilleri özellikle koruma tedbirlerine ilişkin hükümlerde *şüpheli sebepleri* olarak adlandırmıştır. Olayın ispatında kullanılan bu araçlara konuşma dilinde kanıt da denilmektedir.

Kural olarak soruşturma evresinde olayı temsil eden deliller araştırılır; kovuşturma evresinde ise bu deliller tartışılarak hâkimin olaya ilişkin bir kanaat edinmesi sağlanır. Bir *olayın ispatlanması*, yargıya varmak konumunda olan kişinin (hâkimin) deliller vasıtasıyla bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğine veya belirli bir şekilde gerçekleştiğine ikna edilmesidir. Tüm delillere rağmen hâkim ispatlanmaya çalışılan olay konusunda hâlâ *“acaba öyle mi”* sorusunu kafasında taşıyorsa, bu durum sanık lehine değerlendirilmelidir. Bu durum ifade eden ilkeye, *in dubio pro reo-şüpheden sanık yararlanır* ilkesi denir.

Biçimsel gerçekle yetinilen muhakemelerde örneğin medeni muhakemede, belirli olayların belirli delillerle ispatı zorunludur. Olayın ispatı için kanunen öngörülen delille hâkim bağlıdır. Oysa ceza muhakemesinin amacı, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bu nedenle ceza muhakemesinde delil serbestisi geçerlidir; yani belli hususların belli delillerle ispatı zorunlu değildir. İspatı gereken husus her türlü delille ispat edilebilir. Hâkim bir olay hakkında vicdanan ikna oluncaya kadar delillerin tartışılmasına devam eder. Bu bağlamda modern ceza muhakemesinde vicdani delil sistemi kabul edilmiştir.

Bu ünite de ceza muhakemesinde ispata yarayan araçlar, daha yalın ifade ile deliller inceleme konusu yapılacaktır. Bu bağlamda delil türleri olarak beyan, belge ve belirti delilleri, bilirkişi incelemesi ve keşif ele alınacak temel konulardır.

Ceza muhakemesinde gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde, sanığın suçluluğu konusunda vicdani kanaate ulaşılamazsa şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanığın beraatine karar verilir. Mahkûmiyet kararı verilebilmesi için mutlaka sanığın suçluluğuna kanaat getirilmiş olmalıdır.

DİKKAT

DELİLLERE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER

Ceza Muhakemesi Yasası'nda deliller belirli bir başlık altında toplu olarak düzenlenmiştir. CMK'nın “Tanık, Bilirkişi İncelemesi ve Keşif” başlığını taşıyan üçüncü kısmındaki (m.43-89) ve duruşmada “Delillerin Ortaya Konulması ve Tartışılması” başlığı altındaki hükümler (m.206-218) birlikte değerlendirildiğinde, delilleri *beyan, belge ve belirti* delil-

leri olarak sınıflandırmak mümkündür. Beyan delillerini de sanık beyanı, tanık beyanı ve sanıktan başka taraf (mağdur) beyanı olarak tasnif edebiliriz.

BEYAN DELİLLERİ

Sanık Beyanı

Genel Olarak

Şüphelinin beyanı, ifade ve sorgu olarak karşımıza çıkar. İfade ve sorgu, adli makamların suç işleme şüphesini bildirerek şüpheli veya sanıktan olaya ilişkin açıklama istemesidir. İfade alma, şüphelinin soruşturma evresinde kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından; *sorgu ise* şüpheli veya sanığın, soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak, hâkim veya mahkeme tarafından dinlenmesini ifade eder (CMK m.2; YGİY m.5). İstisnalar dışında soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, ifade tespiti görevini kolluğa verebileceği gibi kendisi de üstlenebilir (CMK m.161/1). Şüpheli, ifadesini alacak olan organı seçme hakkına sahip değildir. Cumhuriyet savcısı şüphelinin sulh ceza hâkimi tarafından dinlenmesini ve tutuklanmasını talep ettiğinde soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi de sorgu işlemi yapar. Sorgu, kovuşturma evresinde duruşmada mahkeme önünde mahkeme başkanı tarafından gerçekleştirilir. İfade ve sorgu usulü aynıdır. Her iki muhakeme işlemi de hangi muhakeme aşamasında kimin tarafından yapılırsa yapılsın CMK m.147'de öngörülen usule tabidir.

İfade alma ve sorgu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. [Cumhur Şahin, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Yetkin Yayınları, Ankara 1994.](#)

Belirtelim ki, bir kere kolluk tarafından ifade alındıktan sonra şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir (CMK m.148/5).

Bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenmesine ve tutanağa geçirilmesine, *bilgi alma* denir (YGİY m.4). İfade veya sorgu, şüpheli ve sanık hakkında yapılan işlemlerdir. Bilgi alma ise suçtan zarar gören ile diğer kişiler hakkında söz konusu olabilir. Bilgi alma yöntemi, ifade alma ve sorgunun aksine, sıkı şekil şartlarına bağlanmamıştır (CMK m.169). Bir kişinin henüz adli makamlar suçlamada bulunmadan aniden ve kendiliğinden yaptığı açıklamalar da ifade alma sayılmaz.

Şüpheli veya sanık bu işlemlere ya ifadesi alınmak veya sorguya çekilmek üzere adli makamların önüne davet edildikten ve gelmezse zorla (ihzaren) getirildikten sonra ya da CMK hükümlerine göre yakalama emriyle veya emirsiz yakalandıktan ya da arama kararıyla yapılan arama sonucunda ele geçirildikten sonra bu işlemlere muhatap olabilir. Şüphelinin davet edilerek ifadesinin alınması ve muhakeme işlemlerinin şüphelinin özgürlüğü kısıtlanmadan gerçekleştirilmesi asıldır. Çünkü masumiyet karinedir. Ancak uygulamada işin doğası gereği şüpheli veya sanık davet üzerine işlemlerde hazır bulunmak istemeyeceğinden ancak şüpheli yakalandıktan sonra bir gözaltı işlemi olarak ifade alınmaktadır.

Belirtelim ki mahkeme, sanığın kovuşturma evresinde mahkeme önünde gerçekleştirilen sorguda söylediklerini delil olarak hükmüne esas alabilir. Duruşmanın doğrudan doğruyalığı gereğince mahkeme önündeki açıklamalar hükme esas alınabilir (CMK m.217). Cumhuriyet savcısı veya kolluk tarafından alınan ifadeye ilişkin tutanakların kovuşturma evresinde okunması istisnadır. Kolluk tarafından tespit edilen ifade tutanaklarının bel-

ge delili olarak duruşmada okunabilmesi için şu koşullar gerçekleşmiş olmalıdır (CMK m.213): 1) Kolluktaki ifadelerle mahkeme önünde yapılan sorgudaki beyanlar arasında çelişki ortaya çıkmalı, 2) kolluktaki ifadenin alınması esnasında müdafii hazır bulunmuş olmalı, 3) şüphelinin beyanı özgür iradesine dayanmış olmalı. Yasak usullerle elde edilen ifadeler, rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez (CMK m.148) yani çelişkiyi gidermek maksadıyla okunamaz ve hükme esas alınmaz.

Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifadeyi içeren tutanakların kovuşturma evresinde duruşmada okunabilmesi için bu tutanak içerikleri ile mahkeme önünde yapılan sorgudaki açıklamalar arasında çelişki çıkması yeterlidir. İfade tutanakları, çelişkiyi gidermek amacıyla duruşmada okunulmasına izin verilmiş olan belge delillerindedir. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin sorgu yapması hâlinde bu sorgu tutanakları duruşmada doğrudan okunabilen belge delillerindedir. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimince yapılan sorgu işleminin tutanaklarının duruşmada okunabilmesi herhangi bir şarta bağlı değildir.

İfade ve Sorgu İçin Davet ve İhzairen (Zorla) Getirme

İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi önce davetiye ile çağrılır; çağırılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır (CMK m.145). Çağrıya uymayan şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunanlar hakkında davetiye çıkartılmadan zorla getirme kararı verilebilir. Zorla getirme kararı, şüpheli veya sanığın açıkça kim olduğunu, kendisiyle ilgili suçu, gerektiğinde eşkâlini ve zorla getirilmesi nedenlerini içerir. Zorla getirme kararının bir örneği şüpheli veya sanığa verilir. Zorla getirme kararı ile çağrılan şüpheli veya sanık derhâl olanak bulunmadığında yol süresi hariç en geç yirmi dört saat içinde çağırılan hâkimin, mahkemenin veya Cumhuriyet savcısının önüne götürülür ve sorguya çekilir veya ifadesi alınır. Zorla getirme, bunun için haklı görülecek bir zamanda başlar ve hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından, sorguya çekilmenin veya ifade almanın sonuna kadar devam eder. Zorla getirme kararının yerine getirilememesinin nedenleri, köy veya mahalle muhtarı ile kolluk görevlisinin birlikte imzalayacakları bir tutanakla saptanır (CMK m.146).

Mahkeme, kovuşturma evresinde duruşmada, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir (CMK m.199).

İhzar (zorla getirme) kararları, durdurma işlemi sonucunda yerine getirilebilir. Polis zorla getirme kararı ile getirilecek olanları ele geçirmek için kişileri ve araçları durdurarak kimlik sorar ve elektronik kayıt sisteminde durdurduğu kişinin ihzar kararı ile arandığı bilgisine rastladığında o kişiyi kendisi ile gelmeye davet eder, gelmezse zor kullanarak çağırılan adli makamın önüne götürür (PVSK m.4/A).

İfade ve Sorgu Yöntemi

Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde sırasıyla şu kuralara uyulur (CMK m.147):

1. Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.
2. Şüpheli veya sanığa, kendisine yüklenen suç anlatılır.
3. Yakalanan veya gözaltına alınan durumunun yakınlarına bildirilmesine ilişkin hüküm (CMK m.95) saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilir.
4. Şüpheli veya sanığa, müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafii ifade veya sorguda hazır bulunabileceği kendisine

bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir.

5. Şüpheli veya sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının yasal hakkı olduğu söylenir. Şüpheli veya sanık, tamamen veya kısmen susma hakkını kullanabilir. Susma veya (iftira oluşturmadığı sürece) yalan söyleme de bir savunma şeklidir. Belirtelim ki susma, suçu kabul etme demek değildir. Şüpheli veya sanık kendi aleyhine bir muhakemeyi başlatmak veya muhakemenin yürütülmesine aktif olarak katkıda bulunmak yükümlülüğü altında değildir. Bu ilke, kişiyi zorla kendi aleyhine konuşmaya mecbur etmemek için kabul edilmiştir.
6. Şüpheli veya sanığa şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır, kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır.
7. Şüpheli veya sanıktan kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır. Bu bilginin ona haklarının özellikle susma hakkının hatırlatılmasından sonra alınmasının öngörülmesi yerindedir. Kişisel hâller kapsamına, ileride cezanın hesaplanmasında etkili olabilecek hususlar da girer. Böylece şüpheli veya sanık kişisel ve ekonomik haklarına ilişkin olarak da susma hakkını kullanma imkânına sahip olur.
8. İfade veya sorgu bir tutanakla tespit edilir. Bu tutanakta şu hususlara yer verilir: 1) İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih, 2) İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği, 3) İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri, 4) Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı, 5) İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.

İfade ve sorgunun ses ve/veya görüntü bandına kaydedilmesi mümkündür (CMK m.147/1-h). Teknik araçların sağlamlığı ortaya konulmuş ve teknik aletlerle kayıt ifadesi alınan veya sorguya çekilen şüpheli veya sanığın fark edebileceği şekilde gerçekleştirilmişse bant kaydı tutanak gibi geçerli olur.

İfade ve Yer Gösterme İşlemleri Arasındaki İlişki

Cumhuriyet savcısı, kendisine yüklenen suç hakkında *açıklamada bulunmuş olan* şüpheliye yer gösterme işlemi yaptırabilir (CMK m.85).

Ceza Muhakemesi Yasası m.85'te, 250. maddenin birinci fıkrası kapsamına giren suçlar söz konusu olduğunda, adli kolluk amirinin de yer gösterme işlemi yaptırmaya yetkili olduğu gösterilmiştir. 21.2.2014 Gün ve 6526 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1. maddesiyle Terörle Mücadele Kanunu'na eklenen Geçici 14. maddeye göre, CMK m.250/1 kapsamına giren suçlar ile TMK m.10/4 kapsamına giren suçlara yapılan atıflar, a) Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna veya suçtan kaynaklanan mal varlığı değerini aklama suçuna, b) Haksız ekonomik çıkar sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde cebir ve tehdit uygulanarak işlenen suçlara, c) TCK m.305, 318, 319, 323, 324, 325 ve 332'de tanımlanan suçlar hariç devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, millî savunmaya, devlet sırlarına karşı suçlara (İkinci Kitap Dördüncü Kısımın Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlara) yapılmış sayılır. CMK m.85'e göre, bu suçlar söz konusu olduğunda adli kolluk amiri de yer gösterme işlemi yaptırabilecektir.

Açıklamada bulunan şüpheliye yer gösterme işlemi yaptırılabilir (CMK m.85/1). İlk kez ifadesi alınırken susma hakkını kullanmış olan şüpheliyle yer gösterme işlemi yapı-

lamayacaktır. Müdafî de soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla yer gösterme işleminde hazır bulunabilir. Yer gösterme işlemi de tutanağa bağlanır (CMK m.85/3). Bu işlem de soruşturma işlemlerindedir. Soruşturmanın gizliliği ilkesi bu işlem açısından da geçerlidir. Bu işleme basın veya yetkisiz kişilerin katılması mümkün değildir. Yasada işlemin içeriği hakkında bilgi verilmemiştir.

Yer göstermede, şüpheliden olayı anlatması veya olayla ilgili olarak sorulan sorulara cevap vermesi istenmektedir. Uygulamadaki bu şekilde yer gösterme, *olay yerinde yapılan ikinci bir ifade alma işlemidir. Bu ifade ilk ifade alma işlemi olmadığı için doğrulama ifadesi niteliğindedir.* Kanımızca, yer gösterme işleminin ifade alma kurallarına uygun olarak yapılması daha yerinde olacaktır (CMK m.147).

Yasak İfade Alma ve Sorgu Yöntemleri

Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Özgür iradeyi engelleyici yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez (CMK m.148/3). Özgür iradeyi engelleyici yasak yöntemler Yasada 1) bedensel veya ruhsal müdahaleler, 2) yasaya aykırı bir yarar vaadi olarak belirtilmiştir. Bu yöntemlere ifade ve sorgu işlemi yapan adli makamların başvurusu yasaktır. Ancak öğretilde, bilirkişinin raporunu yazabilmek için şüpheli veya sanığa soru sorduğu hâllerde de bu yöntemlere başvurulmayacağı kabul edilmektedir. Bu yöntemlerin tanığın dinlenmesinde uygulanması da yasaktır.

Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Özgür iradeyi engelleyici yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

DİKKAT

Ceza Muhakemesi Yasası m.148/1'de, kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yasaklanmıştır (CMK m.148/1). Bedensel ve ruhsal müdahaleler hükümde belirtilenlerle sınırlı değildir. Yasa koyucu, hükümde bedensel ve ruhsal müdahale örneklerine yer vermiştir.

Kötü davranma: İfade alanın veya sorgulayanın, ifade veya sorgu sırasında sanığın özgür iradesi ile beyanda bulunmasını engelleyici nitelikte doğrudan veya dolaylı fiziki güç uygulaması kötü davranmadır.

İşkence: Uzun süreli veya tekrarlanarak sistematik biçimde uygulanan fiziksel ve ruhsal acı veren davranışlar, işkence olarak nitelendirilir. İşkence yasaktır. Şüpheli veya sanık, alçaltıcı muameleye tabi tutulamaz. Korku ve paniğe kapılmasına neden olacak davranışlar yapılamaz. Kötü davranma ile işkenceyi birbirinden ayırmak her zaman kolay olmayabilir. Ancak işkencenin karakteristik özelliği sistematik ve belirli bir amaca yani ikrara yönelik olmasıdır.

İlaç verme: Şüpheli veya sanığın direncini kıracak ve istemediği hâlde onu konuşmaya yöneltecek her türlü katı, sıvı, gaz, iğne veya tablet şeklinde ilaç verilmesi yasaktır. Alkol veya uyuşturucu madde bağımlısına alkol veya uyuşturucu madde verilmesi hâlinde de yasak ifade yöntemleri kullanılmış olur.

Yorma: Kişinin aşırı yorulması onun iradesi üzerinde kontrolünü kaybetmesine neden olur. İfade alanın veya sorgulayanın, örneğin çok sık aralıklarla ve uzun süreli ifade alması yormadır. Bunun gibi ifade almadan önce şüpheli veya sanığın yorgun olduğu ve bunu ifade alanın veya sorguyu yapanın fark ederek kullandığı hâllerde de yorma gerçekleşmiş olur.

Aldatma: Aldatma, ifade alanın belirli davranış ve sözleriyle ifadesi alınan kişide yanlış bir kanaat uyandırmasıdır. Aldatma ile meşru ifade alma yöntemlerini her zaman biribi-

rinden ayırmak kolay olmaz. Örneğin, ifade alma yöntemi olarak tuzak veya hileli soruların sorulması mümkündür. Tuzak sorularla aldatmayı birbirinden ayırmak güçtür. Hilenin ifade alma taktiği olarak geçerli olabilmesi için öncelikle sanığın iradi karar verme özgürlüğüne zarar vermemiş olması gerekir.

Cebir veya tehditte bulunma: Cebir veya tehdit kullanma, aslında kötü davranma kapsamında değerlendirilebilir. Kişinin irade özgürlüğünü ortadan kaldıracak biçimde bedeni üzerinde fiziki etki yaratacak yöntemlerin kullanılması yasaktır. Yasada yazılı olan hâller dışında bedensel cebir uygulanamaz. Tehdit, şüpheli veya sanığın kendisinin veya yakınının hayatına vücut veya cinsel dokunulmazlığına veya mal varlığına yönelik bir saldırı gerçekleşeceğinden söz edilerek korkutulup belirli bir yönde ifade vermeye zorlanmasıdır.

İradeyi bozan diğer müdahaleler: Yasada sayılmayan ancak şüpheli veya sanığın iradesini etkileyecek başka müdahaleler yapılması da yasaktır. Yasada bu husus özgür iradeyi engelleyici nitelikte “bazı araçları kullanma” şeklinde belirtilmiştir. Örneğin, hipnoz kullanılması yasak olan bir yöntemdir.

Sanığın aç bırakılması da iradeyi bozan bir hâldir. Yemek saatinde yakalanan sanığa, yemek verilmelidir. Öte yandan, şüpheli veya sanığa kahve, çay ve sigara gibi hoş giden şeylerin vaat edilmesi, iradeyi bozan husus olarak değerlendirilmemektedir. Yalan makinesi, şüpheli veya sanığın rızasıyla kullanılması koşuluyla genellikle yasak ifade yöntemleri içerisinde değerlendirilmemekle beraber yine de kullanılması çok tartışmalı olan bir araçtır. Şüpheli veya sanık suçsuzluğunu kanıtlamak için bu metodun kendisine uygulanmasını talep edemez.

İfade alanın veya sorguyu yapanın, şüpheli veya sanığa, iktidarında olmayan hukuki menfaatler vaat etmesi kabul edilemez. Vaat edenin yetkisi kapsamında bulunmayan vaatler hukuka aykırı sayılır. Örneğin savcının, şüphelinin ikrar etmesi karşılığında cezasını erteleyeceğini söylemesi, yasaya aykırı bir vaattir.

Yasak ifade ve sorgu yöntemlerinin uygulandığının somut olayda ispat edilmesi hâlinde bu yöntemlerle elde edilen açıklamalar delil olarak değerlendirilemez. İfade ve sorguda yasak yöntemlerin kullanıldığının kanıtlanmasında *şüpheden sanık yararlanır* ilkesi uygulanmaz. Bu husus ispat edilirse bu ifadeleri içeren tutanaklar, duruşmada sanığın sorgusu ile ortaya çıkan çelişkiyi gidermek için dahi okunamaz. Bu işlemleri yapan kişilerin bu beyanlara ilişkin tanık olarak dinlenmesi de söz konusu olmaz.

Tanık Beyanı

Genel Olarak

Tanık, kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgiyi, adli makamlar huzurunda ifadesi ile açığa vuran kimsedir. Küçük çocuklar ve akıl hastaları da dâhil herkes tanık olma ehliyetine sahiptir. Delil olan kişinin kendisi olmayıp yaptığı açıklamalarıdır. Kişi, delil kaynağıdır. Tanığı dinlemeye yetkili merci, tanığa olaya ilişkin bildiklerini anlattırarak, sorular sorarak olayı anlamaya ve başka delillere ulaşmaya çalışır.

DİKKAT

Kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgiyi, adli makamlar huzurunda ifadesi ile açığa vuran kimseye tanık denir.

Tanık, ispat konusu olayı beş duyusuyla algılamış olabileceği gibi ispat konusu olaydan sonra olay mahalline gelmiş veya başka kişilerden olayı duymuş da olabilir. Olayı dolaylı olarak anlatan kişilere, *dolaylı tanık* veya *tanığın tanığı* denilmektedir.

Hâkim olayın tanığı olmuş ise o davaya bakamaz (CMK m.22/1-h). Bu durumda hâkim, ya kendisi davadan çekilir ya da red yoluyla davadan uzaklaştırılır (CMK m.24,30). Hâkimin duruşmada tanıklık yapmadığı sürece sadece tanık olarak adlandırılması ret sebebi sayılmaz.

Cumhuriyet savcısı, bir olayın tanığı olabileceği gibi mağduru da olabilir ya da ikrarın tanığı olabilir. Yasamızda savcılık ve tanıklığın bir arada yürütülemeyeceğine ve savcının reddine dair kurallar bulunmamaktadır. Savcının tanık olarak dinlendiği oturumda bir başka savcının iddia makamında hazır bulundurulması gerekir. Aksi takdirde, mahkeme teşekkül etmemiş sayılır.

Müdafii, tanıklıktan çekinme hakkı, sır saklama yükümlülüğü vardır. Mesleki faaliyeti nedeniyle öğrendiği hususlarda sır sahibinin rızası ile tanıklık yapabilir. Sır sahibi izin verse dahi tanıklık yapıp yapmamak müdafii takdirindedir (CMK m.46/1-a,2). *Müdafii*, sır sahibi izin verdiğinde ve kendisi de uygun gördüğünde müdafilik yaptığı davada tanıklık yapabilir ve esas hakkındaki savunmasında kendi tanıklığına dayanabilir. Belirtelim ki müdafii tanıklık yaptığı sırada artık sanığın müdafii olmayacaktır. Zorunlu müdafilik söz konusu ise sanığa ya kendisine bir müdafii seçebileceği hatırlatılmalı ya da barodan yeni bir müdafii görevlendirilmesi istenmelidir.

Duruşma sırasında yargılamayı yapan hâkimin, iddia faaliyetini yürüten savcının ve sanığın müdafinin tanık olarak dinlenmesi mümkün müdür?

SIRA SİZDE

Suç ortaklarının (şeriklerin) birbirleri hakkında tanıklık yapmaları mümkündür. Ancak bu durum failin bir anlamda kendisi için tanıklık yapması olur. Tanıklık ve sanıklık statülerinin hak ve yükümlülükleri ise birbiriyle çelişmektedir. Kimse kendi aleyhine tanıklık yapmaya zorlanamaz (Ay m.38). Bu nedenle suç ortakları yemin verilmeyen tanıklardandır (CMK m.50/1-c). Suç ortaklarının beyanı bu özel durumlarından dolayı sanıktan gayri taraf beyanı olarak adlandırılır.

Mağdur veya şikâyetçi de tanık olarak dinlenebilir. Ancak ceza uyumsuzluğunun tarafı olduklarından, yeminsiz dinlenirler (CMK m.236). Mağdur veya şikâyetçinin beyanı da bu nedenle tanık beyanı olmayıp sanıktan gayri taraf beyanıdır.

Bilirkişiler hâkimin reddi sebeplerine dayanılarak reddedilebilir. Duruşmada tanıklık yapmış olan bir bilirkişi reddedileceği gibi (CMK m.69) kendisi de bilirkişilikten çekenebilir (CMK m.70).

Cumhurbaşkanı tanıklık yapmak zorunda değildir; kendi takdiriyle tanıklıktan çekenebilir. Tanıklık yapmayı istemesi hâlinde cumhurbaşkanının beyanı konutunda alınabilir veya bilgisini yazılı olarak göndermesine olanak tanınır (CMK m.43/4).

Tanığın Ödevleri

Hazır Bulunma

Tanıklık yapmak, kamu hukukundan doğan toplumsal bir ödevdir. Kişilerin tanıklık yapmaları suçun aydınlatılması bakımından toplumun menfaati gereğidir. Tanıklık yapma mecburiyeti Türk vatandaşlığına tabi olmanın bir sonucu olmayıp Türk yargısına tabi olmanın bir sonucudur. Bu nedenle ülkede bulunan ve Türk yargısına tabi olan yerli, yabancı herkes tanıklık yapmak zorundadır.

Tanık, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde duruşmada mahkeme tarafından dinlenir. Kolluk da soruşturma esnasında ifadelerine başvurulması gereken kişileri çağırabilir (PVSK m.15). Ancak kolluğun, çağrıya uymayan kişileri zorla

getirme ve bu kişilere yemin teklif etmesi mümkün değildir. Bu nedenle kolluğun teknik anlamda bir tanık dinlemesi söz konusu değildir.

Tanıklar; Cumhuriyet savcısı, mahkeme (ve hâkim) tarafından önce çağrı kâğıdıyla çağrılır. Tanıklık, yerine getirilmesi kamusal ve zorunlu bir görev olduğundan çağrı kâğıdında tanıkların, mazeretsiz gelmedikleri takdirde, zorla getirilecekleri belirtilir. Çağrı telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanılarak da yapılabilir. Ancak bu hâlde tanıkların zorla getirilmesine karar verilemez (CMK m.43/1,2,44). Tanık, tanıklıktan çekinme hakkı bulunsa bile hazır bulunmak zorundadır. Hazır bulunma yükümlülüğü, beyanda bulunma yükümlülüğünden ayrı bir yükümlülüktür. Tanıklar, çağrı kâğıdı üzerine haklı nedenler ileri sürerek, çağrıldıkları günde çağırılan makamın önüne gelebileceklerini bildirebilir. Davet eden makam, tanığın ileri sürdüğü nedenleri yerinde görürse yeniden dinleme günü belirleyerek tanığa bildirir.

Kovuşturma evresinde duruşmada, *mahkeme*, tanıkları çağrı kâğıdıyla davet etmeden de belirteceği gün ve saatte zorla getirilmelerine karar verebilir (CMK m.43/3).

Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilir ve gelmemelerinin neden olduğu giderler kendilerine ödettilir. Zorla getirilen tanık gelmemesini haklı gösterecek nedenleri bildirirse aleyhine hükmedilen giderler kaldırılır (CMK m.44/1). Fiili hizmette bulunan askerler hakkındaki zorla getirme kararı askerî makamlar aracılığıyla infaz olunur (CMK m.44/2).

Tanıkları çağırmaya, zorla getirmeye ve yemin vermeye Cumhuriyet savcısı, hâkim ve mahkeme yetkilidir (CMK m.43/5,49,54).

Bildiklerini Doğru Olarak Söyleme

Tanık isteyerek veya zorla dinleneceği makamın önüne geldikten veya getirildikten sonra, tanıklıktan kaçınma hâlleri söz konusu değilse istenen konuda bildiklerini doğru olarak söylemek mecburiyetindedir. Yalancı tanıklık, TCK m.272'ye göre suçtur. Tanığa, gerçeği söylememesi hâlinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı anlatılır (CMK m.53/1-b).

Yemin Etme

Tanıklar, tanıklıktan önce ve sonra ayrı ayrı belirli bir metne uygun olarak yüksek sesle tekrar etmek veya okumak suretiyle yemin eder. Gerektiğinde veya tanık olarak dinlenme konusunda herhangi bir tereddüt bulunduğu yeminin sonraya bırakılması mümkündür (CMK m.54,55,56). Yemin edilirken herkes ayağa kalkar (CMK m.55/2). Okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler, yazarak ve imzalayarak yemin eder. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretlerle yemin eder (CMK m.56/2). Yeminle dinlenen tanığın aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde tekrar dinlenmesi gerektiğinde, yeniden yemin verilmeyip önceki yeminin hatırlatılmasıyla yetinilmesi mümkündür (CMK m.57). Yemin biçimi CMK m.55'te gösterilmiştir.

Şu kişilerin yemin etmeleri istenemez: 1)Dinlenme sırasında on beş yaşını doldurmuş olanlar, 2)ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar (CMK m.45), 3)soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştiraktan veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar (CMK m.50), 4)tanık olarak dinlenmeleri hâlinde mağdurlar (CMK m.236/1). Ayrıca, tanıklıktan çekinme hakkı bulunduğu hâlde tanıklık yapmaya karar verenler yemin etmekten çekinebilirler. Ceza Muhakemesi Yasası m.45'te belirtilen kişilere yani on beş yaşını doldurmuş olanlara ve ayırt etme gücüne sahip olmayanlara yemin etmeyebilecekleri bildirilir (CMK m.51).

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı ve sulh ceza hâkimi tanıkları yeminle dinleme yetkisine sahiptir (CMK m.54/2). Kolluğun ise yeminle tanık dinleme yetkisi yoktur.

Tanığın Beyanda Bulunmaktan ve Yeminden Kaçınmasının Yaptırımı

Yasal bir neden bulunmaksızın tanıklıktan veya yeminden çekinen tanık hakkında, bundan doğan giderlere hükmedilir. Ayrıca, disiplin hapsine karar verilebilir. Disiplin hapsinin amacı, tanığı tanıklığa veya yemine zorlamaktır. Disiplin hapsine bir kez karar verilebilir ve süresi üç ayı geçemez. Disiplin hapsi kararına itiraz edilebilir (CMK m.60). Bu tedbirleri almaya soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme yetkilidir. Cumhuriyet savcısı, tanık hakkında disiplin hapsine ve giderlerin ödemesine karar veremez (CMK m.60)

Tanığın Hakları

Tanıklıktan Çekinme Hakkı

Yasada tanıklıktan çekinme nedenleri üç grupta toplanmıştır. 1) Şüpheli ve sanıkla belirli bir yakınlığa sahip olma, 2) Belirli mesleki faaliyetlerin söz konusu olması, 3) Devlet sırrı oluşturan konuların bulunması.

Şüpheli ve sanıkla aralarında kanunda öngörülen derecede yakınlık bulunup da tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler şunlardır (CMK m.45): 1) Şüpheli veya sanığın nişanlısı, 2) evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi, 3) şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyu, 4) şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları, 5) şüpheli veya sanıkla aralarında evlatlık bağı bulunanlar. Tanıklıktan çekinebilecek olan bu kimselere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebilecekleri bildirilir. Bu kimseler, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilir (CMK m.45/3).

Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle tanıklıktan çekinmenin önemi anlayabilecek durumda olmayanlar, yasal temsilcilerinin rızalarıyla tanık olarak dinlenebilir. Yasal temsilcinin kendisi şüpheli veya sanık ise bu kişilerin çekinmeleri konusunda karar veremez (CMK m.45/2).

Meslekleri ve sürekli uğraşları nedeniyle tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler şunlardır: 1) Avukatlar veya stajyerleri veya yardımcıları, 2) hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcısı ve diğer tüm tıp meslek veya sanatları mensupları, 3) mali işlerde görevlendirilmiş müşavirler ve noterler. Sayılan kişiler, bu sıfatları ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri konularda tanıklık yapmaktan çekinebilir (CMK m.46/1). Avukatlar veya stajyerleri veya yardımcıları dışında, diğer meslek gruplarına mensup olanlar, ilgilinin rızasının varlığı hâlinde tanıklıktan çekinemez (CMK m.46/2). Belirtelim ki Yasada bu kişilerin tanıklıktan çekinebileceklerinin kendilerine hatırlatılması öngörülmemiştir. Bir faaliyeti meslek edinmiş olan kişinin o mesleğin kendisine sağladığı hak, yetki ve yükümlülükleri bildiği varsayılmıştır. Ancak uygulamada bu kişilere de tanıklıktan çekilme hakları hatırlatılmaktadır.

Devlet sırrı, "Devletin dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine zarar verebilecek anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler"dir. Hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan bir suçun kovuşturulmasında bu suçla ilgili bilgiler devlet sırrı teşkil ederse tanık duruşmada özel bir usulle dinlenir. Sadece mahkeme hâkimi veya heyeti (zabıt katibi dahi hazır bulunmaksızın) tanığı dinler. Hâkim veya mahkeme başkanı, daha sonra, bu tanık açıklamalarından sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa kaydettirir (CMK m.47/1-3). Cumhurbaşkanının tanıklığı söz konusu olduğunda, sırrın niteliğini ve mahkemeye

bildirilmesini kendisi takdir eder (CMK m.47/4). Yasa koyucu kovuşturma evresine ilişkin böyle bir düzenleme öngörmüştür. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı zaten tanığı tek başına dinlemektedir. Ancak Cumhuriyet savcısının devlet sırrı niteliğindeki bilgilere sahip olan bir tanığı dinleme yetkisinin olup olmadığı ve suça ilişkin olan ve olmayan devlet sırrı niteliğindeki bilgileri nasıl ayrıştıracağı konusunda Yasada açıklık bulunmamaktadır. Ayrıca suçun hapis cezasının alt sınırının beş yıldan az olup da suça ilgili bir devlet sırrının söz konusu olduğu hâllerde bu tanığın genel usulle dinlenip dinlenemeyeceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kanımızca alt sınırı beş yıldan az olan bir suçla ilgili olarak yapılan kovuşturmada devlet sırrı gerekçesiyle özel bir dinleme usulü söz konusu değildir. Tanık genel usulle dinlenir.

Yasa koyucu kovuşturma evresine ilişkin bir düzenleme öngörmüştür. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı zaten tanığı tek başına dinlemektedir. Ancak Cumhuriyet savcısının devlet sırrı niteliğindeki bilgilere sahip olan bir tanığı dinleme yetkisinin olup olmadığı ve suça ilişkin olan ve olmayan devlet sırrı niteliğindeki bilgileri nasıl ayrıştıracağı konusunda Yasada açıklık bulunmamaktadır. Devlet sırrının mahkemeye karşı gizli tutulmayacağına ilişkin düzenlemeden hareketle bu tür bilgilerin soruşturma evresinde Cumhuriyet savcılığına karşı gizli tutulabileceği şeklinde yorum yapılabilir.

Tanık, kendisini veya haklarında tanıklık yapmaktan çekinebileceği kişileri (CMK m.45/1) ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikteki sorulara cevap vermeyebilir. Tanığa cevap vermekten çekinebileceği önceden bildirilir (CMK m.48). Bu düzenleme, Anayasa m.38'de öngörülen hiç kimsenin kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamayacağı ilkesinin bir gereğidir. Bu hâlde gelip konuşmamak değil belirli sorulara cevap vermemek söz konusudur. Bu hâlde kısmi çekinmeden söz edilebilir.

Mahkeme başkanı veya hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli görüldüğünde tanıklıktan çekinme nedenlerinin varlığı hâlinde (CMK m.45,46,48) tanık, tanıklıktan çekinmesinin dayanağını oluşturan olguları bildirir ve bu hususta gerektiğinde kendisine yemin verilir (CMK m.49).

Haklarını Öğrenme, Tazminat ve Masraf Alma Hakkı

Tanıkların, tanıklıktan çekinme (CMK m.45/1); yeminden çekinme (CMK m.51); kendisi veya yakınları aleyhine tanıklıktan çekinme haklarını öğrenme (CMK m.48) hakkı vardır.

Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrılan tanığa, kaybettiği zamanla orantılı bir tazminat verilir. Hazır olmak için seyahat etmek zorunda kalmışsa tanığın yol giderleriyle tanıklığa çağrıldığı yerdeki ikamet ve beslenme giderleri karşılanır (CMK m.61).

Tanığın Dinlenme Usulü ve Tanığa Sorulacak Sorular

Tanığın dinlenme usulü kovuşturma evresinde duruşma esas alınarak belirtilmiştir. Bu usul soruşturma evresinin ilkelerine uyduğu ölçüde soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından tanık dinlenmesinde de uygulanır. Kovuşturma evresinde duruşmada, her tanık, ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir. Tanığa ilk önce kimliği ile ilgili bilgiler sorulur. Gerekirse tanıklığına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hâkimi aydınlatacak durumlara, özellikle şüpheli, sanık veya mağdur ile ilişkilere dair sorular yöneltilir (CMK m.58/1).

Bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların aydınlatılmasında tanıkların korumaya alınması son derece önemlidir. Bu suçlarla ilgili olarak kabul edilen tanık koruma programına göre, kimliğin saklanması mümkündür. Şöyle ki tanık olarak dinlenecek kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması kendileri veya yakınları açısından ağır bir tehlike

oluşturacaksa kimliklerinin saklı tutulması için gerekli önlemler alınacaktır. Kimliği saklı tutulan tanık, tanıklık ettiği olayları hangi nedenle öğrenmiş olduğunu açıklamakla yükümlüdür. Kimliğinin saklı tutulması için tanığa ait kişisel bilgiler, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından saklanır. Tanıklık görevinin yapılmasından sonra, kişinin kimliğinin saklı tutulması veya güvenliğinin sağlanması için alınacak önlemler, 5721 sayılı Tanık Koruma Yasası'nda belirtilmiştir. Tanığın hazır bulunanların önünde dinlenmesi, tanık açısından ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddi gerçeğin ortaya çıkarılması tehlikeye düşecekse hâkim, hazır bulunma hakkı olanlar bulunmadan da tanığı dinleyebilir. *Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı saklıdır* (CMK m.58/2-5)). Belirtelim ki Cumhuriyet savcısı tarafından tanığın dinlenmesinde, söz konusu beyan tartışılmayacağından, ses ve görüntü aktarımı da yapılmaz.

Yasada, tanığa haklarının ne zaman hatırlatılacağı gösterilmemiştir. Kanaatimizce, kimliği tespit edilen tanığa önce hakları hatırlatılmalı, sonra görevinin önemi ve uyması gereken kurallar anlatılmalıdır (CMK m.53).

Daha sonra tanığın dinlenmesine geçilmeden önce, tanığa hakkında tanıklık yapacağı olayla ilgili olarak mahkeme başkanı veya hâkim tarafından bilgi verilir. Hazır olan sanık, tanığa gösterilir. Sanık hazır değilse kimliği açıklanır. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez (CMK m.59/1). Tanığın bu usulle dinlenmesini mahkeme başkanı sağlar. Çünkü duruşmanın düzenini sağlama yetkisi, mahkeme başkanı veya hâkimindir (CMK m.203).

Tanığın dinlenmesinden sonra, ilgililere beyana karşı diyecekleri olup olmadığı sorulur (CMK m.215). Yasada belirtilen kişiler tanığa doğrudan doğruya soru sorma haklarını kullanabilir (CMK m.59/2,201). Belirtelim ki tanık beyanının tartışılması sadece kovuşturma aşamasında söz konusu olabilir. Soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle Cumhuriyet savcısı tarafından tanık dinlenmesinde bu usulün uygulanması söz konusu değildir.

Olanak varsa tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak 1) mağdur çocukların, 2) duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin tanıklığını kayda alma zorunludur. Bu suretle elde edilen ses ve görüntü kayıtları sadece ceza muhakemesinde kullanılır (CMK m.52). Kayıt yapma yükümlülüğü CMK yürürlüğe girdikten sonra 1 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir (CMK Yürürlük ve Uygulama K m.12/2).

Suçun etkisiyle psikolojileri bozulan mağdur ile şikâyetçilerin tanıklık yapmaları sınırlandırılmıştır. Bu kişiler, maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasında zorunluluk bulunmadıkça bu suça ilişkin olarak ancak bir kez dinlenebilir (CMK m.236/2). Bu mağdurların dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır (CMK m.236/3).

Tanıkların Birbirleriyle ve Sanıkla Yüzleştirilmesi

Yüzleştirme, ifadeleri birbirlerinininki ile çelişen kişileri karşı karşıya getirmedi. Bu yolla ifade sahiplerinin ek açıklama yapmaları sağlanarak yeni ipuçları elde edilir ve beyanlardan hangisine itibar edilmesi gerektiğine karar verilir. Yüzleştirme kovuşturma evresinde mahkeme huzurunda yapılması gereken bir işlemdir. Ancak gecikmede tehlike olan hâllerde soruşturma evresinde tanıklar birbirleriyle ve sanıkla yüzleştirilebilirler (CMK m.52/1). Kanaatimizce bu yüzleştirmeyi, tanık dinlemeye yetkili olan Cumhuriyet savcısı veya sulh ceza hâkimi yapabilir. Kolluğun yüzleştirme yapmaması gerekir.

Soruşturma Evresinde Tutulan Tanık Dinleme Tutanakları ile Erken Dinleme Tutanaklarının Kovuşturma Evresinde Duruşmada Okunması

Kural olarak olayın delili, bir tanığın açıklamalarından ibaret ise bu tanık duruşmada mahkemede hazır bulunan süjelerin önünde mutlaka dinlenir. Daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanağın veya yazılı bir açıklamanın okunması dinleme yerine geçemez (CMK m.210/1). Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ve sözlülüğü ilkesi de bunu zorunlu kılar. Hâkimin zorunluluk olmadıkça delillerle doğrudan doğruya, araya vasıta koymadan temas etmesi kuraldır.

İstisnaen soruşturmada Cumhuriyet savcısının dinlediği tanıkların beyanlarını içeren tanık dinleme tutanaklarının kovuşturma evresinde duruşmada okunması söz konusu olabilir. Tanığın veya sanığın suç ortağının ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olması veya bulunduğu yerin öğrenilememesi sebebi ile duruşmada dinlenmesi mümkün değilse bu kişilere ait daha önceki dinleme tutanaklarının okunması ile de yetinilebilir. Ayrıca tanığın ifadesinin önem derecesi nedeniyle duruşmada hazır bulunması gerekli görülmezse de tanığın soruşturma evresindeki tanıklığını içeren tutanakların duruşmada okunması ile yetinilebilir (CMK m.211/1). Belirtelim ki ifadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın beyanlarını içeren önceki tutanakların duruşmada okunmasına Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili ile sanık veya müdafii birlikte rıza göstermesi gerekir (CMK m.211/2).

Tanık, duruşmada bir hususu hatırlayamadığını söylerse de soruşturma evresindeki önceki ifadesini içeren tutanakların ilgili kısmı okunarak konuyu hatırlamasına yardım edilir. Ayrıca tanığın duruşmadaki ifadesiyle önceki ifadesi arasında çelişki bulunduğu da, evvelce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine de çalışılır (CMK m.212).

Tanığı erken dinleme tutanakları da kovuşturma evresinde duruşmada okunabilecek belgelerdir (CMK m.109/2). Tanığın duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yerin uzaklığı nedeniyle bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa kovuşturma evresinde duruşma hazırlığı aşamasında bu tanığın duruşmadan önce erken dinlenmesine karar verilebilir. Erken dinlemeyi naip veya istinabe olunan hâkim gerçekleştirir (CMK m.209/1). Erken dinlemede şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekili hazır bulunabilirler (CMK m.84/2,180). Mağdur, şüpheli veya sanığın huzuru, tanıklardan birinin gerçeğe uygun tanıklık etmesine engel olabilecekse o işte şüpheli veya sanığın bulunmasına karar verilebilir. Bu işlerde hazır bulunmaya hakkı olanlar, işin geri bırakılmasına neden olmamak koşuluyla işlerin yapılması gününden önce haberdar edilir (CMK m.84/3,4,181).

Beyan Delillerinin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) Üzerinden Dinlenmesi

Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS), soruşturma ve kovuşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkemece *dinlenilmesine* gerek görülen kişilerin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi kullanılarak dinlenilmesi, kayda alınması, saklanmasına imkân veren bir sistemdir. Bu sistem ses ve görüntüyü birlikte bir yerden bir yere aktaran, kaydeden ve muhafaza eden bir sistemdir. SEGBİS, Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Elektronik Sistemi içinde yer alan bir yazılımdır. Bu yazılım sayesinde, UYAP Elektronik Sistemi üzerinden, yargı çevresi dışında bulunan veya Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme önüne getirilemeyen kişi bizzat yetkili makam tarafından dinlenmiş olmaktadır (SEGBİS Y. m.1-4). Ses ve görüntü, UYAP ve SEGBİS üzerinden nakledilir ve ayrıca sistemde ses ve görüntü olarak muhafaza edilir. SEGBİS ile elde edilen ses ve görüntü şeklindeki kayıtlar, nitelikli elektronik imza ile imzalanarak güvenli bir şekilde talep eden makam tarafından saklanır (SEGBİS Y. m.6).

Ses ve görüntü kaydetmek suretiyle gerçekleştirilen kayıtlar ayrıca CMK'da tutanak tutma usulüne uygun olarak *tutanağa bağlanır* ve elektronik imza ile imzalanır. Kayıtların tutanağa dönüştürülmesi işlemi; soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığı veya hâkim tarafından, kovuşturma aşamasında ise esas mahkemesince yapılır (SEGBİS Y. m.7). Ses ve görüntü kayıtları taraflara verilmez ancak yazılı tutanağa dönüştürülen kayıtlar kanunlarda öngörülen şartlara uygun olarak verilebilir. Ancak talep veya itiraz hâlinde ses ve görüntü kayıtları, kanunlarda öngörülen şartlara uygun olarak soruşturma ve kovuşturma makamı gözetiminde ilgisine izletilebilir (SEGBİS Y. m.8). Kanun yollarına müracaat hâlinde ses ve görüntü kayıtları itiraz, istinaf veya temyiz merciine gönderilir (SEGBİS Y. m.22).

SEGBİS, yetkili adli makamların huzurunda olan kişilerin dinlenmesinde (m. 12) veya yetkili adli makamın yargı çevresi dışında olması nedeniyle hazır bulunamayan kişiyi ses ve görüntü nakli suretiyle bizzat uzaktan dinlenmesinde (m.13,16) ya da ister yargı çevresi içinde isterse yargı çevresi dışında olsun ceza infaz kurumunda ve tedavi kurumunda bulunan kişinin ses ve görüntü nakli suretiyle bizzat uzaktan dinlenmesinde (m.14,15) kullanılır.

Duruşmada hazır bulunamayan kişi, SEGBİS üzerinden duruşmalara da katılabilir (SEGBİS Y. m.13/1).

Belirtelim ki sadece dinleme işlemleri değil, görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması olanağı bulunan soruşturma veya kovuşturma aşamasında yapılan her türlü işlem örneğin keşif de SEGBİS ile kayda alınabilir. Ancak a) mağdur çocukların, b) duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin, tanıklığında bu kayıt zorunludur (SEGBİS Y. m.9).

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda istinabe veya naip hâkim aracılığıyla yapılabilmesine imkân tanınmış olan tüm şüpheli, sanık, tanık dinlemeleri ve gizli tanık dinlemesi bu sistemle gerçekleştirilebilir. Yönetmelikte, yakalama emri ile başka yargı çevresinde yakalanan kişinin bu yöntemle dinlenmesi öngörülmüştür. Yönetmelik m.17'ye göre, yakalamanın yapıldığı yer Cumhuriyet başsavcılığı, işin niteliğine göre yakalamayı talep eden ya da yakalama kararını veren makam ile irtibata geçer. İrtibata geçilen makamın uygun görmesi hâlinde yakalanan şahıs, SEGBİS ile dinlenilmesi için hazır edilir. Yakalamanın yapıldığı yerde SEGBİS yoksa bu sistemin bulunduğu ve kullanıma hazır olduğu en yakın yer Cumhuriyet başsavcılığı veya mahkemesine götürülür.

Dinlemeyi talep eden makam, dinleme yapacağı kişinin kimlik bilgilerini, dinleme zamanını ve dinleme için yapılması gereken hazırlıkları ilgili kolluk birimine (veya cezaevi infaz kurumu yönetimine) bildirir. İlgili kolluk birimi, yeterli sayıda kolluk görevlisinin dinleme işlemi sırasında hazır bulunmasını sağlar. İlgili kolluk görevlisi (veya infaz kurumu görevlisi), belirtilen talimatlar doğrultusunda, dinlenecek kişiyi, dinlemenin yapılacağı yerde hazır eder. Talep eden makam ayrıca belirtmediği sürece, dinlenecek kişinin dinleme talebinde belirtilen kişi olduğuna dair bir tutanak, ilgili görevli tarafından düzenlenir ve imzalanır. Kural olarak tutanak UYAP Bilişim Sistemi üzerinden tutulur eğer zorunluluk nedeniyle haricen tutulmuş ise taranıp yine elektronik imza ile imzalanmak suretiyle dinleme talep eden makama, UYAP Bilişim Sistemi üzerinden gönderilir (SEGBİS Y. m.13-20).

Dinleme sırasında dinlenecek kişinin bulunduğu yerde Cumhuriyet savcısı veya hâkimin hazır bulunması, talep eden makamın isteğine bağlıdır (SEGBİS Y. m.18). Ancak kimliği saklı tutulan tanıklar SEGBİS ile uzaktan dinlenebilir. Bu dinleme sırasında kimliği saklı tutulan tanığın bulunduğu yer yetkili Cumhuriyet savcısı veya hâkimi hazır bulunur (SEGBİS m.10/2). İlgililere görüntü ve ses kaydının yapılacağı konusunda bilgi verilir (SEGBİS Y. m.19).

Uluslararası karşılıklı adli yardımlaşma çerçevesinde SEGBİS kullanılabilir (SEGBİS Y. m.11).

SEGBİS; Yargıtay, Bölge Adliye Mahkemeleri dâhil kanun yolu makamlarınca ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uygulandığı durumlarda da kullanılabilir (SEGBİS m.21).

Sistem kurulup yaygınlaştırıldığında, doğrudan doğruyalık ilkesi bakımından tartışmaya açık olan istinabenin sakıncasını giderecek ve işlemleri hızlandıracaktır.

BELGE DELİLLERİ

Yasâda bir belgenin okunmasından (CMK m.214, 215) söz edilmektedir. Okunabilen ve olayı temsil eden her şey belge delili olarak adlandırılır. Görülmek ve dinlenmek suretiyle içeriği öğrenilen teknik aletleri belge delili olarak değil, keşif faaliyetinin konusu olan belirti olarak adlandırmak gerekir.

DİKKAT

Ceza muhakemesinde, yargılama sırasında okunabilen ve uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğini bir yönüyle temsil eden her şey belge delili olarak adlandırılır.

Soruşturma evresinde belge delilleri, arama ve elkoyma koruma tedbirleri sonucunda veya Cumhuriyet savcısının idari makamlardan talep etmesi üzerine dosyaya girerler ve savcı tarafından değerlendirilir.

Kovuşturma evresinde duruşmada ise dosyaya giren bütün belge delillerinin okunması ve hazır bulunanlarca tartışılması zorunludur (CMK m.215). Hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak içeriği Devlet sırrı niteliğindeki belgelerin mahkemece incelenmesi özel bir usule tabi tutulmuştur. Bir suç olgusuna ilişkin bilgileri içeren belgeler Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz. Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler, ancak mahkeme hâkimi veya kurulu tarafından incelenebilir. Bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçlu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler, hâkim veya mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydedilir (CMK m.125). Devlet sırrı kavramı Yasâda m.47/1'de tanımlanmıştır. Hapis cezasının alt sınırı beş yıldan az olan suçlarla ilgili olan belgelerin okunmasında herhangi bir özellik bulunmamaktadır.

Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgelerin *soruşturma evresinde* Cumhuriyet savcısı tarafından nasıl bir işleme tabi tutulacağı Yasâda gösterilmemiş olması bir eksikliktir. Kovuşturma evresinde, devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeleri bir bütün olarak inceleme yetkisi sadece mahkeme hâkimine veya kuruluna verilmiştir. Bu tür belgelerin bir bütün olarak içeriği kovuşturma evresinde savcıya karşı gizli tutulmuştur. Bu düzenleme soruşturma evresinde de Cumhuriyet savcısının bu tür belgeleri inceleyememesi sonucunu doğurmaktadır.

Soruşturma evresindeki birçok tutanak kovuşturma evresinde *belirli şartlar* altında belge delili olarak okunabilir. Örneğin, tanığın (CMK m.211,212), suç ortağının (CMK m.211) veya sanığın önceki ifadesini (CMK m.213) içeren tutanaklar, naip hâkim veya istinabe hâkimi aracılığıyla sorgusu yapılan sanığa, dinlenen tanığa ait tutanaklar duruşmada anlatılır. Bunun gibi muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adli sicil özetleri, sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler de duruşmada anlatılır. Sanığa veya mağdura ait *kişisel verilerin* yer aldığı belgelerin, açıkça istemeleri hâlinde kapalı oturumda anlatılmasına mahkemece karar verilebilir (CMK m.209). Belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine sorularak belge delilinin tartışılması sağlanır (CMK m.215).

Soruşturma evresinde alınan şüphelinin ifade tutanakları duruşmada ne tür bir delil olarak ortaya konulur?

SIRA SİZDE

BELİRTİ DELİLERİ

Olaydan geriye kalan her türlü iz ve esere *belirti* denir. Sanığın iradesi dışında olaydan geriye kalan iz ve eserlere ise *tabii (doğal) belirti* denilir. Örneğin; kan, parmak izi, tükürük, saç, elbise parçası, ayak izleri ve fren izleri tabii belirtilerdir. Fail, çoğu zaman bu belirtileri olay yerinde bıraktığının farkında olmaz. Failin iradesi ile veya bir insan tarafından belirli olayları temsil etmek üzere hazırlanmış olan nesnelere ise *sunî (yapay) belirti* denir. Olay yerinde bulunan düğme, tabanca, bıçak ve taşınan şapka gibi.

Belirti delillerine, soruşturma evresinde *olay yeri incelemesi* sonucunda veya arama ya da elkoyma koruma tedbirleri sonucunda ulaşılır ve bu deliller ya bilirkişi incelemesine ya da keşfe konu olurlar.

Olay yeri incelemesi, suç işlenen yerlerde, bilimsel ve teknik araştırma metotlarıyla suçun işlenme şekli, sebepleri ve faili hakkında bilgi verecek olan delillerin aranması, bulunması ve bunların muhafaza altına alınması için yapılan işlemlerin tümüdür.

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ek m.6/7'ye göre, polis, suç delillerini tespit etmek amacıyla Cumhuriyet savcısının emriyle olay yerinde gerekli inceleme ve teknik araştırmaları yapar, delilleri tespit eder, muhafaza altına alır ve incelenmek üzere ilgili yerlere gönderir. Polis, Cumhuriyet savcısının emriyle olay yeri incelemesi yapar. *Polisin Adli Görevleri Yönetmeliği'nin* 4,5,6 ve 7. maddelerinde, kolluğun olay yerine nasıl gideceği ve burada delilleri nasıl koruma altına alacağı gösterilmiştir (Adli Görev Yönetmeliği m.6).

BİLİRKİŞİ İNCELEMESİ

Genel Olarak

Çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda, kural olarak kovuşturma evresinde mahkeme veya hâkimin, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının kararı ile görüşüne başvurulmuş kişiye bilirkişi denir (CMK m.63/1). Bilirkişi *gerçek kişi* olabileceği gibi *tüzel kişi* de olabilir.

Kolluğun bilirkişiye başvurma imkânı var mıdır?

SIRA SİZDE

Gereğe gösterilerek, bilirkişi sayısının birden çok olarak belirlenmesi mümkündür (CMK m.63/2).

Belirtelim ki, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. Hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelenmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemez (CMK m.63/1). Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz (CMK m.67/3).

Bilirkişi Görüşünün Hukuki Niteliği

Bilirkişi raporu, bilirkişinin yaptığı tespitlere göre bazen delil, bazen de delilleri değerlendirme aracı olma özelliği gösterir. Örneğin, bilirkişi raporu, soyut olarak sorulan sorulara cevap verilmesi hâlinde delilleri değerlendirme aracı; bir belirti delili anlamlandırıldığında ise delildir. Bilirkişi raporu bazı hâllerde her iki işlevi birden gerçekleştirir. Bilirkişi raporu, delil özelliği taşımadığında duruşmada tartışmaya açılması gerekli olmayacaktır.

Uygulamada bilirkişi raporunun içeriğine bakılmaksızın tüm raporlar aynı şekilde tartışmaya açılmakta ve değerlendirilmektedir.

Bilirkişiyeye Başvurma Mecburiyetinin Bulunmaması

Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin görüşünün “alınmasına karar verilebilir” (CMK m.63). Bilirkişiliğin söz konusu olabilmesi için çözümü gereken konunun uzmanlığı gerektirmesi ve yetkili adli makamca görevlendirme yapılmış olması gerekir. Bilirkişiyeye başvurmayı gerektiren konunun çözümünün uzmanlık gerektirip gerektirmediği konusunda bilirkişiyeye görevlendirecek olan makam takdir hakkını kullanır. Kovuşturma evresinde mahkemenin konunun özel ve teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediği konusunda verdiği kararlar kanun yolu muhakemesinde denetlenir. Yasa koyucu, çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bazı konuları örneğin, para ve benzeri değerlerde sahteciliğin tespiti (CMK m.73), şüphelinin bilincinin incelenmesi (CMK m.74), vücudun muayenesi (CMK m.86), otopsi (CMK m.87) gibi kendisi belirlemiş ve bu konularda, bilirkişi incelemesi yaptırmaya yetkili olan merciin, sorunun çözümünün özel ve teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediği konusundaki takdir yetkisini ortadan kaldırmıştır.

İstisnai Olarak Bilirkişiyeye Başvurma Mecburiyetinin Bulunması

Kural olarak ceza muhakemesinde bilirkişiyeye başvurma mecburiyeti bulunmamakla beraber, bazı hâllerde kanunkoyucu bilirkişiyeye başvurmayı zorunlu kılmış olabilir. Örneğin para ve devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonusu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçları söz konusu olduğunda, elkonulan para ve değerlerin hepsinin, bunların asıllarını tedavüle çıkaran kurumların merkez veya taşra birimlerine incelettirilmesi zorunludur. Yabancı devletlerin paraları ve değerleri hakkında da yetkili Türk makamlarının görüşlerinin alınmasına karar verilir (CMK m.73). Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu gibi kanunun açıkça öngördüğü hâllerde genel kuralın istisnaları ortaya çıkmaktadır.

Önemli Bir Bilirkişi İncelemesi Olarak Ölünün Adli Muayenesi ve Otopsi

Adli muayene, ölünün dıştan muayene edilmesini ifade eder. Bu muayenede tıbbi belirtiler, ölüm zamanı ile nedenini tespit etmek için dış bulgular araştırılır (CMK m.86/1). Bu işlem, Cumhuriyet savcısının önünde ve bir hekim görevlendirilerek yapılır (CMK m.86/3).

Otopsi, ölüm nedenini belirlemek için bir ölünün, uygun olduğu müddetçe baş, göğüs ve karnının açılması suretiyle yapılan incelemedir. Otopsi, Cumhuriyet savcısının önünde biri adli tıp, diğeri patoloji uzmanı veya diğeri dallardan birisinin mensubu veya biri pratisyen iki hekim tarafından yapılır. Müdafî veya vekil tarafından getirilen hekim de otopside hazır bulunabilir. Zorunluluk bulunduğu otopsi işlemi tek hekim tarafından da yapılabilir; bu durum otopsi raporunda açıkça belirtilir (CMK m.87/1,2). Ölümünden hemen önceki hastalığında öleni tedavi etmiş olan hekime, otopsi yapma görevi verilemez. Ancak bu hekimin otopsi sırasında hazır bulunması ve hastalık süreci hakkında bilgi vermesi istenebilir (CMK m.87/3).

Gömülmüş bulunan bir ceset, incelenmesi veya otopsi yapılması için mezardan çıkarılabilir. Bu husustaki karar, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından verilir. Mezardan çıkarma kararı, araştırmanın amacını tehlikeye düşürmeyecekse ve ulaşılması zor değilse ölünün bir yakınına derhâl bildirilir (CMK m.87/4). Ceset mezardan çıkartılırken ve otopsi işlemleri yapılırken cesedin görüntüleri kayda alınır (CMK m.87/5).

Yeni doğanın cesedi üzerinde yapılan adli muayene veya otopside, doğum sırasında veya doğumdan sonra yaşam bulgularının varlığı, olağan süresinde doğup doğmadığı, biyolojik olarak yaşamını rahim dışında sürdürebilecek kadar olgunlaşmış olup olmadığı veya yaşama yeteneğinin bulunup bulunmadığı saptanır (CMK m.88).

Bilirkişinin Ödevleri

Bilirkişilik Yapma ve Hazır Bulunma

Aşağıda belirtilen kişi veya kurumlar, bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdürler (CMK m.65): 1) Yasaların belli konularda bilirkişilik yapmakla görevlendirdiği resmî bilirkişiler, 2) bilirkişilik bölge kurulu tarafından düzenlenen listeye giren gerçek ve tüzel kişiler (CMK m.64), 3) incelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler, 4) incelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar. Yasaların belli konularda görevlendirdiği resmî bilirkişiler öncelikle atanırlar. Ancak kamu görevlileri, bağlı oldukları kurumla ilgili davalarda bilirkişi olarak atanamazlar (CMK m.64/3).

Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen bilirkişiler zorla getirilir ve gelmemelerinin sebep olduğu giderler takdir edilerek kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettilir (CMK m.44,62).

Yemin Etme

Listelere kaydedilen bilirkişiler, bilirkişilik bölge kurulu veya bulunduğu yer il adli yargı adalet komisyonu huzurunda “Görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim.” sözlerini tekrarlayarak yemin ederler. Bu bilirkişilere görevlendirildikleri her işte yeniden yemin verilmez (CMK m.64/5). Listelerde yer almamış olan bilirkişiler, *görevlendirildiklerinde* kendilerini atamış olan merci önünde, yukarıda gösterilen biçimde yemin ederler (CMK m.64/6,7).

İnceleme Yapma ve Sonuçlarını Bildirme

Bilirkişi inceleme sonuçlarını görevlendirme kararında belirtilen süre içinde bilirkişi incelemesi talep eden makama bildirir. Bu süre üç ayı geçemez. Özel nedenlerle bu süre bilirkişinin istemi üzerine kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla üç ay daha uzatılabilir (CMK m.66/1).

Bilirkişi görüşlerini rapor hâlinde açıklar. Ancak mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenmesine karar verebileceği gibi ilgililerden birinin istemesi hâlinde de açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya çağırabilir. Yaptıkları açıklamalardan sonra mahkeme başkanı veya hâkim, çekilmelerine izin vermedikçe, bilirkişiler duruşma salonunda kalırlar ancak salona teker teker alınıp birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir (CMK m.68).

Belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir. Bu durumda bilirkişi, o ana kadar yaptığı işlemleri açıklayan bir rapor sunar ve görevi sebebiyle kendisine teslim edilmiş olan eşya ve belgeleri hemen geri verir. Ayrıca, hukukî ve cezaî sorumluluğuna ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, bilirkişiye ücret ve masraf adı altında hiçbir ödeme yapılmamasına karar verilebilir ve gerekçesi gösterilerek gerekli yaptırımların uygulanması bilirkişilik bölge kurulundan istenir (CMK m.66/2).

İncelemeleri sona erdiğinde bilirkişi yaptığı işlemleri ve vardığı sonuçları açıklayan bir raporu, kendisinden istenen incelemeleri yaptığını ayrıca belirterek, imzalayıp ilgili mercie verir veya gönderir. Birden çok atanmış bilirkişiler değişik görüşleri yansıtmışlarsa

veya bunların ortak sonuçlar üzerinde farklı görüşleri varsa, bu durumu gerekçeleri ile birlikte rapora yazarlar (CMK m.67/1,2). Bilirkişi raporunda, hâkim tarafından yapılması gereken hukuki değerlendirmelerde bulunamaz (CMK m.67/3).

Bilirkişi tarafından düzenlenen rapor örnekleri, duruşma sırasında Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafine veya yasal temsilciye doğrudan verilebileceği gibi kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir. Bilirkişi incelemeleri tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafine veya yasal temsilciye süre verilir. Bu kişilerin istemleri reddedildiğinde, üç gün içinde bu hususta gerekçeli bir karar verilir (CMK m.67/4,5).

Belirtelim ki Yasada soruşturma evresinde düzenlenen ve Cumhuriyet savcılığına teslim edilen bilirkişi raporunun ilgililere gönderileceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır.

Bilirkişinin Görevini Yapmamasının Yaptırımı

Yöntemine uygun olarak çağrıldığı hâlde gelmeyen veya gelip de yeminden, oy ve görüş bildirmekten çekinen bilirkişiler hakkında bundan doğan giderlere hükmedilir. Ayrıca, yeminin veya bilirkişiliğin gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilmeye kadar ve her hâlde *üç ayı* geçmemek üzere *disiplin hapsi* uygulanabilir. Kişi, bilirkişiliğe ilişkin yükümlülüğüne uygun davranırsa derhâl serbest bırakılır. Belirtelim ki bu tedbirleri almaya naip hâkim ve istinabe olunan mahkeme ile soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi yetkilidir. Cumhuriyet savcısı bu tedbirlere karar veremez. Disiplin hapsi kararına itiraz edilebilir (CMK m.60,71).

Bilirkişinin Yetkileri

Bilirkişi, görevini yerine getirmek amacıyla *şüpheli veya sanığın ya da onun dışındaki kişilerin* bilgisine başvurabilir. Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişinin alanına girmeyen bir sorunun aydınlatılması için bilirkişinin, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerle bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin ederler ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcısı olarak dosyaya konulur. İlgililer merciinden, bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ismen belli kişilerin dinlenmeleri veya bazı araştırmaların yapılması konusunda karar vermesini isteyebilirler (CMK m.66/3-5).

Gerekli olması hâlinde bilirkişi, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığıyla mağdur, şüpheli veya sanığa soru sorabilir. Ancak mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin verebilir. Muayeneyle görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafî bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan doğruya yöneltebilir (CMK m.66/6).

Bilirkişinin Bilirkişilikten Çekinme ve Ücret Alma Hakkı

Tanıklıktan çekinmeyi gerektiren nedenler, bilirkişiler hakkında da geçerlidir. Ancak bilirkişi, geçerli herhangi bir nedenle de görüş bildirmekten çekinebilir (CMK m.70). Belirtelim ki bilirkişiliğe ilişkin hüküm bulunmayan hâllerde bilirkişiliğe ilişkin hükümlere aykırı olmadıkça tanıklara ilişkin hükümler bilirkişiler hakkında da uygulanır (CMK m.62).

Bilirkişiye sarf etmiş olduğu emek ve mesaiyle orantılı bir ücret ile inceleme, ulaşım, konaklama ve diğer giderleri ödenir. Bu konuda, Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan ve her yıl güncellenen tarife esas alınır (CMK m.72).

Bilirkişinin Reddi

Hâkimin reddini gerektiren nedenler, bilirkişiler hakkında da geçerlidir. *Kovuşturma evresinde*, hâkim veya mahkeme tarafından atanan bilirkişinin adı ve soyadı, engel bulunmadıkça, ret hakkına sahip olanlara bildirilir. Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafî veya yasal temsilci ret hakkını kullanabilir. Ret istemini davayı görmekte olan hâkim veya mahkeme inceler (CMK m.69/1,2).

Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısınca görevlendirilen bilirkişinin de reddedilmesi mümkündür. Yasada açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte, ret haklarını kullanabilmelerine olanak sağlamak için Cumhuriyet savcısının atadığı bilirkişinin adı ve soyadı ret hakkına sahip olanlara bildirilmelidir. Cumhuriyet savcısınca kabul edilmeyen ret istemi, sulh ceza hâkimince incelenir. Reddi isteyen kişi, bunun nedenini, dayandığı olguları göstererek açıklamakla yükümlüdür (CMK m.69/3).

Teknik Müşavir-Uzman Mütalaası

Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafî veya yasal temsilci yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel mütalaa alabilir. Sadece bu nedenle ayrıca süre istenemez (CMK m.67/6). Belirtelim ki, soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısı bilirkişi tayin edeceği için uzman bir kişiyi kendisi zaten atayacaktır. Diğer kişiler, soruşturma evresinde uzman mütalaa alabilirler ve soruşturma dosyasına koyabilirler. Yasada bu kişi, *bilirkişi, uzman kişi* (CMK m.178,179), hazırlayacağı rapor ise *uzman mütalaa, bilimsel mütalaa* (CMK m.67), olarak adlandırılmıştır. Uygulamada, sanığın veya savcının kendisinin belirlediği ve davet yoluyla ya da yanında duruşmaya getirdiği bilirkişiye, mahkemenin tayin ettiğinden ayırmak amacıyla *teknik müşavir, taraf bilirkişisi de* denilmektedir. Uzman bilirkişi, bilirkişi atamaya yetkili olan resmî makamların görevlendirmesi olmadan görev yapar.

Uzman, görüşlerini rapor hâlinde verebilir. Uzmanın duruşmada dinlenmesine karar verilmesi de mümkündür (CMK m.68/3).

KEŞİF

Kavram

Keşif, beş duyu organı aracılığıyla yani görerek, duyarak, koklayarak tadarak ve dokunarak belirti delilinin incelenmesi faaliyetidir. Keşifle belirti delilleri anlamlandırılır. Kişiler, nesnelere, örneğin bir belge, ses ve görüntü tespit eden aletlerle yapılan kayıtlar, kişiler ve olgular bu faaliyetin konusunu oluşturabilir.

Keşfe Yetkili Olanlar

Keşif faaliyeti, kural olarak yargı (hâkim) faaliyetidir. *Soruşturma evresinde* ancak gecikmede tehlike olan hâllerde savcının keşif faaliyetini yapması kabul edilmiştir (CMK m.83). Kanaatimizce, gecikmede tehlike yoksa Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hâkiminden keşif yapmasını talep edebilir (CMK m.162). Soruşturma evresinde kolluğun bu faaliyeti yapması mümkün değildir. *Kovuşturma evresinde* keşif, mahkeme tarafından yapılır.

Keşif faaliyeti, kural olarak yargı (hâkim) faaliyetidir. Soruşturma evresinde ancak gecikmede tehlike olan hâllerde savcının keşif faaliyetini yapması kabul edilmiştir.

DİKKAT

Keşif, keşfe konu olan belirtinin bulunduğu yere gidilerek veya belirti adli makamın önüne getirilerek, örneğin duruşma salonunda yapılabilir (CMK m.83).

Keşif Yerine Getirilmesi

Keşif faaliyeti esnasında şüpheli, sanık, müdafî, mağdur ve mağdurun avukatı hazır bulunabilir (CMK m.84). İşin geri bırakılmasına neden olmamak koşuluyla bu kişilere keşif ne zaman yapılacağı duyurulur. Bu işlerde hazır bulunmaya hakkı olanlar, işin geri bırakılmasına neden olmamak koşuluyla işlerin yapılması gününden önce haberdar edilir. Hâkim veya mahkeme tutuklu şüpheli veya sanığın ancak zorunlu sayılan hâllerde keşifte hazır bulundurulmasına karar verebilir (CMK m.84).

Keşif faaliyetinin sonucunu tutanağa geçirmek için bir zabıt kâtibi (yazman) da işlemde hazır bulunur. Acele hâllerde yemin verdirilerek bir kişiye bu görev verilebilir (CMK m.169/1). Tutanağa işlemin yapıldığı yer, zaman, işleme katılan veya ilgisi bulunan kişilerin isimleri yazılır (CMK m.169/4).

Keşif faaliyeti keşfe konu olan şeyin özelliğine göre koklanır, dokunulur, görülür, dinlenir veya tadılır. Bu faaliyet sonucunda ulaşılan sonuçlar tutanağa geçirilir. Ayrıca tutanağa, keşif konusunda bulunması umulan ancak bulunamayan iz ve eserlerin neler olduğu da (CMK m.83/2) yazılmalıdır. Hâkim veya Cumhuriyet savcısı keşif faaliyetinde, gerekiyorsa yardım alabilir. Örneğin, kasten sigortadan para almak için batırılan bir gemide keşif yapılacaksa dalgıçlardan yardım almak gibi. Hâkimin, keşfe tanık götürmesi ve tanığın keşif mahallinde dinlemesi de mümkündür.

Keşif tutanağının işlemde hazır bulunanlara ait kısımları bu kişilere okunur veya okunmak üzere kendilerine verilir. Tutanak ilgililer tarafından imzalanır. İmzadan kaçınan olursa, nedeni tutanağa geçirilmelidir (CMK m.169/5,6).

Keşif tutanağına, var olan durum ile olayın niteliğine göre varlığı umulup da elde edilemeyen delillerin yokluğu da yazılır (CMK m.83/2).

Keşif Tutanaklarının Delil Değeri

Keşif faaliyeti soruşturma evresinde veya kovuşturma evresinde duruşma dışında yapılmış ise bu faaliyetin sonuçlarını içeren tutanak belge delili olarak duruşmada anlatılır (CMK m.209). Diğer delillerin ortaya konulmasına ilişkin kurallar, burada da geçerli olur. Yani tüm belge delillerinde olduğu gibi keşif tutanaklarının anlatılmasından sonra sanığa bir diyeceği olup olmadığı sorulur (CMK m.215).

Sanığın Keşif Talebi

Soruşturma evresinde ifadesi alınan veya sorgusu yapılan şüpheli, keşif konusu olabilecek şeyin kaybolmasından korkuyorsa veya kendi üzerindeki şüphenin kalkmasına yardım edecekse, ifadesini alan savcudan veya sorgusunu yapan sulh ceza hâkiminden keşif yapılmasını talep edebilir (CMK m.147/1-f). Şüphelinin sorguda kendi lehine olan delillerin toplanmasını isteme hakkı vardır. *Kovuşturma evresinde* de *delil ikamesi* adı altında, bu tür taleplerin yapılması olağandır. Yasada belirtilen nedenlerle delil ikamesi talebi reddedilebilir (CMK m.177, 206).

Özet

Delil, ceza muhakemesinde uyuşmazlık konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğini mahkeme önünde canlandırmaya yarayan araçlara denir. Ceza muhakemesindeki uyuşmazlık konusu olay, her zaman için geçmişte olup bitmiş bir olay olduğundan, onun nasıl gerçekleştiğini anlayabilmenin tek yolu delillerden faydalanmaktan geçmektedir. Bu itibarla ispata yarayan bu araçlara ispat vasıtaları da denilmektedir. Deliller değişik açılardan tasnife tabi tutulabilirler. Ancak en yaygın kullanılan sınıflandırma; beyan, belge, belirti delili şeklindeki ayrıma dayanır.

Eğer muhakemede uyuşmazlık konusu olayı yansıtan delil, bir kimsenin ifadesinden ibaretse beyan delilinden bahsedilir. Şüpheli/sanık beyanı, en önemli beyan delillerindedir. Nitekim çoğu kez şüpheli/sanık, olayı kendisinin gerçekleştiren gerçekleştirmediyi, gerçekleştirdiyse de bunun nasıl olduğunu en iyi bilen kimsedir. Şüphelinin beyanının kolluk veya savcı tarafından alınmasına ifade alma; hâkim veya mahkeme tarafından alınmasına ise sorgu denilir. İfade alma ve sorgu kanunda belirtildiği üzere kanuni şartlara uygun olarak ve hakları ilgili kimseye hatırlatılarak gerçekleştirilmelidir. Aksi takdirde hukuka aykırı delil elde edilmesi söz konusu olur ve alınan beyanlar muhakemede delil olarak kullanılamazlar. Bununla birlikte kimlik bilgileri haricinde şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgu sırasında kendisine yöneltilen sorulara cevap verme zorunluluğunun bulunmadığını ve dolayısıyla susma hakkı olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir. Beyan delillerinden bir diğeri de tanık beyanıdır. Tanık, kendisi hakkında yürütülmeyen bir muhakemede, beş duyu organından herhangi biri veya birkaçı vasıtasıyla uyuşmazlık konusu olay hakkında bilgi sahibi olan kimseyi ifade etmektedir. Her ne kadar sanığın susma hakkı varsa da kural olarak tanığın tanıklık yapmaktan kaçınma gibi bir hakkı yoktur. Bu kuralın istisnasını ise yakın akrabalık ilişkisi veya mesleki faaliyet gibi sebeplerle tanıklıktan çekinme hakkına sahip olanlar oluşturur.

Eğer uyuşmazlık konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğini yansıtan vasıta, bir yere yazılmış olan ve uyuşmazlık bakımından önemli bir içeriğe sahip yazıysa bu durumda belge delilinin varlığı söz konusu olur. Kural olarak belge delillerinin duruşma sırasında okunması zorunludur. Böylelikle uyuşmazlığın taraflarının ve duruşma salonunda bulunanların da belgenin içeriği hakkında bilgi sahibi olmalarına imkân tanınmış olur. Belirti delilleri ise olaydan arta kalan izleri ifade eder. Örneğin saç teli, lastik izi vs. hep birer belirti delilidir. Belirti delilleri çoğu kez keşfe tabi deliller olarak karşımıza çıkarlar.

Muhakeme sırasında, çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda, görüşüne başvurulmuş kişiye bilirkişi denir. Kural olarak kovuşturma evresinde mahkeme veya hâkimin, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının kararı ile bilirkişiye başvurulur. Gereke gösterilerek, bilirkişi sayısının birden çok olarak belirlenmesi mümkündür. Ancak hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda, bilirkişi dinlenemez. Keşif ise beş duyu organı aracılığıyla yani görerek, duyarak, koklayarak tadarak ve dokunarak belirti delilinin incelenmesi faaliyetidir. Keşifle belirti delilleri anlamlandırılır. Kişiler, nesnelere ve olgular bu faaliyetin konusunu oluşturabilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Suçluluğun hukuka uygun olan her tür delille ispat edilebildiği ve hakim delilleri serbestçe takdir edebildiği delil sistemi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Tahkik Sistemi
 - b. Kanuni delil sistemi
 - c. Vicdani delil sistemi
 - d. Şekli delil sistemi
 - e. Engizisyon sistemi
2. Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet Savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili dinlenmesine ne ad verilir?
 - a. İfade alma
 - b. Sorgu
 - c. Bilgi alma
 - d. Tanık dinleme
 - e. Bilgi toplama
3. Şüpheli veya sanığın, mahkeme veya hakim tarafından kendisine isnad edilen suçla ilgili dinlenmesine ne ad verilir?
 - a. İfade alma
 - b. Sorgu
 - c. Bilgi alma
 - d. Tanık dinleme
 - e. Bilgi toplama
4. I- Hakim
II- C. Savcısı
III- Kolluk
Yukarıdakilerden hangileri tanıkları dinlemeden önce yemin verdirmeye yetkisine sahiptir?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. I ve II
 - d. II ve III
 - e. I, II ve III
5. I- Hakim
II- C. Savcısı
III- Kolluk
Yukarıdakilerden hangileri tanıkları yemine veya tanıklığa zorlamak için üç aya kadar disiplin hapsine karar verebilir?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. I ve II
 - d. II ve III
 - e. I, II ve III
6. Aşağıdakilerden hangisi sanığın yakını olması sebebiyle tanıklıktan çekilebilecek kimselerden biri **değildir**?
 - a. Eski eşi
 - b. Nişanlısı
 - c. Kayınbabası
 - d. En yakın arkadaşı
 - e. Evlatlığı
7. Aşağıdakilerden hangisi meslekleri nedeniyle tanıklıktan çekilebilecek kimselerden biri **değildir**?
 - a. Avukat
 - b. Eczacı
 - c. Akademisyen
 - d. Noter
 - e. Ebe
8. Aşağıdakilerden hangisi belirti delillerinden biridir?
 - a. Olay yerinde bulunan saç teli
 - b. Sanık beyanı
 - c. Tanık beyanı
 - d. Savcılıktaki ifade tutanağı
 - e. Kollukta alınan ifade tutanağı
9. Ölünün dıştan muayenesine ne ad verilir?
 - a. Otopsi
 - b. Adli muayene
 - c. Keşif
 - d. Tatbikat
 - e. Yer gösterme
10. Deliller üzerinde beş duyu organıyla gerçekleştirilen algılamalara ne ad verilir?
 - a. Yer gösterme
 - b. Otopsi
 - c. Erken dinleme
 - d. Keşif
 - e. Tatbikat

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Delillere İlişkin Genel Açıklamalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Sanık Beyanı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “Sanık Beyanı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Yemin Etme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Tanığın Beyanda Bulunmaktan ve Yeminden Kaçınmasının Yaptırımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Tanıklıktan Çekinme Hakkı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise “Tanıklıktan Çekinme Hakkı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise “Belirti Delileri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Önemli Bir Bilirkişi İncelemesi Olarak Ölünün Adli Muayenesi ve Otopsi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Keşif” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Hâkim olayın tanığı olmuş ise o davaya bakamaz. Bu durumda hâkim ya kendisi davadan çekilir ya da red yoluyla davadan uzaklaştırılır. Hâkimin duruşmada tanıklık yapmadığı sürece sadece tanık olarak adlandırılması ret sebebi sayılmaz. Cumhuriyet savcısı, bir olayın tanığı olabileceği gibi mağdur da olabilir ya da ikrarın tanığı olabilir. Yasamızda savcılık ve tanıklığın bir arada yürütülemeyeceğine ve savcının reddine dair kurallar bulunmamaktadır. Savcının tanık olarak dinlendiği oturumda bir başka savcının iddia makamında hazır bulundurulması gerekir. Aksi takdirde, mahkeme teşekkül etmemiş sayılır. Müdafii, tanıklıktan çekinme hakkı, sır saklama yükümlülüğü vardır. Mesleki faaliyeti nedeniyle öğrendiği hususlarda sır sahibinin rızası ile tanıklık yapabilir. Sır sahibi izin verse dahi tanıklık yapıp yapmamak müdafii takdirindedir. Müdafii, sır sahibi izin verdiğinde ve kendisi de uygun gördüğünde müdafilik yaptığı davada tanıklık yapabilir ve esas hakkındaki savunmasında kendi tanıklığına dayanabilir. Belirtelim ki müdafii tanıklık yaptığı sırada artık sanığın müdafii olmayacaktır. Zorunlu müdafilik söz konusu ise sanıktan bir müdafii seçmesi istenmeli, seçmezse de barodan yeni bir müdafii görevlendirmesi talep edilmelidir.

Sıra Sizde 2

Her ne kadar ifade alma şüphelinin beyanının alınması ise de; bu beyanlar tutanağa geçirildikten sonra, beyanların yer aldığı tutanaklar artık belge delili olarak kabul edilirler. Bu bağlamda bu tür beyanlara ilişkin tutanaklara belge delillerine ilişkin hükümler uygulanmalıdır ve tutanaklar duruşmada delil olarak kullanılacaklarsa mutlaka anlatılmalıdırlar.

Sıra Sizde 3

Kanun bilirkişiye başvurma yetkisini sadece mahkeme ve savcıya tanımıştır. Bu nedenle kolluğun görevli olduğu soruşturma ile ilgili olarak bilirkişiye başvurma imkânı yoktur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoğlu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul____.

4

Amaçlarımız

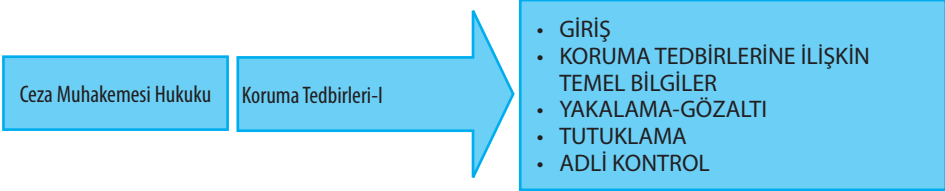
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Koruma tedbirlerine ilişkin temel bilgileri açıklayabilecek,
- Yakalama ve gözaltına alma tedbirlerinin içeriğini tespit edebilecek,
- Tutuklamanın koşullarını analiz edebilecek,
- Adli kontrol tedbirini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Koruma Tedbirleri
- Temel Hak ve Özgürlükler
- Yakalama
- Gözaltına Alma
- Gözaltı Süresi
- Tutuklama
- Tutukluluk Süresi
- Adli Kontrol
- Yurt Dışına Çıkma Yasası
- Güvence ile Salıverme

İçindekiler

Koruma Tedbirleri-I

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için bazen temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden birtakım muhakeme işlemlerinin yapılması gerekebilir. Bu bağlamda bazen delil elde edilmesi, bazen sanığın duruşmada hazır bulundurulması bazen de hükmün infazını teminat altına almaya yönelik olarak bireylerin temel hak ve özgürlükleri sınırlandırılabilir. İşte bu belirttiğimiz amaçlardan birine ve birkaçına ulaşmaya yönelik olarak gerçekleştirilen ve temel haklara müdahale teşkil eden muhakeme işlemleri koruma tedbirleri olarak ifade edilmektedir.

Bu ünite de koruma tedbirlerine ilişkin genel bilgiler verilerek bazı koruma tedbirleri inceleme konusu yapılacaktır. Bu doğrultuda ünite içerisinde öncelikle koruma tedbirlerine ilişkin temel bilgiler açıklanacak, daha sonra ise sırasıyla yakalama-gözaltına alma, tutuklama ve adli kontrol tedbirleri analiz edilecektir.

KORUMA TEDBİRLERİNE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER

Koruma Tedbiri Kavramı

Ceza muhakemesinde yargılamanın yapılabilmesi veya ileride verilecek hükmün yerine getirilebilmesi amacıyla bazı önlemlere başvurulması gerekebilir. Bu amaçlar arasında, şüpheli veya sanığın hazır bulunmasını veya delillerin karartılmamasını güvencelemek başta gelir. Bu amaçları gerçekleştirme ise ceza muhakemesi sünelerine, özellikle bir suç işlemiş olmakla suçlanan kişiye ya da eşyaya karşı zor kullanılmasını gerektirir. Bir veya birden fazla temel hakka müdahale teşkil eden bu tedbirlere koruma tedbirleri denir. Koruma tedbirleri temel hak ve özgürlükleri sınırlandırıcı nitelikte oldukları için önem taşırlar ve Ay m.13'ün emri olarak yasayla düzenlenmeleri gerekir.

Koruma Tedbirlerinin Özellikleri

Koruma tedbirleri geçicidir ve muhakeme hukuku açısından araç (vasıta) olma özelliği gösterirler. *Koruma tedbirlerinin geçici olması*, haklı bir neden kalmadığında ya da hüküm verildiğinde veya öngörülen üst süre dolduğunda koruma tedbirinin sona ermesi demektir. Örneğin gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmi dört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre on iki saatten fazla olamaz (CMK m.91). *Koruma tedbirlerinin araç olması*, tedbirin amaç değil başka bir işlemin gerçekleştirilmesini sağlayacak araç olmasını ifade eder. Örneğin yakalama tutuklamaya, tutuklama ise sanığın muhakemede hazır bulunmasının sağlanmasına veya muhtemel hapis cezasının infazına yarayacaktır.

Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları

Yasa'da her bir koruma tedbirinin şartları ayrı ayrı belirlenmiştir. Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için aranan ön şartlar ise şunlardır: 1)Koruma tedbirinin kanunla düzenlenmiş olması, 2)suçun işlendiğine dair belirli derecede suç şüphesinin bulunması, 3) gecikmede tehlike bulunması, 4)tedbire başvurulmasının haklı görünmesi ve 5)koruma tedbiri ile işin önemi veya muhtemel ceza arasında orantı bulunması.

Anayasa'nın 13. maddesi gereğince temel hak ve özgürlüklere müdahaleler ancak kanunla düzenlenebilir. Koruma tedbirlerinin her biri temel bir hakka saldırı teşkil eder. Bu nedenle koruma tedbirlerinin kanunla düzenlenmesi esastır.

DİKKAT

Anayasa'nın 13. maddesi gereğince temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlandırılabilir. Koruma tedbirlerinin her biri en azından bir temel hakka saldırı teşkil eder. Bu nedenle koruma tedbirlerinin kanunla düzenlenmesi anayasal bir zorunluluktur.

Bütün koruma tedbirlerine suçun işlendiğine dair şüphe üzerine başvurulabilir. Bu şüphe birçok koruma tedbirinde "*kuvvetli şüphe sebepleri*" olarak gösterilmiştir.

O anda tedbire başvurulmaması hâlinde tedbirden beklenen fayda sağlanamayacaksa gecikmede tehlikeden söz edilir. Her somut olayda, gecikmede tehlike bulunup bulunmadığı olayın özelliklerine göre takdir edilmelidir. Koruma tedbirine başvurmanın görünüşte haklı olması o tedbirin uygulanması için yeterlidir. Koruma tedbirine başvurmanın haklı olup olmadığı, aslında muhakemenin sonunda anlaşılır ve haksızlık riski daima vardır. Bu nedenle koruma tedbirlerine başvurulmasında, tedbire başvurulacağı andaki "görünüşte haklılık" ile yetinilir. Yani burada ihtimal üzerine hareket edilecektir.

Tedbire başvurulması ile elde edilecek yarar ile verilecek zarar arasında bir oran olmalıdır. Başka bir anlatımla, aydınlatılacak suçun veya muhtemel cezanın ağırlığıyla, tedbirle kısıtlanacak hak ve özgürlük arasında bir denge olmalıdır. Yasa'da bazı tedbirler açısından bu şarta açıkça yer verilmiştir. Örneğin sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez. (CMK m.100/4).

YAKALAMA-GÖZALTI

Genel Olarak

Yakalama idari (önleyici) veya adli nitelikte olabilir. İdari (önleme) yakalaması, polisin kişilerin huzurunu, güvenliğini, canını ve malını korumak amacıyla yaptığı yakalamadır. Örneğin polisin sarhoşları, akıl hastalarını yakalaması gibi. İdari yakalama hâlinde gözaltına alma söz konusu olmayıp muhafaza altına alma söz konusudur (YGİY m.4). Polisin önleme yakalama yetkisi PVSK m.13'te düzenlenmiştir.

Adli yakalama, suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına alınma işleminden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasını ifade eder (YGİY m.4). Yakalamada kişi fiilen denetim altında tutulur. Yakalama, yakalananın en yakın karakola gelmesi talebiyle icra edilir. Bu nedenle yakalama, Yasa'da belirtilen hâllerde şüphelinin özgürlüğünün kısıtlandığı andan kolluk tarafından durumun bildirilmesi üzerine Cumhuriyet savcılığınca gözaltına alma veya serbest bırakma kararı verilmesine kadar devam eder (CMK m.91/2).

Adli yakalama işlemi fiili durumdan kaynaklanabileceği gibi yazılı bir karara da dayanabilir. Birinci hâlde fiili yakalamadan, ikinci hâlde ise müzekkereli yakalamadan söz edilir.

Fiili Yakalamanın Koşulları

Fiili yakalamanın koşulları, yakalamayı yapacak kişilerin sıfatına göre değişir. Bu koşullar dışında yakalama hukuka aykırı olur ve yakalananların, uğradıkları her türlü maddi ve manevi zararı Devletten isteme hakları doğar (CMK m.141/1; Ay m.19; AİHS m.6/1).

Resmî Sıfatı Bulunmayan Kişilere Özgü Koşullar

Resmî sıfatı bulunmayan kişilerin şu hâllerde suç faillerinin özgürlüğünü kısıtlama yani yakalama yetkisi kabul edilmiştir (CMK m.90/1): 1)Kişiyi suçu işlerken (suçüstünde) rastlama (gerçek suçüstü hâli), 2)suçüstü bir fiilden dolayı izlenen bir kişinin kaçma olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması (CMK m.90/1).

Suç işlerken rastlanma hâli, failin suç tamamlanır tamamlanmaz, suçun akabinde olay yerinden ayrılmadığı örneğin mağduru bıçakladıktan sonra elinde bıçakla mağdurun başında bulunduğu hâli de kapsar. Diğer bir söyleyişle kuruma uygulanabilirlik kazandırabilmek için bu hâli de *kişiyi suçu işlerken (suçüstünde) rastlama olarak* değerlendirmek mümkündür.

Suçüstünde rastlanma hâli, yakalama yetkisinin kullanılabilmesi için yeterlidir. Yasa koyucu bu hâlde yakalama hakkının doğabilmesi için şüphelinin kaçma olasılığının bulunması veya hemen kimliğinin belirlenme olanağının bulunmaması gibi ek bir koşul öngörmemiştir. Kanımızca suçüstü bir fiilden dolayı izlenme hâlinde şüphelinin gitme iradesini ortaya koymuş olmasına rağmen bu ek koşulların aranıp gerçek suçüstü hâlinde yani henüz kişinin gitme veya kaçma iradesini hiçbir şekilde dış dünyaya yansıtmadığı hâlde aranmaması çelişki teşkil edecektir.

Suçüstü bir fiilden dolayı izlenen bir kişinin yakalanabilmesi o kişinin kaçma olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması koşuluna bağlanmıştır (CMK m.90/1).

Faili yakalanan suçun takibi şikâyete bağlı ise suçtan zarar görenin şikâyetçi olduğunu belirtmesi gerekir. Şikâyet şartı gerçekleşmeden yakalamaya başvurulabilmesi için suçun suçüstü hâlinde çocuklara, beden veya akıl hastalığı, malullük veya güçsüzlükleri nedeniyle kendilerini yönetemeyenlere karşı işlenmekte olması gerekir (CMK m.90/3). Çocuk teriminden, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır (TCK m.6/1). Belirtelim ki yurttaşların çoğunun bir suçun şikâyete bağlı olup olmadığını bilmesi mümkün değildir. Bu nedenle yukarıda sayılanlar dışında bir kişiye karşı işlenen suçlarda da bireylerin suçtan zarar görene şikâyet edip etmeyeceğini sorması beklenemez. Kanaatimizce, resmî görevliler dışındaki kişiler tarafından yakalananın adli makamlara teslim edilmesi sürecinde, yakalamanın devam edebilmesi için ilgilinin şikâyet etmesi koşulu aranmamalıdır.

Resmî Sıfatı Bulunanlara Özgü Koşullar

Kolluk görevlilerine herkese tanınan yetki dışında ek bir yakalama yetkisi tanınmıştır. Kolluk görevlileri şu koşullarla da yakalamaya başvurabilirler: 1)Tutuklama kararı (CMK m.100) veya yakalama emri (CMK m.98) verilmesini gerektiren bir hâl bulunması, 2)gecikmesinde sakınca olması ve 3)Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhâl başvurma olanağının bulunmaması. Bu üç şart bir arada bulunduğu kolluk doğrudan doğruya yakalama yapabilir. Belirtelim ki bu hâllerde suçüstü durumu bulunması aranmaz (CMK m.90/2).

1) Kolluk, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesi koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğini takdir etmelidir. Kolluk, dosyadaki durumu değerlendirdiğinde, o kişinin tutuklanabileceği veya hakkında yakalama emri düzenlenebileceği sonucuna ulaşıyorsa bu koşul gerçekleşmiş demektir. Burada, kolluğa geniş bir takdir yetkisi ve değerlendirme yapma olanağı tanınmıştır.

2) Gecikmesinde sakınca bulunan hâl, “derhâl işlem yapılmadığı takdirde suçun iz, eser, emare ve delillerinin kaybolması veya şüphelinin kaçması veya kimliğinin saptanamaması ihtimalinin ortaya çıkması hâlini” ifade eder (GYİY m.4). Burada, görevli kişi, gecikmede tehlike bulunup bulunmadığını takdir etmek durumundadır. Ancak söz konusu olan belirlenmesi güç objektif bir tehlike değil memurun somut olayın durumuna göre kendi takdiriyle yakalamanın sonucunun tehlikeye girdiğini olası kabul edip edemeyeceğidir.

3) Kolluk memurları açısından, Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhâl başvurma olanağı bulunmaması koşulu getirilmiştir. Yani kolluk memurları Cumhuriyet savcısına ve amirlerine başvurma olanağına sahip iseler yakalama yoluna gitmeyip durumu savcıya veya amirlerine haber vermekle yetineceklerdir.

Faili yakalanan suçun takibi şikâyete bağlı ise resmî sıfatı bulunanların da şikâyet şartı gerçekleşmeden yakalama yapılabilmesi için suçun suçüstü hâlinde çocuklara, beden veya akıl hastalığı, malullük veya güçsüzlükleri nedeniyle kendilerini yönetemeyenlere karşı işlenmekte olması gerekir (CMK m.90/3).

Yakalama kimler tarafından gerçekleştirilebilir?

Yakalamanın Hükümleri ve Sona Ermesi

Yakalamanın Yerine Getirilmesi ve Hakların Hatırlatılması

Yakalama, kişinin denetim ve gözetim altına alınmasıdır. Yakalamanın belli bir şekli yoktur. Kişinin hareket özgürlüğünün kaldırılması yeterlidir. Ayrıca yakalamaya başvurulacağına kişiye önceden tebliği gerekmez. Ancak yakalanan kişi ne gibi bir önlemlerle karşı karşıya kaldığını da bilmelidir. Yakalama, yakalananın en yakın karakola gelmesi talebiyle icra edilir. Bu yeterli olmazsa yakalayan durumun haklı kılacağı oranda zor kullanmaya yetkilidir (PVSK ek m.6).

Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye derhâl yasal haklarını bildirir (CMK m.90/4).

Yakalama sadece kaçanı engelleme yetkisi veren bir koruma tedbiridir. Bu amaçla ancak yakalananın direnmesi durumunda her türlü tedbir alınabilir ve zor kullanılabilir (PVSK m.13/3; CMK m.90/4). Zor kullanma, somut olayda zorunlu ve olayın ağırlığıyla orantılı olmalıdır (PVSK ek m.6/2). Yakalanan kişiye karşı, her türlü araca başvurulamaz. Zincire vurmak ve bağlamak gibi önlemler sadece çok özel durumlarda haklı görülebilir. Alınan tedbirlerin durumla orantılı olması önemlidir.

Yakalamayı gerçekleştirirken PVSK m.16 kapsamında polisin belli koşullar altında silah kullanmasına cevaz verilmiştir. Bu bağlamda polis;

- Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında,
- Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,
- Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde,
- Kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.

Gözaltı Yönetmeliği'ne göre, yakalanan kişinin kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önlemek amacıyla kaba üst araması yapılarak, silah ve bunun gibi unsurlardan arındırılması sağlanır. Yakalama sırasında suçun iz, emare, eser ve delillerinin yok edilmesini veya bozulmasını önleyecek tedbirler alınır (YGİY m.6/2,3). Delil elde etmek için ayrıntılı bir arama yapılamaz. Ancak üstten yapılan kaba aramada silah şüphesi duyulursa yakalananın kıyafetlerinin içine bakılabilir.

Yakalanan kişilere kelepçe takılması, kaçacaklarına ya da kendilerinin veya başkalarının yaşamı ve beden bütünlükleri açısından tehlike arz ettiklerine ilişkin belirtilerin varlığına bağlıdır (CMK m.93). Nakil esnasında da yakalanana kelepçe takılabilir.

Belirtelim ki resmî sıfatı bulunmayan kişiler de, resmi makamlar ölçüsünde tedbir almaya ve zor kullanmaya yetkilidirler.

Öte yandan, yasada tutuklama için öngörülen *orantılılık ilkesi*, yakalamada da söz konusu olmalıdır. Yani olayın önemi ve beklenen cezanın ağırlığıyla orantılı görünmüyorsa yakalamaya başvurulmamalıdır. Bunu takdir özellikle bireyler için zordur. Ancak yakalamada orantılılığa dikkat etme yükümlülüğü sadece resmî sıfatı bulunmayan kişiler için değil, resmî sıfatı bulunan kişiler için de söz konusudur. Daha hafif bir önlemle amaca ulaşılabilecek durumlarda, yakalamaya başvurulmamalıdır. Örneğin, kimlik belgesine ya da oto anahtarına elkonulmasının yeterli olması gibi.

Gözaltı Yönetmeliği m.6/4'e göre, yakalanan kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama nedeni ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma, yakalanmaya itiraz etme hakları ile diğer yasal hakları ve itiraz hakkını nasıl kullanacağı, herhâlde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması hâlinde sözlü olarak derhâl bildirilir (Ay m.19/4). Kuşkusuz, yakalayan yurttaş ise kolluk gibi davranması beklenemez.

Belirtelim ki yakalama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar, kendilerine yazılı veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözlü bildirilmeyen kişilerin, uğradıkları her türlü maddi ve manevi zararı Devletten isteme hakları vardır (CMK m.141/1-g).

Kolluk, vatandaş tarafından yakalanıp kendisine teslim edilen veya doğrudan doğruya kendisi tarafından yakalanan kişi ve olay hakkında Cumhuriyet savcısına hemen bilgi verir ve Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda işlem yapar (CMK m.90/5). Kolluğun savcılığa bilgi vermemesi görevi kötüye kullanma/ihmal suçunu oluşturur (TCK m.257/2).

Yakalamanın İlgilere Bildirilmesi

Şüpheli yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir. Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde durumu, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir (CMK m.95). Belirtelim ki yakalanmaları yakınlarına bildirilmeyen kişilerin uğradıkları tüm maddi ve manevi zararları Devletten isteme hakları vardır (CMK m.141/1-h). Takibi şikâyet bağlı suçlarda, suçüstü hâlinde çocuklara, beden veya akıl hastalığı, malullük veya güçsüzlükleri nedeniyle kendilerini yönetemeyenlere karşı işlendiği için şikâyet beklenmeden yakalamaya başvuru hâllerde (CMK m.90/3), şikâyete yetkili olanlara veya hiç olmazsa birine yakalama bildirilir (CMK m.96).

Şüpheli yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir.

DİKKAT

Yakalamanın Zamanı ve Yeri

Yakalamanın sadece gündüz yapılabileceğine ilişkin bir kural Yasâda yer almamaktadır. Bu nedenle yakalama gece vakti de yapılabilir. Ancak yakalanan kişi ev, dükkân gibi kapalı bir yerde bulunuyor ve kendi iradesiyle dışarı çıkmıyorsa buralara yakalama amacıyla girilmesi bir aramadır. Bu gibi durumlarda, aramanın koşullarının gerçekleşmiş olması gerekir. Bu koşulların başında hâkim kararının bulunması gelir (CMK m.116).

Yakalama İşleminin Tutanağa Bağlanması

Yakalama işlemi bir tutanağa bağlanır. Bu tutanağa yakalananın, hangi suç nedeniyle hangi koşullarda, nerede ve ne zaman yakalandığı, yakalamayı kimlerin yaptığı, haklarının tam olarak anlatıldığı açıkça yazılır, bu tutanağın bir örneği yakalanan kişiye verilir (CMK m.97).

Gözaltına Alma

Genel Olarak

Kolluk, resmî sıfatı bulunmayanlar tarafından yakalanıp kendisine teslim edilen veya doğrudan doğruya kendisinin yakaladığı kişi ve olay hakkında Cumhuriyet savcısına hemen bilgi vermek ve onun emri doğrultusunda işlem yapmakla yükümlüdür (CMK m.90/5). Durum kendisine bildirilen Cumhuriyet savcısı, yakalananın serbest bırakılmasına *karar verebileceği* gibi soruşturmanın tamamlanması için yakalananın gözaltına alınmasına da *karar verebilir* (CMK m.91/1). Gözaltına almada da orantılılık koşulu aranmıştır.

Gözaltına alma, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olmasına ve kişinin bir suçu işlediği şüphesini gösteren somut delillerin varlığına bağlıdır (CMK m.91/2). O hâlde *gözaltı* yakalamadan sonra, savcının yazılı emriyle (kararıyla) geçilen hukuki durumu anlatmaktadır.

Gözaltı Kararı Üzerine Yapılacak İşlemler

Yakalanan kişi gözaltına alınacak olduğunda veya zor kullanılarak yakalanması hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenir. Bu kontrol gözaltı sona erdiğinde ve şüphelinin yeri değiştirildiğinde de yapılır (YGİY m.9).

Gözaltı biriminde şüpheli nezarethaneye koyulmadan önce usulünce aranır. Kendisine zarar verebilecek kemer, kravat, ip, kesici ve delici alet gibi nesnelere arındırılır. Üzerinden çıkan eşya ve para muhafaza altına alınır (YGİY m.10). Üst araması yapılan kişi nezarethaneye alınır. Nezarethaneye alınanlar nezarethane defterine kaydedilir (YGİY m.11).

Savcılar gözaltı birimlerini, burada bulunan şüphelilerin durumlarını, ifade odalarını, gözaltı defterlerini ve işlemleri denetler ve sonucu nezarethaneye alınanlara ilişkin deftere kaydeder (CMK m.92).

Gözaltı Süresi ve Hâkim Önüne Çıkarma

Gözaltı süresi, bireysel olarak işlenen suçlarda, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmi dört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın *hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre*, on iki saatten fazla olamaz (CMK m.91/1, Ay m.19). O hâlde kişinin yakalanmasıyla başlayan süreç, gözaltı ve yol süresiyle birlikte en fazla otuz altı saate kadar uzayabilir.

Gözaltı süresi, toplu olarak işlenen suçlarda daha uzun olabilir. **Toplu suç**, aralarında iştirak iradesi bulunmasa da üç veya daha fazla kişi tarafından işlenen suçtur (CMK 2/1-k). Toplu suçlarda gözaltı, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılabilir. Bunun için Cumhuriyet savcısı tarafından yazılı emir verilmesi gerekir. Kolluk, gözaltı süresini

uzatamaz. Gözaltı süresinin uzatılması emri, gözaltına alınana derhâl tebliğ edilir (CMK m.91/3, Ay m.19). Toplu suçlarda gözaltı süresi çekirdek süre ve uzatmalarla birlikte en fazla dört gün olabilir.

Yasal gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmayan kişiler, uğradıkları her türlü maddi ve manevi zararı, Devlettten isteyebilirler (CMK m.141/1-b). Ayrıca, kişi hakkında birden fazla suç nedeniyle soruşturma başlatılmış olması her bir suç nedeniyle ayrı ayrı gözaltı sürelerinin belirlenmesine olanak tanımaz.

Gözaltına alınan kişi işlemler tamamlandıktan sonra serbest bırakılabilir veya bırakılmazsa gözaltı süresi bitmeden sulh ceza hâkimi önüne çıkarılıp sorguya çekilir. Sorguda müdafî de hazır bulunur (CMK m.91/6). Cumhuriyet savcısı şüphelinin sadece sorguya çekilmesini talep edebileceği gibi sorgu sonunda tutuklamaya karar verilmesini de sulh ceza hâkiminden isteyebilir.

Belirtelim ki gözaltında şüpheliyle yapılan en önemli işlemlerden bazıları şunlardır: Şüphelinin kimliğini tespit etme, ifadesini alma, yer gösterme işlemi yapma, teşhis etme, parmak izi alma ve muayene etme. Ancak bu işlemlerin her biri için kendine özgü koşullar arandığı unutulmamalıdır.

Kolluk Amirince Gözaltı Kararı Verilmesi

Kanunkoyucu, iç güvenlik yasası olarak bilinen kanunla CMK'nın 91. maddesine eklemeye yapmış ve belirli koşullar altında kolluk amirince de gözaltı kararı verilebilmesine imkan tanımıştır. Bu bağlamda *suçüstü halleriyle sınırlı olmak kaydıyla; kişi hakkında aşağıda belirtilen suçlarda mülki amirlerce belirlenecek kolluk amirleri tarafından yirmi dört saate kadar, şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylar sırasında ve toplu olarak işlenen suçlarda kırk sekiz saate kadar gözaltına alınma kararı verilebilir (CMK m.91/4).*

Gözaltına alma nedeninin ortadan kalkması halinde veya işlemlerin tamamlanması üzerine derhal ve her halde en geç yukarıda belirtilen sürelerin sonunda Cumhuriyet savcısına, yapılan işlemler hakkında bilgi verilerek talimatı doğrultusunda hareket edilir. Kişi serbest bırakılmazsa gözaltına ilişkin genel düzenlemelere göre işlem yapılır. Ancak kişi en geç kırk sekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda dört gün içinde hakim önüne çıkarılır. Bu düzenleme kapsamında kolluk tarafından gözaltına alınan kişiler hakkında da gözaltına ilişkin hükümler uygulanır. Suçüstü halinde şüpheli hakkında kolluk amiri tarafından gözaltı kararı verilebilecek suçlar şunlardır.

- a) *Toplumsal olaylar sırasında işlenen cebir ve şiddet içeren suçlar.*
- b) *26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;*
 1. *Kasten öldürme (madde 81, 82), taksirle öldürme (madde 85),*
 2. *Kasten yaralama (madde 86, 87),*
 3. *Cinsel saldırı (madde 102),*
 4. *Çocukların cinsel istismarı (madde 103),*
 5. *Hırsızlık (madde 141, 142),*
 6. *Yağma (madde 148, 149),*
 7. *Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),*
 8. *Bulaşıcı hastalıklara ilişkin tedbirlere aykırı davranma (madde 195),*
 9. *Fuhuş (madde 227),*
 10. *Kötü muamele (madde 232),*
- c) *12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlar.*
- d) *6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen suçlar.*

- e) 10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa dayanılarak ilan edilen sokağa çıkma yasağını ihlal etme.
- f) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen suçlar.

Tekrar Yakalama Yasağı

Gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında, yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı bulunmadıkça tekrar aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamaz (CMK m.91/5). Tekrar yakalama yasağının doğduğu hâllerde yapılan yakalama aynı zamanda müzekkereli yakalama örneğini oluşturmaktadır.

Yakalama İşleminin ve Gözaltına İlişkin Kararların Denetlenmesi

Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafii veya yasal temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları, hemen *serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine* başvurabilir. Sulh ceza hâkimi, incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhâl ve nihayet yirmi dört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır. Yakalamanın veya gözaltına almanın veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa başvuru reddedilir; yani işlem hukuka uygun bulunur. Aksi takdirde, yani işlem hukuka uygun bulunmazsa yakalananın soruşturma evrakıyla birlikte derhâl Cumhuriyet Savcılığında hazır bulundurulmasına karar verilir (CMK m.91/4). Savcılık ilgilinin serbest bırakılmasına karar verir ve kişiyi serbest bırakır. Serbest bırakılma talebini inceleyen sulh ceza hâkiminin kararı hâkimlik kararıdır ve bu karara karşı ilgili taraf *itiraz kanun yoluna* başvurabilir (CMK m.267/1).

Çocukların Yakalanması ve Gözaltına Alınması

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde çocuklar açısından yakalama ve ifade alma yetkisinin sınırları belirtilmiştir. Buna göre, fiili işlediği sırada on iki (sağır-dilsizlerde on beş) yaşını doldurmamış olanlar suç nedeniyle yakalanamaz ve hiçbir şekilde suç tespitinde kullanılamazlar. Ancak bu yaşlar arasındaki çocuklar kimlik ve suç tespiti amacıyla yakalanabilir. Belirtelim ki bu çocukların, kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yöntemle ifade alınması mümkün değildir. Ancak diğer failerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla çocuklardan bilgi alınabilir. Kimlik ve suç tespitinden hemen sonra, bu çocuklar serbest bırakılırlar. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir (YGİY m.19/a).

On iki yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu bulunduğundan, yakalanmaları mümkündür.

Yakalanan çocuklar, yakınları ile müdafie haber verilerek derhâl Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir; bunlarla ilgili soruşturma Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır (ÇKK m.15/1). Çocuklarla ilgili soruşturma da şu kurallara uyulur:

- Gözaltına alınan çocuklar kolluğun çocuk biriminde tutulur (ÇKK m.16).
- Çocuğun gözaltına alındığı ana-baba veya vasisine bildirilir.
- Kendi talebi olmasa bile, çocuk müdafiden yararlandırılır (CMK m.150/2). Müdafii, ana-baba veya vasi de seçebilir (CMK m.149/1).
- Şüpheli çocuğun ifadesi, müdafii hazır bulundurulur alınır.

- Çocuğun yararına aykırı olduğu saptanmayan veya yasal bir engel bulunmayan durumlarda, ana-baba veya vasi ifade alınırken hazır bulunabilir.
- Çocuk, yetişkinlerden ayrı yerde tutulur (ÇKK m.16).
- 3.7.2005 gün ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasası m.17'ye göre, çocukların büyüklerle birlikte suç işlemesi hâlinde soruşturma evresinde çocuklarla ilgili evrak ayrılır, soruşturma ayrı yürütülür.
- Çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur.
- İşlenen suç, şikâyete bağlı olsa da suçun mağduru çocuk ve suçüstü hâli söz konusu ise şüphelinin yakalanması ve soruşturma yapılması için şikâyet beklenmez.
- Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.
- Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının yaşamı veya beden bütünlüğü açısından doğabilecek tehlikelerin önlenmesi için kolluk tarafından gerekli önlem alınır (YGİY m.19).

Çocuklarla ilgili tüm işlemler, emniyet teşkilatının çocuk birimleri tarafından yerine getirilir. Diğer birimlerde koruma altına alma dışında, çocuk hakkında herhangi bir işlem yapılmaması esastır. Bu birimlere gelen/getirilen çocuklar, en kısa sürede çocuk birimine teslim edilir. Adli ve idari tüm işlemler bu birim tarafından yürütülür. Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde diğer birimlerle bağlantı kurulur (Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği m.19).

Bazı Özel Yakalama ve Gözaltı Hâlleri

Yakalama Emri Üzerine Yakalama

Yakalama, yukarıda belirtildiği üzere, genellikle fiili bir durumdur. Bir karara veya emre dayanmaz. Ancak Yasada müzekkereli yakalama hâli de düzenlenmiştir. Bu hâlde kolluk yakalama emrinin bir gereği olarak yakalama yapar.

Kural olarak, soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, *Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri* düzenlenebilir. Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz hâlinde itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir (CMK m.98/1).

Kovuşturma evresinde ise mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir (CMK m.199). Kolluk, zorla getirme kararının veya yakalama emrinin bir gereği olarak yakalama işlemi yapar. Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında mahkeme (veya hâkim) re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine yakalama emri düzenler (CMK m.98/3). Belirtelim ki ancak CMK m.247'ye göre kovuşturma evresinde mahkeme tarafından kaçaklık tespit edildiğinde kaçaklık statüsü doğar.

Belirtelim ki hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkartılır. Yakalanan kişi, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılamıyorsa aynı süre içinde yakalandığı yer adliyesinde, mevcut değil ise en yakın adliyede kurulu sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hâkim veya mahkeme tarafından bu kişinin sorgusu yapılır veya ifadesi alınır (CMK m.94).

Cumhuriyet savcılarına ve kolluk görevlilerine de istisna olarak yakalama emri düzenleme yetkisi verilmiştir. Yakalandıktan sonra kolluk görevlisinin elinden kaçan şüp-

heli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında savcı ve kolluk yakalama emri düzenleyebilir (CMK m.98/2). Bu hâlde önceden kolluk veya resmî sıfatı bulunmayanlar tarafından CMK m.90'a göre yakalamaya başvurulmuş olmalıdır.

Yakalama emrinde, kişinin açık eşkâli, bilindiğinde kimliği ve yüklenen suç ile yakalandığında nereye gönderileceği gösterilir (CMK m.98/4).

Yakalama emrine konu işlem yerine getirildiğinde, yakalama emri çıkarılmasının amacı ortadan kalktığından, mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından (kolluktan) yakalama emrini derhâl iade etmesi istenir (CMK m.90/6).

Yakalama emri üzerine başvurulacak başka bir yakalama ise Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yasa'da gösterilmektedir. Buna göre, hükümlü, hapis cezası veya güvenlik tedbirinin infazı için çağrı kâğıdı gönderildiği hâlde on gün içinde gelmez, kaçır ya da kaçacağı şüphesini uyandırırsa Cumhuriyet savcısı yakalama emri çıkarır. Kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıldan fazla hapis cezasının infazı için ise doğrudan yakalama emri çıkarılır (CGİK m.19/2). Bu yakalama emrinde de hükümlünün eşkâli, kimliği ve infaz için yakalama emrinin çıkartıldığı ve yakalandığında hükümlünün nereye gönderilmesi gerektiği bildirilmelidir (CMK m.98/4).

Adli para cezasından çevrilen hapsin infazında, hapsin süresi ne olursa olsun doğrudan yakalama emri çıkarılamaz; hükümlüye öncelikle çağrı kâğıdı gönderilmelidir (CGİK m.19/3).

Olay Yerinde Alınan Tedbirlere Uyulmaması Nedeniyle Özgürlüğün Kısıtlanması

Olay yerinde göreviyle ilgili işlemlere başlayan adli kolluk görevlisi, bunların yapılmasına engel olan veya yetkisi içinde aldığı tedbirlere aykırı davranan kişileri, işlemler sonuçlanıncaya kadar ve gerektiğinde zor kullanarak bundan men eder (CMK m.168). Kolluk bu hükme dayanarak kişiyi yakalayıp işlemler tamamlanıncaya kadar gözetiminde tutabilir (PVSK m.13,17/B).

Yakalama ve İhzar (Zorla Getirme) Kararlarının Yerine Getirilmesi: Durdurma

Polisin, kişileri ve araçları durdurarak kimliklerini sorma yetkisi vardır (PVSK m.4/A). Bu yetki sayesinde adli soruşturma kapsamında verilmiş ve merkezî bir sisteme kaydedilmiş olan yakalama ve zorla getirme kararları ülke çapında kolayca yerine getirilebilir. Belirtelim ki polis kimlik sorduktan sonra veya doğrudan bilgi sormak için de kişileri durdurabilir. Bu husus da kimlik sorma için durdurma hükümlerine tabidir.

Polisin hakkında yakalama emri ya da zorla getirme kararı verilmiş olan kişileri tespit etmek amacıyla durdurma yetkisi yanında şu amaçlarla da durdurma yapma yetkisi vardır: Polis, kişi ve araçları 1) bir suç veya kabahatin işlenmesini önlemek, 2) kişilerin hayatı, vücut bütünlüğü veya malvarlığı bakımından ya da topluma yönelik mevcut veya muhtemel bir tehlikeyi önlemek, 3) suç işlendikten sonra kaçan faillerin yakalanmasını sağlamak, işlenen suç veya kabahatlerin faillerinin kimliklerini tespit etmek. Görüldüğü amaca göre durdurma önleyici veya adli nitelik gösterebilmektedir.

Durdurma yetkisinin kullanılabilmesi için polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin bulunması gerekir. Süreklilik arz edecek, fiilî durum ve keyfilik oluşturacak şekilde durdurma işlemi yapılamaz (PVSK m.4/A-). Polis, durdurduğu kişiye durdurma sebebini bildirir ve durdurma sebebine ilişkin sorular sorabilir; kimliğini veya bulundurulması gerekli diğer belgelerin ibraz edilmesini isteyebilir. Durdurma süresi, durdurma sebebine esas teşkil eden işlemin gerçekleştirilme-

si için zorunlu olan süreden fazla olamaz. Durdurma sebebinin ortadan kalkması hâlinde kişilerin ve araçların ayrılmasına izin verilir. Polis, durdurduğu kişi üzerinde veya aracında silah veya tehlike oluşturan diğer bir eşyanın bulunduğu hususunda yeterli şüphenin varlığı hâlinde kendisine veya başkalarına zarar verilmesini önlemek amacıyla yönelik gerekli tedbirleri alabilir. Ancak bu amaçla kişinin üzerindeki elbisenin çıkarılması veya aracın, dışarıdan bakıldığında içeriği görünmeyen bölümlerinin açılması istenemez.

Polis, kimlik sormadan önce durdurduğu kişiye kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi göstermek zorundadır. Polis durdurduğu kişiye kimliğini ispatlaması hususunda gerekli kolaylığı gösterir. Belgesinin bulunmaması, açıklamada bulunmaktan kaçınması veya gerçeğe aykırı beyanda bulunması dolayısıyla ya da sair surette kimliği belirlenemeyen kişi tutularak durumdan derhâl Cumhuriyet savcısı haberdar edilir. Bu kişi, kimliği açık bir şekilde anlaşılncaya kadar gözaltına alınır ve gerekirse tutuklanır. Gözaltına ve tutuklamaya karar verme yetki ve usulü bakımından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır. Belirtelim ki kimliğin ispat edilememesi karşılığında idari yaptırım öngörülmüş kabahat niteliğinde bir haksızlıktır (Kabahatler K. m.40). Kimliğinin tespiti amacıyla tutulan kişiye, kimliği tespit edildikten sonra ve talepte bulunması hâlinde bu amaçla tutulduğuna ve tutulma süresine dair bir belge verilir. Kişinin kimliğinin belirlenmesi durumunda, bu nedenle gözaltına alınma veya tutuklanma hâline derhâl son verilir. Nüfusa kayıtlı olmadığı için kimliği tespit edilemeyen kişilerin nüfusa kayıtlarının temini için gerekli işlemler yapıldıktan sonra, PVSK m.5'e göre fotoğraf ve parmak izi tespit edilerek kayda alınır. Kimliği tespit edilemeyen kişinin yabancı olduğunun anlaşılması hâlinde, 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümlerine göre işlem yapılır.

PVSK ve diğer kanunların verdiği görevlerin yerine getirilmesi sırasında, polis tarafından gerekli işlemler için durdurulan kişiler ve araçlarla ilgili hükümler saklıdır.

TUTUKLAMA

Kavram

Tutuklama, suçlu olduğu konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan ancak suç işlediği yönünde kuvvetli şüphe bulunan kişinin özgürlüğünün hâkim kararıyla geçici olarak kaldırılmasıdır. Tutuklamanın amacı, ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın hazır bulundurulmasını temin ederek muhakemenin gerçekleştirilebilmesini ya da muhtemel bir mahkûmiyetin ileride yerine getirilebilmesini sağlamaktır. Bu durumdaki kişiye, *tutuklu (mevkuf)*, içinde bulunulan yasal duruma ise *tutukluluk (mevkufiyet)* denilmektedir.

Belirtelim ki Ceza Muhakemesi Yasası'nda şüpheli veya sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi olanağı, istisnalar dışında kaldırılmıştır. Bu nedenle Yasada önce yakalama koruma tedbirine daha sonra tutuklama koruma tedbirine yer verilmiştir.

Tutuklama konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ersan Şen-Bilgehan Özdemir, Tutuklama, Seçkin Yayınları, Ankara 2012.

K İ T A P

Tutuklamanın Maddi Koşulları

Tutuklama, ihtiyari bir koruma tedbidir. Tutuklama mecburiyeti yoktur. Tutuklamanın iki maddi koşulu vardır:

1. Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması,
2. Yasada gösterilen tutuklama nedenlerinden birinin gerçekleşmesi. Tutuklama kararı verilebilmesi için bu iki koşulun birlikte gerçekleşmiş olması gerekir.

Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığı

Somut delillere dayanmayan soyut suç şüphesi, tutuklama kararı verilebilmesi için yeterli değildir. Bu açıdan, tutuklama kararı verilebilmesi için tutuklamanın talep edildiği andaki delillere göre, kişinin fail veya suç ortağı olarak bir suçu işlediği konusunda kuvvetli bir şüphe duyulmalıdır. Öyle ki burada kamu davası açılması için aranandan daha kuvvetli bir şüphe aranmalıdır. Zira, tutuklama kişi özgürlüğünü ortadan kaldıran çok ağır bir tedbirdir. Kamu davasının açılması için yeterli şüpheyi (delili) kâfi gören (CMK m.170/1) yasa koyucu, tutuklama için somut delillere dayanan kuvvetli şüphe bulunmasını aramıştır (CMK m.100/1).

Belirtelim ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme m.5/1-c hükmüne göre tutuklama açısından “makul bir şüpheye dayanma”yı aramaktadır.

SIRA SİZDE

Bir düğün yerinde beş kişi sırayla aynı silahla havaya ateş etmişlerdir. Bu sırada kurşunlardan birisi sekerek düğün alanındakilerden birisinin ölümüne neden olur. Bu kişilerin kaçacaklarına ilişkin somut tehlike de bulunmaktadır. Bu durumda sulh ceza hâkimi savcının talebi üzerine bu beş kişinin tutuklanmasına karar verebilir mi?

Özel Tutuklama Nedeninin Varlığı

Kişinin suçluluğu hakkında somut delillere dayanan kuvvetli şüphe bulunması onun tutuklanması için yeterli değildir. Kişinin suçluluğu konusunda duyulan kuvvetli şüphenin yanı sıra tutuklama sebeplerinden herhangi birinin bulunup bulunmadığı da araştırılmaktadır. Yasada tutuklama nedenleri sayılarak belirlenmiştir. 1) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı, 2) Şüpheli veya sanığın davranışlarıyla delilleri yok edeceğine, gizleyeceğine, değiştireceğine veya tanık, mağdur ve başkaları üzerinde baskı girişiminde bulunacağına dair kuvvetli şüphe uyandırması (CMK m.100/2). Görüleceği üzere tutuklama sebeplerinin gerçekleştiği konusunda da kuvvetli şüphe olmalıdır. Başka bir anlatımla şüpheli veya sanığın, kaçacağına veya delilleri karartacağına dair kuvvetli şüphe uyandıran deliller bulunmalıdır.

Tutuklama, ihtiyaridir. Tutuklamanın tüm şartları gerçekleşmiş olsa da hâkim veya mahkeme tutuklama kararı verme konusunda takdir hakkına sahiptir. Takdir hakkı, şüphesiz yazılı hukuk kurallarıyla hak ve adalet duygusuyla sınırlıdır. Türk hukukunda, hâkimin tutuklama kararı vermeye mecbur olduğu hiçbir hâl yoktur.

Şüpheli veya sanık hakkında birden fazla suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma başlatıldığı hâlde bir suçtan tutuklama kararı verilmiş olması diğer suçlardan dolayı tutuklama kararı verilmesini engellemez. Her bir suç için tutuklama koşulları ayrı ayrı değerlendirilir ve aynı kişi hakkında birden fazla tutuklama kararı verilebilir. Böylece bir suçtan verilen tutuklama kararı kaldırıldığında diğer karar infaz edilmeye başlanabilir.

Yasal Karineler

Bazı suçlardan dolayı tutuklama kararı verilebilmesi için tutuklama sebeplerinin varlığı aranmaz. Bu suçların işlendiğine dair kuvvetli şüphe sebeplerinin (kuvvetli delillerin) varlığı aynı zamanda tutuklama nedenlerinin varlığına karine olarak kabul edilebilir (CMK m.100/3). Bu suçlar şunlardır:

- Türk Ceza Yasası'nda yer alan, 1)Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (TCK m.76-78), 2)kasten öldürme (TCK m.81-83), 3)işkence (TCK m.94-95), 4)cinsel saldırı (ilk fıkrası dışında TCK m.102), 5)çocukların cinsel istismarı (TCK m.103), 6)uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (TCK m.188), 7)suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkraları dışında TCK m.220), 8)devletin güvenliğine karşı suçlar (TCK m.302- 304, 307-308), 9)anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar (TCK m.309-315),

- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasada tanımlanan silah kaçakçılığı (m.12) suçları,
- Bankalar Yasası m.22/2,4'te tanımlanan zimmet suçu (5411 sayılı Bankacılık K. m.160),
- Kaçakçılıkla Mücadele Yasası'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası m.68 ve 74'te tanımlanan suçlar,
- Orman Yasası m.110/4,5'te tanımlanan kasten orman yakma suçları.

Tutuklamanın Biçimsel Koşulları

Tutuklama Yasağının Bulunmaması

Sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (CMK m.100/4). Basit suçlardan dolayı böylesine ağır sonuçlar doğuran yani özgürlüğü kısıtlayan bir tedbire başvurulamaz. Suç karşılığında hem adli para cezası hem de hapis cezası öngörüldüğü hâlde tutuklama kararı verilebilmesi için hapis cezasının tutuklama yasağı kapsamında kalmaması gerekir. On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez (ÇKK m.21).

Yasa koyucu sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama yasağı öngörmüştür. On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ise üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.

DİKKAT

Muhakeme Şartının Gerçekleşmesi

Muhakemenin yapılabilmesi olumlu veya olumsuz bir şarta bağlıysa tutuklama için önce bu şartın gerçekleşmiş olması aranmalıdır. Çünkü tutuklama, muhakemenin yapılabilmesi için başvuru olan bir koruma tedbiridir. Şartın gerçekleşmemesi nedeniyle muhakeme yapılamayacaksa böyle bir tedbire başvurmak da anlamsız ve haksız olur. Ancak durum şüpheli ise tutuklama söz konusu olabilir. Örneğin, kovuşturulması şikâyete bağlı olup küçüklere veya beden ya da akıl hastalığı veya diğer engel dolayısıyla kendini yönetemeyenlere karşı işlenen suçlarda şikâyet aranmaksızın sanığın yakalanması mümkündür (CMK m.90/3). Bu hâlde şikâyetin söz konusu olup olmayacağı anlaşılıncaya kadar sanığın hâkim önüne çıkarılıp tutuklanması durumu ortaya çıkabilir (CMK m.91/6). Böyle bir olayda, sonuçta şikâyet edilmezse muhakeme şartı gerçekleşmeden tutuklamaya başvurulmuş demektir. Ayrıca, ağır cezalı meşhut suçlarda, bir muhakeme şartı olan yasama dokunulmazlığının kaldırılması aranmaksızın tutuklamaya başvurulabilmektedir (Ay m.83/2).

Sanığa Güvence Belgesi Verilmemiş Olması

Mahkeme, bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında bulunup da yetkili mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanık yani gaip (CMK m.244/1) veya hakkındaki kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle mahkeme tarafından kedisine ulaşamayan kişi yani kaçak (CMK m.247/1) hakkında duruşmaya gelmesi hâlinde tutuklanmayacağı hususunda güvence belgesi verilebilir. Güvence belgesi verilmesi koşullara da bağlanabilir (CMK m.246, 248/7). Güvence belgesi verilen sanık duruşmaya geldiğinde hakkında tutuklama kararı verilemez. Sanık, hapis cezası alır, kaçma hazırlığında bulunur veya güvence belgesinin bağlı olduğu koşullara uymazsa belgenin geçerliliği kalmaz (CMK m.246).

Tutuklamanın Orantılı Olması

Soruşturma konusu fiilin (işin) önemi ve uygulanabilecek ceza veya güvenlik tedbiri dikkate alındığında tutuklama haksızlığa sebep olabilecekse tutuklamaya karar verilemez. Bunun gibi tutuklama yerine bir başka ceza muhakemesi önemiyle amaca ulaşılacak ise tutuklamaya karar verilemez. Tutuklamanın işin önemiyle verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiriyle ölçülü (orantılı) olması gerekir (CMK m.100/1).

Hâkim veya Mahkeme Kararı Bulunması

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından karar verilir (CMK m.101/1, 162). Gecikmesinde tehlike varsa sulh ceza hâkiminin de talep olmaksızın yani re'sen tutuklama kararı vermesi mümkündür (CMK m.163). Belirtelim ki hukukumuzda koruma tedbirlerine hâkimin karar vermesi ve gecikmede tehlike hâlinde Cumhuriyet savcısının da koruma tedbirine karar vermesi ve Cumhuriyet savcının kararının hâkimin denetimine sunulması esası kabul edilmiştir. Ancak belirtelim ki tutuklama ve adli kontrol tedbirlerine hiçbir hâlde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilemez. Bu tedbirlere ancak hâkim kararı ile başvurulabilir.

Belirtelim ki sulh ceza hâkimi tutuklama kararını sorgudan sonra verir. Hâkim yakalanarak kendi önüne tutuklama talebiyle gönderilmiş olan şüpheliyi önce CMK m.147'de belirtilen usule göre sorguya çeker. Sulh ceza hâkimi, sorgu sonucunda tutuklama talebini yerinde görürse tutuklama kararı verir. Aksi takdirde, tutuklama talebinin reddine, şüphelinin derhâl salıverilmesine karar verir.

Ayrıca, tutuklama talebinin reddedildiği hâllerde red kararına karşı Cumhuriyet savcısının itiraz etmesi hâlinde de itiraz mercinin tutuklamaya karar verme yetkisi vardır (CMK m.271). Kanaatimizce, itiraz mercii bu hâlde sanığın yokluğunda tutuklama kararı verecektir.

Kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen mahkemece karar verilir (CMK m.101/1). Belirtelim ki 1.1.2014 tarihine kadar, asliye ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Dolayısıyla bu mahkemelerde Cumhuriyet savcısının istemi de söz konusu olamaz. Ancak tutuklamaya ve salıverilmeye ilişkin kararlara karşı Cumhuriyet savcısının kanun yoluna başvurabilmesi amacıyla dosya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir (CMK Yürürlük K. Geç. m.3).

Suçtan zarar gören katılan sıfatını kazanmış ise kanımızca o da Cumhuriyet savcısı gibi tutuklama talebinde bulunabilir. Ancak bu tutuklama kararından önce de sanığın sorgusu yapılmalı, tutuklama nedenleri konusunda savunması alınmalı, ayrıca müdafii yoksa müdafii tayin edilmelidir.

Kanun yolları aşamasında tutuklama kararı verilemez ancak tutukluluğun sona ermesine karar verilebilir.

Tutuklama istendiğinde, şüpheli veya sanık, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafinin yardımından yararlanır (CMK m.101/3).

Cumhuriyet savcısı tutuklama isteminde bulunduğu mutlakla gerekçe gösterir ve adli kontrol uygulamasının neden yetersiz kalacağını hukuki ve fiili yönleriyle açıklar (CMK m.101/1).

Tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; 1) kuvvetli suç şüphesini, 2) tutuklama nedenlerinin varlığını, c) tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu, gösteren somut deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir. Tutuklamayla ilgili tüm kararlardan, tutuklamanın koşullarının tümünün gerçekleştiği veya hâlâ devam ettiği anlaşılmalıdır. Tutuklamayla ilgili kararın içeriği şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilir, ayrıca bir örneği yazılmak suretiyle kendilerine verilir ve bu husus kararda belirtilir (CMK m.101/2).

Tutuklamaya veya tutuklamanın devamına karar verilmezse şüpheli veya sanık derhâl serbest bırakılır.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde C. Savcısının tutuklama kararı verebilmesi mümkün müdür?

SIRA SİZDE

Tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazılı veya bunun he-men olanaklı bulunmadığı hâllerde sözlü açıklanmayan kişilerin uğradıkları tüm maddi ve manevi zararları Devletten isteme hakları vardır (CMK m.141/1-g).

Şüpheli ve Sanığın Yokluğunda Tutuklama Kararı Verilmesi

Kaçaklar hakkında mahkeme tarafından yokluğunda tutuklama kararı verilebilir (CMK m.248/5). Kaçaklığa kovuşturma evresinde mahkeme tarafından karar verilmektedir. Bu nedenle kanımızca yasa metninde soruşturma evresinin makamlarından olan sulh ceza hâkimince de kaçaklar hakkında tutuklama kararı verileceğinin belirtilmiş olması çelişki-dir. Ayrıca, tutuklama talebinin reddedildiği hâllerde Cumhuriyet savcısının bu red kararına itiraz etmesi mümkündür. Bu itiraz üzerine merciinin itirazı kabul ederek tutuklama-yı karar vermesi mümkündür (CMK m.271). Sulh ceza hâkiminin Cumhuriyet savcısının tutuklama istemini reddettiği hâllerde şüpheli serbest bırakıldığından itiraz üzerine merci tarafından verilen bu tutuklama kararı şüphelinin yokluğunda verilmiş olacaktır.

Tutuklananın Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi

Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir. Ayrıca, soruşturma amacını tehlikeye düşürmemek koşuluyla tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir. Şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir (CMK m.107). Belirtelim ki tutukluluğun yakınlarına bildirilmemesi hâlinde zarara uğrayanın, tüm maddi ve manevi zararlarını Devletten isteme hakkı vardır (CMK m.141/1-h,142).

Tutukluluk Süresi

Tutukluluğun süresi, yargılamada makul süre ile aynı kavram olmamakla birlikte, muhakemenin makul süre içerisinde yapılıp bitirilmesi ile yakından bağlantılıdır. Anayasa'ya göre de tutuklanan kişinin makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakkı vardır (Ay m.19/7).

Ceza Muhakemesi Yasası'nda, tutuklukta geçecek süreler suçun ağırlığına göre farklı belirlenmiştir. Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde yani asliye ceza mahkemesinin görevine giren suçlarda *tutukluluk süresi en çok bir yıldır*. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçesi gösterilerek *altı ay daha uzatılabilir* (CMK m.102/1). Asliye ceza mahkemesinin görevine giren işlerde toplam tutukluluk süresi en çok *bir yıl altı ay* olacaktır.

Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda beş yılı geçemez. Dolayısıyla ağır cezalı suçlarda toplam tutukluluk süresi suçuna göre; 2 yıl+3 yıl= 5 yıl veya 2 yıl+5 yıl=7 yıldan fazla olamayacaktır.

Tutukluluğun hükmen tutukluluğa dönüştüğü hâllerde kanun yolu aşamasında geçen sürelerin yukarıda belirtilen tutukluluk sürelerinin hesabında göz önüne alınıp alınmayacağı tartışmalıdır. Yargıtay, temyiz kanun yolu aşamasında geçen süreleri, tutukluluk süresinden saymamaktadır. Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru incelemeleri kapsamında aynı yönde karar vermektedir. Zira, hüküm ile tutuklamanın kuvvetli şüphe koşulu ortadan kalkmakta, hâkim olayın gerçekleşiş şekli konusunda kesin kanaate ulaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesine göre, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102. maddesinde soruşturma ve kovuşturma evrelerinde kişilerin tutulabileceği azami kanuni süreler düzenlenmiştir. Madde metninde, ağır ceza mahkemesinin görevine giren ve girmeyen işler bakımından bir ayrıma gidilmiştir. Bireyler hakkındaki birden fazla suçla ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların bir dosya üzerinden yürütülmesi veya bir dosyada birleştirilmiş olması hâlinde bu soruşturma ve kovuşturmaların belli bir bütünlük içinde yürütüleceği göz önüne alındığında, uygulanan bir tutuklama tedbirinin soruşturma ve kovuşturmaların tamamı açısından sonuç doğuracağı kabul edilmesi gerekir. Bu nedenle azami tutukluluk süresinin kişinin yargılandığı dosya kapsamındaki tüm suçlar açısından en fazla beş yıl olması gerekir. Tutuklama tedbiri, bir yaptırım olmadığından aynı dosya kapsamındaki her bir suç için azami tutukluluk süresinin ayrı ayrı hesaplanması kabul edilemez (AyMK, 2012/521-2/7/2013, 2012/239-2/7/2013, 2012/1137-2/7/2013).

Uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafinin görüşleri alındıktan sonra verilir (CMK m.102/3).

Tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir (CMK m.109/7).

Tutuklamaya İlişkin Kararlara Karşı Kanun Yolu

Kişi özgürlüğünü kaldırmaya yönelik çok ağır bir önlem olması nedeniyle tutuklamaya karşı kanun yoluna başvurulabilir (Ay m.19/8). Tutuklama kararına (CMK m.101/5), tutukluluğun devamına, tutukluluğun kaldırılmasına veya tutuklama yerine adli kontrol uygulanmasına ilişkin kararlara karşı itiraz edilebilir (CMK m.105,104/2).

Cumhuriyet savcısı, şüpheliyi sorguya göndererek sulh ceza hâkiminden tutuklama istemesi veya tutuklama isteminin reddedilmesi hâllerinde verilen kararlara itiraz edebilir. Mercein itiraz üzerine tutuklama kararı vermesi mümkündür. İtiraz üzerine mercein verdiği tutuklama kararlarına da itiraz mümkündür (CMK m.271/4).

İtiraz, ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içinde yapılır. Kararı veren mercie itirazı gösteren bir dilekçe verilir veya tutanağa geçirilmek üzere zabıt kâtibine beyanda bulunulur. Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir (CMK m.268). Yasada belirtilen bu süreler içinde hüküm verilmemesi, bundan kaynaklanan tüm maddi ve manevi zararların Devletten istenmesi hakkını doğurur (CMK m.141/1-d).

Merci, yazı ile cevap verilmesi için itirazı, Cumhuriyet savcısı ve karşı tarafa bildirebilir (CMK m.270/1). Cumhuriyet savcısından görüş alınması durumunda, bu görüş şüpheli, sanık veya müdafiiye bildirilir. Şüpheli, sanık veya müdafii üç gün içinde görüşünü bildirebilir (CMK m.270/2).

Kural olarak itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak merci gerekli gördüğünde, Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafii veya vekili dinleyebilir (CMK m.271/1) yani duruşma yapabilir.

Tutukluluğun Denetlenmesi ve Sona Ermesi

Yasa Gereğince Denetlenmesi

Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinin en etkin süjesidir. Sulh ceza hâkimi, kural olarak Cumhuriyet savcısının talebi üzerine, hak ve özgürlükleri güvence altına almak üzere

bu evreye dâhil olmaktadır. Hak ve özgürlükler açısından bir güvenceye ihtiyaç duyulmadığı hâllerde Cumhuriyet savcısının inisiyatifi ele alması olağandır. Bu nedenle Yasaya göre, Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa şüpheliyi re'sen serbest bırakır (CMK m.103/2). Bu hüküm, hâkim tarafından verilen bir tutuklama kararının (yargı kararının) adli-idari bir süje olan Cumhuriyet savcısı tarafından etkisiz kılınmasına imkân verdiği için eleştiri konusu yapılabılır. Ancak belirtelim ki bu hâlde Cumhuriyet savcısı hâkimin tutuklama kararını ortadan kaldırmamakta, tutuklama kararı ile kendisinin karar verdiği ana kadar geçen dönemi tutuklamanın koşulları bakımından değerlendirerek yeni bir karar üretmektedir. Bu hâlde Ay m.138/2 hükmüne aykırı bir davranış yani bir yargı kararına uymama söz konusu değildir. Sulh ceza hâkiminin tutuklama kararı, karar anına kadar geçen süreci değerlendiren ve ileriye dönük olarak sürekli kontrol edilmesi gereken kendine özgü bir yargı kararıdır.

Tutuklama kararları kural olarak en çok otuz gün hüküm ifade eder. Soruşturma evresinde, sulh ceza hâkiminin zorunlu savcı olarak görev yaptığı hâller hariç sulh ceza hâkiminin re'sen şüphelinin serbest bırakılmasına karar vermesi söz konusu değildir (CMK m.163). Bu evrede de en geç otuz günün sonunda Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından tutukluluğun devamı konusunda karar verilmelidir (CMK m.108/1). Aynı hakka şüpheli (ve/veya müdafii) de sahiptir (CMK m.108/2). Cumhuriyet savcısının re'sen serbest bırakma yetkisini kullandığını düşündüğümüzde (CMK m.103/3), denetim yükümlülüğü kapsamında Cumhuriyet savcısının CMK m.108'e göre sulh ceza hâkiminden *ancak tutukluluğun devamına karar vermesini* talep etmesi ihtimali söz konusu olabilecektir. Bu durumda sulh ceza hâkimi, tutuklama kararının verildiği andan Cumhuriyet savcısının başvuru anına kadar geçen dönemde CMK m.100'de belirtilen tutuklama koşullarının değişip değişmediğini kontrol edecek veya şüphelinin serbest bırakılmasına ya da tutukluluğun devamına karar verecektir. Belirtelim ki bu hâlde bu talebin şüpheli ve/veya müdafiiye bildirilmesine ve görüşlerinin sorulmasına dair bir hüküm Yasada gösterilmemiştir. *Bu husus çelişmeli muhakeme ilkesi bakımından tartışmaya açıktır.*

Soruşturma evresinde bu denetimin şüpheli (ve/veya müdafii) tarafından da talep edilebileceği CMK m.108/2'de gösterilmiştir. Şüphelinin (ve/veya müdafininin) bu talebi, işin doğası gereği tahliye isteğini; yani tutuklama koşullarının ortadan kalktığı gerekçesiyle serbest bırakılması isteğini içerecektir. Bu durumda, şüpheli ve/veya müdafii tarafından tutukluluğun CMK m.108/2 gereğince denetlenmesi talebi, CMK m.104'te şüpheli ve/veya müdafie tanınmış olan salıverilme isteği (tahliye talibi) ile aynı içeriğe sahip olacaktır.

Belirtelim ki yasaya uygun olarak tutuklandığı hâlde *makul sürede* -en geç otuz gün içinde- yargılama mercii önüne çıkarılmamış olan tutuklu, bu nedenle uğradığı maddi ve manevi zararların tazminini Devlettten isteyebilir (CMK m.141/1-d).

Soruşturmanın sonunda kovuşturmayaya yer olmadığına karar verildiğinde şüpheli serbest kalır (CMK m.103/2).

Kovuşturma evresinde tutukluluk hâlinin devam edip etmeyeceğine mahkeme karar verir. CMK m.108/3 gereğince, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine, her oturumda (celsede) veya koşullar gerçekleştiğinde oturumlar arasında ya da otuzar günlük süreler içinde re'sen karar verilir. Bu hükme göre Mahkeme, tutukluluğu her oturumda, koşullar gerçekleştiğinde oturumlar arasında ve her hâlükârda otuz gün içinde re'sen denetlemek ve tutukluluğu karara bağlamak mecburiyetindedir. Mahkeme duruşmada CMK m.108'e göre bir karar vermesi gerektiğinde bu ara kararını CMK m.33'teki genel kurala göre verecek, yani tutukluluğun devamı konusunda hazır bulunanlara görüş soracaktır. Mahkemenin bu denetim yükümlülüğü, oturum aralarının uzun olması nedeniyle oturum (celse) aralarında da doğabilir. CMK m.33'e göre, duruşma (oturum) dışındaki kararlar, Cumhuriyet savcısının yazılı veya sözlü görüşü

alındıktan sonra verilir. *Yasa'da bu görüşün sanık ve müdafisine bildirileceğine dair bir açıklama yer almamaktadır. Bu husus çelişmeli muhakeme ilkesi bakımından tartışmaya açıktır.*

Dosya bölge adliye mahkemesi veya Yargıtayda ise bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulu da re'sen dosya üzerinden sanığın serbest bırakılmasına karar verebilir (CMK m.104/3). Belirtelim ki kanun yolları aşamasında görüş alınması ve bunun tutukluya bildirilmesi ve bu konuya ilişkin savunmasına imkân sağlanması konularına ilişkin açık düzenleme bulunmaması bir eksikliktir.

Anayasa Mahkemesine göre, "5271 sayılı Kanun'un 108. maddesine göre yapılacak değerlendirme resen (*ex officio*) yapılmakta olup Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrası ile hürriyeti kısıtlanan kişiye tanınan yargı merciine itiraz edebilme hakkı kapsamında değerlendirilemez. Bu nedenle başvurucuların, 31.10.2012 tarihinde 5271 sayılı Kanun'un 108. maddesine göre mahkemece re'sen yapılan incelemenin duruşmasız olduğu ve çelişmeli yargılama ilkesine uyulmadığı yönündeki şikâyetleri "*konu bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez" niteliktedir (AyM, 21.11.2013-Bireysel Başvuru No.2012/1158, prg.32, RG 14.12.2013 No.28851).

Yukarıda belirtilen denetimler sonucunda tutuklunun serbest bırakılmasına karar verilebileceği gibi tutukluluk hâlinin devamına da karar verilebilecektir. Her bir tutukluluğun devamına ilişkin karar yeni bir tutuklama kararı niteliğindedir ve bu karar da CMK m.108 gereğince otuz gün hüküm ifade eder ve CMK m.108'de öngörülen denetim mekanizması bu kararlar için de geçerli olur.

Şüpheli ve sanığın soruşturma ve kovuşturma evrelerinde her zaman herhangi bir süre sınırlaması olmaksızın salıverilmesini isteme hakkı bulunmaktadır (CMK m.104/1). Bu talepler soruşturma evresinde sulh ceza hâkimince, kovuşturma evresinde mahkemece değerlendirilecek ve tutuklamanın koşullarının ortadan kalktığı tespit edildiğinde tahliye, devam ettiği tespit edildiğinde ise tutukluluğun devamına karar verilecektir (CMK m.104).

Uygulamada, tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin kararlar itirazen incelenirken itiraza konu karar incelendikten sonra itiraz kabul edilmez ise itiraz konusu karar ile itiraz arasında geçen süre CMK m.108 gereğince denetlenmekte ve itiraz incelemesinin yanı sıra, tutukluluğun en geç otuz gün süreyle incelenmesi kuralı gereğince *itirazın reddine, tutukluluğun devamına* karar verilmektedir. Kanımızca bu değerlendirme ancak mahkemesince (soruşturma evresinde hâkimince) yapılabilir. İtiraz merci, CMK m.271/2 gereğince *ancak itirazı yerinde görürse kararın gereğini yani tahliye kararını* verebilir. Yasa'ya göre merciin *itirazın reddi hâlinde* kararın gereğini yapması söz konusu değildir. Kanımızca itiraz mercilerince, itirazın reddi hâlinde verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararların hukuki dayanağı bulunmamaktadır.

Belirtelim ki şüpheli ve/veya müdafisine tanınan tahliye talep etme ve itiraz haklarının kullanılması nedeniyle soruşturma evresinde Cumhuriyet savcılarınca, tutukluluğun en fazla otuz günlük olan tutuklama süresinin dolmuş olması nedeniyle yani CMK m.108/1 gereğince tutuklama kararının yenilenmesini talep etmesine fırsat kalmamaktadır. Kovuşturma evresinde ise mahkemelerin oturumlarda talep olmasa dahi re'sen bu hususu denetlediği ve oturum araları otuz günden fazla olduğunda ise oturum aralarında dosya üzerinden denetim yaptığı görülmektedir. Ancak kovuşturma evresinde oturumlarda çoğu zaman sanık tahliyesini de talep ettiği için tahliye istemi çoğunlukla cevaplanmakta ve CMK m.108'e göre denetim yapmaya gerek kalmamaktadır. Ancak zaman zaman oturum aralarının uzun olması nedeniyle CMK m.108/3 ve 105/1-son cümle gereğince re'sen mahkemelerce tutukluluk denetlenebilmekte ve bu hükümler işlerlik kazanabilmektedir.

Tahliye Talebiyle Denetlenmesi

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa şüpheliyi re'sen serbest bırakır (CMK m.103/3). Soruşturma evresinde tutukluluğun koşullarının kalktığını düşünen Cumhuriyet savcısı re'sen tutukluluğa son verme yetkisine sahip olduğundan onun açısından tahliye talebi (serbest bırakılmayı isteme) söz konusu olamaz.

Soruşturma evresinde şüpheli (ve/veya müdafii) salıverilmesini sulh ceza hâkiminden talep eder (CMK m.104). *Soruşturma evresinde* sulh ceza hâkimi, tahliye talebi üzerine CMK m.105/1'e göre, "Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafii görüşü alındıktan sonra, üç gün içinde istemin kabulüne veya reddine karar verir". CMK m.103/1'in birinci cümlesi uyarınca yapılan istemler hariç olmak üzere örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından bu süre yedi gün olarak uygulanır. Belirtelim ki şüpheli veya müdafii tahliye talep eden olduğundan ancak Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması söz konusu olabilir. *Bu görüşün şüpheli veya müdafiiine bildirilmesi ve cevap hakkının tanınması Yasada öngörülmüştür.* Bu durum çelişmeli muhakeme ilkesi bakımından tartışmaya açıktır.

Kovuşturma evresinde Cumhuriyet savcısı veya sanık veya müdafii tarafından duruşmada tahliye talebinde bulunulabilir. Duruşmada kararların verilme usulünü düzenleyen CMK m.33 gereğince Cumhuriyet savcısının ve duruşmada hazır bulunan diğer ilgililerin yani katılanın ve/veya vekilinin görüşü alındıktan sonra yani bu kişiler dinlendikten sonra tahliye konusu karara bağlanır. Cumhuriyet savcısı tahliye talep etmişse sanık, müdafii, katılan ve/veya katılan vekili dinlenir. Sanık ve/veya müdafii talep etmişse Cumhuriyet savcısı, katılan ve/veya vekili dinlenir.

Ceza Muhakemesi Yasası m.105'e göre kovuşturma evresinde oturum (duruşma) dışında Cumhuriyet savcısı veya sanık veya müdafii tarafından tahliye talebinde bulunulmuş olabilir. Bu talebe ilişkin karar *Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafiiinin görüşü alınmadan verilecektir (CMK m.105/1).* *Bu hüküm CMK m.33'te yer alan duruşma dışındaki kararlar Cumhuriyet savcısının yazılı veya sözlü görüşü alındıktan sonra verileceğine ilişkin kurala bir istisna niteliği taşımaktadır.*

Dosya bölge adliye mahkemesinde veya Yargıtayda ise *sanık veya müdafii* bu mercilerden salıverilmesini talep eder. Salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir (CMK m.104/3). Kanun yolları aşamasında tutukluluk ile ilgili görüş alınması ve bunun tutukluya bildirilmesi ve bu konuya ilişkin savunmasına imkân sağlanması konularına ilişkin açık düzenleme bulunmamaktadır.

Tutuklama kararına itirazda, tutuklama kararının verildiği anda tutuklamanın koşullarının oluşmadığı ileri sürülürken *tahliye talebinde,* tutuklama kararının verildiği andaki koşulların artık değiştiği, tutuklama nedenlerinin ortadan kalktığı ileri sürülür ve tahliye talep edilir.

Adli Kontrol Talebiyle Denetlenmesi

Adli kontrol koruma tedbiri, tutuklama nedenlerinin varlığı (CMK m.109) ancak tutuklamanın orantısız olacağı hâllerde başvurulmuş bir tedbirdir. Bu nedenle tutuklamanın orantılılık koşulunun gerçekleşmediği veya tutukluluk hâlinde orantılılık koşulunun ortadan kalktığı hâllerde tutukluluğun yerine adli kontrol tedbiri uygulanacaktır. Bu başlık altında doğrudan uygulanan adli kontrol tedbiri değil, tutukluluk kararı verildikten sonra uygulanan adli kontrol tedbiri ele alınacaktır.

Bilindiği üzere adli kontrol kararları soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hâkimince, kovuşturma evresinde talep üzerine veya re'sen mahkeme tarafından verilebilen kararlardır (CMK m.110).

Yukarıdaki başlıklar altında belirtilen kurallar gereğince, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısına tutuklu olan şüpheliyi serbest bırakma yetkisi tanınmış iken tutuklamaya son vererek adli kontrole karar verme yetkisi açıkça tanınmamıştır. Cumhuriyet savcısı kendisi adli kontrol kararı vermeye yetkili olmadığından, adli kontrol talepli tahliye isteminde bulunabilir. Diğer bir söyleyişle Cumhuriyet savcısına, tutuklama tedbirinin adli kontrole çevrilmesini talep etme yetkisi dolaylı olarak tanınmıştır. Bu evrede *Cumhuriyet savcısının adli kontrol talepli tahliye istemi*, sulh ceza hâkimi tarafından şüpheli, sanık veya müdafinin görüşü alındıktan sonra, üç gün içinde karara bağlanır (CMK m.103,105). 103 üncü maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesi uyarınca yapılan istemler hariç olmak üzere örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından bu süre yedi gün olarak uygulanır (CMK m.105).

Soruşturma evresinde hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafinin de adli kontrol talep ederek tahliye talebinde bulunma hakkı vardır (CMK m.103/1 son cümle). Bu talep de *Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra üç gün içinde karara bağlanır* (CMK m.105). Yasada *Cumhuriyet savcısının görüşünün adli kontrolle tahliye talep eden şüpheliye bildirilmesi öngörülmemiştir*. Çelişmeli muhakeme ilkesi bakımından bu husus eleştiriye açıktır.

Kovuşturma evresinde duruşmada Cumhuriyet savcısı, şüpheli ve müdafii adli kontrol talep ederek tahliye talebinde bulunabilir. Bu talebin oturumda yapılması hâlinde CMK m.33'e göre hazır bulunanlar talebe ilişkin olarak dinlenecektir. CMK m.105/1 gereğince, adli kontrolle tahliye talebi duruşma dışında da incelenir. *Bu hükme göre, karar verilirken Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık veya müdafinin görüşü alınmaz. Yani dosya üzerinden karar verilir. Bu hüküm CMK m.33'te yer alan duruşma dışındaki kararlar Cumhuriyet savcısının yazılı veya sözlü görüşü alındıktan sonra verileceğine ilişkin kurala bir istisna niteliği taşımaktadır*.

Kanımızca kovuşturma evresinde mahkeme de CMK m.108'e göre tutukluluğu re'sen denetleme yükümlülüğü kapsamında, tutukluluğa adli kontrolle son verebilir. Tutukluluğun devamı konusunda re'sen karar verme yetkisine sahip olan mahkemenin tutukluluğu daha hafif bir tedbire çevirme konusunda yetkisinin olmadığını düşünmek mahkemenin kovuşturmayı yapılandırma ilkesiyle bağdaşmaz. Ayrıca adli kontrol tedbiri, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından re'sen uygulanabilen bir tedbirdir (CMK m.110/3). Tutukluluğun oturumda ve oturum arasında incelenmesine ilişkin yukarıdaki açıklamalar; tutuklamanın adli kontrole çevrilmesi bakımından da geçerlidir.

Adli kontrol altında veya adli kontrolsüz tahliye talebi üzerine yetkili makamın, tutukluluğun devamına (tahliye talebinin reddine), kaldırılmasına veya adli kontrol uygulanmasına ilişkin kararlarına karşı itiraz edilebilir (CMK m.105). Tutukluluğun devamına yani tahliye talebinin reddine ilişkin kararlara itiraz edilmesi hâlinde Cumhuriyet savcısından görüş alınmış ise bu görüş şüpheli, sanık veya müdafine bildirilir. Şüpheli, sanık veya müdafii üç gün içinde görüşünü bildirebilir (CMK m.270/2).

Belirtelim ki adli kontrol altında veya adli kontrolsüz tahliye talebi üzerine yetkili makamın, tutukluluğun devamına yani tahliye talebinin reddine karar vermesi mümkündür. Tutukluluğun devamına ilişkin kararlar yeni bir tutuklama kararı niteliğindedir. Bu nedenle tutukluluğun devamına ilişkin kararlar duruşma açılmasa bile sözlü veya yazılı görüş alınarak verilmelidir. Şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme önüne çıkartılmaması ya da görüşünün alınmaması Yasa'ya aykırı olur ve savunma hakkını kısıtlar. Tutukluluğun devamına ilişkin kararlar yeni bir tutuklama kararı niteliğinde olduğundan bu kararların şüpheli veya sanığın dinlenmeden veya görüşü alınmadan verilmesi giyabi tutuklama kararı verilmesi anlamına gelir ve 5271 sayılı Yasa'nın sistemi ile bağdaşmaz. Ayrıca tutukluluğun en geç otuzar günlük sürelerle Cumhuriyet savcısının veya şüphelinin talebi üzerine duruşmalı olarak inceleneceğine dair CMK m.108/1 hükmü ile CMK

m.105 hükmünü bağdaştırmak zordur. Kanımızca CMK m.105 ile m.108'in uyumlu hâle getirilmesi gereklidir.

Tahliye talebi sonucunda serbest bırakılmasına karar verilen tutuklunun, tahliye işlemlerinin süratle tamamlanıp en kısa sürede serbest bırakılması gerekir.

Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi

Tutuklamanın infazı, kural olarak tutukevinde yani hükümlülerden ayrı yerde gerçekleştirilir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaza Hakkında Kanun'da tutukluların, tutukevlerinde veya maddi olanak bulunmadığı hâllerde diğer kapalı ceza infaz kurumlarının bu amaca ayrılmış bölümlerinde tutulacakları belirtilmiştir (CGİK m.111).

Sanığın tutukevine kabul edilmesi, hâkim veya mahkeme tarafından verilmiş bir tutuklama kararının bulunmasına bağlıdır. Tutuklunun tutukevine konulduğu, kararı veren hâkim veya mahkemeye, gün ve saati belirtilerek bildirilir (CGİK m.112).

Tutuklanan kişinin özgürlüğünün genel olarak kaldırılması dışında ancak tutuklama ile gözetilen amacı ve tutukevinin düzenini sağlayacak ölçüde sınırlamada bulunulabilir. Tutuklunun özgürlüğünün kısıtlanmasında, tutuklama ile gözetilen amaç ve tutukevinin düzenini sağlama ölçütünün esas alınması tutuklunun "*Manga Carta*"sı olarak adlandırılmaktadır. Tutukluların hakları, kısıtlayıcı önlemler ve yükümlülükleri Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yasada belirtilmiştir (CGİK m.114-116).

Tutukluya, ikinci derece dâhil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölümlü hâlinde, soruşturma evresinde soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde kovuşturmayı yürüten hâkim veya mahkeme tarafından, soruşturmanın veya kovuşturmanın selameti ve güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla dış güvenlik görevlisinin refakatinde yol süresi dışında iki güne kadar cenazeye katılması için izin verilebilir (CGİK m.116/2).

Tutuklunun Müdafii ile Yazışma ve Görüşme Hakkı

Tutuklu, müdafii ile her zaman görüşebilir ve mektuplaşabilir. Bunların yazışmaları ve görüşmeleri denetlenemez. Yasada şüpheli veya sanığın, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebileceği, bu kişilerin müdafii ile yazışmalarının denetime tabi tutulamayacağı açıkça belirtilmiştir (CMK m.154; CGİK m.114/5). Şüpheli veya sanıkla müdafii yazışmalarının ve görüşmelerinin denetlenmesi savunma hakkını kısıtlar. Savunmanın hazırlanabilmesi için tutuklu ile müdafii özgürce haberleşmesi ve yüz yüze görüşebilmesi gerekir. İHAS m.6/3b,c, her sanığın savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara, kendini bizzat veya avukat yardımıyla savunma haklarına sahip olmasını öngörmektedir.

ADLİ KONTROL

Kavram

Tutuklama gibi ağır bir tedbir yerine, daha hafif tedbirlerle şüphelinin veya sanığın kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemenin mümkün olması durumunda, tutuklamaya başvurulmaz. Tutuklamanın işlevini görece alternatif tedbirlere adli kontrol adı verilmiştir. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu döneminde sistemsiz olarak düzenlenmiş olan bu kurumlar 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda koruma tedbirleri arasında "Adli Kontrol" başlıklı bir bölümde düzenlenmiştir. *Adli kontrol*, şüpheli veya sanığın Yasada gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir (CMK m.109/3).

Adli Kontrol Uygulanabilmesinin Koşulları

Adli kontrol, tutuklama koruma tedbiri yerine uygulanan bir tedbirdir. Bu nedenle *tedbirin uygulanabilmesi için gerekli olan tek şart* tutuklamanın koşullarının gerçekleşmiş olmasıdır.

Tutuklama yasağı öngörülen hâllerde de adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir (CMK m.109/2).

CMK m.102'de gösterilen yasal tutukluluk süreleri dolduğu için salıverilenler hakkında da adli kontrol uygulanabilir (CMK m.109/7). Bu hâlde tutukluluk süresi sona ermiş ancak tutuklama koşulları devam ediyor olmalı.

SIRA SİZDE

Adli kontrole başvurulabilmesi bakımından suçluluğa ilişkin olarak hangi şüphe derecesinin bulunması gerekir?

Adli Kontrol Tedbirinin Kapsayabileceği Yükümlülükler

Adli kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir (CMK m.109/3): 1) Yurt dışına çıkamama (Ay m.23/5), 2) hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma, 3) hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrularına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uyma, 4) her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamama ve gerektiğinde kaleme (yazı işlerine), makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etme, 5) özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olma ve bunları kabul etme, 6) şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırma, 7) silah bulunduramama veya taşıyamama, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etme, 8) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlama, 9) aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme, 10) konutunu terk etmeme, 11) belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme, 12) belirlenen yer veya bölgelere gitmeme.

Taşıt kullanmama ve gerektiğinde sürücü belgesini teslim etme yükümlülüğünün söz konusu olduğu hâllerde hâkim veya Cumhuriyet savcısı şüphelinin mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir (CMK m.109/5).

Tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olma hâlinde tedavi ve tedbir süreleri mahkum olunan cezadan mahsup edilir. Bunların dışındaki yükümlülüklerde, adli kontrol altında geçen süre cezadan mahsup edilemez (CMK m.109/6).

Belirtelim ki suç şüphesi altında bulunan çocuklar hakkında da tutuklama yasağının bulunduğu hâllerde adli kontrol tedbirine başvurulabilir. Çocuk Koruma Yasası'nda çocuklar açısından adli kontrol tedbirinin içereceği yükümlülükler daha fazladır. Çocuk Koruma Yasası'na göre, çocuklar adli kontrol tedbiri adı altında 1) belirlenen çevre sınırları dışına çıkmama, 2) belirlenen bazı yerlere gitmeme veya ancak bazı yerlere gidebilme, 3) belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama yükümlülüğüne de tabi tutulabilirler (ÇKK m.20).

Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Merciler

Adli kontrol tedbirine, soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi karar verir (CMK m.110/1,162). Kovuşturma evresinde adli kontrol tedbirine, gerekli görüldüğünde mahkeme karar verir (CMK m.110/3). Mahkeme bu tedbire Cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya talep olmadan yani re'sen karar verebilir.

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme bir adli kontrol uygulaması esnasında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir, kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazısına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir (CMK m.109/2).

Şüpheli de adli kontrol tedbirindeki yükümlülüklerin değiştirilmesini, bütünüyle veya kısmen kaldırılmasını, bu yükümlülüklerden bazılarında geçici olarak muaf tutulmasını soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminden, kovuşturma evresinden mahkemeden isteyebilir. Bu hâlde hâkim veya mahkeme Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra beş gün içinde karar verir (CMK m.111/1).

Adli Kontrol Kararının Kaldırılması

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrolün artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa re'sen adli kontrolü kaldırarak şüpheliyi serbest bırakır. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır (CMK m.103/2).

Adli Kontrol Kararına Karşı Kanun Yolu

Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir (CMK m.11/2). Kararın hangi merciden verildiği önem taşımamaktadır. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimince, kovuşturma evresinde mahkemece verilen adli kontrole ilişkin tüm kararlara karşı itiraz kanun yolu açıktır.

Adli Kontrol Kararının İçerdiği Yükümlülüklere Uymamanın Yaptırımı

Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir. Bu hüküm, azami tutukluluk süresinin dolması nedeniyle verilen adli kontrol tedbirinin ihlali hâlinde de uygulanabilir. Ancak, bu durumda tutuklama süresi ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, diğer işlerde iki aydan fazla olamaz (CMK m.112).

Adli kontrolün içerdiği yükümlülüğü yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir.

DİKKAT

Özet

Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinde delil elde etmek, samîî duruşmada hazır bulundurmak veya hükmün infazını teminat altına almak amaçlarından birine ya da bir kaçına ulaşmak için gerçekleştirilen ve temel haklara müdahale teşkil eden muhakeme işlemleridir. Koruma tedbirleri geçicidir ve muhakeme hukuku açısından araç olma özelliği gösterirler. Koruma tedbirlerinin geçici olması, haklı bir neden kalmadığında ya da hüküm verildiğinde veya öngörülen üst süre dolduğunda koruma tedbirinin sona ermesi demektir. Koruma tedbirlerinin araç olması ise tedbire başvurunun amaç değil başka bir işlemin gerçekleşmesine yarayacak olmasıdır. Kanunda her bir koruma tedbirinin koşulları ayrı ayrı belirlenmiştir. Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için aranan ön şartlar ise şunlardır: Koruma tedbirinin kanunla düzenlenmiş olması, suçun işlendiğine dair belirli derecede suç şüphesinin bulunması, gecikmede tehlike bulunması, tedbire başvurulmasının haklı görünmesi ve koruma tedbiri ile işin önemi veya muhtemel ceza arasında orantı bulunması.

Yakalama kural olarak hakim kararı olmaksızın kişinin hareket serbestisinin kısıtlanmasıdır. Genel kural bu olmakla birlikte yakalama emri üzerine gerçekleştirilen yakalamalarda hâkim kararı üzerine de yakalama işleminin yapılabilmesi mümkündür. Yakalama herkes tarafından gerçekleştirilebilecek bir koruma tedbiridir. Örneğin kişiye suç işlerken rastlanması durumunda herkes tarafından yakalama yapılabilir. Kolluk görevlileri doğrudan doğruya yakaladıkları ya da yakalandıktan sonra kendilerine teslim edilen kişileri, öncelikli işlemleri gerçekleştirdikten sonra derhâl C. savcısına bildirirler. Bu kişiler C. savcısı tarafından serbest bırakılmazsa, gerekli soruşturma işlemlerinin yapılabilmesi için gözaltına alınır. Kural olarak gözaltı süresi 24 saattir. Toplu olarak işlenen suçlarda ise bu süre, zorunlu durumlara bağlı olarak her defasında bir günü geçmemek üzere üç gün daha uzatılabilir. Bu süre toplamda dört günü geçemez.

Tutuklama kural olarak bir yargılama makamı kararı üzerine kişinin hareket serbestisinin kısıtlanmasıdır. Tutuklama kararının verilebilmesi için birtakım maddi koşulların gerçekleşmesi gereklidir. Bunlardan ilki kuvvetli şüphenin varlığıdır. Bu bağlamda bir kimsenin tutuklanabilmesi için o kimsenin kendisine isnat edilen suç işlediğine dair kuvvetli şüphe bulunması gerekir. Bunun dışında ayrıca bir de delilleri karartma veya kaçma tehlikesi şeklindeki tutuklama sebeplerinden birisi bulunmalıdır. Ancak kanunda belirtilen karine suçlardan birisine ilişkin yürütülen bir muhakeme faaliyeti sırasında kuvvetli şüphenin varlığı tutuklama için yeterlidir. Bu durumda ayrıca bir de somut bir tutuklama nedeninin bulunması gerekmez. Nitekim böyle hâllerde kanunkoyucu karine olarak bir tutuklama nedeninin var olduğunu kabul etmiştir.

Ceza Muhakemesi Yasası'nda, tutuklukta geçecek süreler suçun ağırlığına göre farklı belirlenmiştir. Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir

yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilir (CMK m.102/1). Toplam süre en çok bir yıl altı ay olacaktır. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda beş yılı geçemez. Dolayısıyla ağır cezalı suçlarda toplam tutukluluk süresi suçuna göre; 2 yıl+3 yıl= 5 yıl veya 2 yıl+5 yıl=7 yıldan fazla olamayacaktır. Kanun yolu aşamasında geçen tutukluluk sürelerinin yukarıda belirtilen sürelerin hesabında göz önüne alınıp alınmayacağı tartışmalıdır. Yargıtayın temyiz kanun yolu aşamasında geçen sürelerin tutukluluktaki makul süreden sayılmayacağı yönünde kararı bulunmaktadır.

Adli kontrol CMK'da tutuklamaya alternatif olarak öngörülmiş, tutuklamaya nazaran daha hafif nitelikteki yükümlülüklerden oluşan bir koruma tedbiridir. Adli kontrole başvurulabilmesinin koşulları tutuklamanın koşullarına tabi kılınmıştır. Bu nedenle adli kontrole başvurulabilmesi için de kuvvetli şüphenin varlığı ve bir tutuklama nedeninin bulunması gereklidir. CMK m.100'deki katalog suçlar bakımından ise kuvvetli şüphenin varlığı adli kontrole başvurulabilmesi bakımından yeterlidir. Adli kontrole soruşturma evresinde savcının talebi üzerine sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise savcının talebi üzerine veya re'sen mahkeme karar vermektedir.

Adli kontrol kapsamında kanunda öngörülen yükümlülükler şunlardır: 1)Yurt dışına çıkamama, 2)hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma, 3)hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrularına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uyma, 4)her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamama ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etme, 5) özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olma ve bunları kabul etme, 6)şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurulurken, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırma, 7)silah bulunduramama veya taşıyamama, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etme, 8)Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlama, 9)aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme, 10)konutunu terk etmeme, 11)belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme, 12) belirlenen yer veya bölgelere gitmeme.

Kendimizi Sınavalım

1. Toplu olarak işlenmeyen bir suçun şüphelileri bakımından, yol süresi hariç, C. Savcısı tarafından belirlenecek gözaltı süresi en çok ne kadardır?
 - a. 24 saat
 - b. 48 saat
 - c. Üç gün
 - d. Dört gün
 - e. Bir hafta
2. Kural olarak tüm suçlarla ilgili soruşturmalar bakımından gözaltına almaya aşağıdaki mercilerden hangisi karar verir?
 - a. Cumhuriyet Savcısı
 - b. Sulh ceza hakimi
 - c. Kolluk amiri
 - d. Ağır ceza mahkemesi başkanı
 - e. Mahkeme
3. Tutuklamanın gerçekleştirilebilmesi için şüpheli veya sanığın suçluluğuna ilişkin olarak en az aşağıdaki şüphe derecelerinden hangisinin bulunması gerekir?
 - a. Makul şüphe
 - b. Basit şüphe
 - c. Kuvvetli şüphe
 - d. Yeterli şüphe
 - e. Genel şüphe
4. Aşağıdakilerden hangisi özel tutuklama nedenlerinden biri **değildir**?
 - a. İşlendiği yerde suçun halkta infial uyandırması
 - b. Sanığın kaçması
 - c. Sanığın tanıkları etkilemeye çalışacağına dair kuvvetli şüphe bulunması
 - d. Sanığın delilleri yok edeceğine dair kuvvetli şüphe bulunması
 - e. Sanığın kaçacağı şüphesini oluşturan somut olguların varlığı
5. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarda, uzatma süresi hariç, tutuklama süresi en çok kaç yıldır?
 - a. 1
 - b. 2
 - c. 3
 - d. 4
 - e. 5
6. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlarda, uzatma süresi hariç, tutukluluk süresi en çok ne kadardır?
 - a. Altı ay
 - b. Bir yıl
 - c. İki yıl
 - d. On sekiz ay
 - e. Üç yıl
7. I. Hakim
II. C. Savcısı
III. Vali
Tutuklamaya yukarıdakilerden hangisi karar verebilir?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. I ve II
 - d. II ve III
 - e. I, II ve III
8. Aşağıdakilerden hangisi CMK'da tutuklamaya alternatif olarak düzenlenmiş koruma tedbirlerinden biridir?
 - a. Gözaltına alma
 - b. Adli kontrol
 - c. Gözlem altına alma
 - d. Yakalama
 - e. Elkoyma
9. Aşağıdakilerden hangisi adli kontrol kapsamında öngörülen yükümlülüklerden biri **değildir**?
 - a. Güvence yatırma
 - b. Yurt dışına çıkamama
 - c. Uyarıcı madde bağımlılığından arınmak için tedavi altına alınma
 - d. Silah bulunduramama veya taşıyamama
 - e. İletişimin denetlenmesini kabul etme
10. Aşağıdakilerden hangisi sadece Çocuk Koruma Kanununda çocuklara özgü olarak kabul edilen adli kontrol tedbirlerinden biridir?
 - a. Güvence yatırma
 - b. Yurt dışına çıkamama
 - c. Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama
 - d. İletişimin denetlenmesini kabul etme
 - e. Konutunu terk etmeme

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Gözaltı Süresi ve Hakim Önüne Çıkarma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Gözaltına Alma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Tutuklamanın Maddi Koşulları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Tutuklamanın Maddi Koşulları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise “Tutukluluk Süresi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise “Tutukluluk Süresi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Tutuklamanın Biçimsel Koşulları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Adli Kontrol” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Adli Kontrol Tedbirinin Kapsayabileceği Yükümlülükler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise “Adli Kontrol Tedbirinin Kapsayabileceği Yükümlülükler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Kanuni şartların varlığı hâlinde herkes tarafından yakalama gerçekleştirilebilir.

Sıra Sizde 2

Tutuklama kararının verilebilmesi için kuvvetli şüphe gerekir. Kuvvetli şüphe ise şüphenin yoğun olarak belirli bir kimse üzerinde toplanmasını gerektirir. Burada şüphe belirli bir kişi üzerinde değil; beş kişi üzerinde toplanmıştır. Bu nedenle söz konusu olayda hâkimin taksirli öldürme nedeniyle beş kişi hakkında tutuklama kararı vermesi hukuka aykırı olacaktır.

Sıra Sizde 3

Kanunda tutuklama kararı verebilecek merciler soruşturma sırasında sulh ceza hâkimi, kovuşturma da ise mahkeme olarak gösterilmiştir. Bu nedenle gecikmesinde sakınca bulunan hâl vs. gibi nedenlere dayanarak C. savcısının tutuklama kararı vermesi hukuken mümkün değildir.

Sıra Sizde 4

Adli kontrol kanunda tutuklamanın koşullarına tabi kılındığı için bu tedbirin uygulanabilmesi bakımından da suçluluğa ilişkin olarak en azından kuvvetli şüphe derecesinin varlığı gereklidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoğlu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul____.

5

Amaçlarımız

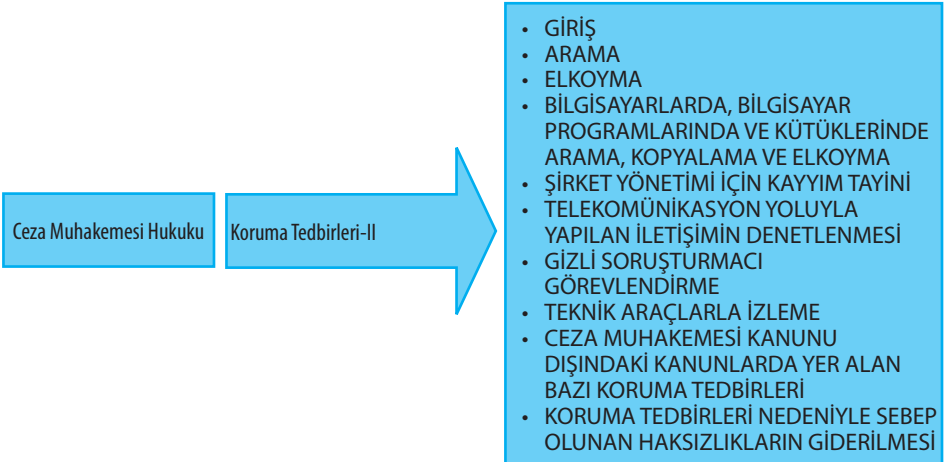
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arama ve elkoyma tedbirlerinin içeriğini tespit edebilecek,
- Bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma ile şirket yönetimi için kayyım tayini tedbirlerinin uygulanma koşullarını açıklayabilecek,
- Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin tespiti, gizli soruşturmacı görevlendirme, teknik araçlarla takip tedbirlerinin esaslarını belirleyebilecek,
- Ceza Muhakemesi Kanunu dışındaki kanunlarda yer alan bazı koruma tedbirlerinin uygulanma koşullarını ve koruma tedbirleri nedeniyle sebep olunan haksızlıkların giderilmesi usulünü analiz edebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Ceza Muhakemesi
- Maddi Gerçek
- Delil Serbestisi
- Derhâl Uygulanma İlkesi
- Muhakemenin Yürüyüşü
- Muhakeme İşlemleri
- Muhakeme Şartları
- Eski Hâle Getirme

İçindekiler

Koruma Tedbirleri-II

GİRİŞ

Bir önceki ünite de koruma tedbirlerine ilişkin genel bilgiler verilmiş; CMK'da düzenlenen bazı koruma tedbirleri inceleme konusu yapılmıştı. Bu ünite de ise CMK'da düzenleme altına alınan diğer koruma tedbirleri, CMK dışındaki başkaca kanunlarda düzenlenen bazı koruma tedbirleri ve koruma tedbirleri nedeniyle ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesi konuları ele alınacaktır.

Bu bağlamda ünite içerisinde öncelikle arama ve elkoyma tedbirleri incelenecek, hangi koşullar altında bu tedbirlerin uygulama alanı bulacağı tespit edilecektir. Daha sonra ise bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma, şirket yönetimi için kayımların tayini, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla takip koruma tedbirlerinin uygulanma koşulları analiz edilecektir. CMK'da düzenleme altına alınan bu koruma tedbirlerine ilişkin yapılan açıklamaları müteakiben, CMK dışındaki kanunlarda düzenleme altına alınan diğer bazı koruma tedbirlerinin uygulanma koşulları belirlenecektir.

Gerek CMK'da gerekse CMK dışındaki kanunlarda düzenleme altına alınan diğer bazı koruma tedbirlerine ilişkin yapılacak bu incelemelerden sonra ise koruma tedbirleri nedeniyle ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesine ilişkin olarak CMK'da yer alan hükümler analiz edilecektir. Bu bağlamda hangi tedbirler nedeniyle ortaya çıkan ne tür haksızlıklar için tazminat talebinde bulunulabileceği, tazminat istemenin diğer koşulları ve tazminat başvurusunun usulü açıklanarak ünite sonlandırılacaktır.

ARAMA

Kavram

Arama, şüpheli kişi veya delillerin ya da müsadere edilecek eşyanın ele geçirilmesi amacıyla ev veya diğer yerlerde araştırma yapılması demektir. Arama, anayasal güvence altında bulunan konut dokunulmazlığına, özel yaşamın gizliliğine, kişi özgürlüğüne ve vücut bütünlüğüne müdahale oluşturan bir koruma tedbidir. Bu nedenle aramanın koşulları Anayasada gösterilmiştir. Buna göre, Anayasada gösterilen belli nedenlerden bir veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde de yasayla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları, eşyası ve konutu aranamaz ve buralarda bulunan eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararının hâkim tarafından onaylanması gerekir. Aksi takdirde işlemin geçersiz olacağı Anayasada belirtilmiştir (Ay m.20,21). Anayasaya göre, arama ve elkoyma

şu sebeplerle mümkündür: 1) Millî güvenlik, 2) kamu düzeni, 3) suç işlenmesinin önlenmesi, 4) genel sağlık ve genel ahlakın korunması, 5) başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması (Ay m.20/2,21).

Belirtelim ki arama şüpheli ve sanığı veya bir delili ele geçirmek için yapılabileceği gibi bir suçun işlenmesini veya bir tehlikeyi önlemek amacıyla da gerçekleştirilebilir. Adli amaçlı aramaya adli arama, önleme amaçlı aramaya da idari arama denilmektedir. Burada adli arama anlatılacak ancak konunun sonunda kısaca önleme (idari) aramasına değinilecektir.

Aramanın Koşulları

Şüpheli ve Sanık Açısından

Şüpheli ve sanık hakkındaki aramaya ilişkin temel düzenlemeler CMK m.116 vd. maddelerinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre; “yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe varsa; şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir.” (CMK m.116). Görüldüğü üzere kanunkoyucu şüphelinin üzerinde, ona ait yerlerde ve eşyasında yapılacak arama bakımından makul şüphenin varlığını aramıştır. Makul şüphe kamu davası açmak için gerekli olan yeterli şüpheden daha azını, soruşturmayı başlatmak bakımından gerekli olan basit şüpheden ise azını ifade etmektedir. Bununla birlikte makul şüphe, sadece suçun işlendiği hususunda değil; bilakis aynı zamanda aranılan şey veya kişinin aranılacak yerde bulunduğu hususunda da var olmalıdır. Nitekim CMK m.116’da açıkça “yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe”den bahsedilmektedir. Bununla birlikte Arama Y. m.5’te ise adli arama, bir suç işlemek veya buna iştirak veyahut yataklık etmek makul şüphesi altında bulunan kimsenin, saklananın, şüphelinin, sanığın veya hükümlünün yakalanması ve suçun iz, eser, emare veya delillerinin elde edilmesi için bir kimsenin özel hayatının ve aile hayatının gizliliğinin sınırlandırılarak konutunda, işyerinde, kendisine ait diğer yerlerde, üzerinde, özel kâğıtlarında, eşyasında, aracında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile diğer kanunlara göre yapılan araştırma işlemi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda (altı çizili kısımdan) makul şüphenin, aynı zamanda şüpheli veya sanığın suç işlendiği hususunda da olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Makul şüphe Arama Y. m.6’da ise şu şekilde ifade edilmiştir; makul şüphe, hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphedir. Makul şüphe, aramanın yapılacağı zaman, yer ve ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış tutum ve biçimleri, kolluk memurunun taşındığından şüphe ettiği eşyanın niteliği gibi sebepler göz önünde tutularak belirlenir. Makul şüphede, ihbar veya şikâyeti destekleyen emarelerin var olması gerekir. Belirtilen konularda şüphenin somut olgulara dayanması şarttır. Arama sonunda belirli bir şeyin bulunacağını veya belirli bir kişinin yakalanacağını öngörmeyi gerektiren somut olgular mevcut bulunmalıdır.

Şüpheli Olmayan Kişiler Açısından

Suç işleme şüphesi altında olmayan kişilerin de üstü, eşyası, konutu, işyeri veya kendisine ait diğer yerleri, şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilebilmesi amacıyla aranabilir. Bu hâllerde aramanın yapılması, aranılan kişinin veya suçun delillerinin belirtilen yerlerde bulunduğunu gösteren olayların varlığına bağlıdır (CMK m.117/1,2).

Ancak belirtelim ki şüpheli veya sanığın içinde tutulduğu yerler ile şüpheli veya sanığın izlendiği sırada girdiği yerlerde arama yapılabilmesi için aranılan kişinin veya suçun delillerinin o yerlerde bulunduğunun kabul edilebilmesine olanak sağlayan olayların varlığı aranmaz (CMK m.117/3).

Arama Kararı ve Emri Vermeye Yetkili Merciler

Hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamayan hâllerde ise kolluk amirinin yazılı emriyle kolluk görevlileri arama yapabilirler.

Konutta, iş yerinde ve kamuya açık olmayan kapalı alanlarda, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle arama yapılabilir. *Kamuya açık alanlarda* ise arama hâkim kararıyla gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle Cumhuriyet savcısına ulaşamayan hâllerde ise kolluk amirinin yazılı emriyle arama yapılabilir. Kolluk amirinin yazılı emriyle yapılan arama sonuçları, Cumhuriyet başsavcılığına derhâl bildirilir (CMK m.119/1).

Bir konutun etrafı çitlerle çevrili bahçesinde kolluk amirinin arama kararı verme yetkisi var mıdır?

SIRA SİZDE

Belirtelim ki suç işlenen olay yerinde sebep ve sonuç ilişkisini ortaya koyacak delillerin aranması, bulunması ve el konulması amacıyla bilimsel ve teknik araştırma işlemlerinin yapılabilmesi için herkesin girip çıkabileceği kamuya açık alanlarda emir veya karar alınması gerekmez. Ancak konut, iş yeri ve kamuya açık olmayan kapalı alanlarda olay yerinin incelenmesi arama kurallarına tabidir (Arama Y. m.9).

Şu hâllerde arama kararı veya emrine ihtiyaç olmadan arama işlemi doğrudan doğruya kollukça yerine getirilebilir (Arama Y. m.8):

- Hakkında yakalama emri, zorla getirme kararı veya gıyabi tutuklama kararı verilen kişi yakalandığında üstünde arama yapılması,

Belirtelim ki bu hâlde kolluk yetkili merciin emrini yerine getirmiş olacaktır (TCK m.24).

- Kolluk memurlarınca doğrudan yapılan yakalama hâlinde yakalanan kişinin, kendisine, başkalarına veya yakalama işlemi yapan kolluk görevlilerine zarar vermesini önlemek amacıyla kaba üst araması yapılması.

Belirtelim ki bu hâlde kolluk yasanın kendisine verdiği bir yetkiyi kullanmış olacaktır (TCK m.24; CMK m.90).

- Suçüstü yakalaması yapılabilmesi için konuta, iş yerine ve kapalı alanlara girilmesi.

Bu hâlde yasa herkese yakalama yetkisi vermektedir. Dolayısıyla kolluk yasanın kendisine verdiği bir yetkiyi kullanmış olacaktır (TCK m.24; CMK m.90).

- Gözaltına alınan kişinin, nezarethaneye konulmadan önce üstünün aranması.
- Herhangi bir nedenle hukuka uygun şekilde yakalandıktan sonra kolluk güçlerinin elinden kaçmakta olan kişilerin veya işlenmekte olan veya henüz işlenmiş olan veya pek az önce işlendiğini gösteren belirtilerin olduğu suçun failinin yakalanması amacıyla takibi sırasında girilen araç, bina ve eklentilerinde arama yapılması.

Tekrar belirtelim ki yukarıda sayılan hâllerde hâkimin arama kararı, yetkili merciin yazılı olarak arama emri vermesi gerekmez.

Arama Kararı ve Emrinin Unsurları

Arama talep, karar veya emrinde, 1)Aramanın nedenini oluşturan fiil, 2)aranılacak kişi, aramanın yapılacağı konut veya diğer yerin adresi ya da eşya, 3)karar veya emrin geçerli olacağı zaman süresi açıkça gösterilir. Cumhuriyet başsavcılıklarınca, arama ile ilgili kararları vermek üzere, yirmi dört saat süreyle nöbetçi Cumhuriyet savcısı görevlendirilir (CMK m.119/2, Arama Y. m.7).

Aramanın Yapılacağı Zaman

Kural olarak arama işlemi gündüz yapılır. Konutta, iş yerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz (CMK m.118/1).

Türk Ceza Yasası'nda gündüzün ne zaman sona erip gecenin başlayacağı tanımlanmıştır. Gece vakti, güneşin batmasından bir saat sonra başlayan ve doğmasından bir saat evvele kadar devam eden süredir (TCK m.6/1-e). Belirtelim ki gündüz başlamış olan arama işlemi, gece devam edebilir.

Suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerle yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da kaçan kişi, tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla geceleyin de arama yapılabilir (CMK m.118/2).

DİKKAT

Kural olarak arama işlemi gündüz yapılır. Konutta, iş yerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz. Ancak suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerle yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da kaçan kişi, tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla geceleyin de arama yapılabilir.

Arama İşleminin Tutanağa Bağlanması

Arama sırasında, arama kararında belirtilen eşyanın veya şüpheli ve sanığın saklanabileceği yerlere bakılmalıdır. Arama kararı ölçsüz bir şekilde gerçekleştirilmemelidir. Hakındaki arama kararı ölçsüz bir şekilde gerçekleştirilen kişilerin uğradıkları tüm maddi ve manevi zararlarını Devlettten isteme hakkı vardır (CMK m.141/1-i).

Arama işlemi tutanağa bağlanır. Arama tutanağına işlemi yapanların açık kimlikleri yazılır (CMK m.119/3). Bu tutanakta ayrıca, 1)Arama kararının tarih ve sayısı, hâkim kararı yoksa verilmiş olan yazılı emrin tarih ve sayısı ile emri veren merci, 2)aramanın yapıldığı yer, tarih ve saat, 3)aramanın konusu, 4)aramanın kişinin kimlik bilgileri, adını söylemediği takdirde eşkâl bilgileri, 5)araçta, konutta, iş yeri ve eklentilerinde arama yapılmışsa aracın plaka numarası, markası, konutun, iş yerinin ve eklentilerinin açık adresi, su üstü aracının aranmasında su üstü aracının cinsi, ismi, sahibi ve kullanımı, deniz aracının aranması hâlinde ise deniz aracının cinsi, ismi, donatıları, bağlama limanı, tonajı, acentesi, kaptanı ve arama mevki, 6)aramanın sonuçları, el konulan suç eşyasına ilişkin belirleyici bilgiler, 7) aramada yakalanan kişiler varsa kimlik bilgileri, kimliği belirlenemiyorsa eşkâl bilgileri, 8) arama sonucunda yaralanma veya maddi bir zarar meydana gelip gelmediği, 9)arama işlemi yapanların adı, soyadı, sicili ve unvanı. Tutanak arama işlemine katılmış olanlar ve hazır bulunanlarca imzalanır. Tutanağın bir sureti ilgiliye verilir (Arama Y. m.11).

Askerî mahallerde yapılacak arama, Cumhuriyet savcısının istem ve katılımıyla askerî makamlar tarafından yerine getirilir (CMK m.119/5). Bununla birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle de askerî makamların katılımıyla adli kolluk görevlileri tarafından arama yapılabilir (CMK m.119/5).

Aramada Hazır Bulunabilecek Olan Kişiler

Aranacak yerlerin sahibi veya eşyanın zilyedi aramada hazır bulunabilir. Bu kişiler bizzat aramada hazır bulunamazsa temsilcisi veya ayırt etme gücüne sahip hısımlarından biri veya kendisiyle birlikte oturmakta olan bir kişi veya komşusu aramada hazır bulundurulur (CMK m.120/1). Belirtelim ki bu kişiler gözlemci olarak işleme katılır.

Konut, işyeri veya diğer kapalı yerlerde Cumhuriyet savcısının önünde ve denetiminde bir arama yapılamıyorsa, kolluğun yanında işleme tanıklık yapmak üzere o yer ihtiyar heyetinden veya komşulardan iki kişi bulundurulur (CMK m.119/4)

Hakkında arama tedbiri uygulanan kişinin avukatının aramada hazır bulunmasına engel olunamaz (CMK m.120/3).

Aramanın Amacının Bildirilmesi

Şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilebilmesi amacıyla üçüncü bir kişinin üstü, eşyası, konutu, iş yeri veya ona ait diğer yerleri aranıyorsa bu kişiye, bu kişi (zilyet) bulunmazsa yerine çağrılacak kişiye, aramaya başlamadan önce aramanın amacı hakkında bilgi verilir (CMK m.120/2).

Kanaatimizce, şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, iş yeri veya ona ait diğer yerleri aranıyorsa şüpheli veya sanığa da aramanın amacı hakkında bilgi verilmelidir.

Aramanın Sonucu

Arama sonucunda, koruma altına alınan veya elkonulan eşyanın tam bir defteri yapılır ve bu eşya resmî mühürle mühürlenir veya bir işaret konulur (CMK m.121/3).

Arama sonucunda arama işlemi uygulanan kişinin belge ve kâğıtlarına ulaşılmışsa, kolluk bu belge ve kâğıtları inceleme yetkisine sahip değildir. Hakkında arama işlemi uygulanan kimsenin belge veya kâğıtlarını inceleme yetkisi, Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir (CMK m.122/1).

Bu belge ve kâğıtların zilyedi veya temsilcisi bu belgeyi bir zarfa koyup mühürleyebilir veya imzalayabilir. İleride mührün kaldırılmasına ve kâğıtların incelenmesine karar verildiğinde, bu işlemin yapılmasında hazır bulunmak üzere, zilyedi veya temsilcisi ya da müdafii veya vekili çağrılır; çağrıya uyulmadığında gerekli işlem yapılır (CMK m.122/2). İnceleme sonucunda, soruşturma veya kovuşturma konusu suça ilişkin olmadığı anlaşılan belge veya kâğıtlar ilgiliye geri verilir (CMK m.122/3).

Aramanın Sonunda Yapılacak Bildirimler ve Aramanın Belgelenmesi

Aramanın sonunda hakkında arama işlemi uygulanan kimseye istemi üzerine bir belge verilir. Bu belge şunları içerir: 1) Aramanın şüpheli veya sanığın yakalanması için mi yoksa delillerin ele geçirilmesi amacıyla mı yapıldığı ve aramanın aranan objenin aranan yerde bulunduğu dair "somut delillere dayalı kuvvetli şüphe" üzerine yapıldığı, 2) şüpheli veya sanığın evinde, iş yerinde, üstünde ve ona ait diğer yerlerde arama işlemi yapılmışsa soruşturma veya kovuşturma konusu fiilin niteliği, 3) arama sonucunda elkonulan veya koruma altına alınan eşyanın listesi, şüpheyi haklı kılan bir şey elde edilmemişse bunun belirtilmesi (CMK m.121/1). Bu belgelerde, hakkında arama işlemi uygulanan kimsenin, elkonulan eşyanın mülkiyetine ilişkin görüş ve iddialarına da yer verilir (CMK m.121/2).

Aramada Rastlantı Sonucunda Elde Edilen Delillere Elkonulması

Arama koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ancak diğer bir suçun işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse bu delil koruma altına alınır ve durum Cumhuriyet savcılığına derhâl bildirilir (CMK m.138).

Avukat Bürolarında Arama

Avukatların konutlarının aranması özel bir usule bağlanmamıştır. Ancak avukat bürolarının aranmasını yasa koyucu özel olarak düzenlemiştir.

Avukat büroları, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin vereceği kararla aranabilir. Suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşırıyorsa sulh ceza hâkimi de re'sen arama kararı verebilir (CMK m.163/1).

Kovuşturma evresinde arama kararını re'sen veya istem üzerine mahkeme verebilir. Aramada, Cumhuriyet savcısı ve baro başkanı veya onu temsil eden bir avukat hazır bulundurulur (CMK m.130/1).

DİKKAT

Avukat büroları, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin vereceği kararla aranabilir. Kovuşturma evresinde arama kararını re'sen veya istem üzerine mahkeme verebilir. Aramada, Cumhuriyet savcısı ve baro başkanı veya onu temsil eden bir avukat hazır bulundurulur.

Arama sonucunda, elkonulmasına karar verilen obje yönünden, bürosunda arama yapılan avukat, baro başkanı veya onu temsil eden avukat, bunların avukat ile müvekkili arasındaki mesleki ilişkiye ait olduğunu öne sürerek karşı çıkarsa bu eşya ayrı bir zarf veya paket içerisinde konularak hazır bulunanlarca mühürlenir ve bu konuda gerekli kararı vermesi, soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminden, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemeden istenir. Yetkili hâkim elkonulan eşyanın avukatla müvekkili arasındaki mesleki ilişkiye ait olduğunu saptadığında, elkonulan şey derhâl avukata iade edilir ve yapılan işlemi belirten tutanaklar ortadan kaldırılır. Söz konusu kararlar, yirmi dört saat içinde verilir (CMK m.130/2).

Önleme Araması

Kolluğun bir tehlikeyi veya suçu önlemek için arama yapması mümkündür. Önleme aramasına idari arama da denilmektedir. Önleme aramasının kapsamı ve koşulları PVSK m.9'da belirtilmiştir. Polis, millî güvenlik ve kamu düzeninin, genel sağlık ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, taşınması veya bulundurulması yasak olan her türlü silah, patlayıcı madde veya eşyanın tespiti amacıyla usulüne göre verilmiş *hâkim kararı* veya bu sebeplere bağlı olarak *gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde mahallin en büyük mülki amirinin* vereceği yazılı emirle aşağıda belirtilen yerlere kontrol noktası kurulabilir ve arama yapılabilir. Belirtelim ki önleme aramasında da artık adli bir makam olan hâkimin karar vermesi veya verilen idari kararı onaylaması aranacağı için (Ay m.20/2,21) artık bu aramayı idari olarak nitelendirmek mümkün olmayacaktır.

SIRA SİZDE

Savcının önleme aramasına karar verme yetkisi var mıdır?

Kontrol noktası kurulabilecek ve bu noktalardan geçen kişilerin ve taşıt araçlarının aranabileceği yerler Yasada şu şekilde belirtilmiştir:

1)2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamına giren toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapıldığı yer veya yakın çevresi, 2)özel hukuk tüzel kişileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya sendikaların genel kurul toplantılarının yapıldığı yerin yakın çevresi, 3)halkın topluca bulunduğu veya toplanabileceği yerler, 4)öğretim ve eğitim özgürlüğünün sağlanması için her derecede öğretim ve eğitim kurumlarının ve belli koşullarla girilebilecek olan üniversite, bağımsız fakülte veya bağlı kurumların içi, bunların yakın çevreleri ile giriş ve çıkış yerleri, 5)genel veya kamuya açık yerler veya öğrenci yurtları veya eklentileri, 6)yerleşim yerlerinin giriş ve çıkışları.

Bu yerlerde kurulan kontrol noktalarında, kolluk suçun önlenmesi amacıyla kişilerin üstlerini, araçlarını, özel kâğıtlarını ve eşyasını arar, suç unsurlarına el koyar ve evrakıyla birlikte Cumhuriyet savcılığına verir.

Görüleceği üzere, önleme araması da kural olarak hâkim kararıyla yapılabilir. Ancak-gecikmede tehlike olan hâllerde mülki amirin yazılı emriyle önleme araması yapılması mümkündür.

Anayasa'nın 20 ve 21. madde hükümleriyle PVSK hükmü, örneğin havaalanlarında, kamu binalarına giriş-çıkışlarda ve alışveriş merkezlerinde yapılacak aramalara cevaz ve-

rir nitelikte değildir. Arama Yönetmeliği'yle Yasa'ya ve Anayasa'ya aykırı olarak bu gibi yerlerde yapılacak arama genişletilmiştir. Oysa, yönetmelikle yeni kural yaratılamaz. Yönetmelikler bir kuralın uygulanmasını gösterir (Ay 124/1). Bu hukuka aykırı durumun giderilmesi için ihtiyaca cevap verir nitelikte yeni anayasal ve yasal düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

PVSK m.4/A'ya göre önleme amacıyla gerçekleştirilen kimlik sorma işleminin, arama işlemiyle ilgisi bulunmamaktadır. Kişi kimliğini göstermezse yakalanarak gözaltı birimine götürülür. Bu durum kolluğa, kişinin üstünü delil elde etmek için arama yetkisi vermez.

ELKOYMA

Kavram

Elkoyma, ceza muhakemesinde delil olabilecek ya da ileride müsadere edilebilecek eşya üzerinde zilyedin tasarruf yetkisinin kaldırılması demektir. Belirtelim ki elkoyma aramadan ayrı bir koruma tedbiri olarak Yasa'da düzenlenmiştir. Bunun anlamı şudur: Elkoyma kararı veya emri, elkonulacak eşyanın bulunduğu kişiden istenmesine ve kişi rızasıyla bu şeyi vermezse onun zorlama (disiplin) hapsine konulmasına olanak sağlar (CMK m.124/2). Elkoyma kararı kişinin üzerinin veya eşyasının veya konutunun aranmasına olanak vermez. Elkonulacak eşyanın ilgili kişide olduğu konusunda şüphe varsa veya sadece elkoyma kararının verilmesinin elkonulacak şeye ulaşmayı zorlaştıracağı düşünülüyorsa arama kararı verilmelidir. Arama kararının sonucunda, arama hükümleri çerçevesinde elkoyma işlemi yapılabilir.

Elkoymanın Konusu

Genel Olarak

Elkoyma tedbirinin konusu şunlar olabilir: 1)İspat aracı olarak yararlı görülen mal varlığı değerleri, başka bir anlatımla deliller, 2)eşya veya kazanç müsaderesinin konusunu oluşturan mal varlığı değerleri (CMK m.123/2).

Belirtelim ki iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamak koşuluyla 1)kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan eşya veya 2)suçun işlenmesine tahsis edilen ya da 3)suçtan meydana gelen veya suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, müsadereye konu olan eşyadır (TCK m.54/1).

Suçun işlenmesiyle elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatlerle bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucunda ortaya çıkan ekonomik kazançlar da müsadereye konu olan malvarlığı değerleridir (TCK m.55).

Belgeler de elkoymaya konu olabilir. Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler de elkonulması mümkündür. Ancak hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler sadece mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından incelenebilir. Yasa koyucu bu belgelerin mahkemede delil olarak nasıl tartışılacağını, diğer delillerin tartışılma yönteminden farklı düzenlemiştir. Söz konusu belgeler açık duruşmada okunarak iddia ve savunmanın tartışmasına açılmaz. Bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler, hâkim veya mahkeme başkanı tarafından tutanağa geçirilir (CMK m.125). Bu tutanak, taraflara okunarak tartışılabilir.

Yasa koyucu, müsadere edilecek mal varlığı değerlerine elkonulması koşullarını ayrıca düzenlemiştir (CMK m.128). Yasa'da belirtilen bu değerlere el konulması ancak yine Yasa'da sayılan suçlar açısından söz konusu olabilir. Belirtilen suçların dışındaki suçların soruşturma ve kovuşturulmasında elkoyma tedbiri genel hükümlere göre yerine getirilir.

Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması

Taşınmazlara, hak ve alacaklara elkonulmasına Yasâda gösterilen suçların soruşturulması ve kovuşturulması aşamasında başvurulabilir. Bu tedbire karar verilebilmesi için şu iki koşul birlikte aranır: 1) Sayılan suçlardan birinin işlendiğine dair somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması, 2) elkonulacak taşınmazların, hak ve alacakların bu suçlardan elde edildiğine dair somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması (CMK m.128/1).

Bu tedbir kapsamında elkonulan taşınmaz, hak ve alacakların idaresi gerektiğinde bu malvarlığı değerlerinin yönetimi amacıyla kayyım atanabilir. Bu durumda 133 üncü madde hükümleri kıyasen uygulanır (128/10). Tedbire ve kayyım atanmasına ancak hâkim karar verebilir (CMK m.128/9). Bu bağlamda soruşturma sırasında sulh ceza hakimi, kovuşturma sırasında ise mahkeme bu tedbire karar vermeye yetkilidir.

Taşınmazlar, hak ve alacaklar hakkında CMK m.128 hükmü gereğince elkoyma kararı alınabilmesi için ilgisine göre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Mali Suçları Araştırma Kurulu, Hazine Müsteşarlığı ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumundan, suçtan elde edilen değere ilişkin rapor alınmalıdır. Bu rapor en geç üç ay içinde hazırlanır. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre talep üzerine iki ay daha uzatılabilir (CMK m.128/1).

Bu tedbirin uygulanabileceği suçlar şunlardır (CMK m.128/2):

- Türk Ceza Kanununda tanımlanan; 1) Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (madde 76, 77, 78), 2) Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (madde 79, 80) ile organ veya doku ticareti (madde 91), (2), 3) Hırsızlık (madde 141, 142), 4) Yağma (madde 148, 149), 5) Güveni kötüye kullanma (madde 155), 6) Dolandırıcılık (madde 157, 158), 7) Hileli iflas (madde 161), 8) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), 9) Parada sahtecilik (madde 197), 10) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220, fıkra üç), 11) İhaleye fesat karıştırma (madde 235), 12) Edimin ifasına fesat karıştırma (madde 236), 13) Tefecilik (madde 241), (2), 14) Zimmet (madde 247), 15) İrtikap (madde 250), 16) Rüşvet (madde 252), 17) Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308), 18) Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316), 19) Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları.
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları,
- Bankalar Kanununun 22 nci maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu,
- Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

Yasâda bu tedbire konu olacak mal, hak ve alacaklar da belirlenmiştir (CMK m.128/1). Şüpheli ve sanığa ait 1) taşınmazlara, 2) kara, deniz veya hava ulaşım araçlarına, 3) banka veya diğer mali kurumlardaki her türlü hesaba, 4) gerçek veya tüzel kişiler nezdindeki her türlü hak ve alacaklara, 5) kıymetli evraka, 6) ortağı bulunduğu şirketteki ortaklık paylarına, 7) kiralık kasa mevcutlarına, 8) diğer malvarlığı değerlerine elkonulabilir.

Belirtelim ki bu taşınmaz, hak, alacak ve diğer mal varlığı değerlerinin şüpheli veya sanıktan başka bir kişinin zilyetliğinde bulunması hâlinde de elkoyma işlemi yapılabilir.

Taşınmaza elkonulması kararı, tapu kütüğüne şerh verilmek suretiyle icra edilir (CMK m.128/3).

Kara, deniz ve hava ulaşım araçları hakkında verilen elkoyma kararı, bu araçların kayıtlı bulunduğu sicile şerh verilmek suretiyle icra olunur (CMK m.128/4).

Banka veya diğer mali kurumlardaki her türlü hesaba elkonulması kararı, teknik iletişim araçlarıyla ilgili banka veya mali kuruma derhâl bildirilerek icra olunur. Söz konusu karar, ilgili banka veya mali kuruma ayrıca tebliğ edilir. Elkoyma kararı alındıktan sonra, hesaplar üzerinde yapılan bu kararı etkisiz kılmaya yönelik işlemler geçersizdir (CMK m.128/5).

Şirketteki ortaklık paylarına elkoyma kararı, ilgili şirket yönetimine ve şirketin kayıtlı bulunduğu ticaret sicili müdürlüğüne teknik iletişim araçlarıyla derhâl bildirilerek icra olunur. Söz konusu karar, ilgili şirkete ve ticaret sicili müdürlüğüne ayrıca tebliğ edilir (CMK m.128/6).

Hak ve alacaklara elkoyma kararı, ilgili gerçek veya tüzel kişiye teknik iletişim araçlarıyla derhâl bildirilerek icra olunur. Söz konusu karar, ilgili gerçek veya tüzel kişiye ayrıca tebliğ edilir (CMK m.128/7).

Bu madde hükmüne göre alınan elkoyma kararının gereklerine aykırı hareket edilmesi TCK m.289'da tanımlanan koruma görevini kötüye kullanma suçunu oluşturur (CMK m.128/8).

Muhafaza (Koruma) Altına Alma ve Elkoyma

Kişi yanında bulundurduğu ispat aracı olabilecek bir şeyi ya da eşya veya kazanç müsadereesine konu olacak mal varlığı değerlerini istem üzerine göstermek ve teslim etmekle yükümlüdür (CMK m.124). Kişi bu tür değerleri rızasıyla teslim ederse bunlar muhafaza (koruma) altına alınır. Yanında bulunduran kişi bu değerleri rızasıyla teslim etmezse bunlara elkonulur (CMK m.123). Ayrıca yanında bulunduran kişi söz konusu eşyayı teslim etmekten çekinirse bu kişi hakkında zorlama (disiplin) hapsine de karar verilir (CMK m.60,124/2). Ancak belirtelim ki tanıklıktan çekinme hakkına sahip olanlar yanlarında bulunan değerleri de vermek zorunda değillerdir. Dolayısıyla bu kişiler hakkında zorlama (disiplin) hapsi uygulanmaz (CMK m.124).

Zorlama hapsi hüküm verilinceye kadar ve her hâlde üç ayı geçemez. Kişi, elkonulacak eşyayı verdiğinde derhâl serbest bırakılır (CMK m.60).

Elkoyma Karar ve Emrinin Verilmesi, Denetlenmesi

Elkoyma tedbirine, soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimince karar verilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamayan hâllerde ise kolluk amirinin yazılı emriyle kolluk görevlileri, elkoyma işlemi gerçekleştirirler (Ay m.20,21; CMK m.127/1).

Belirtelim ki iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ancak telekomünikasyonun denetlenmesi tedbirine konu olan suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse bu delil koruma altına alınır. Durum derhâl Cumhuriyet savcılığına bildirilir (CMK m.138/2). Bu hüküm, kolluğa doğrudan Cumhuriyet savcısının emri veya sulh ceza hâkiminin kararı olmadan elkoyma yetkisi veren bir hükümdür.

Hâkim kararı olmaksızın yapılan elkoyma işlemi, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını elkoymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi hâlde elkoyma kendiliğinden kalkar (Ay m.20,21; CMK m.127/3). Zilyedliğinde bulunan eşya veya diğer mal varlığı değerlerine elkonulan kimse de hâkimden her zaman bu konuda bir karar verilmesini isteyebilir (CMK m.127/4). Kanaatimizce, hâkimin vereceği bu karara karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK m.267).

Belirtelim ki Yasada elkoyma kararının içeriği ortaya konulmamıştır. Kanaatimizce, aramada olduğu gibi elkoyma kararında da elkonulacak eşyanın özellikleri belirtilmelidir. Elkonulacak eşyanın ilgili kişide olduğu konusunda şüphe varsa arama kararı verilmelidir. Arama kararının sonucu olarak arama hükümleri çerçevesinde elkoyma işlemi yapılabilir.

Elkoyma İşleminin Yapılması

Elkoyma işlemi tutanağa bağlanır (CMK m.169). İşlemi yapan kolluk görevlisinin açık kimliği, elkoyma işlemine ilişkin bu tutanağa geçirilir (CMK m.127/2). Elkoyma işlemi, suçtan zarar gören mağdura gecikmeksizin bildirilir (CMK m.127/5). Askerî mahallerde yapılacak elkoyma işlemi, Cumhuriyet savcısının istem ve katılımıyla askerî makamlar tarafından yerine getirilir (CMK m.127/6). Bununla birlikte; gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının yazılı emriyle de askerî makamların katılımıyla adli kolluk görevlileri tarafından elkoyma işlemi yapılabilir (CMK m.127/6).

Elkonulamayacak Eşya

Mektuplar, Belgeler

Yakınlık (CMK m.45) veya meslek ve sürekli uğraşları nedeniyle tanıklıktan çekinmeye (CMK m.46) hakkı olan kimselerle şüpheli veya sanık arasındaki mektuplara ve belgelere elkonulamaz. Ancak bunların bu kimselerin yanında bulunması gerekir (CMK m.126).

Tekrar belirtelim ki savunma hakkının dokunulmazlığı şüpheli veya sanıkla müdafî arasında gönderilmiş olan mektup ve belgelere de elkonulamamasını gerektirir. Bu husus Ceza Muhakemesi Yasası m.154'te ayrıca belirtilmiştir. Müdafî ile şüpheli veya sanık arasında gönderilen mektup ve belgelere hem müdafînin tanıklıktan çekinmeye hakkı olan kişilerden olması nedeniyle hem de CMK m.154'teki özel hüküm dolayısıyla elkonulamayacaktır. Bu durum, yasa koyucunun savunma hakkının dokunulmazlığına verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Basın Araçları

Anayasa'ya göre, yasaya uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçlarına, suç aleti olduğu gerekçesiyle elkonulamaz, bunlar müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz (Ay m.30).

Elkonulan Eşyanın İadesi

Şüpheliye, sanığa veya üçüncü kişilere ait elkonulmuş eşya veya diğer mal varlığı değerleri, soruşturma ve kovuşturma açısından elde tutulmasına gerek kalmaması veya müsadere edilmeyeceğinin anlaşılması hâlinde geri verilir. Bu eşya veya mal varlığı değerlerinin re'sen veya istem üzerine geri verilmesine Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından karar verilir. İstem reddi kararlarına itiraz edilebilir (CMK m.131/1).

Elkonulan eşya veya diğer mal varlığı değerleri, suçtan zarar gören mağdura ait olması ve bunlara delil olarak artık ihtiyaç bulunmaması hâlinde sahibine iade edilir (CMK m.131/2).

Elkonulan Eşyanın Korunması veya Elden Çıkarılması

Elkonulan eşyanın değerinin korunması ve zarar görmemesi için gerekli tedbirler alınır (CMK m.132/4). Ancak elkonulan eşyanın korunması Devlete fazla yük getirecekse eşya, bakım ve gözetimiyle ilgili tedbirleri almak ve istendiğinde derhâl iade edilmek koşuluyla korunmak üzere, şüpheliye, sanığa veya diğer bir kişiye teslim edilebilir. Bu tür teslim, teminat gösterilmesi koşuluna bağlanabilir (CMK m.132/5). Elkonulan eşyanın şüpheliye, sanığa veya üçüncü bir kişiye teslimine soruşturma evresinde Cumhuriyet başsavcılığı, kovuşturma evresinde mahkeme karar verir (CMK m.132/5).

Elkonulan eşya, zarara uğraması veya değerinde esaslı ölçüde kayıp meydana gelme tehlikesi bulunması hâlinde hükmün kesinleşmesinden önce elden çıkarılabilir. Elden çıkarmaya, soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme karar verir. Karar verilmeden önce eşyanın sahibi olan şüpheli, sanık veya ilgili diğer kişiler dinlenir; elden çıkarma kararı, kendilerine bildirilir (CMK m.132/1-3).

Elkonulan eşya, delil olarak saklanmasına gerek kalmaması hâlinde rayiç değerinin derhâl ödenmesi karşılığında, ilgiliye teslim edilebilir. Bu durumda, müsadere kararının konusunu ödenen rayiç değer oluşturur (CMK m.132/6).

Rastlantı Sonucunda Elde Edilen Deliller

Elkoyma koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmaya ilgisi olmayan ancak diğer bir suçun işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse bu delil koruma altına alınır ve durum Cumhuriyet başsavcılığına derhâl bildirilir (CMK m.138).

Özel Elkoyma Şekilleri

Postada Elkoyma

Suçun delillerini oluşturduğundan şüphe edilen ve gerçeğin ortaya çıkarılması için soruşturma ve kovuşturmada adliyenin eli altında olması zorunlu sayılıp, posta hizmeti veren her türlü resmî veya özel kuruluştaki bulunan gönderilere, sulh ceza hâkiminin veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısının kararıyla elkonulabilir (CMK m.129/1). Belirtelim ki genel elkoymadan farklı olarak gecikmede tehlike gerekçesiyle kolluk amirlerine postada elkoyma emri verme yetkisi tanınmamıştır.

Sulh ceza hâkiminin kararı veya Cumhuriyet savcısının emri kolluğa bildirilir. Kararın ve emrin gereğini yerine getiren kolluk memurları, elkoydukları gönderilerin içinde bulunan zarfları veya paketleri açamazlar. Elkonulan gönderiler, ilgili posta görevlilerinin önünde mühür altına alınır ve derhâl elkoyma kararını veya emrini veren hâkim veya Cumhuriyet savcısına teslim edilir (CMK m.129/2). Bununla birlikte, elkoyma kararı veya emrinin aşağıda sayılan suçlarla ilgili olarak verilmesi halinde gönderilerin bulunduğu zarf veya paketler Cumhuriyet savcısının talimatıyla kolluk memurları tarafından açılabilir.

- a) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;
 1. Tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi (madde 174),
 2. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188) suçları.
- b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun 12 nci ve 13 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.
- c) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 67 nci ve 68 inci maddelerinde tanımlanan suçlar (CMK m.129/3).

Gönderiler kendilerine teslim edilen makamlar, gönderinin açılmamasına veya açılıp da içeriği bakımından adliyenin eli altında tutulmasına gerek bulunmadığına karar verirse bu gönderiler hemen ilgililere teslim olunur (CMK m.129/5).

Soruşturma ve kovuşturmanın amacına zarar verme olasılığı bulunmadıkça, alınmış tedbirler ilgililere bildirilir (CMK m.129/4).

Belirtelim ki bir avukatın gönderilerine postada elkonulacaksa (CMK m.130/3), avukatın bürosunda yapılan aramanın şartlarına uyulmalıdır. Bu elkoymada, Baro başkanı veya onu temsil eden bir avukat elkoymada hazır bulundurulur. Baro başkanı veya onu temsil eden avukat, elkonulacak şeylerin avukatla müvekkili arasındaki mesleki ilişkiye ait olduğunu öne sürerek karşı koyduğunda, bu eşya ayrı bir zarf veya paket içerisine konularak hazır bulunanlarca mühürlenir ve bu konuda gerekli kararı vermesi, soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminden, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemeden istenir. Hâkim ve mahkeme, yirmi dört saat içinde karar verir. Yetkili hâkim, elkonulan eşyanın avukatla müvekkili arasındaki mesleki ilişkiye ait olduğunu saptadığında, elkonulan şey derhâl avukata iade edilir ve yapılan işlemi belirten tutanaklar ortadan kaldırılır (CMK m.130/2,3).

Zorlama Amaçlı Elkoyma

Zorlama Amaçlı Elkoymanın Ön Şartı: Sanığın Kaçaklığına Karar Verilmesi

Hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir (CMK m.247/1). Hak-

kında, CMK m.248'de gösterilen katalog suçlardan dolayı soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olan şüpheli veya sanığın, yetkili Cumhuriyet savcısı veya mahkemece usulüne göre yapılan tebligata uymamasından dolayı verilen zorla getirilme kararı da yerine getirilemez ise, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme;

- a. Çağrının bir gazete ile şüpheli veya sanığın bilinen konutunun kapısına asılmak suretiyle ilânına karar verir; yapılacak ilânlarda, on beş gün içinde gelmediği takdirde 248 inci maddede gösterilen tedbirlere hükmedilebileceğini ayrıca açıklar,
- b. Bu işlemlerin yerine getirildiğinin bir tutanak ile saptanmasından itibaren on beş gün içinde başvurmayan sanığın kaçak olduğuna karar verir.

Zorlama Amaçlı Elkoymaya Karar Vermeye Yetkili Mercî

Kaçığın Cumhuriyet savcısına başvurmasını veya duruşmaya gelmesini sağlamak amacıyla Türkiye'de bulunan mallarına, hak ve alacaklarına amaçla orantılı olarak Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi veya mahkeme kararıyla elkonulabilir ve gerektiğinde idaresi için kayyım atanır. Elkoyma ve kayyım atama kararı müdafisine bildirilir (CMK m.248/1).

Elkonulan mal, hak ve alacakların korunmasında, elkoymaya ilişkin hükümler uygulanır. Tedbirlere ilişkin kararların özetinin bir gazetede ilânına sulh ceza hâkimince veya mahkemece karar verilebilir (CMK m.248/3). Kaçak yakalandığında veya kendiliğinden gelerek teslim olduğunda elkoymanın kaldırılmasına karar verilir (CMK m.248/4).

Sulh ceza hâkimi veya mahkeme elkoymaya karar verdiğinde, kaçığın yasal olarak bakmakla yükümlü bulunduğu yakınlarının alınan tedbirler nedeniyle yoksulluğa düşebileceklerini saptarsa, bunların geçimlerini sağlamak üzere, elkonulan mal varlığından sosyal durumları ile orantılı miktarda yardımda bulunulması konusunda kayyım izin verir (CMK m.248/6). Bu kararlara karşı itiraz edilebilir (CMK m.248/8).

Zorlama Amaçlı Elkoyma Tedbirinin Uygulanabileceği Suçlar

Zorlama amaçlı elkoyma tedbirine aşağıda belirtilen şu suçların soruşturulması ve kovuşturulmasında başvurulabilir:

- Türk Ceza Yasası'nda tanımlanan, 1) soykırım ve insanlığa karşı suçlar (TCK m.76-78), 2) göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (TCK m.79-80), 3) hırsızlık (TCK m.141-142), 4) yağma (TCK m.148-149), 5) güveni kötüye kullanma (TCK m.155), 6) dolandırıcılık (TCK m.157-158), 7) hileli iflas (TCK m.161), 8) uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (TCK m.188), 9) parada sahtecilik (TCK m.197), 10) suç işlemek amacıyla örgüt kurma (TCK m.220), 11) ihaleye fesat karıştırma (TCK m.235), 12) edimin ifasına fesat karıştırma (TCK m.236), 13) zimmet (TCK m.247), 14) irtikâp (TCK m.250), 15) rüşvet (TCK m.252), 16) Devletin güvenliğine karşı suçlar (TCK m.302-308), 17) Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313), 18) Silahlı örgüt (madde 314) veya bu örgütlere silah sağlama (madde 315), 19) Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları,
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa'da tanımlanan silah kaçakçılığı (m.12) suçları,
- Bankalar Yasası m.22/3,4'te tanımlanan zimmet suçu (5411 sayılı Bankacılık K. m.160),
- Kaçakçılıkla Mücadele Yasası'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası m.68 ve 74'te tanımlanan suçlar.

Zorlama Amaçlı Elkoyma Tedbirinin Süresi

Kaçık yakalandığında veya kendiliğinden gelerek teslim olduğunda, elkoymanın kaldırılmasına karar verilir (CMK m.248/4).

Basılmış Eserlere Elkoyma

Basılmış eserlere elkonulması basın özgürlüğünü yakından ilgilendirdiğinden Anayasa'da düzenlenmektedir (Ay m.28). Basılmış eserlere, ya delil elde etme amacıyla ya da müsadereyi mümkün kılmak için elkonulur. Delil elde etmek için basılmış eserlerin tümüne elkoymaya gerek yoktur. Bu tür bir elkoyma basın özgürlüğünü de etkilemez. Basın Yasası'nda, delil olarak her türlü basılmış eserin en fazla üç adedine elkonulabileceği belirtilmiştir. Delil olan basılmış araca Cumhuriyet savcısı, gecikmede sakınca bulunan hâllerde kolluk elkoyabilir (Basın K. m.25).

Müsadere için elkoymada ise basılmış eserlerin tamamına elkonulur. Basılmış eserlerin tamamına elkoymaya öğretilen toplatma da denilmektedir. Toplatma için basılmış eserle, 1)Yasa'da belirtilen belirli suçların işlendiği iddia edilmeli, 2)bu suçlardan dolayı soruşturma veya kovuşturmayla başlanmış olmalı, 3)hâkim tarafından basılmış eserin tamamına elkonulmasına karar verilmiş olmalıdır (Basın K. m.25/2). Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, savcının istemi üzerine bu kararı verebilir. Kovuşturma evresinde ise mahkeme karar vermeye yetkilidir.

Hangi dilde olursa olsun Türkiye dışında basılan süreli veya süresiz yayın ve gazetele- rin Yasa'da belirtilen suçları içerdiklerine dair kuvvetli delil bulunması hâlinde, bunların Türkiye'de dağıtılması veya satışa sunulması, Cumhuriyet başsavcılığının istemi üzerine sulh ceza hâkiminin kararıyla yasaklanabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet başsavcılığının kararı da yeterlidir. Bu karar en geç yirmi dört saat içinde hâkimin onayına sunulur. Kırk sekiz saat içinde hâkim tarafından onaylanmaması hâlinde Cumhuriyet başsavcılığının kararı hükümsüz kalır.

Haksız Elkoyma Nedeniyle Tazminat İsteme Hakkı

Eşyasına veya diğer mal varlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı hâlde elkonulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen kişilerin, bu işlemler dolayısıyla uğradıkları maddi ve manevi her türlü zararlarını Devletten isteme hakları bulunmaktadır (CMK m.141/1-j).

BİLGİSAYARLARDA, BİLGİSAYAR PROGRAMLARINDA VE KÜTÜKLERİNDE ARAMA, KOPYALAMA VE ELKOYMA

Tedbirin Hukuki Niteliği

Bu koruma tedbiri, arama ve elkoyma koruma tedbirinin özel bir hâlini oluşturmaktadır. Bu nedenle tedbirin Yasa'da arama ve elkoyma tedbirlerine ilişkin bölümde düzenlenmesi yerinde olmuştur.

Veri aranacak olan bilgisayar şüphelinin kullandığı bir bilgisayar olabileceği gibi üçüncü kişilerin veya resmî bir kuruluşun kullandığı bilgisayar da olabilir. Yasa'da bu konuda bir sınırlama yer almamaktadır.

Tedbirin Koşulları

Bilgisayarda arama ve elkoyma tedbirine başvurulabilmesi için şu koşulların gerçekleşmiş olması gerekir:

1. Somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve
2. başka surette delil elde etme olanağının bulunmaması.

Tedbire Karar Vermeye Yetkili Olan Mercî

Tedbire hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilir. Cumhuriyet savcısı tarafından verilen kararlar yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulur. Hâkim kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hâkim tarafından aksine karar verilmesi hâlinde çıkarılan kopyalar ve çözümünü yapılan metinler derhâl imha edilir (CMK m.134/1).

Tedbirin Uygulanma Şekli

Kural olarak tedbir bilgisayar ve bilgisayar programlarıyla bilgisayar kütüklerinde arama yapılmasına ve bilgisayar kayıtlarından kopya çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. Bilgisayar, bilgisayar programları ve bilgisayar kütüklerine şifrenin çözülmemesinden dolayı girilememesi veya gizlenmiş bilgilere ulaşılamaması ya da işlemin uzun sürecek olması halinde çözümün yapılabilmesi ve gerekli kopyaların alınabilmesi için, bu araç ve gereçlere elkonulabilir. Şifrenin çözümünün yapılması ve gerekli kopyaların alınması halinde, elkonulan cihazlar gecikme olmaksızın iade edilir. Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoyma işlemi sırasında, sistemdeki bütün verilerin yedeklemesi yapılır. Alınan yedekten bir kopya çıkarılarak şüpheliye veya vekiline verilir ve bu husus tutanağa geçirilerek imza altına alınır. Bilgisayar veya bilgisayar kütüklerine elkoymaksızın da, sistemdeki verilerin tamamının veya bir kısmının kopyası alınabilir. Kopyası alınan veriler kâğıda yazdırılarak, bu husus tutanağa kaydedilir ve ilgililer tarafından imza altına alınır (CMK m.134/2 vd.).

Alman hukukunda, bu tür araştırmada önce somut olaydaki faile ilişkin muhtemel özellikler belirlenmekte ve anahtar sözcükler saptanmaktadır. Başkalarına ait bilgisayar verileri bu anahtar sözcüklerle taranarak uygun bilgiler diğerlerinden ayırt edilmektedir. Bu bilgiler ya belirli olguların ispatında kullanılmakta ya da faille aynı özellikleri taşıyan ya da taşımayan kişileri bulmak için diğer verilerle karşılaştırılmaktadır.

Tedbir Kararına İtiraz

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimince verilen tedbir kararına karşı itiraz kanun yolu açıktır (CMK m.267). Belirtelim ki koruma tedbirlerine ilişkin kararlar hazır bulunamayan ilgiliye tebliğ olunmaz (CMK m.35/2). Ancak ilgili tedbiri kendisine uygulandığında öğrenebilir; itiraz süresi bu öğrenme tarihinden itibaren işlemeye başlar.

ŞİRKET YÖNETİMİ İÇİN KAYYIM TAYİNİ

Tedbirin Hukuki Niteliği ve Tedbirin Uygulanabileceği Suçlar

“Şirket yönetimi için kayyım tayini” tedbiri Yasa’da sayılan belli suçlar için başvurulabilen *özel bir koruma* tedbirdir. Bu tedbire Yasa’da arama ve elkoyma tedbirlerine ilişkin bölümde yer verilmiştir. Bu yönüyle tedbir elkoymanın sonuçlarını doğurmaktadır. Tedbiri özel bir elkoyma olarak nitelendirmek mümkündür.

Bu tedbire Yasa’da sayılmış olan şu suçların soruşturulması ve kovuşturulması sürecinde başvurulabilir (CMK m.133/4):

- Türk Ceza Yasası’nda yer alan, 1)göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (TCK m.79-80), 2)uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (TCK m.188), 3)parada sahtecilik (TCK m.197), 4)fuhuş (TCK m.227), 5)kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (TCK m.228), 6)zimmet (TCK m.247), 7)suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama (TCK m.282), 8)silahlı örgüt (TCK m.314) veya bu örgütlere silah sağlama (TCK m.315), 9)Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk (TCK m.328-331, 333-337) suçları,

- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasada tanımlanan silah kaçakçılığı (m.12) suçları,
- Bankalar Yasası m.22/3,4'te tanımlanan zimmet suçu (5411 sayılı Bankacılık K. m.160),
- Kaçakçılıkla Mücadele Yasası'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası m.68 ve 74'te tanımlanan suçlar.

Tedbirin Koşulları ve Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercii

Tedbire başvurulması için öngörülen iki temel koşul bulunmaktadır. 1)Yukarıda sayılan suçlardan birinin veya birçoğunun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlendiği veya işlenmekte olduğu hususunda *kuvvetli şüphe sebeplerinin (kuvvetli delilin)* varlığı, 2)maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için bu tedbire başvurmanın *gerekli olması* (CMK m.133/2). Maddi gerçeğin başka tedbirlere başvurularak ortaya çıkartılması da mümkünse tedbirin bu şartı gerçekleşmemiş demektir.

Soruşturma evresinde tedbire Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi karar verebilir (CMK m.162). Belirtelim ki sulh ceza hâkimi, zorunlu savcılık yaptığı hâllerde (CMK m.163) Cumhuriyet savcısının talebi olmadan da re'sen tedbire karar verebilir.

Kovuşturma evresinde, yargılamayı yapan mahkeme tedbire karar verebilir (CMK m.133).

Tedbirin Uygulanma Şekli ve Süresi

Kayım atanmasına karar verildiğinde, atama kararında, yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğinin kayımanın onayına bağlı kılındığı veya yönetim organının yetkilerinin ya da yönetim organının yetkileri ile birlikte ortaklık payları veya menkul kıymetler idare yetkilerinin tümüyle kayıma verildiği açıkça belirtilir. Kayıım tayinine ilişkin karar, ticaret sicili gazetesinde ve diğer uygun vasıtalarla ilan olunur.

Kayım atanmasına karar veren merci atama kararında ayrıca kayıım hakkında bir ücret takdir eder. Takdir edilen bu ücret şirket bütçesinden karşılanır. Ancak soruşturma veya kovuşturma konusu suçtan dolayı kovuşturmayaya yer olmadığı veya beraat kararının verilmesi hâlinde ücret olarak şirket bütçesinden ödenen paranın tamamı, yasal faiziyle birlikte Devlet Hazinesinden karşılanır. Belirtelim ki Devlet Hazinesinden geri ödeme yapılabilmesi için kovuşturmayaya veya beraat kararının kesinleşmiş olması gerekir. Çünkü kesinleşmemiş kararlar kural olarak hukuki açıdan hüküm doğurmazlar (CMK m.133/2).

İlgililerin, atanan kayıımın işlemlerine karşı, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre, görevli mahkemeye başvurabilirler (CMK m.133).

Tedbir için bir uygulanma süresi öngörülmemiştir. Gerekli olduğu sürece ve her hâlükârda hükmün kesinleşmesine kadar uygulanabilir. İlgililer, kararı veren mercilerden tedbirin şartlarının ortadan kalktığını belirterek tedbirin kaldırılmasını isteyebilir.

Şirket yönetimi için atanan kayıımların görevleriyle ilgili iş ve işlemlerinden dolayı tazminat davaları, 142 ila 144 üncü maddeler uyarınca Devlet aleyhine açılır. Devlet, ödediği tazminattan dolayı görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan kayıımlara bir yıl içinde rücu eder (CMK m.133/5).

Tedbir Kararına Karşı Başvurulacak Kanun Yolu

Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimliğince bu tedbire karar verileceğini belirtmiştik. Hâkimlik kararlarına karşı itiraz yolu açıktır (CMK.267). Kovuşturma evresinde tedbire mahkeme karar verdiğinde, bu karara karşı itiraz edileceğine ilişkin yasada bir açıklık bulunmamaktadır.

TELEKOMÜNİKASYON YOLUYLA YAPILAN İLETİŞİMİN DENETLENMESİ

Kavram ve Tedbirin Uygulanma Koşulları

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, CMK'nın 135 vd. maddelerinde düzenleme altına alınmış bir koruma tedbiridir. Söz konusu tedbire gerek işlenmiş olan ve gerekse de işlenmekte olan suçlarla ilgili olarak başvurulabilecektir. Tedbir kapsamında beş alt tedbirin uygulanması öngörülmüştür. Bunlardan ilk üçü; *iletişimin dinlenmesi, iletişimin kayda alınması ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi* tedbirleridir. Bunlar dışında *iletişimin tespiti ve mobil telefonun yerinin tespiti* tedbirlerine de ayrıca kanunda yer verilmiştir. Peki, burada isimlerini verdiğimiz bu alt tedbirler neyi ifade etmektedirler? Söz konusu kavramların içeriği ve birbirinden farkı nedir? Bu tür hususlara açıklık getirilmek amacıyla Adalet Bakanlığı tarafından 14.02.2007 Resmi Gazete yayım tarihli olarak çıkarılan ve daha sonra 09.03.2017 tarihinde Danıştay 10. Dairesi tarafından iptal edilen "Ceza Muhakemesi Kanununda Öngörülen Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi, Gizli Soruşturmacı ve Teknik Araçlarla İzleme Tedbirlerinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" (Gizli Tedbirler Uygulama Yönetmeliği) m.4'te, bahsi geçen terimlere ilişkin tanımlamalara yer verilmiştir. Bu yönetmelik her ne kadar iptal edilmiş olsa da, söz konusu terimlerin içeriğini belirlemek bakımından oldukça yol gösterici hükümler içermektedir.

Bu bağlamda yönetmeliğin 4. maddesinin ilgili bentlerinde yapılan tanımlar şu şekildedir;

"e) İletişimin dinlenmesi ve kayda alınması: Telekomünikasyon yoluyla gerçekleştirilmekte olan konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması ile diğer her türlü iletişimin uygun teknik araçlarla dinlenmesi ve kayda alınmasına yönelik işlemleri," içermektedir. Belirtmek gerekir ki iletişimin dinlenmesi, kayda alma olmaksızın ceza muhakemesinde tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Dinleme sonucu elde edilen bilgilerin delil değeri taşıyabilmesi için kayda alınması da zorunludur. Gerek iletişimin dinlenmesi gerekse de kayda alınması internet görüşmeleri gibi, diğer telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim türleri bakımından da geçerlidir.

1) Sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi: İletişimin içeriğine müdahale niteliğinde olmayıp yetkili makamdan alınan karar kapsamında sinyal bilgilerinin iletişim sistemleri üzerinde bıraktığı izlerin tespit edilerek, bunlardan anlamlandırılan sonuçlar çıkarmak üzere gerçekleştirilen değerlendirme işlemlerini," ifade etmektedir.

Bu iki tedbirden ayrı olarak CMK m.135/6'da iletişimin tespitine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Bu bağlamda yönetmeliğe göre, **"f) İletişimin tespiti:** İletişimin içeriğine müdahale etmeden, iletişim araçlarının diğer iletişim araçlarıyla kurduğu iletişime ilişkin arama, aranma, yer bilgisi ve kimlik bilgilerinin tespit edilmesine yönelik işlemleri," ifade eder. Dolayısıyla iletişimin tespitinde tabiri caizse sadece şüpheli veya sanığın ayrıntılı fatura bilgileri elde edilmektedir. Kiminle, ne zaman, nerede, ne kadar süre iletişimde bulunduğu, kimler tarafından kendisiyle iletişime geçildiğine dair bilgilerin elde edilmesi hep iletişimin tespiti kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bunun dışında iletişimin içeriğinin ne olduğunun, örneğin telefonda neler konuşulduğunun, belirlenmesi ise iletişimin tespiti kapsamında yapılabilecek işlemler değildir. Ayrıca bunların da elde edilmesi gerekiyorsa, buna ilişkin dinleme ve kayda alma izninin de alınması gerekir. İletişimin tespiti sadece telefon görüşmelerine ilişkin olarak değil; diğer telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim şekilleri bakımından da söz konusu olabilir. Bu bağlamda örneğin internet yoluyla gerçekleştirilen haberleşmelere ilişkin olarak, hangi mail adresinden hangi mail adresine, ne zaman, kaç kilobaytlık bir e-mail gönderildiğinin belirlenmesi de iletişimin tespiti kapsamındadır.

Kullanılan mobil telefonun yerinin tespit edilmesi de ayrıca CMK m.135/5'te düzenlenmiştir. Yer tespiti kararı, şüpheli veya sanığın yakalanması amacıyla verilir. Diğer tedbirlerde olduğu gibi amaç delil elde etmek değildir. Hakkında yeteri kadar delil olan şüpheli veya sanığın yakalanması için yerinin belirlenmesi amacıyla bu tedbire başvurulması öngörülmüştür. Bir görüşe göre bu tedbir ayrı bir iletişimin denetlenmesi şekli değil; özel bir iletişimin tespiti türüdür. Uygulamada da söz konusu tedbir bu şekilde kabul edilmekte ve tıpkı iletişimin tespiti gibi, katalog suç sınırlaması olmaksızın tüm suçlarla ilgili olarak mobil telefonun yerinin tespitinin yapılabileceği kabul edilmektedir (Bkz. 13. CD. 31.10.2012, 2011/19838, 2012/22352).

Ayrıca belirtmek gerekir ki; iletişimin denetiminin yapılabilmesi için iletişim aracının şüpheli veya sanık adına kayıtlı olması zorunlu değildir; onun kullanımında olması yeterlidir. Bununla birlikte şüpheli veya sanığın yakalanması amacıyla yapılacak olan mobil telefonun yerinin tespiti tedbiri bakımından, iletişim aracının şüpheli veya sanığın kullanımında bulunması da zorunlu değildir. Şüpheli veya sanığın yakalanması amacıyla üçüncü kişilere ait mobil telefonun yerinin tespiti de mümkündür. Nitekim 25.5.2005 tarihli ve 5353 s. kanunla CMK m.135'de yapılan ilgili değişikliğin gerekçesinde, değişikliğin şüpheli veya sanığın yakalanması amacıyla üçüncü kişilere ait telefonların yerinin tespitine imkan sağlamak için yapıldığı ifade edilmiştir.

İletişimin denetlenmesi tedbiri kapsamında, yukarıda saydığımız ilk üç alt tedbire (dinleme, kayda alma ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine) başvurulabilmesi için, “suç işlendiğine dair somut delillere dayalı kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması” ve “başka suretle delil elde edilmesi imkanının bulunmaması” şeklindeki iki koşulun bir arada gerçekleşmiş olması gerekir. Ancak bu iki koşulun bulunması tedbirin uygulanması için yeterli değildir. Bu iki koşul dışında üçüncü bir koşul olarak, ayrıca kanunda belirtilen “katalog suçlardan birine ilişkin bir muhakeme yürütülüyor olması” gerekir. Bu bağlamda “dinleme, kayda alma ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine ilişkin hükümler, ancak aşağıda sayılan suçlarla ilgili olarak uygulanabilir;

- a) Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (madde 79, 80) ile organ veya doku ticareti (madde 91), 2. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83), 3. İşkence (madde 94, 95), 4. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102), 5. Çocukların cinsel istismarı (madde 103), 6. Nitelikli hırsızlık (madde 142) ve yağma (madde 148, 149) ile nitelikli dolandırıcılık (madde 158), 7. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), 8. Parada sahtecilik (madde 197), 9. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220, fıkra üç), 10. Fuhuş (madde 227), 11. İhaleye fesat karıştırma (madde 235), 12. Tefecilik (madde 241), 13. Rüşvet (madde 252), 14. Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama (madde 282), 15. Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (madde 302), 16. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316), 17. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337) suçları.
- b) Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.
- c) Bankalar Kanununun 22 nci maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.
- d) Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.
- e) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

Son olarak belirtmek isteriz ki; Yargıtay iletişimin denetlenmesi tedbiri dolayısıyla elde edilen delillerin tek başına ispata yetmeyeceği yönünde kararlar vermektedir. Bu bağlamda söz konusu delilleri belirti delili niteliğinde görmektedir. Dolayısıyla uygulamaya göre, şüpheli telefonda suçu işlediğini açıkça ifade etse bile bunu destekler nitelikte başkaca delil elde edilemezse, söz konusu kanıtların vicdani kanaatin oluşumu bakımından yeterli olmayacağı kabul edilmektedir (9. CD. 19.07.2011, 6292/12593; 10. CD. 2.11.2007, 11806/12471).

Tedbire Karar Vermeye Yetkili Merciler

İletişimin dinlenmesi, kayda alınması ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi bakımından soruşturma sırasında sulh ceza hakimi kovuşturma sırasında ise mahkeme kararıyla bu tedbirlere karar verilebilir. Bununla birlikte gecikmesinde sakınca olan hallerde C. Savcısı da tedbirin uygulanmasına karar verebilir (CMK m.135/1). Cumhuriyet savcısı kararını derhal hakim onayına sunar ve hâkim, kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hakim tarafından aksine karar verilmesi halinde tedbir Cumhuriyet savcısı tarafından derhal kaldırılır. *Tedbirin uygulanmasına ilişkin talepte bulunulurken hakkında bu madde uyarınca tedbir kararı verilecek hattın veya iletişim aracının sahibini ve biliniyorsa kullanıcılarını gösterir belge veya rapor eklenir (CMK m.135/2).*

İletişimin tespitine karar verecek merciler de yukarıdaki tedbirlere karar vereceklerle benzer şekilde düzenlenmiştir. Bu bağlamda, *şüpheli ve sanığın telekomünikasyon yoluyla iletişiminin tespiti, soruşturma aşamasında hakim, veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde C. Savcısı, kovuşturma aşamasında mahkeme kararına istinaden yapılır. Kararda, yüklenen suçun türü, hakkında tedbir uygulanacak kişinin kimliği, iletişim aracının türü, telefon numarası veya iletişim bağlantısını tespiti imkanı veren kodu ve tedbirin süresi belirtilir. Cumhuriyet savcısı kararını yirmi dört saat içinde hakim onayına sunar ve hakim, kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hakim tarafından aksine karar verilmesi halinde kayıtlar derhal imha edilir (CMK m.135/6).*

“Şüpheli veya sanığın yakalanabilmesi için, mobil telefonun yeri, hakim veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararına istinaden tespit edilebilir (CMK m.135/5).” denilmek suretiyle de mobil telefonun yerinin tespiti bakımından kural olarak soruşturma sırasında sulh ceza hakimi yetkili kılınmıştır. Düzenlemede her ne kadar sadece hakimden bahsedilmiş olsa da, tedbir sanık hakkında da uygulanabileceğinden, mahkemenin de bu kararı verebileceği anlaşılmaktadır.

Tedbirin Uygulanma Usulü ve Süresi

Telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesine ilişkin *“verilecek karar gereğince Cumhuriyet savcısı veya görevlendireceği adli kolluk görevlisi, telekomünikasyon hizmeti veren kurum ve kuruluşların yetkililerinden iletişimin tespiti, dinlenmesi veya kayda alınması işlemlerinin yapılmasını ve bu amaçla cihazların yerleştirilmesini yazılı olarak istediğinde, bu istem derhal yerine getirilir; yerine getirilmemesi halinde zor kullanılabilir. İşlemin başladığı ve bitirildiği tarih ve saat ile işlemi yapanın kimliği bir tutanakla saptanır (CMK m.137/1). Verilen karar gereğince tutulan kayıtlar, Cumhuriyet Savcılığınca görevlendirilen kişiler tarafından çözülerek metin haline getirilir. Yabancı dildeki kayıtlar, tercüman aracılığı ile Türkçeye çevrilir (CMK m.137/2).”*

Gerek adli gerekse de önleme amaçlı olarak yapılacak dinlemeler, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu bünyesinde tek bir merkezden yürütülür (PVSK ek m.7/10).

“Şüpheli veya sanığın tanıklıktan çekinebilecek kişilerle arasındaki iletişimi kayda alınamaz. Kayda alma gerçekleşikten sonra bu durumun anlaşılması halinde, alınan kayıtlar derhal yok edilir (CMK m.135/3).”

Dinleme, kayda alma ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine ilişkin “kararda, yüklenen suçun türü, hakkında tedbir uygulanacak kişinin kimliği, iletişim aracının türü, telefon numarası veya iletişim bağlantısını tespiti imkan veren kodu, tedbirin türü, kapsamı ve süresi belirtilir. Tedbir kararı en çok iki ay için verilebilir; bu süre, bir ay daha uzatılabilir. Ancak, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili olarak gerekli görülmesi halinde, mahkeme yukarıdaki sürelere ek olarak her defasında bir aydan fazla olmamak ve toplam üç ayı geçmemek üzere uzatılmasına karar verebilir. (CMK m.135/4).”

Mobil telefonun yerini tespiti ilişkin kararda ise, “mobil telefon numarası ve tespit işleminin süresi belirtilir. Tespit işlemi en çok iki ay için yapılabilir; bu süre, bir ay daha uzatılabilir. (CMK m.135/5).”

Telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi tedbirine ilişkin alınan karar yapılan işlemler, tedbir süresince gizli tutulur (CMK m.135/6). “Şüpheli veya sanığa yüklenen suç dolayısıyla müdafinin bürosu, konutu ve yerleşim yerindeki telekomünikasyon araçları hakkında,” telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesine ilişkin tedbirler uygulanamaz (CMK m.136).

İletişimin denetlenmesine ilişkin verilen karar gereğince tutulan kayıtlar, Cumhuriyet Savcılığınca görevlendirilen kişiler tarafından çözülerek metin haline getirilir. Yabancı dildeki kayıtlar, tercüman aracılığı ile Türkçeye çevrilir (CMK m.137/2).

İletişim İçeriklerinin Yok Edilmesi

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi kararının uygulanması sırasında şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilirse veya Cumhuriyet savcılığınca verilen tedbir kararını hâkim (ağır ceza mahkemesi) onaylamazsa, tedbirin uygulanmasına Cumhuriyet savcısı tarafından derhâl son verilir. Yapılan tespit veya dinlemeye ilişkin kayıtlar Cumhuriyet savcısının denetimi altında en geç on gün içinde yok edilerek, durum bir tutanakla tespit edilir (CMK m.137/3). Kanaatimizce, bu belgelerin yok edilmesi kovuşturamaya kararının kesinleşmesinden sonra gerçekleştirilmelidir.

İletişimin Denetlenmesi Sırasında Tesadüfen Elde Edilen Deliller

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmaya ilgisiz bulunmayan ancak telekomünikasyonun denetlenmesi tedbirine konu olan suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse bu delil koruma altına alınır. Durum derhâl Cumhuriyet savcılığına bildirilir (CMK m.138/2). Bu hüküm, kolluğa, Cumhuriyet savcısının emri veya sulh ceza hâkiminin kararı olmadan doğrudan elkoymaya yetkisi veren bir hükmüdür.

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, soruşturma konusu suçtan başka bir suçla ilişkin delil elde edilirse ne şekilde hareket edilmelidir?

SIRA SİZDE

3

Muhataba Bildirme

Tespit ve dinlemeye ilişkin kayıtların yok edilmesi hâlinde soruşturma evresinin bitiminden itibaren en geç on beş gün içinde, Cumhuriyet başsavcılığı, tedbirin nedeni, kapsamı, süresi ve sonucu hakkında ilgili kişiye yazılı olarak bilgi verir (CMK m.137/4). Belirtelim ki soruşturma evresi kovuşturamaya kararının kesinleşme süresinin bitiminde sona ermektedir.

İletişimin Önleme Amaçlı Denetlenmesi

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'nun ek 7. maddesinde, polisin önleme amaçlı istihbarat faaliyetleri diğer bir ifade ile *önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi* tedbirini düzenlenmiştir. Polis, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğe ilişkin önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, güvenliği ve düzeni sağlamak üzere; ülke düzeyinde haber alma faaliyetlerinde bulunur, topladığı bilgileri değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır; Devletin diğer haber alma kuruluşlarıyla iş birliği yapar.

Söz konusu görevlerin yerine getirilmesine yönelik olarak, **şu suçların işlenmesinin önlenmesi amacıyla** iletişimin denetlenmesi tedbirine başvurulması mümkündür: Türk Ceza Yasası'nda yer alan, 1) örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçu veya suçtan kaynaklanan mal varlığı değerini aklama suçu, 2) haksız ekonomik çıkar sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde cebir ve tehdit uygulanarak işlenen suçlar, 3) TCK m.305, 318-319, 323-325, 332 ve casusluk suçları dışında, devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, millî savunmaya ve devlet sırlarına karşı suçlar (PYSK ek m.7/2, TMK Geç. m.14).

Belirtelim ki Jandarma Teşkilatı, Görev ve Yetkileri Yasası ek m.5'le, önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi yetkisi, kendi sorumluluk alanıyla sınırlı olarak, Jandarmaya da (JTGYK ek m.5) verilmiştir. Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Yasası m.6'ya eklenen fıkralara göre, MİT teşkilatı da aynı yetkilere sahiptir (DİHMİTK m.6).

DİKKAT

Önleme amaçlı iletişimi dinleme yetkisi ilgili kanunlarındaki düzenlemelerle Polis, Jandarma ve Millî İstihbarat Teşkilatına verilmiştir.

GİZLİ SORUŞTURMACI GÖREVLENDİRME

Tedbirin Hukuki Niteliği ve Uygulanabileceği Suçlar

“Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi” tedbirini, Yasada sayılan suçlar için başvurulabilen özel/gizli bir koruma tedbiridir. Bu tedbire Yasadaki suç kataloğunda gösterilen şu suçlarla ilgili olarak başvurulabilir:

- Türk Ceza Yasası'nda yer alan, 1) Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenip işlenmediğine bakılmaksızın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (TCK m.188), 2) suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar dışında TCK m.220), 3) silahlı örgüt kurma (TCK m.314) veya bu örgütlere silah sağlama (TCK m. 315) suçları,
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa m.12'de tanımlanan silah kaçakçılığı suçları,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası m.68 ve 74'de tanımlanan suçlar.

Tedbirin Uygulanması

“Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi” tedbirine başvurulabilmesi için şu koşullar gerçekleşmiş olmalıdır (CMK m.139/1):

1. Soruşturma konusu suçun işlendiği hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması ve
2. başka surette delil elde edilememesi.

Belirtelim ki bir tedbire başvurulabilmesi için hem suçluluk konusunda somut delille dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığını arayıp hem de bu tedbire başvurulmaksızın delil elde edilemeyeceğini belirtmek bir çelişki oluşturmaktadır.

Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercî

Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi tedbirine soruşturma sırasında C. Savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından karar verilir. C. Savcısının gecikmesinde sakınca

bulunduğu kriterinden hareketle, doğrudan kendisinin bu tedbire karar vermesi hukuken mümkün değildir.

Gizli Görevlinin Yükümlülükleri

Sadece kamu görevlileri gizli soruşturmacı olarak görevlendirilebilir (CMK m.139/1). Soruşturmacı, faaliyetlerini izlemekle görevlendirildiği örgüte ilişkin her türlü araştırmayı yapmak ve bu örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili delilleri toplamakla yükümlüdür (CMK m.139/4).

Soruşturmacı, görevini yerine getirirken suç işleyemez ve görevlendirildiği örgütün işlemekte olduğu suçlardan sorumlu tutulamaz (CMK m.139/5).

Tedbirin Uygulanma Şekli

Sadece kamu görevlileri gizli soruşturmacı olarak görevlendirilebilir (CMK m.139/1). Soruşturmacının kimliği değiştirilebilir. Bu kimlikle hukuki işlemler yapılabilir. Kimliğin oluşturulması ve devam ettirilmesi için zorunlu olması durumunda, gerekli belgeler hazırlanabilir, değiştirilebilir ve kullanılabilir (CMK m.139/2). Bu hâllerde sahtecilik suçu oluşmaz. Çünkü yasa hükmü yerine getirilmiştir. Bu hâl, bir hukuka uygunluk sebebi teşkil eder (TCK m.24/1)

Soruşturmacı görevlendirilmesine ilişkin karar ve diğer belgeler ilgili Cumhuriyet başsavcılığında saklanır. Soruşturmacının kimliği, görevinin sona ermesinden sonra da gizli tutulur (CMK m.139/3).

Soruşturmacı görevlendirilmesi suretiyle elde edilen kişisel bilgiler, görevlendirildiği ceza soruşturması ve kovuşturması dışında kullanılamaz. Suçla bağlantılı olmayan kişisel bilgiler derhâl yok edilir (CMK m.139/6).

TEKNİK ARAÇLARLA İZLEME

Tedbirin Hukuki Niteliği ve Uygulanabileceği Suçlar

“Teknik araçlarla izleme” tedbiri, Yasa’da sayılan suçlar için başvurulabilen özel/gizli bir koruma tedbiridir. Bu tedbire Yasa’daki suç kataloğunda gösterilen şu suçlarla ilgili olarak başvurulabilir:

- Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (madde 79, 80) ile organ veya doku ticareti (madde 91), 2. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83), 3. Nitelikli hırsızlık (madde 142) ve yağma (madde 148, 149) ile nitelikli dolandırıcılık (madde 158), 4. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), 5. Parada sahtecilik (madde 197), 6. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220, fıkra üç), 7. Fuhuş (madde 227), 8. İhaleye fesat karıştırma (madde 235), 9. Tefecilik (madde 241), 10. Rüşvet (madde 252), 11. Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama (madde 282), 12. Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (madde 302), 13. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316), 14. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337), suçları.
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yasa m.12’de tanımlanan silah kaçakçılığı suçları,
- Kaçakçılıkla Mücadele Yasası’nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası m.68 ve 74’te tanımlanan suçlar.

Tedbirin Uygulanacağı Yerler ve Uygulanma Koşulları

Şüphelinin (veya sanığın) kamuya açık yerlerdeki faaliyetleri ve iş yeri teknik araçlarla izlenebilir, ses veya görüntü kaydı alınabilir (CMK m.140/1). Bu tedbir, kişinin konutunda uygulanamaz (CMK m.140/5).

Tedbire karar verilebilmesi için şu koşullar aranır: 1) Yukarıda sayılan suçların işlediği konusunda *somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebepleri* bulunması ve 2) tedbire başvurulmaksızın delil elde edilemeyecek olması.

Tedbire Karar Vermeye Yetkili Mercii

Teknik araçlarla izlemeye hakim, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilir. Cumhuriyet savcısı tarafından verilen kararlar yirmi dört saat içinde hakim onayına sunulur. Hakim kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hakim tarafından aksine karar verilmesi halinde kayıtlar derhal imha edilir.

Tedbirin Süresi

Teknik araçlarla izleme tedbiri ile birlikte gizli soruşturmacı görevlendirilmesi halinde bu fıkarda belirtilen süreler bir kat artırılarak uygulanır (CMK m.140/3).

Tedbir Sonucunda Elde Edilen Kişisel Verilerin Yok Edilmesi

Gizle izleme tedbiriyle birçok kişisel veri ele geçirilecektir. Bu kişisel verilerin ve delillerin, yukarıda sayılan suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmalar dışında kullanılmaması gerekir. Bu veriler ve deliller, ceza kovuşturması bakımından gerekli olmadığı takdirde Cumhuriyet savcısının gözetiminde derhâl yok edilir (CMK m.140/4). Bu verilere ve delillere soruşturma için ne zaman gerek duyulmayacağı, Yasâda belirtilmemiştir. Kovuşturmama veya beraat kararı kesinleştiğinde, artık tedbire gerek olmadığı söylenebilir.

CEZA MUHAKEMESİ KANUNU DIŞINDAKİ KANUNLARDA YER ALAN BAZI KORUMA TEDBİRLERİ

İnternet Ortamında Yapılan Yayınlar Erişimin Engellenmesi Tedbiri

4.5.2007 gün ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'da gösterilen suçların işlendiği yönünde yeterli şüphe bulunması hâlinde yayına ulaşımın engellenmesine karar verilebilir. Yasa koyucu, İnternet ortamında yapılan yayınlara erişimin engellenmesinin hukuki niteliğini, koruma tedbiri olarak belirlemiştir (5651 sayılı K. m.8/2).

Yayınlara erişimin engellenmesi tedbirinin başvurulabileceği suçlar şunlardır (5651 sayılı K. m.8/1): 5237 sayılı TCK'da tanımlanan; 1) intihara yönlendirme (m.84), 2) çocukların cinsel istismarı (m.103/1), 3) uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (m.190), 4) sağlık için tehlikeli madde temini (m.194), 5) müstehcenlik (m.226), 6) fuhuş (m.227), 7) kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (m.228) suçları ve 25.7.1951 gün ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'da yer alan suçlar.

Erişimin engellenmesi kararı *soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından* verilir. Soruşturma evresinde, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından da erişimin engellenmesine karar verilebilir. Erişimin engellenmesi kararı, amacı gerçekleştirecek nitelikte görülürse belirli bir süreyle sınırlı olarak da verilebilir. Cumhuriyet savcısı kararını yirmi dört saat içinde hâkimin onayına sunar ve hâkim, kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Bu süre içinde kararın onaylanmaması hâlinde tedbir Cumhuriyet savcısı tarafından derhâl kaldırılır. Koruma tedbiri olarak verilen erişimin engellenmesine ilişkin karara 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre itiraz edilebilir (5651 sayılı K. m.8/2).

Tanık Koruma Tedbiri-Gizli Tanık

Tanıklıkları nedeniyle kendilerinin ve yakınlarının hayatları, mal varlıkları tehlikeye girecek olan kişilerin tanıklık yapmalarını ve doğruyu söylemelerini beklemek zordur. Özellikle örgütlü suçlulukla mücadele edilebilmesi için tanıkların korunması gerekir. Türk hukukunda, 5726 sayılı Tanık Koruma Yasası'yla, Yasada sayılan kişilerin korunması amaçlanarak belirli suçlarda ceza muhakemesi güvence altına alınmaya çalışılmıştır. "Tanık koruma tedbiri" gizli koruma tedbiri niteliğindedir. Yasa'ya göre tedbir kararı gizlilik esaslarına uygun olarak verilir (Tanık KK m.10). Söz konusu Yasada, tanığın korunma şekilleri gösterilmiştir. Diğer gizli koruma tedbirlerinin aksine bu tedbirde gizlilik, hakkında tedbire başvuru kişiyeye karşı değil şüpheli, sanık ve kamuya karşıdır.

KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE SEBEP OLUNAN HAKSIZLIKLARIN GİDERİLMESİ

Genel Olarak

Hiçbir hukuk düzeni kusursuz değildir. Her hukuk düzeninde hatalı işlemler yapılabilir ve hatta yanlış mahkûmiyet kararları verilebilir. Hatalı işlem ve kararlardan doğan zararların devlet tarafından giderilmesi gerekir. Ceza davası kamu yararına açıldığından, bu tür zararları da kamu adına devlet yüklenmelidir. Böylece devlet, hukuk kuralını ihlal eden kendisi olduğunda, yaptırma kendisi katlanmış ve bireylere örnek teşkil etmiş olacaktır.

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, Sözleşme hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutuklama işleminin mağduru olan her şahsın tazminat istemeye hakkı bulunduğu belirtilmiştir (İHAS m.5/5). Anayasada ise tutuklama ve yakalamaya ilişkin ilkeler gösterildikten sonra, bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zararın tazminat hukukunun genel prensiplerine göre Devletçe ödenmesi öngörülmüştür (Ay m.19/son).

Ceza Muhakemesi Kanunu m.141/1 hükmüne göre de aşağıda sayılan nedenlerle açılacak olan tazminat davaları yine aşağıda belirtilen işlemlere katılan kişilere karşı açılmaz. Tazminat davasının tarafı Devlettir.

Belirtelim ki hâkim ve Cumhuriyet savcılarının bir suçun soruşturulması ve kovuşturulması kapsamında verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle aşağıda sayılan hâller dışında kalan herhangi bir nedenle de kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk nedenlerine dayanılarak bu kişilerin şahsına karşı tazminat davası açılmaz. Sonuç olarak hâkim ve Cumhuriyet savcılarının verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle hangi maddi ve hukuki gerekçeye ve nedene dayanırsa dayansın açılacak olan tüm tazminat davaları ancak Devlet aleyhine açılabilir (CMK m.141/3).

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası'nda, koruma tedbirlerine başvurulmasından kaynaklanan haksızlıkların giderilmesi için verilecek tazminata ilişkin hükümler yer almaktadır. Önceki dönemde bu konu ayrı bir yasayla düzenlenmekteydi.

Ceza Muhakemesi Yasası'nda tazminat konusu "koruma tedbirleri nedeniyle tazminat" başlığı altında düzenlenmiş olmakla birlikte, tüm koruma tedbirlerine hukuka aykırı biçimde başvurulmasından kaynaklanabilecek zararların giderilmesi kapsama alınmamıştır. Önceki dönemden farklı olarak, tazminat istenebilecek hâller arasına sadece arama ve elkoyma dolayısıyla ortaya çıkabilecek zararlar eklenmiştir. Oysa tazminat verilmesi gereken hâller sadece haksız tutuklama, yakalama, arama ve elkoyma değildir. Diğer koruma tedbirlerine başvurulmasından kaynaklanabilecek haksızlıkların da kapsama alınması gerekirdi.

Tazminat Nedenleri

Tazminat istenebilecek hâller dört grupta toplanabilir. *Birinci grupta* yakalama, gözaltı ve tutuklama ile ilgili nedenler; *ikinci grupta* arama ile ilgili neden, *üçüncü grupta* elkoyma ile ilgili nedenler; *dördüncü grupta* yargılamanın yenilenmesi ile ilgili neden yer alır (CMK m.141,323/3).

Yakalama ve Gözaltı Tedbirleri ile İlgili Nedenler

Yakalama ve gözaltı tedbirleriyle ilgili olarak soruşturma veya kovuşturma sırasında gerçekleşen şu hâllerde maddi ve manevi tazminat istenebilir:

- Yasalarda gösterilen koşullar dışında yakalanma,
- Yasal gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmama,
- Yakalama nedenleri ve haklarındaki suçlamaların kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözle açıklanmaması.
- Yakalama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmama.

Tutuklama Tedbiri ile İlgili Nedenler

Tutuklamayla ilgili olarak soruşturma veya kovuşturma sırasında gerçekleşen şu hâllerde maddi ve manevi tazminat istenebilir:

- Yasalarda gösterilen koşullar dışında tutuklanma veya tutukluluğunun devamına karar verilmesi,
- Yasal haklar hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklardan yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanma,
- Yasaya uygun olarak tutuklanan kişinin makul sürede yargılama mercii önüne çıkarılmaması ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmemesi.

Bu hâl, şüpheli veya sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilebilen istisnai hâllerde yakalandıktan sonra kararı veren yargılama mercii önüne çıkarılmaması durumunda söz konusu olabilir. Ayrıca, tutukluluğun otuz günde bir gözden geçirilmesi kuralının uyulmaması hâlinde gerçekleşir.

- Tutuklama nedenlerinin ve suçlamanın yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözle açıklanmaması,
- Tutuklanmanın yakınlarla bildirilmemesi,
- Tutuklama işlemine karşı Kanun'da öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmama.

Arama Tedbiri ile İlgili Neden

İlgili kişinin hakkındaki arama kararının ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilmiş olması tazminat nedenidir. Arama esnasında gerekli olmayan davranışlara başvurulması; yani arama kararında belirtilen fiile ilişkin bir delile ulaşmak için gerekli görülmeyecek davranışlar orantısızlığı ortaya koyar. Diğer bir söyleyişle delile ulaşmak için aramanın muhatabına daha az zarar verecek bir davranış şeklinin tercih edilme imkânı varken bunun tercih edilmemiş olması hâlinde orantısızlık vardır. Örneğin aranacak konuta çamurlu ayakkabılarla girilmesi, kapının kırılması gibi hâllerde orantısızlık vardır.

Elkoyma Tedbiri ile İlgili Nedenler

Elkoymayla ilgili olarak soruşturma veya kovuşturma sırasında gerçekleşen şu hâllerde maddi ve manevi tazminat istenebilir:

- Eşyaya veya diğer mal varlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı hâlde elkonulması,
- Elkonulan eşyanın korunması için gerekli tedbirlerin alınmaması,
- Elkonulan eşyanın veya diğer malvarlığı değerlerinin amaç dışı kullanılması veya zamanında geri verilmemesi.

Hangi koruma tedbirlerinin uygulanması nedeniyle ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesi için tazminat talep edilmesi mümkündür?

SIRA SİZDE

Kovuşturmaya Yer Olmadığı ve Beraat Kararına Bağlı Tazminat Nedenleri

Kovuşturmaya yer olmadığı ve beraat kararı verilen şu hâllerde maddi ve manevi tazminat istenebilir:

- Yasaya uygun olarak yakalandıktan sonra kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararı verilmesi,
- Yasaya uygun olarak tutuklandıktan sonra kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararı verilmesi.

Mahkûmiyet Kararına Bağlı Tazminat Nedenleri

Mahkûmiyet kararı verildikten sonra şu hâllerde maddi ve manevi tazminat istenebilir:

- Gözaltı ve tutuklulukta geçirilen sürelerin, hükümlülük süresinden fazla olması,
- Gözaltı ve tutuklama gerçekleşen bir olayda; işlenen suç için yasada öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılmış olma.

Kovuşturmaya yer olmadığı, beraat ve mahkûmiyet kararlarında tazminat istemini gerektiren hâller gerçekleşmiş ise kararda ilgilinin tazminat hakkı olduğu gösterilir (CMK m.141/2).

Yargılamanın Yenilenmesi Hâlinde Tazminat Nedeni

Yargılamanın yenilenmesi sonucunda beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verildikten sonra önceki mahkûmiyet kararının tamamen veya kısmen infaz edilmiş olması hâlinde tazminat istenebilir (CMK m.323/3). Diğer bir söyleyişle hükümlü sanığın lehine yargılamanın iadesi yoluna başvurulmuş ve önceki mahkûmiyetin kısmen veya tamamen infaz edilmiş olması hâlinde infaz edilen ceza bakımından tazminat talep edilebilir.

İlgiliyi Uyarma Yükümlülüğü

Yasa, belli hâllerde ilgiliyi uyarma yükümlülüğünü getirmiştir. Gerçekten, şu hâllerde karar veren mercin, ilgiliye tazminat hakkı bulunduğunu bildirme ve bu hususu karara geçirme yükümlülüğü bulunmaktadır (CMK m.141/2):

- Kişinin yasaya uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra hakkında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatine karar verilmesi,
- Kişinin mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği sürelerin, hükümlülük süresinden fazla olması veya işlediği suç için yasada öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılması.

Tazminat Davasının Açılması ve Görülmesi

Tazminat davasının koşulları CMK m.142'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tazminat Talebinin Süresi

Tazminat davası açma süresi, üç aydır. Süre, karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren başlar ve davanın her hâlde kararın veya hükmün kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde açılması gerekir.

Tazminat davası açılabilmesi için belli durumlarda hükmün kesinleşmesi gerekmez. Örneğin, en kısa sürede hâkim huzuruna çıkarılmama iddiasına dayalı tazminat talebi konusunda bir karar verilebilmesi için yapılacak araştırma yakalanan sanığın hangi sürede hâkim huzuruna çıkarıldığını saptamaktan ibaret olup talebin dava sonucuyla veya veri-

lecek hükümlerle bir ilgisi bulunmamaktadır. Gözaltında veya tutuklulukta geçen sürelerin, sanığın mahkûmiyeti hâlinde bu cezasından mahsubu imkânının bulunması da ulaşılan bu sonucu değiştirmeyecektir.

Sürenin başlangıç tarihi, tazminata dayanak olan işlemin yapıldığı dava sonunda verilen karar veya hükümlerin kesinleştiği tarihtir. Ancak, esas olan, sanığın bunlardan haberdar olmasıdır. Uygulamada tebligatın yapıldığı tarih belirleyici olmuş, haksız tutuklamada dava süresinin, örneğin, davanın af yasasıyla ortadan kaldırıldığı veya beraatin sanığa tebliği ile başlayacağı kabul edilmiştir.

Zarar Görenin Başvurusu

Tazminat talep edebilecek kişi, bizzat kanundışı yakalama veya tutuklama işlemiyle karşı karşıya kalan kişidir. Ayrıca orantısız aramadan doğrudan doğruya zarar görenler veya elkoyma işleminden zarar gören malik ya da zilyet tazminat talep edebilir.

Uygulamada Yargıtay; vasinin, vesayeti altındaki kişi lehine haksız tutuklamadan dolayı tazminat davası açabileceği görüşündedir. Vasinin, sulh mahkemesinden izin almadan, vesayeti altındaki kişi adına dava açmış olması ve dava devam ederken küçüğün vesayeti gerektiren hâlinin sona ermiş bulunması, açılmış davanın varlığını ve değerini ortadan kaldırmayacaktır.

Dilekçe Verilmesi

Tazminat talebinde bulunan kişi, bunu süresi içinde bir dilekçe ile yapmalıdır. Dilekçede, tazminat talebinde bulunan kişinin açık kimliği ve adresi, zarara uğradığı işlemin ve zararın niteliği ve niceliği yazılmalı ve bunların belgeleri dilekçeye eklenmelidir.

Dilekçedeki bilgi ve belgeler yetersiz ise eksikliğin bir ay içinde giderilmesi aksi hâlde davanın reddedileceği ilgiliye duyurulur. Süresinde eksikliği tamamlanmayan dilekçe mahkemece, itiraz yolu açık olmak üzere reddolunur.

Ağır Ceza Mahkemesinin Kararı

Dava, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde görülür. Ancak o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa dava en yakın yer ağır ceza mahkemesinde görülür.

DİKKAT

Koruma tedbirleri nedeniyle uğranılan zararın giderilmesine ilişkin dava, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde görülür. Ancak o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa dava en yakın yer ağır ceza mahkemesinde görülür.

Mahkeme, gözaltı veya tutuklamayla ilgili dosyayı inceledikten sonra yeterli gördüğü dilekçe ve eki belgelerin bir örneğini davalı Devlet Hazinesinin kendi yargı çevresindeki temsilcisine tebliğ ederek varsa beyan ve itirazlarını on beş gün içinde yazılı olarak bildirmesini ister.

Önceki dönemdeki uygulama doğrultusunda, Hazineye davaya katılma ve kanun yoluna başvurma yetkisinin 5271 sayılı CMK'da tanınmış olması, kanaatimizce yerinde değildir. Çünkü burada verilecek karardan kamunun, dolayısıyla devletin zarar görmemesi için çaba gösterecek makam Hazine değil, Cumhuriyet savcılığı olmalıdır.

Mahkeme, talebin ve ispat belgeleri ile davalı Devlet Hazinesinin karşı bildirimini değerlendirilmesinde ve verilecek tazminat miktarının saptanmasında gerekli gördüğü her türlü araştırmayı yapar veya hâkimlerinden birine yaptırır.

Öte yandan, mahkeme istemde bulunanı, Cumhuriyet savcısını ve Hazine temsilcisini dinledikten sonra kararını verir. Bu hüküm, tazminat talebinin duruşmalı inceleneceğini göstermektedir.

Kanun yolu

Ağır ceza mahkemesinin kararına karşı başvurulacak olan kanun yolu 5271 sayılı CMK'da istinaf olarak gösterilmiştir. Belirtelim ki bölge adliye mahkemelerinin kuruluşu henüz tamamlanmamıştır. Bu mahkemelerin kuruluşu tamamlanıncaya kadar bu kararlara karşı temyiz kanun yoluna başvurulabilecektir.

İstinafa (temyiz kanun yoluna) başvurablecek olanlar, tazminat talebinde bulunan savcı veya Hazine temsilcisidir. Önceki dönemde 466 sayılı Tazminat Yasası'nda bulunmayıp da uygulamada Devlet Hazinesine tanınan bu yetki, Yasa hükmü hâline gelmiş bulunmaktadır.

İstinafa başvurma süresi, kararın tebliğ tarihinden itibaren yedi gündür. Belirtelim ki bölge adliye mahkemelerinin kuruluşu henüz tamamlanamamıştır. Temyiz kanun yoluna başvurma süresi ise bir haftadır (CMUK m.310).

Tazminatın Geri Alınması ve Kamu Görevlileri ile Diğer Kişilere Rücu

Bazı hâllerde verilen tazminatın geri alınması söz konusu olacaktır. Bu hâller şunlardır:

- Kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararı sonradan kaldırılarak hakkında kamu davası açılan ve mahkûm edilenlere verilen tazminatlar,
- Yargılamanın aleyhte yenilenmesiyle beraat kararı kaldırılıp mahkûm edilenlere ödenmiş tazminatların mahkûmiyet süresine ilişkin kısmı.

Bu konuda savcının yazılı istemi ile aynı mahkemeden alınacak kararla kamu alacaklarının tahsiline ilişkin mevzuat hükümleri uygulanacaktır. Bu karara itiraz mümkündür.

Devlet, ödediği tazminattan dolayı görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hâkimler ve Cumhuriyet savcılarında bir yıl içinde rücu eder (CMK m.141/4).

İftira konusunu oluşturan suç veya yalan tanıklık nedeniyle gözaltına alınma ve tutuklama hâlinde ise Devlet, iftira eden veya yalan tanıklıkta bulunan kişiye rücu eder (CMK m.143/3). Bu hâlde rücu için belirli bir zaman sınırlaması öngörülmemiştir.

Devlet, koruma tedbirleri nedeniyle ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesi için ödediği tazminattan dolayı, koruma tedbiriyle ilgili olarak görevini kötüye kullanan kamu görevlilerine; iftira konusunu oluşturan suç veya yalan tanıklık nedeniyle gözaltına alınma ve tutuklama hâlinde ise iftira eden veya yalan tanıklıkta bulunan kişiye rücu eder.

DİKKAT

Tazminat İstenemeyecek Hâller

Bazı kişilerin tazminat istemesi mümkün değildir. Bu kişiler şunlardır (CMK m.144):

- Tazminata hak kazanmadığı hâlde, sonradan yürürlüğe giren ve *lehte düzenlemeler getiren kanun gereği*, durumları tazminat istemeye uygun hâle dönüşenler,
- *Ölüm, genel veya özel af, şikâyetten vazgeçme, uzlaşma* gibi nedenlerle hakkında kovuşturmaya yer olmadığına veya davanın ortadan kaldırılmasına veya düşmesine karar verilen veya kamu davası ertelenen veya düşürülenler,
- *Kusur yeteneğinin bulunmaması* nedeniyle hakkında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilenler,
- Adli makamlar önünde gerçek dışı beyanla suç işlediğini veya suça katıldığını bildirerek gözaltına alınmasına veya tutuklanmasına neden olanlar.

Özet

Arama; şüpheli kişinin, bir delilin veya müsadereye tabi eşyanın ele geçirilmesi amacıyla kişilerin üstlerinde veya onlara ait yerlerde yapılan araştırmaları ifade etmektedir. Şüpheliye ait yerlerde arama yapılabilmesi bakımından kanun makul şüphenin varlığını aramıştır. Aramaya karar verebilecek merciler bakımından kanun kamuya kapalı açık alan ve kamuya açık olmayan kapalı alan ayrımı yapmıştır. Buna göre kamuya kapalı açık alanlarda hâkim, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde C. savcısı ve Cumhuriyet savcısına ulaşılmadığı hâllerde de kolluk amiri arama kararı verebilecektir. Kamuya açık olmayan kapalı alanlarda ise sadece hâkim ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde C. savcısı arama kararı vermeye yetkilidir. Bu alanlarda kolluk amirinin hiçbir koşul altında arama kararı verme imkânı bulunmamaktadır. Elkoyma, delil olabilecek veya müsadereye tabi eşya üzerinde zilyedin tasarruf yetkisinin geçici olarak kaldırılmasıdır. Elkoymaya karar verebilecek merci kural olarak hâkimdir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde C. savcısı ve C. savcısına ulaşılmadığı hâllerde ise kolluk amiri elkoymaya karar verme yetkisine sahiptirler. Hâkim kararı olmaksızın gerçekleştirilen elkoyma işlemi en geç 24 saat içinde hâkim onayına sunulur ve hâkim elkoymadan itibaren en geç kırk sekiz saat içinde elkoyma hakkındaki kararını verir. Aksi takdirde el koyma kendiliğinden ortadan kalkar. Kanun el koyma ve muhafaza altına alma bakımından ikili bir ayrım yapmıştır. Buna göre delil olabilecek ya da müsadereye tabi eşya zilyedi tarafından rızayla verilirse bu işleme muhafaza altına alma denir. Ancak bu işlem zilyedin rızası olmaksızın yapılırsa buna da elkoyma denilmektedir.

Bir suç dolayısıyla yapılan soruşturmada, somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka surette delil elde etme imkânının bulunmaması halinde, hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından şüphelinin kullandığı bilgisayar ve bilgisayar programları ile bilgisayar kütüklerinde arama yapılmasına, bilgisayar kayıtlarından kopya çıkarılmasına, bu kayıtların çözümlenerek metin hâline getirilmesine karar verilir. Kanunkoyucu ayrıca CMK m.135 vd. telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi, m.139'da gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve m.140'da da teknik araçlarla izleme isimli "gizli koruma tedbirlerine" yer vermiştir.

4.5.2007 gün ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'da gösterilen suçların işlendiği yönünde yeterli şüphe bulunması hâlinde yayına ulaşımın engellenmesine karar verilebilir. Yasa koyucu, İnternet ortamında yapılan yayınlara erişimin engellenmesinin hukuki niteliğini, koruma tedbiri olarak belirle-

miştir. Erişimin engellenmesi kararı soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından verilir. Soruşturma evresinde, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından da erişimin engellenmesine karar verilebilir. Bu tedbire sadece kanunda belirtilen belirli katalog suçlarla ilgili olarak başvurulabilir. Tanıklıkları nedeniyle kendilerinin ve yakınlarının hayatları, mal varlıkları tehlikeye girecek olan kişilerin tanıklık yapmalarını ve doğruyu söylemelerini beklemek zordur. Özellikle örgütlü suçlulukla mücadele edilebilmesi için tanıkların korunması gerekir. Türk hukukunda, 5721 sayılı Tanık Koruma Yasası'yla, Yasada sayılan kişilerin korunması amaçlanarak belirli suçlarda ceza muhakemesi güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Tanık koruma tedbiri gizli koruma tedbiri niteliğindedir.

Suç soruşturması veya kovuşturması sırasında; a) Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen, b) Kanuni gözaltı süresi içinde hâkim önüne çıkarılmayan, c) Kanuni hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan, d) Kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen, e) Kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen, f) Mahkûm olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu ceza ile cezalandırılan, g) Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hâllerde sözle açıklanmayan, h) Yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen, i) Hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen, j) Eşyasına veya diğer mal varlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı hâlde elkonulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer mal varlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen, k) Yakalama veya tutuklama işlemine karşı Kanunda öngörülen başvuru imkânlarından yararlandırılmayan kişiler, maddi ve manevi her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler. Karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde tazminat isteminde bulunulabilir. İstem, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde ve eğer o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa en yakın yer ağır ceza mahkemesinde karara bağlanır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi arama emrinde bulunması gereken unsurlardan biri **değildir**?
 - a. Arama nedeni oluşturan fiil
 - b. Emrin geçerli olacağı zaman aralığı
 - c. Aramayı gerçekleştirecek kolluk görevlilerinin adı, soyadı ve sicil numarası
 - d. Aramanın yapılacağı yerin adresi
 - e. Aranılacak kişi veya eşya
2. Önleme aramasına gecikmesinde sakınca bulunan hal-lerde aşağıdaki yetkililerden hangisi karar verebilir?
 - a. Mahallin en büyük mülki amiri
 - b. C. Savcısı
 - c. Belediye başkanı
 - d. Kolluk amiri
 - e. İl emniyet müdürü
3. I. Ağır Ceza Mahkemesi
II. Sulh Ceza Hakimi
III. C. Savcısı
Yukarıdakilerden hangisi soruşturma evresinde gerekli şart-ların varlığı halinde, taşınmazlara, hak ve alacaklara el konul-ması kararı verebilir?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. Yalnız III
 - d. I ve II
 - e. I, II ve III
4. Aşağıdaki suçlardan hangisi, soruşturulması kapsamın-da taşınmazlara, hak ve alacaklara el koyma tedbirinin baş-vurulabileceği suçlardan biri **değildir**?
 - a. Silahlı örgüt kurma
 - b. Zimmet
 - c. Rüşvet
 - d. İrtikap
 - e. Hakaret
5. Aşağıdakilerden hangisi telekomünikasyon yoluyla ile-tişimin denetlenmesi kapsamında düzenlenen tedbirlerden **değildir**?
 - a. İletişimin tespiti
 - b. Mobil telefonun yerinin tespiti
 - c. Teknik araçlarla izleme
 - d. Sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi
 - e. İletişimin dinlenmesi
6. İletişimin denetlenmesi tedbiri kapsamında, tespit ve dinlemeye ilişkin kayıtların yok edilmesi halinde, soruşturma evresinin bitiminden itibaren en geç ne kadarlık bir zaman dilimi içerisinde Cumhuriyet başsavcılığı, tedbirin nedeni, kapsamı, süresi ve sonucu hakkında ilgili kişiye yazılı olarak bilgi verir?
 - a. Bir hafta
 - b. On beş gün
 - c. Bir ay
 - d. Üç ay
 - e. Altı ay
7. Şüphelinin aşağıdaki yerlerden hangisindeki faaliyetleri teknik araçlarla **izlenemez**?
 - a. Şüphelinin konutundaki faaliyetleri
 - b. Şüphelinin akşamları gittiği eğlence merkezindeki faaliyetleri
 - c. Şüphelinin sabahları koşu yaptığı parktaki faaliyetleri
 - d. Şüphelinin işyerindeki faaliyetleri
 - e. Şüphelinin temel ihtiyaçlarını karşıladığı alışveriş merkezindeki faaliyetleri
8. Teknik araçlarla izleme tedbirine, uzatma süresi hariç en çok ne kadar bir zaman için karar verilebilir?
 - a. Bir hafta
 - b. İki hafta
 - c. Üç hafta
 - d. Üç ay
 - e. Altı ay
9. Aşağıdakilerden hangisi haksız uygulanması nedeniyle CMK hükümlerine göre tazminat istenebilecek koruma tedbirlerinden biri **değildir**?
 - a. Elkoyma
 - b. Arama
 - c. Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi
 - d. Tutuklama
 - e. Gözaltına alma
10. Hakkında haksız yere tutuklama tedbiri uygulanan A, hakkında beraat kararı verildikten sonra, bu tedbirin uygulanması nedeniyle uğradığı zararın tazmini için kural olarak aşağıdaki mahkemelerden hangisine başvurulmalıdır?
 - a. Yargılandığı yerdeki asliye ceza mahkemesine
 - b. Yargıtay 5. Ceza Dairesine
 - c. Yargılamanın yapıldığı yerdeki asliye hukuk mahkemesine
 - d. Hakkında tutuklama kararını veren mahkemeye
 - e. Oturmakta olduğu yerdeki Ağır ceza mahkemesine

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "Arama Kararı ve Emrinin Unsurları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise "Önleme Araması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise "Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise "Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkonulması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise "Zorlama Amaçlı El Koyma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise "Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise "Teknik Araçlarla İzleme" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Teknik Araçlarla İzleme" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise "Tazminat Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise "Tazminat Davasının Açılması ve Görülmesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bahsi geçen yer, kamuya kapalı açık alan olduğu için gecikmesinde sakınca bulunan ve Cumhuriyet savcısına ulaşılmayan hâllerde kolluk amirinin yazılı emriyle burada arama yapılabilir.

Sıra Sizde 2

Savcı gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ancak adli ara-malar bakımından arama kararı verebilir. Bu bağlamda önleme araması bakımından savcının kanunen böyle bir karar verme yetkisi bulunmamaktadır.

Sıra Sizde 3

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi bulunmayan ancak telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi tedbirine konu olan suçlardan birinin işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse bu delil koruma altına alınır. Durum derhâl Cumhuriyet Savcılığına bildirilir. Ancak delilin ilişkin olduğu suç telekomünikasyonun yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi tedbirine konu olan bir suç değilse bu durumda söz konusu delilin koruma altına alınması ve dolayısıyla kullanılması mümkün değildir.

Sıra Sizde 4

Yakalama, gözaltına alma, tutuklama, arama ve elkoyma tedbirlerinin uygulanması nedeniyle ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesi için kanundaki koşulların gerçekleşmesine bağlı olarak tazminat talebinde bulunulabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul_____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara_____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoglu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul_____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara_____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara_____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara_____.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara_____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara_____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul_____.

6

Amaçlarımız

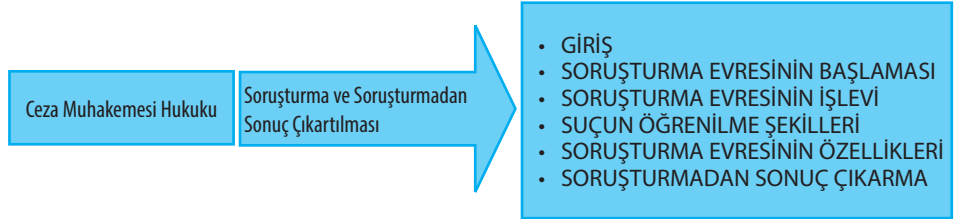
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Soruşturmanın ne şekilde başladığını ve işlevini tespit edebilecek,
- Suçun öğrenilme şekillerini analiz edebilecek,
- Soruşturma evresinin özelliklerini tespit edebilecek,
- Soruşturmadan sonuç çıkartılmasını açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Soruşturma
- İddianame
- Ara Muhakeme
- İddianamenin İadesi
- Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı
- Kovuşturma Davası
- Ön Ödeme
- Uzlaşma

İçindekiler

Soruşturma ve Soruşturmada Sonuç Çıkartılması

GİRİŞ

Soruşturma, ceza muhakemesinin ilk evresidir. Suç işlendiği şüphesinin yetkili merciler tarafından öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar olan muhakeme süreci, kanunkoyucu tarafından soruşturma evresi olarak ifade edilmiştir (CMK m.2). Soruşturma evresinin temel amacı, delillerin toplanması ve koruma altına alınması, şüphelinin ve isnadın belirlenmesi suretiyle duruşmanın hazırlanmasıdır. Soruşturmanın yöneteni konumundaki C. savcısı ve onun yardımcısı olan kolluk, soruşturmanın belirttiğimiz amaçlarını gerçekleştirmek için bu evrede birçok soruşturma işlemi gerçekleştirirler. Gerçekleştirilen bu işlemlerin amaca ulaşmaya elverişliliği ve yerindeliği duruşmanın sağlıklı bir şekilde yapılmasını doğrudan etkiler. Örneğin eksik soruşturma yapılması hâlinde çoğu kez mahkeme duruşma sırasında soruşturmada yapılması gereken eksik işlemlerin gerçekleştirilmesini sağlamak durumunda kalacaktır. Bu da muhakemenin uzamasına neden olur. Bu bağlamda sağlıklı bir duruşma yapılmasının öncelikli şartının soruşturmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu ünite de soruşturma evresi incelenecektir. Bu doğrultuda ünite içerisinde öncelikle soruşturmanın başlaması ve işlevi konuları ele alınacak daha sonra ise suçun öğrenilme şekilleri tespit edilecektir. Soruşturma evresinin özellikleri ortaya konulduktan sonra ise soruşturmada sonuç çıkartılması incelenerek ünite tamamlanacaktır.

SORUŞTURMA EVRESİNİN BAŞLAMASI

Suç işlendiği izlenimini veren bir hâl öğrenilir öğrenilmez, soruşturmanın başlatılması gerekir (CMK m.160). *Cumhuriyet savcısı* ihbar veya başka yolla bir suçun işlendiği *izlenimini* edinirse kamu davası açıp açmama konusunda karar verebilmek amacıyla hemen konuyu araştırmak zorundadır (CMK m.160). Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile her türlü araştırmayı yapabilir (CMK m.161). Yasada, “suçun işlendiği *izlenimini* veren bir hâli öğrenme”den söz edilmektedir. *İzlenim*, bir suçun işlendiği konusunda duyulan şüpheli ifade etmektedir. *Soruşturma evresi* failin suç teşkil eden bir hareketi yapıp yapmadığı konusundaki “şüphe” ile başlamaktadır. Yanılma payının derecesine göre şüphe; *basit, yeterli, makul veya kuvvetli* olur. Soruşturmayı başlatan *şüphe basittir*. Muhakemenin değişik aşamalarında değişik işlemlere göre şüphenin derecesi de değişmektedir. Örneğin bu evrede koruma tedbirleri açısından genellikle kuvvetli şüphe, iddianame düzenlenebilmesi için yeterli şüphe aranmaktadır. Bu nedenle soruşturma evresinde suç işlediğinden şüphelenilen kişiden yani “şüpheli”den söz edilir.

Şüphe somut olaylara dayanmalıdır. Somut olaylara dayanmayan ve sadece bir tahminden ibaret bulunur ya da akla ve mantığa aykırı olan iddialarda, şüpheden söz edilemez. Cumhuriyet savcısı, suç işlendiği izlenimini veren bir hâl bulunup bulunmadığını

takdir eder ve suç işlendiğini gösteren basit şüphe üzerine soruşturma evresini başlatır ve bu evrede şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına alır. Bu evre Cumhuriyet savcısının gözetimi ve denetimi altında olan bir evredir.

Bununla birlikte, ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Bu durumda şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez. Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilir ve bu karara karşı 173 üncü maddedeki usule göre itiraz edilebilir. İtirazın kabulü hâlinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Bu fıkra uyarınca yapılan işlemler ve verilen kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından görülebilir (CMK m.158/6).

DİKKAT

Soruşturmayı başlatan şüphe basittir. Bu bağlamda soruşturmanın başlaması için suç işlendiği izlenimini veren bir hâlin yetkili mercilerce öğrenilmesi yeterlidir.

SORUŞTURMA EVRESİNİN İŞLEVI

Kovuşturma (yargılama) evresinde mahkeme, suç oluşturduğu iddia edilen bir olayı deliller aracılığıyla tekrar canlandırmaya, âdeta geçmişte yaşanan olayın yeniden resmini çıkarmaya çalışır. Bu faaliyette en önemli unsur, delillerdir. Deliller geçmişte yaşanan olayı temsil eden araçlardır. Hâkim bu deliller aracılığı ile geçmişte gerçekleştiği iddia edilen olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığını yaşandı ise nasıl yaşandığını anlar. Soruşturma evresinin görevi, kovuşturmayı hazırlamaktır. Bu nedenle suçun öğrenilmesiyle başlayan soruşturma evresinde delillerin ele geçirilmesi, bunların kaybolmasının önlenmesi ve kovuşturmaya kadar el altında tutulması gerekir. Diğer bir söyleyişle soruşturma evresinin görevi, *delilleri arayıp bulmak ve koruma altına* almaktır. Toplanan delillerden iddiaların asılsız olduğu kanaatine ulaşırsa olay kovuşturma evresine, yani mahkeme önüne taşınmayacaktır. Bu nedenle araştırmalar sonucunda, başlangıçtaki basit şüpheyi kuvvetlendirerek şüpheliye bir *suç isnat etmek* de bu evrenin görevidir. O hâlde soruşturma evresinin görevi, delilleri bulma, koruma altına alma ve (suçun işlendiğini gösteren yeterli delile ulaşırsa) olayı mahkeme önüne götürmektir diyebiliriz.

SIRA SİZDE

1

Soruşturma evresinin işlevi nedir?

SUÇUN ÖĞRENİLME ŞEKİLLERİ

Re'sen Öğrenme

Savcı, suç herhangi bir vatandaş gibi basından veya görevini yaparken öğrenebilir. Kolluk da idari nitelikteki önleme görevi esnasında, suç işlendiğinden haberdar olabilir. Örneğin suç, kolluğun önünde işlenebilir veya idari bir görev esnasında kolluk suçun izlerine rastlayabilir.

İhbar Yoluyla Öğrenme

İhbar, re'sen kovuşturulan bir suçtan haberdar olan kimsenin durumu adli makamlara bildirmesidir. İhbar, Anayasa'da yer alan dilekçe hakkının bir kullanım şeklidir (Ay m.74).

İhbar eden, suçtan zarar gören kişi olabileceği gibi suçla hiç ilgisi bulunmayan üçüncü bir kişi de olabilir. Suçun şikâyete bağlı olmadığı hâllerde suçtan zarar görenin yaptığı bildirim, şikâyet olmayıp bir ihbardır.

DİKKAT

İhbar, re'sen kovuşturulan bir suçtan haberdar olan kimsenin adli makamlara durumu bildirmesidir. İhbar eden, suçtan zarar gören kişi olabileceği gibi suçla hiç ilgisi bulunmayan üçüncü bir kişi de olabilir. Suçun şikâyete bağlı olmadığı hâllerde suçtan zarar görenin yaptığı bildirim şikâyet olmayıp bir ihbardır.

Vatandaşların işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması hâlen mümkün bulunan bir suçta yetkili makamlara bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülüğü yerine getirmemek suçtur (TCK m.278). Kamu görevlileri de kamu adına re'sen soruşturulan bir suçta görevleriyle bağlantılı olarak öğrendiklerinde, bunu bildirmekle yükümlüdür (TCK m.279). Sağlık görevlileri bakımından da görevlerini yaptıkları sırada bir suçun işlendiği yönünde belirti ile karşılaşmaları hâlinde durumu yetkili makamlara bildirme yükümlülüğü kabul edilmiştir. Bildirimde bulunmayan veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.280).

Suçta ilişkin ihbar, Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk makamlarına, vali veya kaymakamlığa yapılabilir. Yurt dışında işlenip de ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına ihbarda bulunulabilir. Bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak ilgili kurum veya kuruluş idaresine ihbarın yapılması da mümkündür. Cumhuriyet Başsavcılığına yapılmayan ihbarlar, gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. İhbar yazılı veya tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir (CMK m.158).

Şüpheli ölümün ihbarı, özellik taşımaktadır. Ölümün doğal olmadığı kuşkusuna veya ölünün kimliği belirlenemiyorsa kolluk görevlisi, köy muhtarı ya da sağlık veya cenaze işleriyle görevli kişiler, durumu derhâl Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdür. Bu hâllerde ölünün gömülmesi, Cumhuriyet savcısı tarafından verilecek yazılı izne bağlıdır (CMK m.159).

Şikâyet Yoluyla Öğrenme

Şikâyete bağlı olan suçlarda ceza soruşturması ve kovuşturması, *suçtan zarar gören kimsenin* şikâyeti ile başlar (TCK m.73/1). Şikâyet, hem bir muhakeme şartı hem de suçun öğrenilme şeklidir. Suçtan zarar görenin, fiilin ve failin cezalandırılması isteğini içeren beyanı şikâyet olarak adlandırılır. Yasa koyucu, hangi suçların şikâyet üzerine soruşturulacağını suçta ilişkin maddelerde belirtmiştir. TCK m.73'te şikâyete hakkı olanlar "*yetkili kimse*", "*suçtan zarar gören kişi*" olarak gösterilmiştir. Ancak bu kavramların mağduru yani suçtan doğrudan doğruya zarar göreni mi, yoksa hem doğrudan doğruya hem de dolaylı olarak zarar göreni mi kapsadığı konusunda yasa da bir açıklık bulunmamaktadır. Şikâyet istisnai bir kurum olduğundan ve istisnai kurumların da ceza muhakemesinde dar yorumlanması gerektiğinden, şikâyete hakkı olanı, suçtan doğrudan doğruya zarar görenle yani mağdurla sınırlayıp özel hukuk anlamında zarar görenleri yani dolaylı zarar görenleri bu kavramın dışında bırakmak gerekir. Ancak belirtelim ki böyle bir kabul, mağdur ve şikâyetçinin haklarını (CMK m.234) ve mağdur ile suçtan zarar görenin kamu davasına katılmasını düzenleyen hükümlerin (CMK m.237) yorumunu zorlaştırmaktadır. Yasa koyucu mağdur, suçtan zarar gören şikâyetçi kavramlarını belirli bir anlayış doğrultusunda kullanmamıştır.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçun mağduru, tüzel kişi de olabilir. Tüzel kişi adına şikâyet hakkını, tüzel kişiyi temsile yetkili organ kullanır. Bu organ aynı zamanda vazgeçme yetkisine de sahiptir. Avukatlar da müvekkilleri adına bu hakkı kullanabilir (Av.K. 35/1).

Suçta ilişkin şikâyetler de ihbarlar gibi Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk makamlarına, vali veya kaymakamlığa veya yurt dışında işlenip de ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına, bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak ilgili kurum veya kuruluş idaresine yapılabilir. Cumhuriyet Başsavcılığına yapılmayan şikâyetler, gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Şikâyet, yazılı veya tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir (CMK m.158).

Soruşturma evresinde, suç soruşturulması şikâyete bağlı bir suç olarak değerlendirilmediği için suçtan zarar görenin bildiri ihbar niteliğinde olacaktır. Kovuşturma evresinde bu suçun şikâyete bağlı olduğunun anlaşılması hâlinde soruşturma evresinde ihbar niteliğinde olan bildirim şikâyet olarak kabul edilir. Suçtan zarar görenin kovuşturma evresinde yeni-

den şikâyet dilekçesi vermesi gerekmez. İhbar dilekçesi şikâyete dönüşür. Suçtan zarar gören açıkça şikâyetten vazgeçmediği takdirde yargılamaya devam olunur (CMK m.158/6).

Suçtan zarar gören şikâyet hakkını altı ay içinde kullanmalıdır. Zaman aşımı süresini geçmemek koşuluyla bu süre, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu bildiği veya öğrendiği günden başlar (TCK m.73). Süre hem fiilin hem de failin bilindiği veya öğrenildiği anda işlemeye başlayacaktır. Şikâyet süresi, teşebbüste son icra hareketinin yapıldığı, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği andan itibaren işlemeye başlar (CMK m.12; TCK m.66/6). Ancak belirtelim ki Yargıtayın özellikle kesintisiz suçlarda, kesintisiz suçun işlenmeye başladığı anda öğrenilmesi hâlinde şikâyet süresinin bu andan itibaren işlemeye başlayacağını kabul eden kararları da bulunmaktadır.

DİKKAT

Suçtan zarar gören şikâyet hakkını altı ay içinde kullanmalıdır. Zaman aşımı süresini geçmemek koşuluyla bu süre, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu bildiği veya öğrendiği günden başlar.

Tutanakla Öğrenme

Bir kimse, duruşma sırasında bir suç işlerse mahkeme olayı tespit eder ve bu hususta düzenleyeceği tutanağı yetkili makama gönderir. Hatta mahkeme, bu hâlde failin tutuklanmasına da karar verebilir (CMK m.205)). Soruşturma makamları, bu yolla da suçtan haberdar olabilirler.

Diğer Yollarla Öğrenme

Talep, yabancı devletin şikâyeti ve mütalaa da suçun öğrenilme şekilleridir. Belirtelim ki bu hâller aynı zamanda muhakeme şartıdır. *Talep*, Adalet bakanı'nın belirli suçların takip edilmesini Cumhuriyet savcısından istemesidir. Örneğin, bir yabancı, Türk yasalarına göre, belli suçlar dışında, aşağı sınırı en az bir yıl hapsi gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işleyip de Türkiye'ye gelirse Türkiye'de ancak Adalet bakanı'nın talebiyle yargılanır (TCK m.12). Talep hem belli suçların Türk soruşturma makamları tarafından öğrenilmesini sağlar hem de gerçekleşmemesi hâlinde soruşturmaya geçilmesini engeller. Bu yönüyle talep bir muhakeme şartıdır. Talep üzerine savcılar, dava açıp açmamakta serbesttir. Cumhuriyet savcısı, suçun işlendiğine dair soruşturmayı başlatacak derecede bir şüpheye ulaşamamışsa soruşturmayı; suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşamamışsa iddianameyi düzenlememelidir.

Yabancı devletin şikâyeti, belli suçlarda söz konusu olur. Yabancı devlet bayrağına hakaret (TCK m.341), yabancı devlet başkanına karşı şikâyete bağlı suçlarda (TCK m.340) soruşturma, ilgili *devletin şikâyeti üzerine* yapılabilir. Yabancı devlete tanınmış olan şikâyet süreye bağlanmamış ve yapılan şikâyetin geri alınması düzenlenmemiştir. Yabancı devletin şikâyeti üzerine Cumhuriyet savcısı, soruşturma yapmak ve dava açmak mecburiyetinde değildir. Yabancı devletin şikâyeti bir yönüyle de muhakeme şartıdır.

Bazı suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için o suç ile hak ve menfaatleri ihlal edilen kurumun görüşünün alınması gerekir. *Kurumun suçla ilgili görüşüne mütalaa denir. Mütalaa*, özellikle vergi mevzuatında söz konusu olan bir kurumdur. Yaptıkları inceleme sırasında Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinde yazılı suçların işlendiğini tespit eden *vergi müfettişleri ve vergi müfettişleri yardımcıları*, ilgili rapor değerlendirme komisyonunun mütalaaıyla keyfiyeti doğrudan doğruya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmek zorundadırlar. Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinde yazılı suçların vergi incelemesine yetkili olan diğer memurlar tarafından tespit edilmesi hâlinde keyfiyet, ilgili rapor değerlendirme komisyonunun mütalaaıyla Vergi Dairesi Başkanlığı veya Defterdarlık tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmek zorundadır (VUK m.367/1). Savcılığın bu mütalaaalar olmadan soruşturma ve kovuşturma başlatması mümkün değildir. Savcılık ihbar yoluyla vergi kaçakçılığını öğrenmiş olsa bile, yetkili vergi dairesine haber vermek ve mütalaaı beklemek zorundadır. Görüş bildirimini yani mütalaa yazılı olur. Mütalaa, aynı zamanda bir muhakeme şartıdır.

SORUŞTURMA EVRESİNİN ÖZELLİKLERİ

Soruşturmanın Gizliliği

Savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla *soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir*. Gizlilikle kastedilen soruşturma işleminde ilgililerinden başka kimsenin hazır bulunmaması; işlemler tutanağa bağlandığında ise dosyanın üçüncü kişiler tarafından görülememesidir. Ancak kural gizlilik olmakla beraber yasa koyucu belirli işlemlerde belirli kişilere karşı gizliliği kaldırmış olabilir (CMK m.157). Örneğin, şüphelinin kolluk veya savcı tarafından ifadesi alınırken veya sulh ceza hâkimince sorgusu yapılırken işlemin muhatabından başka işlemi yapan kişi ve yazman hazır bulunabilir. Zaman içerisinde bu işlemde, müdafie de hazır bulunma olanağı tanınarak gizlilik ilkesi yumuşatılmıştır (CMK m.169,147).

Gizliliğin ilke olmasının birinci nedeni, şüphelinin lekelenmesini engellemektir. İkinci nedeni ise delillerin karartılmasını engellemektir. Ancak delillerin karartılması gerekçesi, şüphelinin özellikle koruma tedbirlerine karşı kanun yoluna başvurma hakkını kısıtlayıcı bir argüman olmamalıdır. Nitekim ilk kez Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Kalem Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'in değişik 45. maddesi ile müdafinin yanı sıra şüpheliye, vekilin yanı sıra da mağdur ya da şikâyetçiyle suçtan zarar görene soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleme ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilme yetkisi tanınmıştır. Söz konusu Yönetmelik, Ağustos 2013'te Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmış ancak bu yeni Yönetmelikle de aynı hak kabul edilmiştir (m.54).

Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal TCK m.285'te suç olarak tanımlanmıştır.

Soruşturmanın Yazılılığı

Yazılılık, soruşturma evresinde yapılan sözlü veya hareketli tüm işlemlerin tutanağa geçirilmesini ifade eder. Her soruşturma işlemi tutanağa bağlanır ve tutanak, adli kolluk görevlisi, Cumhuriyet savcısı veya sulh ceza hâkimi ile hazır bulunan yazman tarafından imza edilir. İşleminde müdafii veya vekil sıfatı ile bir avukat hazır bulunmuş ise tutanakta onların da ismi ve imzası bulunur. Tutanak, işlemin yapıldığı yeri, tarihi, başlama ve bitiş saatini ve işleme katılanların veya ilgisi bulunanların isimlerini içerir. Tutanağın kendilerini ilgilendiren kısımları ilgililere okunur ve onayları alınır. Bu husus tutanağa yazılarak ilgililere imza ettirilir. İmzadan kaçınma hâlinde nedenleri tutanağa geçirilir (CMK m.169/3-5). Polis Vazife ve Salâhiyet Yasası'na göre de polisin bir suça ilişkin olarak kendisine yapılan sözlü ihbar ve şikâyetler ile görevi sırasında öğrendiği suça ilişkin bilgileri yazılı hâle getirmesi gerekmektedir (PVSK ek m.6/2).

Görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması olanağının varlığı hâlinde kanunlardaki usul ve esaslar dairesinde, soruşturma aşamasında yapılan her türlü işlem *Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi* (SEGBİS) ile kayda alınır. Ancak mağdur çocukların ve duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin, tanıklığında bu kayıt zorunludur (SEGBİS Y. m.9). SEGBİS ile elde edilen kayıtlar ilgili mevzuatta öngörülen usule göre UYAP Bilişim Sisteminde yazılı tutanağa dönüştürülüp, elektronik imza ile imzalanır. Yazılı tutanağa dönüştürme işlemleri için yazılım veya donanım araçları kullanılabilir. Bu kayıtların tutanağa dönüştürülmesi işlemi; soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet Başsavcılığı veya hâkim tarafından yapılır (Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik (SEGBİS Y.) m.7).

2.7.2012 Gün ve 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Ce-

zaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un 95. maddesi ile Ceza Muhakemesi Yasası'na 38/A maddesi eklenmiş ve bu hükümle her türlü ceza muhakemesi işlemi elektronik işleme dönüştürülmüştür. CMK m.38/A'ya göre, her türlü ceza muhakemesi işlemlerinde Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) kullanılır. Bu işlemlere ilişkin her türlü veri, bilgi, belge ve karar UYAP vasıtasıyla işlenir, kaydedilir ve saklanır (CMK m.38/A/1).

Kanunlarda gösterilen istisnalar hariç olmak üzere, dosyalar güvenli elektronik imza kullanılarak UYAP'tan incelenebilir ve her türlü ceza muhakemesi işlemi yapılabilir (CMK m.38/A/2).

Soruşturmanın Dağınlığı

Dağınlık, soruşturma işlemlerinin hep aynı kişi veya kişiler tarafından yapılmasının gerekli olmadığı ifade eder. Bir yargı çevresindeki Cumhuriyet Başsavcılığı, soruşturmanın kapsamlı olması hâlinde başsavcılık bünyesindeki birden fazla savcıyı bir olayı soruşturmakla görevlendirebilir. Bu hâlde birkaç savcı, aralarında iş bölümü yaparak aynı soruşturmayı yürütebilirler. Bir yargı çevresinde bir savcının başladığı soruşturmaya başka bir savcının devam etmesi de mümkündür. Bir savcı, kendi yargı çevresi dışında yapılması gereken bir işlem için *işlemin yapılacağı yer savcısından ve sulh ceza hâkiminden* istekte bulunabilir (CMK m.161/1,162). *Savcılar arası istinabe* mümkündür. Bunun gibi bir olayı sürekli aynı kolluk görevlisinin izlemesi de zorunlu değildir. Bir birim içerisinde farklı kişiler soruşturmayı yürütebilirler. İhtiyaç hâlinde savcı, diğer kolluk birimlerinden (örneğin idari kolluktan) yardım isteyebilir (CMK m.165; PVSK ek m.4).

SIRA SİZDE

2

Soruşturmanın dağınlığı neyi ifade eder?

Soruşturmanın Kurala Bağlı Olmaması

Yasada, kovuşturma evresine ilişkin işlemlerin sırası ayrıntılı olarak gösterilmesine karşılık, soruşturma evresinde araştırmaların nasıl yapılacağı, hangi sırayla yürütüleceği düzenlenmemiştir. Örneğin, şüphelinin soruşturma evresinin başında mı, yoksa sonunda mı dinleneceği, soruşturmayı yapan makamların takdirine bağlıdır. Savcılık ve kolluk, araştırma araçlarının seçiminde serbesttirler. Suçun araştırılması her şekilde yapılabilir.

Cumhuriyet savcısının, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığıyla her türlü araştırmayı yapma, işin gerçeğini araştırmaya başlama, lehe ve aleyhe olan delilleri toplama yükümlülüğü vardır (CMK m.161). O hâlde savcının tüm tedbirleri ve işlemleri kapsayan genel bir *araştırma yükümlülüğü* bulunduğu söz edebiliriz. Bu yükümlülüğün bir sonucu olarak Cumhuriyet savcısı, yasada yer almayan yeni soruşturma yöntemleri geliştirebilir. Ancak hemen belirtelim ki soruşturma evresinin kurala bağlı olmayışı, bu yöntemler bakımından hiç bir sınırlama bulunmadığı anlamına gelmez. Soruşturmanın amacı ve konusu, buradaki sınırı belirler. Ayrıca soruşturma evresinde de hukuk devleti ilkeleri geçerlidir. Temel hak ve özgürlüklere zarar verilmemesine dikkat edilmeli ve bu değerlere müdahale teşkil eden işlemler hâkim güvencesine kavuşturulmalıdır. Örneğin, dürüst yargılanma, suçsuzluk karinesi ve orantılılık gibi hukuk devletinin sağladığı tüm güvenceler bu aşama ve genel araştırma yükümlülüğü kapsamında ortaya koyulan yöntemler için de söz konusudur.

Soruşturmanın Kamusalılığı

Kamusallık ilkesi, cezalandırma yetkisinin bireyden alınarak devlete geçmesini ifade eder ve temelinde, bireylerin aralarındaki düşmanlıkların engellenmesi ve kendisini savunmayan güçsüzlere yardım edilmesi düşüncesi yatar. Devlet, bireyler arasındaki ilişkilerde düzenleyici bir işleve sahiptir. Kamu düzenini bozan ve suç teşkil eden eylemler hakkın-

da ceza soruşturmasını yürütmek, devletin görevidir. Devleti temsil eden adli makamlar kamu adına kendiliklerinden soruşturma başlatır ve yürütürler; kural olarak soruşturma tekeline sahiptirler. Türk hukukunda bireyin şahsi ceza davası açması ve takip etmesi yöntemi kabul edilmemiştir. Ancak hukukumuzda suçtan zarar görenin, adli makamlarca takip edilen ceza davasına yani kovuşturma evresine savcının yanında katılması kabul edilmiştir. Ayrıca hukukumuzda, bazı basit suçların takibi şikâyet koşuluna bağlanarak suçtan zarar görenin soruşturma ve kovuşturmanın yürütülmesinde etkin olması mümkün kılınmıştır. Örneğin, cinsel taciz (TCK m.105), mal varlığına yönelik tehdit (TCK m.106), konut dokunulmazlığını ihlal (TCK m.116), haberleşmenin engellenmesi (TCK m.124), basit hırsızlık (TCK m.144), taksirle yaralama (TCK m.89), kasten basit yaralama (TCK m.86/2) gibi. Bu gibi hâllerde suçtan zarar görenin şikâyeti gerçekleşmeden soruşturma ve kovuşturma yapılamaz (TCK m.73/1).

Soruşturmanın Mecburiliği

Soruşturmanın mecburiliği (kanuniliği) ilkesi, soruşturma makamlarının basit suç şüphesi üzerine soruşturmayı başlatma yükümlülüğünü ifade eder. Adli makamlar, herhangi bir nedenle soruşturma yapamayacaklarını söyleyemezler. Aksi takdirde, ilgili kamu görevlisi ihmal yoluyla görevi kötüye kullanma suçunu işlemiş olur (TCK m.257/2). Hemen belirtelim ki bazı hâllerde soruşturma başlamak için suçtan zarar görenin iradesini dikkate almak gerekir. Örneğin, şikâyete bağlı suçlarda şikâyet edilmeden; talep, izin ve müracaat gibi muhakeme şartlarının söz konusu olduğu suçlarda ise bu şartlar gerçekleşmeden soruşturmaya başlanamaz. Başlanmışsa belirli bir aşamadan sonra devam edilemez. Soruşturmanın mecburiliği yani soruşturmanın kanuniliği ilkesi kovuşturma evresi için de geçerlidir. Cumhuriyet savcısı suçun işlendiğine dair yeterli şüphe nedenlerine ulaştığında kural olarak iddianame düzenlemek; iddianame kabul edildiğinde de ceza davasını takip etmek mecburiyetindedir. Yargılama makamı olan hâkim açısından da aynı ilke geçerlidir. Hâkim önüne gelen davaya bakmak ve davayı sonuçlandırmak mecburiyetindedir.

SORUŞTURMADAN SONUÇ ÇIKARMA

Genel Olarak

Cumhuriyet savcısı, soruşturma sonunda kural olarak ya suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşır ya da ulaşamaz. Savcılık soruşturma sonunda suçun işlendiğine dair dava açmaya yetecek ölçüde delile ulaşırsa *iddianame düzenleyerek* görevli (madde itibarıyla yetkili) ve yetkili mahkemeye verir; mahkeme iddianamenin Yasâda gösterilen unsurları taşıdığını tespit ederse iddianameyi kabul eder. İddianamenin kabulü kararıyla kamu (ceza) davası açılmış; diğer bir söyleyişle kovuşturma evresine geçilmiş olur.

Cumhuriyet savcısına, suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşmasına rağmen iddianame düzenlemeden muhakemeyi sonlandırma yetkisi de vermiştir. Cumhuriyet savcısı Yasâda öngörülen koşullar gerçekleşmişse duruma göre *iddianame düzenlemeyi erteleyebilir, uzlaşma ya da ön ödeme kurumlarını devreye sokar*. Erteleme hâlinde deneme süresi iyi hâlde geçirildiğinde, ön ödeme ve uzlaşma gerçekleştiğinde Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı vererek soruşturma evresini sona erdirir. Bu kurumlar iddianameye alternatif kurumlardır.

Cumhuriyet savcısı soruşturmanın sonunda yeterli delile ulaşmasına rağmen failin cezalandırılmasını engelleyen hâller nedeniyle takdir hakkını kullanarak kovuşturmaya yer olmadığına da karar verebilir (CMK m.171/1). Bu hâlde Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermek veya iddianame düzenlemek konusunda seçim yapma hakkı vardır.

Cumhuriyet savcısı soruşturma sonunda suçun işlendiğine dair *yeterli delile ulaşamazsa* yeterli delile ulaşamadığı gerekçesi ile kovuşturma olanağının bulunmadığının tespit edilmesi hâlinde örneğin muhakeme şartlarının artık gerçekleşme imkânının kalmadığının tespit edildiği hâllerde ise muhakeme olanağının bulunmadığı gerekçesiyle *kovuşturmaya yer olmadığı (takipsizlik) kararı* vererek soruşturma evresini sona erdirir.

İddianame Düzenlenmesi

Genel Olarak

Savcılık soruşturma sonunda suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşırsa *iddianame düzenleyerek* görevli ve yetkili mahkemeye verir. Mahkeme iddianamenin Yasada gösterilen unsurları taşıdığını tespit ederse iddianameyi kabul; aksi takdirde savcılığa iade eder. İddianamenin değerlendirildiği bu sürece ara muhakeme denir. İddianamenin kabulü kararıyla kamu davası açılmış diğer bir söyleyişle kovuşturma evresine geçilmiş olur.

DİKKAT

Savcılık soruşturma sonunda suçun işlendiğine dair yeterli delile ulaşırsa iddianame düzenleyerek görevli ve yetkili mahkemeye verir.

İddianamenin Unsurları ve Bu Unsurların Denetlenmesi: Ara Muhakeme İddianamede Bulunması Gereken Hususlar

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler (CMK m.170/2). Eldeki delillere göre, yapılacak muhakemede sanığın mahkûm olması ihtimali, beraat etmesi ihtimalinden daha kuvvetli ise "*yeterli delilden*" veya başka bir anlatımla *yeterli şüpheden* söz edilir.

İddianame, görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenir (CMK m.170/3). İddianamede, 1) şüphelinin kimliği, 2) müdafii, 3) maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, 4) mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanuni temsilcisi, 5) açıklanmasında sakınca bulunmaması hâlinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, 6) şikâyetle bulunan kişinin kimliği, 7) şikâyetin yapıldığı tarih, 8) yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, 9) yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, 10) suçun delilleri, 11) şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir.

İddianamede, yüklenen suç oluşturulan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır (CMK m.170/4). İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil lehine olan hususlar da ileri sürülür (CMK m.170/5) ve işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir (CMK m.173/6).

İddianamenin Değerlendirilmesi

Cumhuriyet savcısı başsavcılık makamı adına düzenlediği iddianameyi bu davanın görüleceği mahkeme dairesinin belirlenmesi için o mahkemenin nöbetçi dairesine verir. Nöbetçi ceza mahkemesi dairesi, davayı görecek olan ceza dairesini belirler. Buna tevzi denir. Tevzi sonucunda iddianame madde itibarıyla yetkili (görevli) olan mahkemenin bir dairesine düşer. Bu daire iddianameyi 1) CMK m.170'de belirtilen hususlara uygun düzenlenip düzenlenmediği, 2) suçun ispatına etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delilin toplanıp toplanmadığı yani iddianamede sübuta etkili delillere yer verilip verilmediği, 3) ön ödeme veya uzlaşmaya tabi bir suçtan dolayı ön ödeme veya uzlaşma usulünün uygulanıp uygulanmadığı noktalarında değerlendirir. Belirtilen bu hususlardaki değerlendirme-

yi mahkeme, iddianamenin ve soruşturma evrakının kendisine verildiği tarihten itibaren on beş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra yapar. On beş gün içinde iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır (CMK m.174/3). Buna zımni kabul denir. On beş günlük süre hak düşürücü süre olmayıp düzenleyici süredir. Mahkeme eksik veya hatalı noktalar tespit ettiğinde bu noktaları belirtmek suretiyle iddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir. İade kararı *itirazı kabil* bir karardır. Bu karara karşı Cumhuriyet savcısı *itiraz* edebilir (CMK m.174/5). Belirtelim ki suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemez (CMK m.174/2).

Cumhuriyet savcısı, iddianamenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması hâlinde yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. İlk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanılarak yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilemez (CMK m.174/4).

İddianamenin yasaya uygun düzenlendiği kanaatinde olan mahkeme iddianamenin kabulüne karar verir. İddianamenin kabulü kararıyla veya on beş gün içinde iddianamenin iade edilmemesi ile kovuşturma evresine geçilir. Şüpheli sanık statüsünü alır.

Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

Genel Olarak

Yeterli delile ulaşılamaması, yeterli delile ulaşılsa bile ön ödeme, uzlaşma veya iddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesi söz konusu olduğunda veya kovuşturmanın mümkün olmadığı hâllerde ya da Cumhuriyet savcısının takdir hakkını kullandığı hâllerde soruşturma evresi, kovuşturmaya yer olmadığı (takipsizlik) kararı ile sona erer.

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı hangi hâllerde verilir?

Bununla birlikte Cumhuriyet savcısı, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde yeniden soruşturma açmak zorundadır (CMK m.172/3).

Yeterli Delil Olmaması veya Kovuşturma Olanığı Bulunmaması

Cumhuriyet savcısı soruşturma sonunda toplanan delilleri suçun tüm unsurları bakımından değerlendirir. Suçun bütün unsurlarına ilişkin yeterli delile ulaşılamamışsa kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir (CMK m.172/1). Eldeki delillere göre, yapılacak muhakemede sanığın beraat etmesi ihtimali mahkûm olması ihtimalinden daha kuvvetli ise “yeterli delilden” veya başka bir anlatımla *yeterli şüpheden* söz edilemez.

Bunun dışında yeterli delil olmakla birlikte, uyumsuzluk konusu olaya ilişkin kovuşturma olanağının bulunmadığı hâllerde de kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Örneğin takibi şikâyete bağlı bir suçu işlediğine ilişkin olarak hakkında yeterli delil bulunan kişi bakımından, şikâyet hakkı olan kimse şikâyetini geri alırsa kovuşturma olanağı kalmaz. Bu durumda da C. savcısı, artık kovuşturma olanağı bulunmadığı gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığı kararı verecektir.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz. (CMK m.172/2). Ancak belirtelim ki ön ödeme, uzlaşma, iddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesi nedeniyle verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararları yargı kararı gibi kesin etki doğurur. Bu neden-

lerle verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarının yeni delil nedeniyle ortadan kaldırılması mümkün değildir.

Kovuşturmayaya Yer Olmadığı Kararına Karşı İtiraz Davası Açılması

İtiraz davasının konusunu, yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi sebebiyle verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararları oluşturur. Kovuşturma olanağının bulunmaması sebebiyle verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarına karşı itiraz davasının açılıp açılmayacağı tartışmaya açıktır (CMK m.172/1).

Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmaması konusunda takdir yetkisini kullanarak yani etkin pişmanlık veya şahsi cezasızlık nedeniyle vermiş olduğu *kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarına karşı* kovuşturma (itiraz) davası açılmaz (CMK m.173/5). Belirtelim ki Cumhuriyet savcısının takdir hakkı çerçevesinde verdiği iddianamenin düzenlenmesinin (kamu davasının açılmasının) ertelenmesine ilişkin kararlara karşı suçtan zarar görene CMK m.173 hükümlerine göre kovuşturma (itiraz) davası açma imkânı tanınmıştır. Bir anlamda kovuşturma davasının açılması bu hâl için öne çekilmiştir. Erteleme hâlinde denetim süresi sonunda verilecek olan kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarına karşı kovuşturma (itiraz) davası açılmaz.

Kovuşturmayaya yer olmadığı kararı, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya soruya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir (CMK m.172/1).

Suçtan zarar gören, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir. İtiraz dilekçesinde, kamu davasının açılmasını gerektirebilecek olaylar ve deliller belirtilir (CMK m.173/1-2).

Sulh ceza hâkimi, önce davanın süresinde açılıp açılmadığını ve davayı açan kişinin gerçekten suçtan zarar gören olup olmadığını inceler. Biçimsel koşullar gerçekleşmemişse dava bu yönden reddedilir. Yoksa talep konusu araştırılmaya başlanır. Kovuşturma davası duruşmasız ve dosya üzerinden görülür. Sulh ceza hâkimliği, kararını vermek için soruşturmanın genişletilmesine gerek görür ise bu hususu açıkça belirtmek suretiyle o yer Cumhuriyet Başsavcılığında talepte bulunabilir (CMK m.173/3).

Sulh ceza hâkimi, kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunmazsa istemi gerekçeli olarak reddeder; itiraz edeni giderlere mahkûm eder ve dosyayı Cumhuriyet savcısına gönderir. Cumhuriyet savcısı, kararı itiraz edene ve şüpheliye bildirir (CMK m.173/3). İtirazın reddedilmesi halinde aynı fiilden dolayı kamu davası açılabilmesi için 172 nci maddenin ikinci fıkrası kapsamında yeni delil çıkmasına ve sulh ceza hakiminin bu yönde karar vermesine bağlıdır. (CMK m.173/6). Sulh ceza hâkimi istemi yerinde bulursa Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyerek mahkemeye verir (CMK m.173/4).

Cumhuriyet Savcısının Takdir Hakkını Kullanacağı Hâllerin Varlığı

Cumhuriyet savcısı soruşturmanın sonunda yeterli delile ulaşmasına rağmen cezayı tamamen kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsi cezasızlık sebebinin varlığı hâlinde kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilir (CMK m.171/1). Bu hâlin uygulanması savcının takdirine bırakılmıştır. Savcı iddianame düzenleme yolunu da tercih edebilir. Belirtelim ki savcının bu imkânı kullanabilmesi için cezalandırmayı engelleyen bir etkin pişmanlık hâlinin veya şahsi cezasızlık sebebinin gerçekleşmesi gerekir. Cezayı azaltan etkin pişmanlık hâlinin veya şahsi cezasızlık nedeninin gerçekleştiği hâllerde savcılık bu imkânı kullanamaz. İddianame düzenlenmek zorundadır.

Daha önce de belirtmemize rağmen bir kez daha hatırlatmakta fayda vardır ki; C. savcısının takdir yetkisini kullanarak kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verdiği hâllerde bu karara itiraz edilmesi mümkün değildir (CMK m.173/5).

Ön Ödeme

Ön ödeme, Cumhuriyet savcısının, soruşturma sonucunda şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli şüphe ortaya koyan delile ulaşmasına rağmen iddianame düzenlemeyerek sanığın para cezası ödemesi karşılığında, uyuşmazlığı ortadan kaldırmasına olanak tanıyan bir kurumdur. Suçun ön ödemelik bir suç olduğu kovuşturma evresinde ortaya çıkmışsa bu evrede de ön ödeme önerilir.

Ön ödeme, cezası hafif olan suçlarla yargı organlarını meşgul etmeme, adliyenin yükünü hafifletme ve zaman tasarrufu sağlama gibi nedenlerle yerinde bir kurum olarak görülmektedir. Ön ödemenin koşulları ve usulü TCK m.75'te gösterilmiştir.

Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçların faili;

- Adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını,
- Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için otuz Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı,
- Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için yukarıda (b) başlığı altında açıklanan usule göre belirlenecek miktar ile adli para cezasının aşağı sınırını, soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz. Taksirli suçlar hariç olmak üzere, önödemeye bağlı olarak kovuşturmayaya yer olmadığına veya kamu davasının düşmesine karar verildiği tarihten itibaren beş yıl içinde önödemeye tabi bir suçu işleyen faile bu fıkra uyarınca teklif edilecek önödeme miktarı yarı oranında artırılır (TCK m.75/1).

Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de fail, hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine, yukarıda açıklanan usule göre saptanacak miktardaki parayı yargılama giderleriyle birlikte ödediğinde kamu davası düşer (TCK m.75/2).

Cumhuriyet savcılığınca önödemelik olan bir suça ilişkin önödeme işlemi yapılmadan dava açılması veya dava konusu fiilin niteliğinin değişmesi suretiyle önödemelik bir suça dönüşmesi halinde de mahkeme tarafından yukarıdaki usule göre önödemeye yönelik işlemler yapılır (TCK m.75/3).

Suçla ilgili kanun maddesinde yukarı sınırı altı ayı aşmayan hapis cezası veya adli para cezasından yalnız birinin uygulanabileceği hallerde ödenmesi gereken miktar, yukarıda açıklanan usule göre tespit edilecek adli para cezası esas alınarak belirlenir (TCK m.75/4).

Önödemeye bağlı olarak kamu davasının açılmaması veya ortadan kaldırılması, kişisel hakkın istenmesine, malın geri alınmasına ve müsadereye ilişkin hükümleri etkilemez (TCK m.75/5).

Önödemeye ilişkin hükümler,

- TCK'da yer alan; 1. Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi (98 inci maddenin birinci fıkrası), 2. Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (madde 171), 3. Çevrenin taksirle kirletilmesi (182 nci maddenin birinci fıkrası), 4. Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma (264 üncü maddenin birinci fıkrası), 5. Suçu bildirmeme (278 inci maddenin birinci ve ikinci fıkraları) suçları,
- 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 108 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan suç bakımından da uygulanır. Ancak bu kapsamdaki suçların beş yıl içinde tekrar işlenmesi hâlinde fail hakkında aynı suçtan dolayı önödeme hükümleri uygulanmaz (TCK m.75/6).

Ödemede bulunulması üzerine verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar ile düşme kararları, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde, önödemeye ilişkin amaçlarla kullanılabilir (TCK m.75/7).

Uzlaşma

Uzlaşma, şüpheli ve sanıkla mağdurun bir uzlaştırıcının nezaretinde karşılıklı edimlerde anlaşarak ceza muhakemesini sona erdirmelerini ifade eder. Soruşturma ve kovuşturma evrelerinde uzlaşma ile muhakeme sona erdirilebilir. Bu hâlde muhakeme olağan akışının dışına çıkar ve hüküm aşamasına ulaşılmadan sonlandırılır.

Aşağıdaki suçlarda, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişininin uzlaştırılması girişiminde bulunulur (CMK m.253/1): a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar. b) Şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88), 2. Taksirle yaralama (madde 89), 3. Tehdit (madde 106, birinci fıkra), 4. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116), 5. Hırsızlık (madde 141), 6. Dolandırıcılık (madde 157), 7. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234), 8. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239) suçları. c) Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir (CMK m.253/2).

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez. Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz (CMK m.253/3).

Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tâbi olması ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması hâlinde, dosya uzlaştırma bürosuna gönderilir. Büro tarafından görevlendirilen uzlaştırıcı, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Uzlaştırıcı, uzlaşma teklifini açıklamalı tebligat veya istinabe yoluyla da yapabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmediği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır (CMK m.253/4).

Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukukî sonuçları anlatılır. Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle mağdura, suçtan zarar görene, şüpheliye veya bunların kanunî temsilcisine ulaşılabilmesi halinde, uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılır (CMK m.253/5-6).

Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir. Uzlaşma teklifinde bulunulması veya teklifin kabul edilmesi, soruşturma konusu suça ilişkin delillerin toplanmasına ve koruma tedbirlerinin uygulanmasına engel değildir (CMK m.253/7-8).

Hâkimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebepleri, uzlaştırıcı görevlendirilmesi ile ilgili olarak göz önünde bulundurulur (CMK m.253/10).

Görevlendirilen uzlaştırmacıya soruşturma dosyasında yer alan ve Cumhuriyet savcısı uygun görülen belgelerin birer örneği verilir. Uzlaştırmacı, dosya içindeki belgelerin birer örneği kendisine verildikten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırır. Uzlaştırma bürosu bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilir (CMK m.253/11-12).

Uzlaştırma müzakereleri gizli olarak yürütülür. Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır (CMK m.253/13).

Uzlaşma müzakereleri sonunda uzlaştırmacı, bir rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleriyle birlikte uzlaştırma bürosuna verir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde, tarafların imzalarını da içeren raporda, ne suretle uzlaşıldığı ayrıntılı olarak açıklanır. Uzlaştırma bürosu soruşturma dosyasını, raporu ve varsa yazılı anlaşmayı Cumhuriyet savcısına gönderir (CMK m.253/15).

Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez. Uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini bir kerede yerine getirmesi halinde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksidde bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde, 171 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Ertelme süresince zamanaşımı işlemez. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararından sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, 171 inci maddenin dördüncü fıkrasındaki şart aranmaksızın, kamu davası açılır. Uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır (CMK m.253/18-19).

Uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenden birine ilk uzlaşma teklifinde bulunduğu tarihten itibaren, uzlaştırma girişiminin sonuçsuz kaldığı ve en geç, uzlaştırmacının raporunu düzenleyerek uzlaştırma bürosuna verdiği tarihe kadar dava zamanaşımı ile kovuşturma koşulu olan dava süresi işlemez (CMK m.253/20-21).

Uzlaştırmacıya Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre ücret ödenir. Uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri, yargılama giderlerinden sayılır. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde bu giderler Devlet Hazinesi tarafından karşılanır. Her Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde uzlaştırma bürosu kurulur ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı ile personel görevlendirilir. Uzlaştırmacılar, avukatların veya hukuk öğrenimi görmüş kişilerin yer aldığı, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen uzlaştırmacı listelerinden görevlendirilir. Uzlaştırmacı, hazırladığı raporu, tutanakları ve varsa yazılı anlaşmayı büroya gönderir. Uzlaştırma süreci sonunda soruşturma dosyaları, uzlaştırma bürosunda görevli Cumhuriyet savcılarının tarafından sonuçlandırılır (CMK m.253/ 22 vd.).

Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, kovuşturma dosyası, uzlaştırma işlemlerinin 253 üncü maddede belirtilen esas ve usüle göre yerine getirilmesi için uzlaştırma bürosuna gönderilir. Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def'aten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksidde bağlanması veya süreklilik arzetmesi halinde; sanık hakkında, 231 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri

bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından, 231 inci maddenin onbirinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır (CMK m.254).

Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanır (CMK m.255).

İddianamenin Düzenlenmesinin Ertelenmesi

Kanunkoyucu, soruşturma sonunda bazı koşulların varlığına bağlı olarak C. savcısına kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verme imkânı tanımıştır. Bu bağlamda C. savcısı ancak soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda iddianamenin düzenlenmesini ertelemeye karar verebilir. İddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesine karar verilebilmesi için soruşturma sonucunda şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli delile ulaşılmış olması gerekir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı tutulmuştur. Uzlaşma kurumunun uygulanabileceği hâllerde uzlaşma usulü işletilebilir. Ertelemenin koşulları CMK m.171'de gösterilmiştir. Ayrıca kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçu söz konusu olduğunda Ceza Muhakemesi Kanunu m.171'de gösterilen şartlar aranmaksızın beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir (TCK m.191).

Erteleme kararı verilebilmesi için ayrıca 1) şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması, 2) yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, 3) kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması, 4) suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir. Bu koşulların tamamının birlikte gerçekleştiğini kabul eden Cumhuriyet savcısı, suçun işlendiğine dair yeterli şüphenin varlığına rağmen kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir.

Suçtan zarar gören, erteleme kararına karşı, kovuşturmaya yer olmadığı kararlarına itiraz usulüne uygun olarak itiraz edebilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi hâlinde kamu davası açılır.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir. Ayrıca erteleme süresince zaman aşımı işlemez.

Özet

Soruşturma evresi suç işlendiği izlenimi veren basit suç şüphesinin yetkili organlara ulaşmasıyla başlar. Bu suç şüphesiyle savcılık veya kolluk doğrudan doğruya temas edebilecekleri gibi ihbar, şikâyet, talep gibi yollarla da temas edebilirler. İhbar, re'sen kovuşturulan bir suçun işlendiği bilgisinin yetkili mercilere bildirilmesi iken şikâyet, takibi şikâyete bağlı suçlarda suçtan doğrudan doğruya zarar gören kimsenin failin cezalandırılmasına ilişkin isteğini yetkili mercilere iletmesidir. Talep ise adalet bakanının belirli suçlar takip edilmesini C. savcısından istemesidir. Soruşturma evresinin birtakım temel özellikleri vardır. Bunlardan ilki soruşturmanın yazılılığıdır. Kural olarak tüm soruşturma işlemleri tutanağa bağlanır. İkincisi ise soruşturmanın gizliliğidir. Bu bağlamda soruşturma işlemlerinde savunma hakkına zarar vermemek koşuluyla ilgisinden başkası hazır bulunamaz ve gerçekleştirilen işlem hakkında dışarıya bilgi verilmez. Bunun dışında soruşturma işlemleri dağınıktır. Yani farklı zamanlarda, farklı yerlerde, farklı kişilerce gerçekleştirilebilirler. Aynı zamanda soruşturma kurallara bağlı değildir. Bir başka deyişle hangi işlemin hangi işlemi takip edeceği ve işlemlerin hangi sırayla yapılacağı kanunda belirtilmemiştir. Bu bakımdan soruşturma işlemlerinin yapılış sırasını belirlemek soruşturma organlarının yetkisindedir. Ayrıca soruşturma kamusal bir faaliyettir ve kamusal organlar tarafından gerçekleştirilir. Son olarak ise soruşturma kural olarak mecburidir. Yani suç işlendiği şüphesiyle karşı karşıya kalan soruşturma organları soruşturma gerçekleştirmek zorundadırlar.

İddianamenin kanunda belirtilen unsurları taşıyıp taşımadığı ara muhakeme evresinde mahkeme tarafından denetlenir. Yeterli delil ihtiva etmeyen, CMK'nın 170. maddesindeki diğer unsurları taşımayan, ön ödemelik veya uzlaşmaya tabi suçlar bakımından bu yollara başvurulmaksızın hazırlanan iddianame mahkeme tarafından savcılığa iade edilir. Savcılık bu karara itiraz edebilir. İddianamenin iadesi kararında belirtilen eksiklikleri tamamladıktan sonra, savcılık yeni bir iddianame hazırlayarak mahkemeye başvurur veya eksiklikler giderilemezse kovuşturmaya yer olmadığı kararı verir. Mahkemenin kabul ya da iade konusunda on beş gün içinde bir karar vermesi gereklidir. Bu süre zarfında herhangi bir karar verilmezse iddianame zımnen kabul edilmiş sayılır.

Soruşturma sonunda toplanan deliller suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşturmuyorsa ya da uyumsuzluk konusu fiil bakımından kovuşturma olanağı yoksa bu durumda savcılık kovuşturmaya yer olmadığı kararı verir. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı uygulamada takipsizlik kararı olarak da nitelendirilmektedir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir. Suçtan zarar

gören, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde, bu karara itiraz edebilir.

Ön ödeme, kural olarak Cumhuriyet savcısının, bazı durumlarda da mahkemenin şüphelinin suçu işlediğine dair en azından yeterli şüphe olmasına rağmen sanığın belirlenen miktar para cezasını ödemesi karşılığında, uyumsuzluğu ortadan kaldırmasına olanak tanıyan bir kurumdur. Ön ödeme, cezası hafif olan suçlarla yargı organlarını meşgul etmeme, adliyenin yükünü hafifletme ve zaman tasarrufu sağlama gibi nedenlerle yerinde bir kurum olarak görülmektedir. Ön ödemenin koşulları ve usulü TCK m.75'te gösterilmiştir.

Uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı aşmayan suçların faili; a) Adli para cezası maktu ise bu miktarı, değilse aşağı sınırını, b) Hapis cezasının aşağı sınırının karşılığı olarak her gün için otuz Türk Lirası üzerinden bulunacak miktarı, c) Hapis cezası ile birlikte adli para cezası da öngörülmüş ise, hapis cezası için yukarıda (b) başlığı altında açıklanan usule göre belirlenecek miktar ile adli para cezasının aşağı sınırını, soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmaz. Taksirli suçlar hariç olmak üzere, önödemeye bağlı olarak kovuşturmaya yer olmadığına veya kamu davasının düşmesine karar verildiği tarihten itibaren beş yıl içinde önödemeye tabi bir suçu işleyen faile teklif edilecek önödeme miktarı yarı oranında artırılır (TCK m.75/1).

Uzlaşma, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin anlaşılması suretiyle uyumsuzluğun ortadan kalkmasını sağlayan bir muhakeme kurumudur. Aşağıdaki suçlarda, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişininin uzlaştırılması girişiminde bulunulur (CMK m.253/1): a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar. b) Şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88), 2. Taksirle yaralama (madde 89), 3. Tehdit (madde 106, birinci fıkra), 4. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116), 5. Hırsızlık (madde 141), 6. Dolandırıcılık (madde 157), 7. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234), 8. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239) suçları. c) Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir (CMK m.253/2).

Kanunkoyucu, soruşturma sonunda bazı koşulların varlığına bağlı olarak, C. savcısına kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verme imkânı tanımıştır. Bu bağlamda C. savcısı ancak soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda iddianamenin düzenlenmesini ertelemeye karar verebilir. İddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesine karar verilebilmesi için soruşturma sonucunda şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli delile ulaşılmış olması gerekir. Erteleme kararı verilebilmesi için ayrıca 1) şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması, 2) yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, 3) kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması, 4) suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir. Bu koşulların tamamının birlikte gerçekleştiğini kabul eden Cumhuriyet savcısı, suçun işlendiğine dair yeterli şüphenin varlığına rağmen kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir.

Kendimizi Sıyalım

1. Soruşturmanın başlaması için gerekli olan en az şüphe derecesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Suç işlendiği izlenimini veren basit şüphe
 - b. Yeterli şüphe
 - c. Kuvvetli şüphe
 - d. Makul şüphe
 - e. Muhtemel şüphe
2. TCK'ya göre altı aylık şikâyet süresi ne zaman işlemeye başlar?
 - a. Suçun işlenmesinden itibaren
 - b. Fiilin öğrenilmesinden itibaren
 - c. Failin öğrenilmesinden itibaren
 - d. Fiil ve failin öğrenilmesinden itibaren
 - e. Fiil veya failin öğrenilmesinden itibaren
3. Şikâyetle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Şikâyet hakkı kural olarak suçtan doğrudan doğruya zarar görene aittir.
 - b. Şikâyet süresi bir yıldır.
 - c. Şikâyet süresi fiilin işlendiğinin öğrenilmesinden itibaren başlar
 - d. Kovuşturma sırasında şikâyetten vazgeçilmesi hâlinde durma kararı verilir.
 - e. İştirak hâlinde işlenen suçlarda, faillerden sadece birisi hakkında şikâyet dilekçesi verilmiş olması hâlinde sadece o kişi hakkında kovuşturma yapılabilir, şikâyetin diğerlerine sirayeti mümkün değildir.
4. Bazı suçlardan dolayı kovuşturma yapılabilmesi için o suç ile menfaatleri ihlal edilen kurumun suç hakkındaki görüşünün alınması zorunluluğuna ne ad verilir?
 - a. Mütalaa
 - b. Talep
 - c. İzin
 - d. Müracaat
 - e. İhbar
5. I- Aleniyet
II- Yazılılık
III- Dağınıklık
Yukarıdakilerden hangileri soruşturma evresine ait özelliklerden biri **değildir**?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. Yalnız III
 - d. I ve II
 - e. II ve III
6. Soruşturmaya yetkili olan makamların suçtan haberdar olur olmaz, kendiliklerinden soruşturmaya başlamaları gerekliliğine ne ad verilir?
 - a. Soruşturmanın kamusalılığı
 - b. Soruşturmanın kurallara bağlı olmayışı
 - c. Soruşturmanın dağınıklığı
 - d. Soruşturmanın mecburiliği
 - e. Soruşturmanın doğrudan doğruyalığı
7. Soruşturma işlemlerinin farklı zamanlarda, farklı yerlerde, farklı görevlilerce gerçekleştirilebilmesini aşağıdakilerden hangisi ifade eder?
 - a. Soruşturmanın gizliliği
 - b. Soruşturmanın dağınıklığı
 - c. Soruşturmanın yazılılığı
 - d. Soruşturmanın mecburiliği
 - e. Soruşturmanın kamusalılığı
8. Cumhuriyet savcısı, soruşturma sonucunda yeterli şüphe oluşturan delil elde edilememesi hâlinde aşağıdaki kararlardan hangisini verir?
 - a. Mahkumiyet kararı
 - b. Beraat kararı
 - c. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı
 - d. Düşme kararı
 - e. Davanın reddi kararı

9. Aşağıdakilerden hangisi iddianamenin iadesini gerektiren nedenlerden biri **değildir**?

- İddianamede hiçbir delil gösterilmemesi
- Suçun önödemelelik olması ve bu yola başvurulmaması
- Suçun uzlaştırmaya tabi olması ve bu yola başvurulmaması
- İspata etkisi mutlak bir delil toplanmaksızın iddianame düzenlenmesi
- Fiilin hukuki nitelendirmesinin yanlış yapılması

10. I- Kamu tüzel kişilerine karşı işlenmiş ve takibi şikâyete tabi olan suçlar

II- Gerçek kişilere karşı işlenmiş ve takibi şikâyete bağlı olan suçlar

III- TCK m.116 kapsamındaki konut dokunulmazlığını ihlal suçları

Yukarıdaki suçlardan hangileri bakımından uzlaşma mümkündür?

- Yalnız I
- Yalnız III
- I ve III
- II ve III
- I, II ve III

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

- a Yanıtınız yanlış ise "Soruşturma Evresinin Başlaması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Şikâyet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Şikâyet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Mütalaa" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Soruşturma Evresinin Özellikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Soruşturma Evresinin Özellikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "Soruşturma Evresinin Özellikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- e Yanıtınız yanlış ise "İddianamenin İadesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Uzlaşma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Soruşturma evresinin temel işlevi; delilleri arayıp bulmak, koruma altına almak ve şüpheli hakkındaki isnadı belirlemek suretiyle duruşma devresini hazırlamaktır.

Sıra Sizde 2

Soruşturma evresi işlemlerinin farklı zamanlarda, farklı yerlerde, farklı kişilerce yapılabilmesini ifade eder.

Sıra Sizde 3

Yeterli delile ulaşılamaması, yeterli delile ulaşılsa bile ön ödeme, uzlaşma veya iddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesi söz konusu olduğunda veya kovuşturmanın mümkün olmadığı hâllerde ya da Cumhuriyet savcısının takdir hakkını kullandığı hâllerde soruşturma evresi, kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sona erdirilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul ____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara ____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoglu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul ____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara ____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara ____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara ____.
- Şahin, C. (2012) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara ____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara ____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul ____.

7

Amaçlarımız

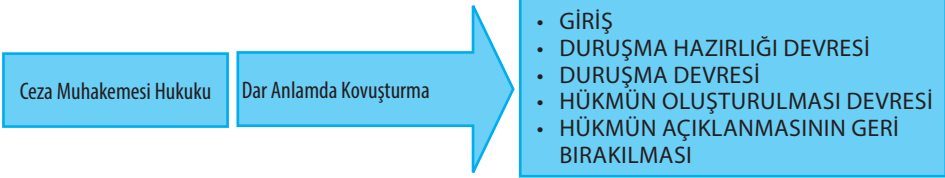
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Duruşma hazırlığı devresi işlemlerini belirleyebilecek,
- Duruşma devresinin özelliklerini ve işlemlerini analiz edebilecek,
- Hüküm kurma esaslarını ve hüküm çeşitlerini tespit edebilecek,
- Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasını açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Kovuşturma
- Duruşma Hazırlığı
- Duruşma
- Duruşmanın Özellikleri
- Hüküm
- Hüküm Çeşitleri
- Hüküm Kurma Esasları
- Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması

İçindekiler

Dar Anlamda Kovuşturma

GİRİŞ

Kovuşturma evresi ceza muhakemesinin ikinci ve son evresidir. Bu evre iddianamenin kabulüyle başlayıp son kararın (hükmün) kesinleşmesine kadar devam eder (CMK m.2,175). 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası ile olağan kanunyolu aşaması da kovuşturma evresine dâhil edilmiştir. Böylelikle yasakoyucu kovuşturma kavramını geniş anlamda ele almıştır. Yasakoyucunun geniş anlamda ele aldığı kovuşturmanın olay mahkemesi önünde gerçekleşen kısmını ifade eden dar anlamda kovuşturma ise üç devreden oluşur. Bunlar; 1) duruşma hazırlığı, 2) duruşma ve 3) hükmün oluşturulması devreleridir.

Bu ünite de dar anlamda kovuşturma evresinin genel özellikleri ve devreleri ayrıntılı olarak incelenecektir. Ayrıca hükmün oluşturulması devresi sonunda, belirli koşulların varlığına bağlı olarak verilebilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı da ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

DURUŞMA HAZIRLIğI DEVRESİ

Duruşma devresinde kural olarak soruşturma evresinde toplanan deliller hâkimin önünde iddia ve savunma makamlarınca tartışılır. Hâkim bu tartışma neticesinde suçluluk konusunda bir yargıya ulaşır. Duruşma hazırlığı devresinde, duruşma devresinin en kısa zamanda ve kesintisiz yapılabilmesini sağlayacak işlemler yapılır; soruşturma evresinde eksik kalmış olan hususlar tamamlanır.

Duruşma Hazırlığı Devresinin Makamları ve İşlemleri

Bu devrede aktif olan makam, yargılama makamıdır. Yargılama makamı da kural olarak bu devrede hâkimlik makamı olarak görev yapar. Toplu mahkemelerde hâkimlik makamını mahkeme başkanı temsil eder. Biçime ilişkin işlemlerin toplu mahkemelerde tüm hâkimlerin katılımı olmaksızın mahkeme başkanı tarafından yapılması dava ekonomisine uygundur. Bu devrede istisnaen yargılama makamı olarak mahkeme makamının da işlem yapması öngörölmüştür. Duruşma hazırlığına ilişkin işlemlerde mahkeme kavramının kullanıldığı yerlerde toplu mahkemelerde hâkimlerin birlikte karar vermesi gerekmektedir. Mahkeme ve hâkimlik makamı ayrımı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası'nda net bir şekilde ortaya konulmamıştır.

Duruşma hazırlığı devresinde yapılan işlemler genellikle duruşma gününün belirlenmesi, çağrı kâğıtlarının (davetiyelerin) gönderilmesi (CMK m.175) gibi *biçime ilişkindir*. Yasaya göre, mahkeme başkanı veya hâkim, her türlü tebligatı, tüm gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri veya kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili yazışmaları yapar (CMK m.36);

sanığın delil toplanması talebi ve sanık ile katılanın iddianamede yer almayan tanık ve bilirkişilerin (uzman kişilerin) çağrılmasına ilişkin talepleri konusunda karar verir (CMK m.177/1,178). Ancak istisnaen bu devrede tanık veya bilirkişinin erken dinlenmesi (CMK m.180), keşif (CMK m.181/2) gibi *esasa ilişkin işlemler* de yapılabilir. Bu işlemleri ya mahkeme yapar ya da bu işlemlerin yapılmasına karar verir.

Duruşma hazırlığı devresinde yapılması gereken işlemler bir kararla belirlenir. Yapılması gereken işlemleri gösteren bu kararı içeren tutanağa tensip zaptı veya *tensip tutanağı* denir.

Duruşma Gününün Belirlenmesi

Mahkeme başkanı veya hâkim (Yasa'da mahkeme denilmektedir) iddianamenin kabulünden sonra davaların geliş sırasına göre duruşma gününü belirler (CMK m.175/2). Tutuklu işler adli tatil süresince de görülen acele işlerdendir (CMK m.331/2). Bu nedenle tutuklu işlerin görülmesi öne alınır.

Yasaya göre, duruşmanın kesintisiz ve ara vermeden tek oturumda (celsede) yapılması asıldır. Mahkeme başkanı bunu göz önünde tutarak tüm sanık, tanık, bilirkişi ve teknik müşavirlerin (uzman danışmanın) gelebileceği bir gün tayin etmelidir. Ancak örneğin tanıkların bir oturumda dinlenmesi mümkün değilse davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak şekilde bunlardan bir kısmının dinlenmesi sonraki oturumlara bırakılabilir (CMK m.190). Duruşma gününün yanı sıra *duruşma saatinin* de isabetli olarak tespit edilmesi gerekir (Tebliğat K.m.62). Ayrıca, duruşmanın yapılacağı *yerin* de (salonun da) belirtilmesi gerekebilir.

Sanığa İddianamenin Tebliği

Sanığa duruşma gününü bildiren çağrı kâğıdı (davetiye) ile birlikte iddianame de tebliğ edilir. (CMK m.176/1). Savunma hakkını güvence altına almak için yasa koyucu iddianamenin ve dolayısıyla duruşma gününün tebliği ile duruşma günü arasında en az *bir hafta süre* olması gerektiğini belirtmiştir (CMK m.176/4). Bu kurala uyulmazsa mahkeme, duruşmanın başında, sanığa duruşmaya ara verilmesini (aslında duruşmanın ertelenmesini) isteme hakkı olduğunu bildirecektir. Sanık da duruşmaya ara verilmesini isteyebilir (CMK m.190/2). Yasa'da iddianamenin sanığa bildirilmesinden söz edilmektedir (CMK m.176/1). İddianamenin varsa sanığın müdafine de bildirilmesi gerekir.

DİKKAT

Sanığa duruşma gününü bildiren çağrı kâğıdı ile birlikte iddianame de tebliğ edilir. Böylelikle sanığın kendisine isnat edilen fiilleri ve bunların hukuki nitelendirmesini duruşmaya gelmeden önce öğrenmesine imkân tanınır.

Duruşmaya Davet Usulü

Belirtelim ki ilgililere çağrılarının yapılması, kararların bildirilmesi, iddianamenin gönderilmesi kısaca tebligat, Ceza Muhakemesi Yasası'nda belirtilen özel hükümler saklı kalmak koşuluyla, Tebligat Yasası'nda belirtilen hükümlere göre yapılır. Uluslararası antlaşmalar, yazılı belgelerin doğrudan doğruya postayla veya diğer iletişim araçlarıyla gönderilmesini kabul ettiğinde; yurt dışına yapılan tebligat, iadeli taahhütlü posta veya diğer iletişim araçları ile gerçekleştirilir (CMK m.36). Cumhuriyet Başsavcılığına yapılan tebligat, tebliği gereken evrakın aslının verilmesi suretiyle olur. Tebliğ ile bir süre işlemeye başlıyorsa verildiği gün, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından evrakın aslına yazılır (CMK m.38).

Sanığın Davet Edilmesi

Tutuklu olmayan sanığa tebliğ olunacak çağrı kâğıdına mazereti olmaksızın gelmediğinde zorla getirileceği yazılır (CMK m.176/2). Belirtelim ki dava konusu suç, yalnız veya birlikte adli para cezasını veya müsadereyi gerektirmekteyse sanık gelmese bile duruşma yapılabilir. Bu nedenle sanığa gönderilecek davetiyede gelmese de duruşmanın yapılacağı yazılır (CMK m.195) ve sanık, yapılan çağrıya uymadığı takdirde kolluk aracılığıyla zorla (ihzaren) duruşmaya getirilemez.

Tutuklu sanığın çağrılması, iddianamenin ve duruşma gününün tebliği suretiyle yapılır. Bu işlem, tutuklunun bulunduğu ceza infaz kurumunda cezaevi kâtibi veya bu işle görevlendirilen personel yanına getirilerek tutanak tutulmak suretiyle yapılır. İddianame sanığa okunmalı veya sanığın iddianameyi okuması beklenmelidir. Daha sonra sanıktan duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı sorulmalı ve bulunacaksa bunun neden ibaret olduğunu bildirmesi istenmelidir (CMK m.176/1,3).

Müdafiin Davet Edilmesi

Sanığın soruşturma evresinde müdafii varsa CMK m.170'e göre, o da iddianamede gösterilmelidir. İddianamede adı belli olan müdafii de sanıkla birlikte davet edilmesi gerekir (CMK m.176/3). Zorunlu müdafii duruşmada bulunması gereken kişilerdendir (CMK m.188/1).

Tanık ve Bilirkişilerin Davet Edilmesi

Öncelikle iddianamede belirtilen tanık ve bilirkişiler duruşmaya çağrı kâğıdı (davetiye) ile davet edilirler. Tanık ve bilirkişilerin davet usulü CMK m.43,44,62'de gösterilmiştir. Ayrıntılı bilgi için deliller bahsine bakınız.

Suçtan Zarar Görenin Davet Edilmesi

Duruşmada hazır bulunması gereken kişiler duruşmaya çağrılır (CMK m.175/2). Mağdur ile şikâyetçi (suçtan zarar gören) diğer kişiler olarak tanıklar gibi çağrı kâğıdı ile duruşmaya davet edilir (CMK m.233).

Sanığın Yasal Temsilcisinin ve Eşinin Davet Edilmesi

Sanığın yasal temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilir. Yasal temsilci davete uyduğunda duruşmaya kabul edilerek istemi üzerine dinlenebilir. Ancak sanığın eşine duruşma günü ve saati tebliğ edilmez ancak eş duruşmaya kabul edilerek dinlenebilir (CMK m.155).

Delillerin Toplanması

Cumhuriyet savcısı suçun ispatına yarayacak delilleri iddianame ile birlikte mahkemeye verir veya bildirir (CMK m.170/4). İddianame yeterli delili içerdiğinde kabul edilir (CMK m.174/1-b). Ancak iddianamenin kabulünden sonra yeni delillerin ortaya çıkması mümkündür.

Sanık, tanık veya bilirkişinin davetini veya savunma delillerinin (emare ve belge delillerinin) toplanmasını istediğinde, bunların ilişkin olduğu olayları göstererek bu konudaki dilekçesini duruşma gününden en az beş gün önce mahkeme başkanına verir. Mahkeme başkanı şu gerekçelerle delilin reddine karar verebilir: 1) Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse, 2) delil ile ispat edilmek istenilen olayın karara etkisi yoksa, 3) talep sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa. Belirtelim ki Cumhuriyet savcısı ile sanık veya müdafii birlikte rıza gösterirse tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya konulmasından da vazgeçilebilir (CMK m.206).

Mahkeme başkanı, tanık ve bilirkişinin veya savunmanın araştırılarak duruşmaya getirilmesini istediği diğer delillerin duruşmaya getirilmesine veya reddine karar verir. Bu karar derhâl sanığa bildirilir. Sanığın kabul edilen talepleri, sanıkla birlikte Cumhuriyet savcısına da bildirilir (CMK m.177). Çelişmeli hüküm verme faaliyeti, bu faaliyete katılan süjelerin birbirlerinin mahkemeye sundukları ve tepki vermeyi gerektiren mütalaa ve delillerini öğrenmelerini ve yorum yapma olanağının sağlanmasını gerektirir. Böylece, tüm süjeler birbirlerinin düşüncelerini öğrenecekler ve hüküm kolektif faaliyet neticesinde ortaya çıkacaktır.

Katılan ve Cumhuriyet savcısı da tanık veya bilirkişi davetini isteme hakkına sahiptir (CMK m.178,179/2). Belirtelim ki mahkeme başkanı bu devrede re'sen tanık ve bilirkişilerin davetine karar verebilir (CMK m.43,62).

Duruşma hazırlığı devresinde Cumhuriyet savcısı veya sanık iddianamede yer almayan yeni tanık ve bilirkişilerin (uzman danışman/teknik müşavirin) yer aldığı bir listeyi bu kişilerin duruşmaya çağırılması istemiyle mahkeme başkanına verebilirler. Mahkeme başkanı tarafından çağrılmalarına karar verilmiş ise bu tanık ve bilirkişilere de duruşma günü bildirilerek çağrı yapılır (CMK m.177/1,179). Bu delil listesi reddedilirse sanık veya müdafî, bu tanık ve bilirkişileri doğrudan mahkemeye getirebilir ve mahkeme bu kişileri dinler. Ancak, davayı uzatmak amacıyla yapılan talepler reddedilir.

Erken Dinleme

Kural olarak tanık ve bilirkişilerin doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri gereğince duruşma devresinde ortaya konulması ve tartışılması gerekir. Ancak belirli hâllerde bu işlem duruşma hazırlığı devresinde de yapılabilir. Bu hâllerde *mahkeme tarafından*, tanık veya bilirkişinin duruşma hazırlığı devresinde, naip veya istinabe olunan hâkim aracılığıyla dinlenmesine karar verilebilir (CMK m.180/1). Bu hâller şunlardır: 1) Hastalık veya mallülük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle uzun ve önceden bilinmeyen bir zaman için duruşmada hazır bulunmalarının mümkün olmadığı anlaşılması, 2) bu kişilerin konutlarının yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunmasından dolayı duruşmaya getirilmelerinin zor olması.

Naip veya istinabe olunan hâkim erken dinleme için gün belirler ve bu gün Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafîine bildirilir. Düzenlenen tutanağın örneği hazır bulunan Cumhuriyet savcısına ve müdafîe verilir. Tutuklu olan sanık, ancak tutuklu bulunduğu yer mahkemesinde yapılacak bu tür işlerde hazır bulundurulmasını isteyebilir. Ancak, mahkeme tarafından zorunlu sayılan hâllerde tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın da bu tür işlerde hazır bulunmasına karar verilebilir (CMK m.181).

Belirtelim ki büyükşehir belediye sınırları içinde birden fazla yargı çevresi söz konusu olabilir. Bu hâlde zorunluluk olmadıkça, büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan mahkemeler arasında istinabe olmaz. Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan şikâyetçi, katılan, sanık, müdafî, vekil, tanık ve bilirkişilerin buldukları büyükşehir belediye sınırları içindeki o yer mahkemesince istinabe yoluyla dinlenmesine karar verilemez (CMK m.180/3).

Erken Keşif ve Muayene

Duruşma hazırlığı devresinde keşif ve muayeneye ihtiyaç duyulursa mahkeme, naip veya istinabe olunan hâkim aracılığıyla bu işlemlerin yapılmasına karar verebilir (CMK m.181/2). Keşif tutanakları duruşmada okunabilir (CMK m.209).

Toplu mahkemelerde duruşma devresini beklemek sakıncalı olacaksa mahkeme salonunda veya mahkeme dışında mahkeme başkanının; tek hâkimli mahkemelerde duruşma hâkiminin naip hâkim sıfatıyla duruşma hazırlığı evresinde erken keşif ve muayene yapma

yetkisi kabul edilmiş ve bu işlemin usulü Yasa'da gösterilmiştir (CMK m.181/2,83). Ancak belirtelim ki bu işlemlerin kararını mahkeme verecektir. Yani toplu mahkemelerde duruşma hazırlığı devresinde tüm hâkimlerin katılımıyla bu karar alınacaktır (CMK m.180/1). Keşif ve muayene işlemlerin yapılacağı gün Cumhuriyet savcısına, suçtan zarara görene, vekiline, sanığa ve müdafiiine bildirilir. Tutuklu olan sanık ancak tutuklu bulunduğu yer mahkemesinde yapılacak bu tür işlerde hazır bulundurulmasını isteyebilir. Ancak mahkeme tarafından zorunlu sayılan hâllerde tutuklu bulunan sanığın da talebi olmamasına rağmen bu tür işlerde hazır bulunmasına karar verilebilir (CMK m.181).

Erken Sorgu

Yurt dışında bulunan sanığın belirlenen duruşma gününde mahkemede hazır bulunmasının zor olduğu hâllerde bu tarihten önce, yani duruşma hazırlığı evresinde de mahkeme tarafından duruşma açılarak veya istinabe suretiyle erken sorgusunun yaptırılması mümkündür (CMK m.196/6).

Diğer İşlemler

Bu devrede mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılma talep edebilir (CMK m.237/1). Bu devrede de *mahkeme* tarafından katılma talebi karara bağlanabilir. Cumhuriyet savcısının, sanık ve varsa müdafinin dinlenmesinden sonra davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verilir (CMK m.238/3).

Sanığa isnat edilen suçun alt sınırı beş yıldan az ise sanık bu isnat sebebiyle istinabe suretiyle sorguya çekilebilir. Sorgu için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısı ile sanık ve müdafiiine bildirilir. Cumhuriyet savcısı ile müdafinin sorgu sırasında hazır bulunması zorunlu değildir. Mahkeme, duruşma hazırlığı devresinde bu hâlde sanığın istinabe yoluyla sorgusunun yapılmasına karar verebilir (CMK m.196).

Yasa'da kovuşturma evresinde tutuklama kararına re'sen veya talep üzerine mahkemece karar verilebileceği belirtilmiştir (CMK m.101/1). Duruşma hazırlığı devresi de kovuşturma evreninin bir bölümü olduğundan bu devrede mahkeme sıfatıyla talep üzerine veya re'sen tutuklamaya karar verilebilecek, tutukluluk gözden geçirilebilecektir.

DURUŞMA DEVRESİ

Duruşma Devresinin Amacı ve Genel Olarak Yürüyüşü

Duruşma devresi, mahkeme önünde gerçekleşen ve esas olarak delillerin tartışıldığı en önemli devredir. Yargılama makamı, bu tartışma sonunda sanığın suçluluğu ya da suçsuzluğu konusunda bir kanaate ulaşarak uyuşmazlığı çözer. Duruşma devresi, biçimsel işlemlerin yapıldığı örneğin kamu davasının açıldığının bildirilmesi ve yoklamaların yapılması gibi *giriş* ve delillerin ortaya konulup iddia ve müdafaa makamlarınca tartışıldığı *esas* olmak üzere iki bölümden oluşur. Duruşma devresinin tek oturumda tamamlanması esastır. Ancak sanık, tanık yahut bilirkişi sayısının çok olmasından veya sanığın sorgusunun uzaması ihtimalinden dolayı duruşmanın bir oturumda bitmeyeceği anlaşılırsa davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak şekilde bunlardan bir kısmının dinlenmesi sonraki oturumlara bırakılabilir (CMK m.190). Bu hâlde duruşma devresi oturumlardan (celselerden) meydana gelmiş olur.

Duruşmanın amacı, delillerin tartışılması sonucunda hâkim veya hâkimlerde failin suçluluğu ya da suçsuzluğu konusunda bir kanaat oluşmasını sağlamaktır. Yani hâkimleri duruşma bittikten sonra kendi aralarında olaya ilişkin kişisel kanaatlerini tartışabilecekleri bir beyin olgunluğuna getirmektir. Böylece duruşma devresinde kişisel kanaatleri

oluşan hâkimler, duruşmadan sonuç çıkarma, diğer bir deyişle *hüküm* aşamasında, bu kişisel kanaatlerini tartışarak ortak bir yargıya ulaşabilirler. Tek hâkimli mahkemelerde bu tartışmayı hâkim kendi zihninde yapar.

Duruşmaya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Karakehya, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Ankara 2008.

Duruşmaya Hâkim Olan İlkeler

Duruşmanın Yoğunluğu

Hâkim, vicdani kanaatini duruşmadaki tartışma sonucunda oluşturacaktır. Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ve sözlülüğü esastır. Duruşmaya ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir (CMK m.190). Yasaya göre hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir (CMK m.217/1). **Yoğunluk ilkesi**, duruşmada delillerin tartışılması esnasında delilin doğruluğuna ve olayın ispatına ilişkin olarak oluşan kanaatin unutulmaması için duruşmanın, mümkün olduğunca bir oturumda; mümkün olmadığında birbirine yakın tarihli oturumlarda bitirilmesini ifade eder. Yasa'ya göre, zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak surette duruşmaya ara verilebilir (CMK m.190). Bu hâlde duruşma, oturumlardan meydana gelir.

Duruşmanın Doğrudan Doğruyalığı

Duruşmanın doğrudan doğruyalığı, *hüküm verecek olan mahkeme üyelerinin*, sanık, tanık ve olayın diğer tüm delilleri ile bire bir karşı karşıya gelmesini, onlarla doğrudan temas etmesini ve delil ikamesinin başka hâkime bırakılmamasını ifade eder. Yani, hükmü verecek olan hâkim beyan delilini dinleyecek, belge delilini okuyacak ve belirti delilini ise beş duyu organı ile algılayacaktır. Araya bir vasıta girdiği takdirde, hâkimin edineceği kanaat doğrudan değil, dolaylı bir kanaat olacaktır. Oysa yasa koyucu, hâkimin duruşmada ortaya konulup tartışılan delillerden bir kanaate ulaşmasını istemiştir (CMK m.217). Bu ilke delillerle ilgili olduğu için *delillerin doğrudan doğruyalığı veya vasıtasızlığı* olarak da adlandırılmaktadır.

Ancak belirtelim ki muhakemenin yürümesini sağlamak için bu kurala da bazı istisnalar getirilmiştir. Örneğin, tanığın naip veya istinabe olunan hâkim aracılığıyla dinlenmiş olması ve tutanaklarının duruşmada okunması (CMK m.180); sanığın önceki ifade ve sorgu tutanaklarının çelişkiyi gidermek amacıyla okunması (CMK m.213), bazı istisnai hâllerde tanığın, bilirkişinin, suç ortağının soruşturma evresindeki beyanlarını içeren tutanağın duruşmada okunması (CMK m.211) gibi.

Duruşmanın Sözlülüğü

Duruşmanın sözlülüğü, duruşmada kural olarak Türkçe dile getirilmiş ve tartışılmış hususların hükme esas alınmasını ifade eder. Bir delil tarafların bilgisi dâhilinde olsa ve dosyadan varlığı anlaşılrsa da duruşmada dile getirilip tartışılmadıkça, hüküm verilirken göz önünde tutulamayacaktır. Delilin konuşulmaması, onun olmaması ile eş anlamlıdır.

Duruşmanın Kamuya Açıklığı (Aleniliği)

Kapalı kapılar ardında verilen kararların adil ve tarafsız olup olmadığı konusunda daima bir şüphe duyulur. Bu nedenle mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır (CMK m.182/1). *Duruşmanın kamuya açıklığı (aleniyet)*, gerek Anayasada (Ay m.141) ve gerekse Yasada

(CMK m.182) bir ilke olarak benimsenmiştir. Aleniyet ilkesi, hem herkesin duruşma salonunda, fiziki koşulların elverdiği ölçüde, dinleyici olarak bulunabilmesini (*doğrudan aleniyeti*) güvenceler hem de duruşma salonunda bulunan kişilerin görüp duyduklarını duruşma dışında açıklayabilmesine (*dolaylı aleniyeti*) olanak tanır. *Kamuya duyurma* kitle haberleşme araçlarıyla da gerçekleştirilebilir.

Kural duruşmanın aleni olması ise de şu hâllerde aleniyetin kaldırılmasına ve duruşmanın kamuya kapatılmasına karar verilebilir: 1) Genel ahlakın veya 2) kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde. Bu hallerde duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Bir hâlin genel ahlak veya kamu güvenliği gerekçesi ile duruşmanın kapatılmasını gerektirip gerektirmediğini mahkeme takdir eder. Açıklığın kaldırılması kararı, nedenleriyle birlikte tutanağa geçirilir (CMK m.186). Duruşmanın kapatılmasına karar verildiği hâllerde bu konudaki gerekçeli karar ile hüküm yine aleni duruşmada açıklanır (CMK m.182/2-3,184).

Sanık, on sekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK m.185). Hâkimin bu hâlde takdir hakkı olmadığından bu kapalılık, zorunlu kapalılık olarak adlandırılmaktadır. Belirtelim ki kapalı duruşmada mahkeme, bazı kişilerin hazır bulunmasına izin verebilir. Bu hâlde adı geçenler, duruşmanın kapalı olmasını gerektiren hususları açıklamamaları bakımından uyarılırlar ve bu husus tutanağa yazılır (CMK m.187/1). Kapalı duruşmanın içeriği hiçbir *iletişim aracıyla* yayımlanamaz (CMK m.187/2).

Sanık, on sekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.

DİKKAT

Yasada, duruşma kamuya kapalı yapılmamakla beraber duruşmanın içeriğinin yayımlanmasına yasak getirilmesi hâli de düzenlenmiştir. Açık duruşmanın içeriği, millî güvenliğe veya genel ahlaka veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarına dokunacak veya suç işlemeye kışkırtacak nitelikte ise mahkeme, bunları önlemek amacı ile ve gerektiği ölçüde duruşmanın içeriğinin kısmen veya tamamen yayımlanmasını yasaklar ve kararını açık duruşmada açıklar (CMK m.187/3).

Tanık ve bilirkişinin naip veya istinabe olunan hâkimle dinlenmesi hâli ile sanığın istinabe yoluyla sorguya çekilmesi hâli hariç, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır (CMK m.183).

Tanık ve bilirkişinin naip veya istinabe olunan hâkimle dinlenmesi hâli ile sanığın istinabe yoluyla sorguya çekilmesi hâli hariç, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz.

DİKKAT

Kovuşturma evresinde dosyanın incelenmesi ve dosyadan örnek alınması da aleniyet ilkesi ile ilgilidir. Kovuşturma evresinde müdafî dosyayı ve muhafaza altına alınmış olan delilleri inceleyebilir ve örnek alabilir. Bunu engelleyen bir hüküm Yasada bulunmamaktadır. Kovuşturma evresinde sanığın, dosyayı inceleme ve tutanak ve belge isteme hakkı ile ilgili de Yasada bir düzenleme yer almamaktadır.

Ceza Muhakemesi Yasası m.234/1-b (3)'te, kovuşturma evresinde, mağdur ile şikâyetçinin tutanak ve belgelerden *vekili aracılığı ile* örnek isteme hakkı kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, vekili aracılığıyla ibaresini Ay m.2 ve 36'ya aykırı bularak iptal et-

miştir (AyMK, 17.5.2012-37/69, RG 21.7.2012 No.28360). Anayasa Mahkemesi kararıyla mağdur veya şikâyetçi, kovuşturma evresinde doğrudan doğruya tutanak ve belgelerden örnek isteme hakkına kavuşmuştur. Kovuşturma evresinde aleniyet söz konusudur ve mağdur veya şikâyetçinin sahip olduğu bir hakka onun vekilinin, sanığın kendisinin sahip olmadığını düşünmek hukuk mantığına ters düşer.

SIRA SİZDE

Duruşma salonunda gazetecilerin salt haber verme amacına yönelik olarak fotoğraf çekebilmesi mümkün müdür?

Mahkemenin Teşekkül Etmesi

Duruşmanın açılabilmesi için öncelikle muhakeme sùjelerinin tamamının mahkeme salonunda yerini alması gerekir. Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtibinin ve yasanın zorunlu müdafiliği kabul ettiği hâllerde müdafii hazır bulunması şarttır.

Bir oturumda bitmeyecek davada, herhangi bir nedenle bulunamayacak hâkim üyenin yerine geçmek ve oya katılmak üzere yedek üye bulundurulabilir (CMK m.188). Birden çok Cumhuriyet savcısı ve birden çok avukat aynı zamanda duruşmaya katılabilecekleri gibi aralarında iş bölümü de yapabilirler (CMK m.189; 5235 sayılı Teşkilat K.17,22). Belirtelim ki mahkemenin teşekkülüne ilişkin kurullara aykırılık hükmün kesin olarak hukuka aykırı sayılmasına ve bozulmasına sebep teşkil eder (CMK m.289; 1412 sayılı CMUK m.308).

Sanığın Duruşmada Hazır Bulunması

Sanığın İlk Oturumda Hazır Bulunma Mecburiyeti

Belirtelim ki kural olarak sanık da mahkemenin teşekkül etmesi için bulunması gereken zorunlu sùjelerdendir. Yasanın ayırık tuttuğu hâller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz (CMK m.193). Duruşmanın başında sanığa gönderilen çağrı kâğıdında (davetiyede) gelmemesinin geçerli nedeni olmadığında zorla getirilmesine karar verileceği ihtar edilir. Ayrıca mahkeme, lüzumlu görürse sanığın, duruşmanın devamı süresince hazır bulunmasını sağlamak veya savuşmasının önüne geçmek için gereken tedbirleri alır. Mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir (CMK m.199). Görüldüğü üzere sanık duruşmanın başından sonuna kadar hazır bulunması istenen sùjelerdendir.

Yasa koyucu delillerin kaybolmasını önlemek adına sanık duruşmaya gelme ve sorgusu yapılamaza da delillerin ikamesine izin vermiştir (CMK m.206/1). Sanık hakkında, toplanan delillere göre *mahkûmiyet dışında bir karar verilmesi* gerektiği kanısına varılırsa sorgusu yapılmamış olsa da sanık hakkında duruşma açılarak dava yokluğunda bitirilebilir (CMK m.176/2,193,199). Ayrıca suç, yalnız veya birlikte *adli para cezasını veya müsadereyi* gerektirmekte ise sanık gelme bile duruşma yapılabilir. Bu gibi hâllerde sanığa gönderilecek davetiyede gelme de duruşmanın yapılacağı yazılır (CMK m.195).

Sanığın İlk Oturumda Bulunma Mecburiyetinden Kurtarılması: İstinabe Yoluyla Sorgu

Alt sınırı beş yıldan az hapis cezasını gerektiren bir suçtan yargılanan sanık istinabe suretiyle sorguya çekilebilir. Sorgu için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısı ile sanık ve müdafii bildirilir. Cumhuriyet savcısı ile müdafii sorgu sırasında hazır bulunması zorunlu değildir. Sorgusundan önce sanığa, ifadesini esas mahkemesi huzurunda vermek isteyip istemediği sorulur. Sorgu tutanağı duruşmada okunur. Hâkim veya mahkemenin zorunlu

gördüğü durumlarda, aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle yurt içinde bulunan sanığın sorgusu yapılabilir veya duruşmalara katılmasına karar verilebilir (CMK m.196/4).

Hangi tür uyuşmazlıklarda ve ne surette sanığın istinabe yoluyla sorgusu yapılır?

SIRA SİZDE

Sanığın İlk Oturumdan Sonraki Oturumlardan Bağışık (Vareste) Tutulması

Duruşma açılıp ilk oturumda sanığın sorgusu yapıldıktan sonra sanığın diğer oturumlara gelmesi zorunlu değildir. Sanık savunur veya ara vermeyi izleyen oturuma gelmezse, önceden sorguya çekilmiş ve artık hazır bulunmasına mahkemece gerek görülmezse, dava yokluğunda bitirilebilir (CMK m.194).

Belirtelim ki sanığın duruşmanın ilk oturumuna veya ilk oturuma geldikten sonra diğer oturumlara gelmesini sağlamak üzere tedbir almak yetkisi mahkemeye verilmiştir (CMK m.194,199). Duruşmanın ilk oturumuna gelip de sorgusu yapılmış olan sanık, mahkemenin zorlayıcı kararlarıyla aranmamak için kendisi veya bu hususta yetkili kaldığı müdafii müvekkilinin kendisinin duruşmada hazır bulunmaktan kurtarılmasını (bağışık tutulmasını) mahkemeden talep edebilir (CMK m.196/1). Sanığı duruşmadan bağışık tutup tutmamakta mahkeme takdir yetkisine sahiptir (CMK m.196).

Hastalık veya disiplin önlemi ya da zorunlu diğer nedenlerle yargılamanın yapıldığı yargı çevresi dışındaki bir hastaneye veya tutukevine nakledilmiş olan sanığın, sorgusu yapılmış olmak koşuluyla hazır bulundurulmasına gerek görülmemeyen oturumlar için getirilmemesine mahkemece karar verilebilir (CMK m.196/5). Mahkeme bu hâlde re'sen sanığı duruşmada hazır bulunma yükümlülüğünden kurtarabilir.

Sanığın yüzüne karşı suç ortaklarından birinin veya bir tanığın gerçeği söylemeyeceğinden endişe edilirse mahkeme, sorgu ve dinleme sırasında o sanığın mahkeme salonundan çıkarılmasına karar verebilir. Sanık tekrar getirildiğinde, tutanaklar okunur ve gerektiğinde içeriği anlatılır (CMK m.200).

Müdafii duruşmada hazır bulunma yetkisi sanığın duruşmada hazır bulunma hakkından bağımsızdır. Sanık hazır bulunmasa da müdafii bütün oturumlarda hazır bulunmak yetkisine sahiptir (CMK m.197).

Duruşmanın İdaresi ve Düzeni

Mahkeme başkanı (veya hâkim), duruşmayı yönetir ve sanığı sorguya çeker; delillerin ikame edilmesini sağlar. Bu faaliyet bir hâkimlik faaliyetidir. Duruşmada ilgili olanlardan biri duruşmanın yönetimine ilişkin olarak mahkeme başkanı tarafından emrolunan bir tedbirin hukuken kabul edilemeyeceğini öne sürerse mahkeme, bu hususta bir karar verir (CMK m.192).

Duruşmanın düzeni de mahkeme başkanı tarafından sağlanır. Mahkeme başkanı, duruşmanın düzenini bozan kişinin, savunma hakkının kullanılmasını engellemek koşuluyla salondan çıkarılmasını emreder. Kişi dışarı çıkarılması sırasında direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa yakalanır ve mahkeme tarafından, avukatlar hariç, verilecek bir kararla derhâl dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Ancak çocuklar hakkında disiplin hapsi uygulanmaz (CMK m.203). Belirtelim ki bu karar mahkeme kararıdır. Bu hükme göre vekil veya müdafii olan avukatlar da duruşmanın düzenini bozduklarında dışarıya çıkartılabilirler ancak onlar hakkında disiplin hapsine karar verilemez. Kanaatimizce böyle durumlarda savunma hakkını kısıtlamamak için oturumu ertelemek yerinde olacaktır.

Yasa koyucu, duruşmanın düzenini bozan sanığın duruşma salonundan çıkartılmasını özel olarak düzenlenmiştir. Davranışları nedeniyle hazır bulunmasının duruşmanın düzenli olarak yürütülmesini tehlikeye sokacağı anlaşıldığında sanık, duruşma salonundan çıkarılır. Mahkeme, sanığın duruşmada hazır bulunmasını dosyanın durumuna göre savunması bakımından zorunlu görmezse oturumu yokluğunda sürdürür ve bitirir. *Ancak sanığın müdafii yoksa mahkeme barodan bir müdafii görevlendirilmesini ister.* Oturuma yeniden alınmasına karar verilen sanığa, yokluğunda yapılan işlemler açıklanır (CMK m.204).

Bir kimse, duruşma sırasında bir suç işlerse, mahkeme olayı tespit eder ve bu hususta düzenleyeceği tutanağı yetkili makama gönderir gerek görürse failin tutuklanmasına da karar verebilir (CMK m.205).

Duruşma İşlemlerinin Tutanağa Bağlanması

Duruşmanın nasıl yapıldığını ve kanunda belirtilen usul ve esaslara uyulup uyulmadığını denetlemek üzere duruşma için tutanak tutulur. Duruşmanın nasıl yapıldığı, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapıp yapılmadığı ancak tutanakla ispat olunabilir. Tutanağa karşı yalnız sahtecilik iddiası yöneltilir (CMK m.222).

DİKKAT

Duruşmanın nasıl yapıldığı, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapıp yapılmadığı ancak duruşma tutanağı ile ispat olunabilir. Tutanağa karşı yalnız sahtecilik iddiası yöneltilir.

Duruşma tutanağının başlığında, 1) duruşmanın yapıldığı mahkemenin adı, 2) oturum tarihleri, 3) hâkimin, Cumhuriyet savcısının ve zabıt kâtibinin adı ve soyadı, belirtilir (CMK m.220). Duruşma tutanağında ayrıca, 1) oturumlara katılan sanığın, müdafii, katılanın, vekilinin, kanuni temsilcisinin, bilirkişinin, tercümanın, teknik danışmanın adı ve soyadına, 2) duruşmanın seyrini ve sonuçlarını yansıtan ve yargılama usulünün bütün temel kurallarına uyulduğunu gösteren unsurlara, 3) sanık açıklamalarına, 4) tanık ifadelerine, 5) bilirkişi teknik danışman açıklamalarına, 6) okunan veya okunmasından vazgeçilen belge ve yazılara, 7) taleplerin reddi hâlinde red gerekçesine, 8) verilen ara kararlara ve nihayet son karara (hükme) yer verilir (CMK m.221). Duruşma tutanağı, mahkeme başkanı (veya hâkim) ile zabıt kâtibi tarafından imzalanır. Duruşmada yapılan işlemlerin *teknik araçlarla* kayda alınması hâlinde bu kayıtlar vakit geçirilmeksizin yazılı tutanağa dönüştürülerek mahkeme başkanı (veya hâkim) ile zabıt kâtibi tarafından imzalanır. Mahkeme başkanının mazereti bulunursa tutanak, üyelerin en kıdemlisi tarafından imzalanır (CMK m.219).

2.7.2012 Gün ve 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un 95. maddesi ile Ceza Muhakemesi Yasası'na 38/A maddesi eklenmiş ve bu hükümle her türlü ceza muhakemesi işlemi elektronik işleme dönüştürülmüştür. CMK m.38/A'ya göre, her türlü ceza muhakemesi işlemlerinde Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) kullanılır. Bu işlemlere ilişkin her türlü veri, bilgi, belge ve karar UYAP vasıtasıyla işlenir, kaydedilir ve saklanır (CMK m.38/A/1). Kanunlarda gösterilen istisnalar hariç olmak üzere, dosyalar güvenli elektronik imza kullanılarak her türlü ceza muhakemesi işlemi yapılabilir (CMK m.38/A/2). Ceza Muhakemesi Yasası kapsamında fiziki olarak hazırlanması öngörülen her türlü belge ve karar elektronik ortamda düzenlenebilir, işlenebilir, saklanabilir ve güvenli elektronik imza ile imzalanabilir (CMK m.38/A/3). Elektronik ortamdan fiziki örnek çıkartılması gereken hâllerde tutanak veya belgenin aslının aynı olduğu belirtilerek hâkim, Cumhuriyet savcısı veya görevlendirilen yetkili kişi tarafından imzalanır ve mühürlenir (CMK m.38/A/8).

Duruşmanın Akışı

Duruşmaya, yoklamayla başlanır. Önce, sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Daha sonra tanıklar duruşma salonundan dışarı çıkarılırlar. Duruşmada, sırasıyla: 1) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır, 2) İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır, 3) sanığa CMK m.147'deki hakları hatırlatılır. Sanık susma hakkını kullanmazsa bu hükme göre sorgusu yapılır (CMK m.191). Belirtelim ki mahkemenin yer yönünden yetkisiz olduğuna dair itiraz ile hâkimin reddi ilk derece mahkemelerinde duruşmada sanığın sorgusuna kadar yapılabilir (CMK m.18,25).

Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır. Ancak sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Ortaya konulan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir (CMK m.206). Önce tek tek deliller ortaya konulur ve taraflara bu delillere ne diyeceği sorulur. Bütün deliller ortaya konulduktan sonra taraflar sırayla tüm delileri birlikte değerlendirip tartışmaya açarlar. Delilerin tartışılmasında son söz sanığa verilir (CMK m.206). Yasa koyucu her bir delilden sonra taraflara söz verilmesini delillerin ortaya konulması (CMK m.206,215), tüm deliler ortaya konulduktan sonra taraflarca yapılan değerlendirmeyi ise delilerin tartışılması olarak isimlendirmiştir (CMK m.206). Delillerin tartışılmasında son söz sanığa verilir (CMK m.216/3). Sanığın son sözünden sonra, duruşmanın sona erdiği açıklanır ve hüküm verilir (CMK m.223/1).

Delillerin Ortaya Konulması

Genel Olarak

Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır (CMK m.206). Öncelikle iddianamede belirtilen deliler duruşmada ortaya konulur. Cumhuriyet savcısı ile sanık veya müdafii birlikte rıza gösterirlerse tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya konulmasından vazgeçilebilir (CMK m.206).

Belirtelim ki duruşma esnasında iddianamede yer almayan yeni delillerin araştırılması ve ortaya konulması da istenebilir. Cumhuriyet savcısı, sanık, müdafii, suçtan zarar gören ve vekili olay belirterek mahkemeden her zaman yeni delil araştırılmasını ve deliller belirli ise bu delillerin duruşmaya çağrılmasını veya getirtilmesini talep edebilirler. Uygulamada bu talebe soruşturmanın genişletilmesi (tevsi tahkikat) talebi denmektedir. Delilin ortaya konulması istemi, bunun veya ispat edilmek istenen olayın geç bildirilmiş olması nedeniyle reddedilemez (CMK m.207). Ortaya konulması istenilen bir delil ancak şu hâllerde reddolunur: 1) Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse, 2) delil ile ispat edilmek istenilen olayın karara etkisi yoksa, 3)istem, sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa (CMK m.206).

Tanık ve Bilirkişinin Dinlenmesi ve Soru Sorulması

Tanıklar dinlenmek üzere tek tek duruşma salonuna alınır. Dinlenen tanık duruşma salonunda kalır. Tanıklar, dinlendikten sonra ancak mahkeme başkanı veya hâkimin izniyle duruşma salonundan ayrılabilir (CMK m.208). Bunun sebebi tanıkların kendi aralarında yüzleştirilmelerine ihtiyaç duyulması ihtimalidir. Mahkeme başkanı (veya hâkim) tarafından tanığın önce usulüne uygun olarak yemini yaptırılır sonra tanıktan olaya ilişkin olarak bildiklerini anlatması istenir. Buna tanığın dinlenmesi denir ve mümkün olduğunca tanığın sözü kesilmemeye çalışılır. Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilir (CMK m.56,59)

Bilirkişiler genellikle görüşlerini adli makamlara rapor olarak iletir. Ancak dinlenmeleri gerektiğinde bilirkişiler de tanıklar gibi dinlenebilir (CMK m.62).

Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin dinlenmesinden sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine sorulur (CMK m.215). Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağırılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak *doğrudan soru* yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir. Heyet hâlinde görev yapan mahkemelerde, heyeti oluşturan hâkimler de birinci fıkrada belirtilen kişilere soru sorabilir (CMK m.201).

Belge Delillerinin Okunması

Bir açıklamayı ve görüşü içeren rapor, belge ve diğer yazılar duruşmada anlatılır. (CMK m.214). Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adli sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada anlatılır. (CMK m.209/1). Sanığa veya mağdura ait kişisel verilerin yer aldığı belgelerin, açıkça istemeleri hâlinde kapalı oturumda okunmasına mahkemece karar verilebilir (CMK m.209/2).

Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ilkesi gereğince tanıkların duruşmada dinlenmesi gerekir. Olayın delili, bir tanığın açıklamalarından ibaret ise bu tanık duruşmada mutlaka dinlenir. Daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanağın veya yazılı bir açıklamanın okunması dinleme yerine geçemez (CMK m.210/1). Ancak 1) tanık veya sanığın suç ortağı, ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse, 2) tanık veya sanığın suç ortağının duruşmada hazır bulunması, hastalık, malullük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için olanaklı değilse, 3) ifadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın duruşmada hazır bulunması gerekli sayılmıyorsa, bu kişilerin dinlenmesi yerine, daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanaklar ile kendilerinin yazmış olduğu belgeler okunabilir.

Tanık bir hususu hatırlayamadığını söylerse önceki ifadesini içeren tutanağın ilgili kısmı okunarak hatırlamasına yardım edilir. Ayrıca tanığın duruşmadaki ifadesiyle önceki ifadesi arasında çelişki bulunduğu da tanığın evvelce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine çalışılır (CMK m.212).

Sanığın önceki ifade ve sorgusunu içeren tutanaklar da belirli koşullarla duruşmada okunabilen belgelerdendir. Aralarında çelişki bulunması hâlinde sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir (CMK m.213). Bu hâlde tutanaklar yani belge delili okunur.

Herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine sorulur (CMK m.215).

Belirti Delillerinin Ortaya Konulması

Belirti delillerinin duruşma devresinde mahkeme binasında veya mahkeme binası dışında keşfe konu olacağını belirtmiştik. Keşif hükümlerine göre, keşif tutanağına bağlanır; ilgililer tutanağı okuyarak imzadan kaçınma hakkına sahiptirler (CMK m.169). Yasada belirti delillerine ilişkin tespitlere tarafların diyeceğinin sorulacağı açıkça belirtilmemişse de bu hükme göre ilgililerin diyeceklerini tutanağına geçirtme imkânına sahip olmaları aynı sonucu sağlar.

Sanığa Ek Savunma Hakkı Verilmesi

Deliler ortaya koyulurken suçun hukuki niteliğinin değişmesini veya cezanın artırılmasını veya cezaya ek olarak güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını gerektirecek bir hâl ortaya çıktığında sanığın bu konuda savunması alınmadıkça iddianamede belirtilen hükümden başkasıyla mahkûm edilemez. Ek savunma verilmesini gerektiren hâllerde talep üzerine sanığa ek savunmasını hazırlaması için süre verilir (CMK m.226).

Esas Hakkındaki Görüşlerin Alınması ve Duruşmaya Son Verilmesi

Yasa koyucu, duruşmada ortaya konan tüm delillerin bir bütün olarak bir kez daha taraflarca tartışılmasını öngörmüştür. Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine veya yasal temsilcisine verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafinin veya kanuni temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da yasal temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir. Hükümden önce son söz hazır bulunan sanığa verilir (CMK m.216). Bu aşamada zorunlu müdafinin hazır bulunmaması hükmün açıklanmasına engel teşkil etmez (CMK m.216/3).

HÜKMÜN OLUŞTURULMASI DEVRESİ

Müzakere ve Oy Verme

Duruşmanın sona erdiği bildirildikten hemen sonra, toplu mahkemelerde duruşmaya katılmış olan hâkimler, aralarında delilleri tartışmak ve oy vermek üzere duruşma salonundan çekilirler. Hâkimler müzakerede, duruşmaya getirilmiş ve huzurlarında tartışılmış delillerden hareketle vardıkları sonuçları tartışır (CMK m.217/1). Bazen basit işlerde, mahkemeyi işgal eden hâkimler, duruşma salonundan çekilmeden kendi aralarında konuşarak duruşmayı müzakere eder ve o anda hükmü oluşturur. Mahkemenin uyuşmazlığı çözen son kararına hüküm denir.

İddia edilen suçun sanık tarafından işlendiği sonucuna ancak hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş delilere dayanılarak varılabilir (CMK m.217/2). Bir delilin elde edilme yöntemleri CMK'da gösterilmiştir. Delilin elde edilme yöntemini gösteren her kurala aykırılık hâlinde hukuka aykırı delilden bahsedilip bahsedilemeyeceği tartışmalıdır. *Bir yaklaşıma göre* sadece sanığın haklarını koruyan kurallara aykırı olarak elde edilen delil hukuka aykırıdır. Şekle ilişkin kurallara aykırı olarak elde edilen delil hukuka aykırı sayılmaz. Diğer bir yaklaşıma göre ise hukuka aykırılığın hangi tür kuralların ihlaline dayandığı önemli değildir; hukuka aykırı delile dayanılarak soruşturma başlatılması veya soruşturmanın bu delil esas alınarak genişletilmesi kabul edilebilir olmakla beraber bu tip delillerin hükme esas alınmaması gerekir. Bu konudaki diğer tartışmalı bir konu ise özel şahıslar tarafından hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin hukuki durumudur. Yasada sadece hukuka aykırı delillerin hükme esas alınamayacağı belirtilmiştir. Kural, hâkimin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Ancak bir yaklaşıma göre CMK kuralları adli makamların yetkilerini düzenlediğinden, hukuka aykırı delillere ilişkin yasak, delil toplamaya yetkili adli makamlara ilişkin bir yasaktır. Özel şahıslar tarafından hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin bir yaklaşıma göre soruşturmanın başlatılmasında, genişletilmesinde ve hükümde kullanılabilmesi ancak özel şahsın eylemi suç teşkil ediyorsa onun da cezalandırılması gerekir. Diğer bir yaklaşıma göre ise özel şahısların da elde ettiği delilere dayanılarak soruşturma başlatılabilir ancak bu deliller hükme esas alınmaz.

Müzakerede sadece hükme katılacak hâkimler bulunur. Ancak mahkeme başkanı, deneyim kazanmalarını sağlamak üzere, avukat ve hâkim stajyerlerinin müzakerede hazır bulunmasına da izin verebilir (CMK m.227,188). Savcı müzakerelere katılamaz. Aksi tak-

dirde, son sözün sanığa ait olması kuralı ihlal edilmiş olur ve sanığın tekrar söz alma hakkı doğar. Müzakerenin idaresi başkana aittir. Müzakereyi mahkeme başkanı yönetir (CMK m.228). Mahkeme başkanı, hükme esas olacak olan hususları belirler ve sıraya koyar.

DİKKAT

Hükümün oluşturulması sırasında gerçekleştirilen müzakerelerde sadece hükme katılacak hâkimler bulunur. Ancak mahkeme başkanı, deneyim kazanmalarını sağlamak üzere, avukat ve hâkim stajyerlerinin müzakereye hazır bulunmasına da izin verebilir. Savcı müzakerelere katılamaz.

Müzakereler tamamlandıktan ve deliller tartışılıp her bir hâkim kanaate ulaştıktan sonra, oy verme işine geçilir. Kıdemsiz üyelerin kıdemli üyelerden etkilenmelerini engellemek için oylar en kıdemsiz üyeden başlanarak açıklanır. En son başkan oyunu açıklar. Hâkimler, oylama sırasında bir mesele (sorun) hakkında azınlıkta kaldıklarını ileri sürerek diğer bir mesele (sorun) hakkında oy vermekten çekinemez (CMK m.229). Belirli bir konuda karar oybirliği ile alınabileceği gibi oy çokluğu ile de alınabilir (CMK m.224). Kararlar oyçokluğu ile alındığında karşı oy gerekçelerinin de tutanakta gösterilmesi gerekir (CMK m.224/2, 34/1). Oylar dağılırsa sanığın en çok aleyhine olan oy çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenir (CMK m.229/3). Ancak belirtelim ki örneğin, sanığın üzerine yüklenen suçun sübuta erip ermediğine ilişkin mesele oy çokluğu ile çözülebilir. Çünkü bu tür konuların oylanmasında iddia konusunun sübuta erip ermediği sorulur. Verilen cevapların çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine yakın olan oya eklenmesi mümkün değildir. Bu tür konuların oylanmasında ancak oyların eşit çıkması söz konusu olabilir. Bu hâlde de başkanın oyu belirleyici olmalıdır. Oy verme işi tamamlandığında, olay hakkında ortak bir kanaate ulaşılmış olur.

Tek hâkimli mahkemelerde *tartışma (müzakere)* ve oy verme işi olmayacağı için *gereği düşünüldü*, denilerek hemen karar verilmekte ve karar tutanağa geçirilmektedir. Tek hâkimli mahkemelerde, sanığın son sözü ile gerekçeli hükümün veya sadece hüküm fıkrasının (*kısa karar*) açıklanması arasında, gereğinin düşünülmesine olanak tanıyacak kadar bir sürenin geçmesi kabul edilir. Hâkim dilerse odasına da çekilebilir.

Müzakere Sonucu Oluşturulacak Hüküm Çeşitleri

Hüküm ancak iddianamede unsurları gösterilen suçla ilişkin fiil ve faili hakkında verilir (CMK m.225/1). Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı hükümdür (CMK m.223). Bu kararlarla mahkeme uyuşmazlıktan elini çeker.

Beraat kararı, 1) Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, 2) yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, 3) yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, 4) yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, 5) yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hâllerinde verilir (CMK m.223). Beraat kararının gerekçesinde belirtilen bu sebeplerden hangisine dayanıldığının gösterilmesi gerekir (CMK m.230/2).

Ceza verilmesine yer olmadığı kararı, 1) yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hâli ya da geçici nedenlerin bulunması, 2) yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hâli ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, 3) meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, 4) kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi, hâllerinde kusurun bulunmaması dolayısıyla verilir.

İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen 1) etkin pişmanlık, 2) şahsi cezasızlık sebebinin varlığı, 3) karşılıklı hakaret, 4) işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı hâllerinde de ceza verilmesine yer olmadığına karar verilir (CMK m.223/4). Ceza verilmesine yer olmadığına dair kararın gerekçesinde, belirtilen bu hâllerden hangisine dayanıldığıнын gösterilmesi gerekir (CMK m.230/3).

Mahkûmiyet kararı, yüklenen suçu işlediğinin sabit olması hâlinde verilir (CMK m.223/5). Mahkûmiyet kararının gerekçesinde şu hususlar gösterilir: 1) İddia ve savunmada ileri sürülen görüşler, 2) delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi, 3) ulaşılan kanaat, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiili ve bunun nitelendirilmesi, 4) cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanaklar gösterilir (CMK m.230/1).

Güvenlik tedbirine, yüklenen suçun işlediğinin sabit olması hâlinde belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra hükmolunur. Bu kararın verilme sebebi gerekçesinde gösterilir (CMK m.230/4).

Davanın reddine, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa karar verilir (CMK m.223/7). Bu kararın verilme sebebi gerekçesinde gösterilir (CMK m.230/4).

Davanın düşmesine, Türk Ceza Kanunu'nda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hâllerinde karar verilir (CMK m.223/8). Bu kararın verilme sebebi gerekçesinde gösterilir (CMK m.230/4).

Davanın durmasına, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı verilir. Bu karara itiraz edilebilir. Bu kararın verilme sebebi gerekçesinde gösterilir (CMK m.230/4). Belirtelim ki bu karar çeşidi son karar (hüküm) niteliğinde değildir. Çünkü kovuşturma şartı gerçekleştiğinde muhakeme kaldığı yerden devam eder. Dolayısıyla durma kararı mahkemenin son kararı değildir.

Derhâl beraat kararı verilebilecek hâllerde durma düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez (CMK m.223/9).

Adli yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararı da kanun yolu bakımından hüküm sayılır (CMK m.223/10). Bu kararın verilme sebebi gerekçesinde gösterilir (CMK m.230/4).

Gerekçeli Hüküm, Hüküm Fıkrası ve Bunların Duruşmada Açıklanması

Mahkeme, müzakere sonunda kısa kararını ve gerekçesini birlikte oluşturabileceği gibi önce hüküm fıkrasını oluşturup gerekçesinin hazırlanmasını sonraya da bırakabilir. Hüküm fıkrasında, verilen kararın ne olduğu, uygulanan kanun maddeleri, verilen ceza miktarı, kanun yollarına başvurma ve tazminat isteme olanağının bulunup bulunmadığı, başvuru olanağı varsa süresi ve merciinin tereddüde yer vermeyecek şekilde açıkça gösterilmesi gerekir (CMK m.232/6).

Hüküm fıkrası (kısa hüküm) veya hazırlanmışsa gerekçeli hüküm aleni oturumda açıklanır. Eğer hükmün gerekçesi hazırlanamamışsa hüküm fıkrası, gerekçenin ana çizgileriyle duruşmada bildirilir ve tutanağa geçirilir (CMK m.231/1). Ayrıca, hazır bulunan sanığa başvurabileceği kanun yolları, merci ve süresi bildirilir. Beraat eden sanığa, tazminat isteyebileceği bir hâl varsa bu da bildirilir. Hüküm fıkrası herkes tarafından ayakta dinlenir (CMK m.231/2-4). Duruşma, gizli yapılmış olsa da hüküm aleni duruşmada açıklanır (CMK m.182/2).

Hükmün gerekçesi, tümüyle tutanağa geçirilmemişse açıklanmasından itibaren en geç on beş gün içinde dava dosyasına konulur (CMK m.232/3). Gerekçeli hüküm ilam adı altında ayrı bir formatta yeniden hazırlanır. Hükmün başına, "Türk Milleti adına" verildiği yazılır. Hükmün başında, 1) hükmü veren mahkemenin adı, 2) hükmü veren mahkeme başkanının ve üyelerinin veya hâkimin, Cumhuriyet savcısının ve zabıt kâtibinin, katılanın, mağdurun, vekilinin, yasal temsilcisinin ve müdafinin adı ve soyadı ile sanığın açık kimliği, 3) beraat kararı dışında, suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, 4) sanığın gözaltında veya tutuklu kaldığı tarih ve süre ile hâlen tutuklu olup olmadığı, yazılır (CMK m.232/1-2). Karar ve hükümler bunlara katılan hâkimler tarafından imzalanır. Hâkimlerden biri hükmü imza edemeyecek hâle gelirse bunun nedeni mahkeme başkanı veya hükümde bulunan hâkimlerin en kıdemlisi tarafından hükmün altına yazılır (CMK m.232/3-5).

Hüküm ve kararda yargılama giderlerinin kime/kimlere yükletildiği de gösterilir. Giderlerin miktarı ile iki taraftan birinin diğerine ödemesi gereken paranın miktarını mahkeme başkanı veya hâkim belirler (CMK m.324/2-3).

Harçlar ve tarifesine göre ödenmesi gereken avukatlık ücretleri ile soruşturma ve kovuşturma evrelerinde yargılamanın yürütülmesi amacıyla Devlet Hazinesinden yapılan her türlü harcamalar ve taraflarca yapılan ödemeler yargılama giderleridir. Türkçe bilmeyen ya da engelli olan şüpheli, sanık, mağdur veya tanık için görevlendirilen tercümanın giderleri, yargılama gideri sayılmaz ve bu giderler Devlet Hazinesince karşılanır (CMK m.324/5).

Sanık, kovuşturma evresinde sorgusundaki savunmasını veya iddia makamının esas hakkındaki mütalaasını bildirmesinden sonra yapacağı esas hakkındaki **savunmasını, meramını anlatabilecek derecede Türkçe bilse dahi kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir**. Bu durumda tercüme hizmetleri, il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından *sanığın seçeceği* tercüman tarafından yerine getirilir. Ancak bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz.

Hakkında beraat veya ceza verilmesine yer olmadığına karar verilen kişi sadece kendi kusurundan ileri gelen giderleri ödemeye mahkûm edilir. Bu kişinin önceden ödemek zorunda kaldığı giderler, Devlet Hazinesince üstlenilir (CMK m.327).

Cezaya veya güvenlik tedbirine mahkûm edilmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve cezanın ertelenmesi hâllerinde bütün yargılama giderleri sanığa yüklenir. Sanık hüküm kesinleşmeden ölürse mirasçıları giderleri ödemekle yükümlü tutulmazlar (CMK m.325).

Devlete ait yargılama giderlerine ilişkin kararlar, Harçlar Kanunu hükümlerine göre, kişisel haklara ilişkin kararlar ise İcra ve İflâs Kanunu hükümlerine göre yerine getirilir. Devlete ait yargılama giderlerinin 21.7.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 106. maddesindeki terkin edilmesi (silinmesi) gereken tutarlardan az olması hâlinde bu giderin Devlet Hazinesine yüklenmesine karar verilir (CMK m.324/4). Bu durumda Devlet, kendisine ait yargılama gideri alacağından vazgeçmiş olur.

HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI

Genel Olarak

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, iki yıldan az hapis cezasına veya adli para cezasına ilişkin hükümlerin açıklanmasının daha sonraya ertelenmesine imkân tanıyan bir muhakeme kurumudur. Yargıtay verdiği değişik kararlarda, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun maddi hukuk boyutunun da bulunduğunu ve bu nedenle çift

yönlü bir hukuki statü arz ettiğini ifade etmektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi hâlinde kural olarak mahkûmiyet hükmü, ilgili kişi hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.

Geri Bırakmanın Koşulları

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için; 1) Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olmalı, 2) sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûmiyeti bulunmamalı, 3) mahkeme, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurarak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varmış olmalı, 4) suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zarar, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmeli, 5) sanık hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmelidir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının koşulları nelerdir?

SIRA SİZDE

Ancak ayrıca belirtelim ki bu koşullar gerçekleşmiş olsa bile, Anayasa'nın 174. maddesinde koruma altına alınan inkılap kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak bu kurum uygulanmaz (CMK m.231/14).

Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümdede, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması hâlinde seçenek yaptırımlara çevrilemez (CMK m.231/7).

Geri bırakma kararına itiraz edilebilir (CMK m.231/12).

Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır. Uzlaşma ile muhakemenin sona erdirilmesi imkânı varsa uzlaşmaya ilişkin hükümler uygulanmalıdır.

Geri Bırakmanın Sonuçları

Geri bırakmanın bir sonucu, kurulan hükmün sanık hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmamasıdır (CMK m.231/5). Yani hüküm temyiz edilemez, infaz edilemez.

Geri bırakmanın bir sonucu, kurulan hükmün sanık hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmamasıdır. Örneğin hüküm temyiz edilemez, infaz edilemez.

DİKKAT

Denetim süresi içinde, kişi hakkında kasıtlı bir suç nedeniyle bir daha hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez (CMK m.231/8). Yani ilk hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, denetim süresince kasıtlı bir suç nedeniyle yeniden hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesini engeller.

Geri bırakmanın diğer bir sonucu sanığın *beş yıl süreyle çocuklarda üç yıl süreyle* denetim süresine tabi tutulmasıdır (CMK m.231/8; Çocuk KK m.23). Denetim süresi içinde dava zaman aşımı durur (CMK m.231/8). Denetim süresi içinde sanığa bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanabilir. Denetimli serbestlik tedbiri kapsamında uygulanabilecek yükümlülükler şunlar olabilir: 1) Sanığın bir meslek veya sanat sahibi olmaması hâlinde meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, 2) Bir meslek veya sanat sahibi olması hâlinde bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, 3) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir. Bu yüküm-

lülüğü derhâl yerine getiremediği takdirde sanık hakkında, mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler hâlinde ödemek suretiyle tamamen gidermesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir (CMK m.231/9).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir (CMK m.231/12).

Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülükler uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak davanın düşmesi kararı verilir (CMK m.231/10).

Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülükler aykırı davranması hâlinde mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşulların varlığı hâlinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir (CMK m.231/11).

Hükmün Bildirilmesi

Hüküm fıkrası veya hazırlanmış ise gerekçeli hüküm aleni duruşmada açıklanır ve tutanağa geçirilir (CMK m.231,232/3). Yüze karşı yapılan bu bildirim tefhim denir. İlgili isterse kararın bir örneği de verilir (CMK m.35). Belirtelim ki duruşma gizli yapılmış olsa da hüküm aleni duruşmada açıklanmak zorundadır (CMK m.182/2).

Sanık veya müdafinin son oturumda hazır bulunmadığı hâllerde hükmün tefhimi gerçekleştirilmeyeceğinden, yazılı bildirim yapılması gerekir. Yazılı bildirim tevdi, gösterme veya ilan suretiyle olabilir.

Tebliğat Yasası'na göre, avukatla takip edilen işlerde tebligatın avukata yapılması açıkça hükme bağlanmıştır. Müdafinin birden fazla ise bunlardan birine tebligat çıkartılması yerli olacaktır (Tebliğat K. m.11). Eğer tebligat birden fazla vekile yapılmış ise bunlardan ilkinde yapılan tebliğ tarihi asıl tebliğ tarihi sayılır (Tebliğat K. m.11).

Yargıtay hem avukata hem de sanığa tebligat yapılması hâlinde sanığa yapılan tebligatın geçersiz olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım, Yargıtayın içtihadına uygun ise de müdafinin bugünkü konumuna ve işlevine uygun bir yaklaşım değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi günümüzde artık müdafinin kural olarak, sanığın yerini alan, onunla özdeşleşen bir süje olmayıp ondan ayrı bir yere sahip olan adli bir organdır.

Kanun yolu süresi tefhimle işlemeye başlar. Bu süre, duruşmada sanık bulunursa sanığa, müdafinin bulunursa müdafinin tefhimden itibaren işlemeye başlar. Hüküm her ikisinin de yokluğunda verilmişse bu durumda müdafinin yapılan tebligat ile temyiz süresi işlemeye başlar.

Özet

Duruşma hazırlığı devresi kovuşturma evresinin ilk devresidir. Burada duruşmayı hazırlamak için gerekli işlemler gerçekleştirilir. Bunlardan en önemlisi, duruşma günü ve saatinin belirlendiği, duruşmaya çağrılacak kişilere davetiye çıkartılmasının hüküm altına alındığı tutanak olan tensip zaptının mahkeme tarafından hazırlanmasıdır. Uygulamada bu zapta duruşmaya hazırlık tutanağı denildiği de görülmektedir. Bunun dışında duruşma hazırlığı devresinde soruşturma sırasında eksik kalan muhakeme işlemleri varsa onlar tamamlanabilir, kanuni koşullara bağlı olarak sanık, bilirkişi ve tanıkların erken dinlenmesi söz konusu olabilir.

Duruşma devresi muhakemenin özünü teşkil eder. Bu devrede uyuşmazlık konusu olayı çözüme kavuşturacak olan mahkeme, delillerle bire bir temas etmek suretiyle maddi gerçeği bulmaya ve böylelikle cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturmaya çalışır. Duruşma devresinin bu belirttiğimiz amaçları gerçekleştirebilmesi için bu devre bakımından bir takım ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar duruşmanın yoğunluğu, doğrudan doğruyalığı, sözlülüğü ve aleniliğidir. Yoğunluk duruşmanın adil bir şekilde mümkün olan en kısa sürede tamamlanmasını ve kural olarak tek celsede bitmesini ifade eder. Ancak bu ilke hiçbir zaman adaletin sürate feda edilmesi şeklinde de anlaşılmamalıdır. Sözlülük tüm duruşma işlemlerinin sözlü olarak gerçekleştirilmesini, doğrudan doğruyalık da mahkemenin delillerle arada herhangi bir vasıta olmaksızın doğrudan temas etmesini ifade eder. Son olarak aleniyet ilkesi ise kural olarak duruşmalara isteyen herkesin girip izleyebilmesini ve orada gördüklerini dışarıda başkalarıyla paylaşabilmesini ifade etmektedir.

Hüküm uyuşmazlık konusu asıl olayı çözüme kavuşturan mahkemenin son kararına verilen isimdir. Mahkeme başkanı son sözü sanığa vermek suretiyle duruşmanın bittiğini açıklayarak duruşma devresini kapatıp hüküm devresini başlatır. Hüküm mahkeme tarafından oy birliği veya oy çokluğu ile kurulur. Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı hükümdür.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, iki yıldan az hapis cezasına veya adli para cezasına ilişkin hükümlerin açıklanmasının daha sonraya ertelenmesine imkân tanıyan bir muhakeme kurumudur. Yargıtay verdiği değişik kararlarda, hükümün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun maddi hukuk boyutunun da bulunduğunu ve bu nedenle çift yönlü bir hukuki statü arz ettiğini ifade etmektedir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi hâlinde kural olarak mahkûmiyet hükmü, ilgili kişi hakkında hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için; 1) Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olmalı, 2) sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûmiyeti bulunmamalı, 3) mahkeme, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurarak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varmış olmalı, 4) suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zarar, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmeli, 5) sanık hükümün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmelidir.

Ancak ayrıca belirtelim ki, bu koşullar gerçekleşmiş olsa bile, Anayasa'nın 174. maddesinde koruma altına alınan inkılap kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak bu kurum uygulanmaz (CMK m.231/14).

Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümdede, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması hâlinde seçenek yaptırımlara çevrilemez.

Geri bırakma kararına itiraz edilebilir.

Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır. Uzlaşma ile muhakemenin sona erdirilmesi imkânı varsa uzlaşmaya ilişkin hükümler uygulanmalıdır.

Kendimizi Sınavalım

1. I. Olağan kanunyolları

II. Olağanüstü kanunyolları

III. Hüküm

Yukarıdaki muhakeme safhalarından hangileri Ceza Muhakemesi Kanununda kovuşturma evresi içinde kabul edilmiştir?

- Yalnız I
- Yalnız II
- Yalnız III
- I ve II
- I, II ve III

2. Duruşma günü aşağıdaki muhakeme safhalarından hangisinde belirlenir?

- İddianamenin mahkemeye verilmesinden önceki soruşturma evresinde
- İddianamenin değerlendirildiği ara muhakemede
- Duruşma hazırlığında
- Olağan kanunyollarında
- Olağanüstü kanunyollarında

3. İddianamenin ve duruşma gününün sanığa tebliği ile duruşma günü arasında en az ne kadar bir süre olması gerekir?

- Bir hafta
- On gün
- On beş gün
- Otuz gün
- İki ay

4. Mahkemenin delillerle arada bir vasıta olmaksızın temas etmesine ve onların içeriğine vakıf olmasına ne ad verilir?

- Duruşmanın kamusalılığı
- Duruşmanın doğrudan doğruyalığı
- Duruşmanın sözlülüğü
- Duruşmanın yoğunluğu
- Duruşmanın bağlılığı

5. I. Duruşma salonunda dileyen herkesin bulunabilmesi

II. Duruşma salonunda bulunan kimselerin duyduklarını dışarıda açıklayabilmeleri

III. Duruşmanın televizyonda naklen yayınlanması

Kural olarak duruşmanın aleniyeti kapsamında yukarıdakilerden hangileri hukuken gerçekleştirilebilir?

- Yalnız III
- I ve II
- I ve III
- II ve III
- I, II ve III

6. Aşağıdakilerden hangisi hüküm çeşitlerinden biridir?

- Tutuklama kararı
- Durma kararı
- Davanın reddi kararı
- Kovuşturama kararı
- El koyma kararı

7. Aşağıdaki durumlardan hangisinde beraat kararı **verilmez**?

- Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması
- Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması
- Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması
- Yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi
- Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması

8. Bir muhakeme şartının gerçekleşmediğinin ancak ileride gerçekleşmesinin mümkün olduğunun anlaşıldığı hâllerde, mahkeme aşağıdaki kararlardan hangisini verir?

- Davanın reddi
- Düşme
- Mahkumiyet
- Beraat
- Durma

9. Aynı olaya ilişkin olarak sanık hakkında önceden verilmiş bir hüküm varsa, mahkeme aşağıdaki kararlardan hangisini verir?

- Davanın reddi kararı
- Davanın düşmesi kararı
- Durma kararı
- Kovuşturmaya yer olmadığı kararı
- Beraat kararı

10. A hakkında, Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde gerçekleştirilen taksirle birden fazla kişinin ölümüne neden olma (TCK m.85/2) suçuna ilişkin yargılamada, delillerin ortaya konulmasından sonra hüküm devresine geçilir. Oylama sırasında başkan sanığın suçu işlediğinin sabit olmadığı ve bu nedenle beraat kararı verilmesi gerektiği yönünde görüş bildirir. Diğer iki üye ise suçun sabit olduğu yönünde görüş bildirir. Temel ceza bakımından ise kıdemsiz üye 2 yıl, kıdemli üye 3 yıl, başkan ise 7 yıl hapis cezası verilmesi yönünde görüş bildirir. Bu durumda yapılan yargılamaya ve belirlenecek temel cezayla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Sanık hakkında oylama sonucunda belirlenen temel ceza 3 yıl hapis cezasıdır.
- Beraati talep eden başkanın sonradan ceza verilmesi yönünde oy kullanması hukuka aykırıdır. Bu nedenle şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince beraat kararı verilmesi gerekir.
- Sanık hakkında oylama sonucunda belirlenen temel ceza 4 yıldır.
- Sanık hakkında oylama sonucunda belirlenen temel ceza, sanığın en lehine olan 2 yıldır.
- Beraati talep eden başkanın sonradan ceza verilmesi yönünde oy kullanması hukuka aykırıdır. Bu nedenle onun oyu dikkate alınmaksızın, diğer iki üyenin oyları toplanarak ikiye bölünmeli ve sanığa 2 yıl 6 ay hapis cezası verilmelidir.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

- b Yanıtınız yanlış ise "Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Duruşma Hazırlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Duruşma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "Duruşmaya Hakim Olan İlkelere" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "Duruşmaya Hakim Olan İlkelere" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Hüküm" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Hüküm" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- e Yanıtınız yanlış ise "Hüküm" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Hüküm" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Hüküm" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Adliye binası ve bu bağlamda duruşma salonu içerisinde haber verme amacına yönelik olsa bile görüntü ve ses kaydı yapılması CMK tarafından yasaklanmıştır. Bu nedenle gazetecilerin söz konusu amaca yönelik olarak görüntü kaydetmesi mümkün değildir.

Sıra Sizde 2

Alt sınırı beş yıldan az hapis cezasını gerektiren bir suçtan yargılanan sanık istinabe suretiyle sorguya çekilebilir. Sorgu için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısı ile sanık ve müdafii-ne bildirilir. Cumhuriyet savcısı ile müdafiiin sorgu sırasında hazır bulunması zorunlu değildir. Sorgusundan önce sanığa, ifadesini esas mahkemesi huzurunda vermek isteyip istemediği sorulur. Sorgu tutanağı duruşmada okunur. Hâkim veya mahkemenin zorunlu gördüğü durumlarda, aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle yurt içinde bulunan sanığın sorgusu yapılabilir veya duruşmalara katılmasına karar verilebilir (CMK m.196).

Sıra Sizde 3

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için 1) Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olmalıdır. Ancak Anayasa'nın 174. maddesinde koruma altına alınan inkılap kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak bu kurum uygulanmaz. 2) Sanık daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunmalı, 3) mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işleme-yeceği hususunda kanaate varılmış olmalı, 4) suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmiş olmalı, 5) sanık hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmiş olmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoglu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Şahin, C. Göktürk N. (2014) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul____.

8

Amaçlarımız

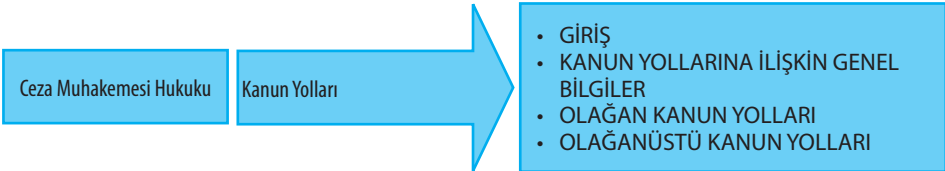
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kanun yollarına ilişkin genel bilgileri açıklayabilecek,
- Olağan kanun yollarını analiz edebilecek,
- Olağanüstü kanun yollarının içeriğini tespit edebilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Olağan Kanun Yolları
- İtiraz
- İstinaf
- Temyiz
- Olağanüstü Kanun Yolları
- Yargıtay C. Başsavcısının İtirazı
- Kanun Yararına Bozma
- Yazılı Emir
- Yargılamanın Yenilenmesi

İçindekiler

Kanun Yolları

GİRİŞ

Her insan faaliyetinde olduğu gibi ceza muhakemesi sırasında da birtakım yanlışlıklar yapılması ve hatalı kararlar verilmesi mümkündür. İşte muhakeme sırasında ve sonunda verilebilecek kararlardaki yanlışlıkları ve hukuka aykırılıkları gidermek için kanun yolları kurumu kabul edilmiştir. Kanun yolları sayesinde yargılama makamlarının verdikleri kararlar yeniden gözden geçirilmekte, hatalı noktaların düzeltilmesi suretiyle adaletin gerçekleşme imkânı güçlendirilmektedir.

Kanun yolları kesinleşmemiş veya kesinleşmiş kararlara karşı kabul edilmelerine göre, olağan ve olağanüstü kanun yolları olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Hukuk sistemimizde kesinleşmemiş kararlara karşı kabul edilen olağan kanun yolları; itiraz, istinaf ve temyizdir. Kesinleşmiş kararlara karşı kabul edilen olağanüstü kanun yolları ise Yargıtay C. Başsavcısının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesidir.

Bu ünite de kanun yolları inceleme konusu yapılacaktır. Bu bağlamda ünite içerisinde öncelikle kanun yollarına ilişkin genel bilgilere yer verilecek, daha sonra ise sırasıyla olağan ve olağanüstü kanun yolları tek tek incelenecektir.

KANUN YOLLARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Kavram

Kanun yolları, yargılama makamları (hâkimler ve mahkemeler) tarafından verilen ve hukuka aykırı olduğu ileri sürülen kararların kural olarak başka bir yargı makamı tarafından tekrar incelenmesini sağlayan hukuki çarelerdir. Kanun yolları, aleyhine kanun yoluna başvuru kararların denetlenmesine ve gerekiyorsa düzeltilip değiştirilmesine olanak tanır.

Kanun Yollarının Sınıflandırılması

Kesinleşmemiş kararlara karşı gidilen kanun yollarına dar anlamda kanun yolu veya olağan kanun yolu; kesinleşmiş kararlara karşı gidilen kanun yollarına ise geniş anlamda kanun yolu veya olağanüstü kanun yolu denir. Birinci grubu itiraz, istinaf ve temyiz; ikinci grubu ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı (olağanüstü itiraz), kanun yararına bozma (yazılı emir) ve yargılamanın yenilenmesi oluşturur.

Kesinleşmemiş kararlara karşı gidilen kanun yollarına dar anlamda kanun yolu veya olağan kanun yolu; kesinleşmiş kararlara karşı gidilen kanun yollarına ise geniş anlamda kanun yolu veya olağanüstü kanun yolu denir.

DİKKAT

Kanun Yollarına Başvurma Hakkı Olanlar

Genel Olarak

Kanun yollarına başvurabilecek kişiler, görülen dava ile ilgili olan ve verilen karar dolayısıyla hukuki çıkarları etkilenen kişilerdir. Sanık beraat kararına karşı kanun yoluna başvuramaz ancak kararın gerekçesi aleyhinde ise gerekçeden dolayı beraat kararına karşı kanun yoluna başvurabilir. Cumhuriyet savcısının hukuka aykırı kararlara karşı toplum adına kanun yoluna gitme yetkisi vardır.

Savcı, şüpheli, sanık, şüphelinin ve sanığın yasal temsilcisi, eşi, avukat ve katılan (suçtan zarar gören), kanun yollarına başvurabilecek kişilerdir (CMK m.260 vd.).

SIRA SİZDE

Kanun yoluna başvurabilecek kişiler kimlerdir?

Cumhuriyet Savcısı

Savcı, sanığın lehine veya aleyhine olarak kanun yollarına başvurabilir (CMK m.260/3). Sanığın kendisinin kanun yoluna başvurması, savcının da onun lehine kanun yoluna başvurmasını engellemez. Savcı, sanıktan başka, verilen kararla özgürlüğü veya diğer hakları zarar gören kişiler için de kanun yoluna başvurabilir. Kanun yoluna başvurmaya yetkili savcılar şunlardır: 1) Kararı veren mahkeme nezdindeki Cumhuriyet savcısı, yani mahkemelerin kendi savcıları, 2) ağır ceza mahkemesinin yargı çevresindeki asliye ceza mahkemelerinin kararlarına karşı ağır ceza mahkemelerinde bulunan savcılar (CMK m.273/3), 3) bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı bölge adliye mahkemesinde bulunan savcılar.

Şüpheli/Sanık

Kanununda şüpheli ve sanığın hâkim ve mahkeme kararlarına karşı kanun yollarına başvurabileceği belirtilmiştir (CMK m.260/1). Soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi şüpheli, kovuşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi ise sanıktır (CMK m.2/1-a,b). Şüpheli, soruşturma aşamasında, daha çok koruma tedbirlerine karşı, itiraz kanun yoluna başvurabilir; sanık ise kural olarak hüküm özlü sanık veya hükümlü sanık sıfatıyla kovuşturma evresinde mahkemenin nihai kararına karşı istinaf ve temyiz kanun yollarına başvurabilir. Belirtelim ki sanığın kavuşturma evresinde kanunda açıkça belirtilen hâllerde mahkemenin arar kararlarına karşı itiraz kanun yoluna başvurması da mümkündür. Tutuklu şüpheli veya sanık da CMK m.263/1'de gösterilen makamlara sözlü ve yazılı olarak başvurmak suretiyle kanun yollarına başvurabilir.

Kanun yoluna başvurma konusunda, sanığın yaşının ve medeni hakları kullanma yeterliğinin bulunup bulunmamasının önemi yoktur. Ancak sanığın yaptığı işlemi anlama yeteneğinin bulunması gerekir. Çünkü kanun yoluna başvurma veya geri alma sanığın aleyhine sonuç doğurabilir.

Avukat

Avukat, müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişilerin açık arzusuna aykırı olmamak koşuluyla kanun yollarına başvurabilir (CMK m.261). 20.10.1975 gün ve 7/9 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı'na göre, kanun yoluna başvurabilmesi için müdafinin vekâletnamesinin bulunması şart değildir.

Şüpheli veya Sanığın Yasal Temsilcisi ve Eşi

Şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi, şüpheli ile sanığın başvurabileceği kanun yollarına onlardan bağımsız olarak başvurabilirler (CMK m.291). Yasal temsilciler, veli ve vasidir. Şüpheli veya sanığın eşi, Medeni Kanun hükümlerine göre şüpheli veya sanığın karısı veya kocasıdır.

Katılan/Suçtan Zarar Gören

Yasa'ya göre katılan sıfatını almış bulunanlar kanun yollarına başvurabilir (CMK m.260/1). Ayrıca, katılma istekleri karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar da kanun yollarına gidebilirler. Belirtelim ki bu düzenleme, suçtan zarar görenlerin kanun yoluna başvurarak davaya katılmalarına imkân verecek niteliktedir. Oysa CMK m.234'te davaya katılmış olma koşuluyla mağdur veya suçtan zarar görenin (şikâyetçinin) davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurabileceği belirtilmiştir.

Kanun Yoluna Başvurma Biçimi

Kanun yolu başvurusu ya öngörülen süre içerisinde yetkili mercie verilecek bir dilekçeyle veya tutanağa geçirilmek koşuluyla zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır. Tutanakla tespit edilen beyan ile imzayı, mahkeme başkanı veya hâkim onaylar (CMK m.268/1,273/1). Tutuklu bulunan şüpheli veya sanık, kâtibine veya tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunmak suretiyle veya bu hususları bir dilekçe vererek kanun yollarına başvurabilir. Zabıt kâtibine başvuru hâlinde, kanun yollarına başvuru beyanı veya dilekçesi ilgili deftere kaydedildikten sonra, bu hususları belirten bir tutanak düzenlenerek tutuklu bulunan şüpheli veya sanığa bir örneği verilir (CMK m.263/1,2, 273/1). Bu başvuru, ilgili deftere kayıt işlemi yapılarak derhâl ilgili mahkemeye gönderilir (CMK m.263/3). Başvuru tutanağı tutukluya verildiğinde kanun yolları için öngörülen süreler kesilmiş olur (CMK m.263/4).

Kanun Yolunun Belirlenmesinde Hata

Kanun yoluna başvurmada yapılan yanlışlıklar, kanun yolunun nitelendirilmesinde veya merciinin seçiminde hata şeklinde ortaya çıkabilir (CMK m.264/1). Kanun yoluna başvurmada yapılan bu tür hatalar, başvuranın hakkını ortadan kaldırmaz. Kanun yoluna başvuru yanlış mercie yapıldığında, bu merci başvuruyu derhâl görevli ve yetkili olan mercie gönderir (CMK m.264/2).

Kanun yoluna başvurma konusunda hata yapan Cumhuriyet savcıları bu hatalarından yararlanamaz. Başvuru süresi geçmemişse hata yapan Cumhuriyet savcısının başvuruyu düzelterek yetkili mercie vermesi gerekir (YİBK, 22.1.1962-2/1).

Kanun Yolu Başvurusundan Vazgeçme veya Başvuruyu Geri Alma

Kanun yoluna başvurma hakkı olanlar başvuru süresi henüz dolmadan kanun yoluna başvurmayacaklarını açıklayarak başvuru hakkından vazgeçilebilir veya süresi içinde geçerli bir başvuru yapmışlarsa bu başvurularını geri alabilirler (CMK m.266).

Ancak Cumhuriyet savcısı, sanık lehine olarak kanun yoluna başvurmuşsa sanığın onayı olmaksızın bu başvuruyu geri alamaz (CMK 266/1). Aynı şekilde müdafii veya vekilin de kendisinin veya bizzat sanığın ya da mağdurun yaptığı başvuruyu geri alması için vekâletnamesinde özel olarak yetkilendirilmiş olması gerekir (CMK m.266/2).

Şüpheli veya sanığa, on sekiz yaşını doldurmamış ya da sağır veya dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul olması ve bir müdafii de bulunmaması nedeniyle istemi aranmaksızın müdafii atanan hâllerde şüpheli veya sanık yararına kanun yoluna başvurulduğunda veya başvuru kanun yolundan vazgeçildiğinde, şüpheli veya sanık ile müdafii iradesi çelişirse müdafii iradesi geçerli sayılır (CMK m.266/3).

Aleyhe Değiştirme Yasağı

Aleyhe değiştirme yasağı Yasada kanun yollarına ilişkin genel hukmler arasında düzenlenmiş olmakla beraber, istinaf, temyiz ve yargılamanın yenilenmesi kanun yollarında ayrıca ve açıkça ngrlmştr. Aleyhe değiştirme yasağına (*Reformatio in peius ilkesine*) göre, hükme karşı *sadece sanık lehine kanun yoluna başvurulup hükmün* Yargıtayca bozulması hâlinde verilecek yeni hüküm artık önceki hükümde gösterilen cezadan daha ağırını içeremez (CMK m.265,307/4,323/2). Sadece sanığın veya sadece savcının veya hem sanığın hem de savcının birlikte sanığın lehine kanun yoluna başvurması mümkündür. Kanun yollarına başvurma hakkı olanlardan birisi sanığın aleyhine kanun yoluna başvurduğunda bu yasak söz konusu olmaz. Temyiz kanun yolunda bozmadan sonra serbesti kuralı geçerlidir. Bozmadan sonra daha aleyhe bir hükümle karşılaşmaktan korkan sanık bu yasak sayesinde kendi aleyhine olan karara karşı korkusuzca kanun yoluna başvurabilir. Lehe kanun yolu üzerine aleyhe değiştirmeme mecburiyeti de denilen bu kural, sonuç cezaya ilişkindir. Bozmadan sonra mahkeme suçun hukuki niteliğini değiştirerek hüküm kurabilir.

DİKKAT

Aleyhe değiştirme yasağına göre hükme karşı sadece sanık lehine kanun yoluna başvurulup hükmün Yargıtayca bozulması hâlinde verilecek yeni hüküm artık önceki hükümde gösterilen cezadan daha ağırını içeremez. Sadece sanığın veya sadece savcının veya hem sanığın hem de savcının birlikte sanığın lehine kanun yoluna başvurması mümkündür. Kanun yollarına başvurma hakkı olanlardan birisi sanığın aleyhine kanun yoluna başvurduğunda bu yasak söz konusu olmaz.

OLAğAN KANUN YOLLARI

Olağan kanun yolları, kesinleşmemiş kararlara karşı gidilen başvuru yollarıdır. Bunlar; itiraz, istinaf ve temyiz olmak öz eşitir.

İtiraz

Genel Olarak

İtiraz, bir hâkim veya yasada açıkça gösterilen hâllerde mahkeme kararının, bu karardan zarar gören ilgili kişinin başvurusu üzerine, kural olarak başka bir mercide hukuken ve maddi yönden yeniden incelenmesine olanak tanıyan bir kanun yoludur.

İtiraz kanun yoluna kural olarak hâkimlik kararlarına, istisnaen de mahkemenin son kararına esas oluşturmayan ara kararlarına karşı başvurulur (CMK m.167).

Hâkimlik kararları şunlardır: 1) Soruşturma evresinde hâkimlik yargılama makamı olarak sadece sulh ceza hakimliği görev yapar. Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin kararları kural olarak hâkimlik kararıdır. 2) Naip hâkim kararları ve 3) Mahkeme başkanının verdiği kararlar hâkimlik kararıdır.

Örneğin kural olarak kovuşturma evresinde verilen koruma tedbirlerine ilişkin mahkeme kararları itirazı kabil kararlardır. Aynı şekilde gözlem altına alma kararı (CMK m.74) mahkeme tarafından verildiğinde itirazı kabil karardır.

İtiraz Makam ve Mercileri

İtiraz, itiraz edilen kararı veren mercie yapılır. Ancak kararına itiraz edilen merci itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en çok öz gün içinde itirazı incelemeye yetkili olan st mercie gönderir (CMK m.268/2).

İtirazı incelemeye yetkili st merciler şunlardır (CMK m.268/3):

- Sulh ceza hâkimliği kararlarına yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde numara olarak kendisini izleyen

hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hakimliğine aittir.

- İtiraz üzerine ilk defa sulh ceza hâkimliği tarafından verilen tutuklama kararlarına itiraz edilmesi durumunda da yukarıdaki (CMK m.268/3-âdaki) usul uygulanır. Ancak ilk tutuklama talebini reddeden sulh ceza hâkimliği, tutuklama kararını itiraz mercii olarak inceleyemez.
- Asliye ceza mahkemesi hâkiminin kararlarına karşı yapılan itirazları, yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesi inceler.
- Ağır ceza mahkemesi ile başkanı tarafından verilen kararlara karşı yapılan itirazları, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde numara olarak kendisini izleyen daire, son numaralı daire için birinci daire, o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa en yakın ağır ceza mahkemesi inceler.
- Naip hâkim kararlarına karşı yapılan itirazları, mensup oldukları ağır ceza mahkemesi başkanı, istinabe olunan mahkeme kararlarına karşı yukarıda belirtilen esaslara göre buldukları yerdeki mahkeme başkanı veya mahkeme inceler.
- Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara karşı yapılan itirazları, üyenin kararı söz konusu ise görevli olduğu dairenin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararları söz konusu ise numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceler.

İtiraz Süresi ve İtiraz Usulü

Hâkim veya mahkeme kararına karşı itiraz, yasanın ayrıca hüküm koymadığı hâllerde CMK m.35'e göre ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren *yedi gün içinde* yapılmalıdır. İtiraz, kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır. Tutanakla tespit edilen beyanı ve imzayı mahkeme başkanı veya hâkim onaylar (CMK m.268/1).

İtirazın İncelenmesi

Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir, yerinde görmezse en çok üç gün içinde itirazı incelemeye yetkili olan üst mercie gönderir (CMK m.268/2).

İtirazı inceleyecek merci, yazılı cevap verebilmesi için itirazı, savcı ve karşı tarafa bildirebilir. Mercie, inceleme ve araştırma yapabileceği gibi gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir (CMK m.270/1).

Tutuklama kararına veya tahliye talebinin reddine ilişkin kararlara itiraz üzerine Cumhuriyet savcısından görüş alınması durumunda, bu görüş şüpheli, sanık veya müdafiiye bildirilir. Şüpheli, sanık veya müdafii üç gün içinde görüşünü bildirebilir (CMK m.270/2). Bu düzenlemenin aksinden, tutuklamaya ve tahliye talebinin reddine ilişkin kararların dışındaki kararlara itiraz hâlinde Cumhuriyet savcısından görüş alınması hâlinde bunun ilgisine bildirilmeyeceği anlamı çıkmaktadır. Düzenlemenin daha genel olması gerekirdi.

Kanunda yazılı olan hâller saklı kalmak üzere, itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilir. Ancak gerekli görüldüğünde savcı ve sonra müdafii veya vekil dinlenir. İtiraz yerinde görülürse merci aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir. Karar mümkün olan en kısa sürede verilir (CMK m.271).

İtirazın Etkisi ve Sonucu

Bir karara karşı itiraz yoluna başvurma, o kararın yerine getirilmesine engel olmaz. Ancak kararına itiraz olunan makam veya bu itirazı inceleyecek olan merci, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılmasına karar verebilir (CMK m.269/1,2). İtiraz merci itirazı haklı görürse itiraz konusu olan kararı kaldırır ve bu konuda yeni bir karar verir. İtiraz üzerine verilen karar kesindir. Ancak merci ilk defa sanığın tutuklanmasına karar verirse itiraz yoluna gidilebilir (CMK m.271/4).

İstinaf

Genel Olarak

İstinaf, ceza muhakemesinde ikinci derecede yer alan bir kanun yoludur. Bu kanun yolunun en önemli özelliği, *maddi meselenin* (olayın gerçekleşip gerçekleşmediğinin veya gerçekleşme şeklinin) ceza muhakemesinde ikinci dereceyi oluşturan ve üst dereceli bir mahkeme olan *bölge adliye mahkemelerinde* yeniden incelenmesine imkân sağlamasıdır. Bu kanun yolunda da ilk derece yargılamasında duruşmanın özelliklerinden olan doğrudan *doğruluk ve sözlülük prensiplerine bağlı bir inceleme* yapılır.

K İ T A P

İstinafa ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ali Rıza Çınar, Türk ve Alman Ceza Yargılama Hukukunda İstinaf, Adalet Yayınevi, Ankara 2010.

İstinaf Denetimine Konu Olan Kararlar

İstinaf, ilk derece ceza mahkemelerinden verilen hükümlere ve hükümden önce verilip hükme esas teşkil eden veya başkaca kanun yolu öngörülmemiş olan mahkeme kararlarına karşı gidilecek kanun yoludur (CMK m.272). Mahkûmiyet hükmündeki cezanın nevi kanun yolu bakımından önem taşımaz. Hapis cezasına, adli para cezasına ve güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümler istinaf yoluna konu olabilir. Güvenlik tedbirine istinaf yasağı kapsamında kalan bir yaptırım ile birlikte hükmedilmiş ise hükmün güvenlik tedbirine ilişkin kısmı diğer kısmından bağımsız olarak istinaf incelemesine konu yapılabilir.

Otomatik İstinaf

Ceza muhakemesine davasız (talepsiz) yargılama olmaz ilkesi hâkimdir. Ancak on beş yıl ve daha fazla hapis cezalarına ilişkin hükümler bölge adliye mahkemesince talepsizliğin re'sen (kendiliğinden) istinaf incelemesine konu olur (CMK m.272/1, 2). Bu hâl ceza muhakemesinde davasız yargılama olmaz ilkesinin istinasını oluşturur.

SIRA SİZDE

Otomatik istinaf kavramı neyi ifade eder?

İstinaf Yasağı Kapsamında Kalan Kararlar

- 1) Hapis cezasından çevrilen adli para cezaları hariç olmak üzere, sonuç olarak belirlenen üçbin Türk lirası dâhil adli para cezasına mahkûmiyet hükümlerine
- 2) Üst sınırı beş yüz günü geçmeyen adli para cezasını gerektiren suçlardan beraat hükümlerine,
- 3) Kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümlere, karşı istinaf yoluna başvurulamaz.

Bir kişi hakkında hükmolunan her bir ceza diğerinden bağımsız olarak varlığını korur (CGTİK m.99). Bu nedenle birden fazla adli para cezasına mahkûmiyet hâlinde her bir adli para cezası yasak bakımından birbirinden bağımsız olarak değerlendirilir.

İstinaf İsteminde Bulunmanın Süresi ve Talebin İçeriği

İstinaf istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde yapılır (CMK m.273/1). Hüküm istinaf kanun yoluna başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa süre tebliğ tarihinden itibaren başlar (CMK m.273/2).

Sanık ve bu Kanun'a göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanların dilekçe veya beyanında, başvuruya ilişkin nedenleri göstermeleri zorunlu değildir; neden göstermemiş olmaları inceleme yapılmasına engel olmaz (CMK m.273/4).

Cumhuriyet savcısı, istinaf yoluna başvurma nedenlerini gerekçeleriyle birlikte yazılı isteminde açıkça gösterir. Bu istem ilgililere tebliğ edilir. İlgililer, tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde bu husustaki cevaplarını bildirebilir (CMK m.273/5).

Bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerine yapılacak istinaf yolu başvuruları harca tabidir (31.3.2011 Gün ve 6217 sayılı Kanun m.13).

İstinaf Başvurusunun Etkisi

Süresi içinde yapılan istinaf başvurusu, hükmün kesinleşmesini engeller. Hüküm, istinaf yoluna başvuran Cumhuriyet savcısına veya ilgililere gerekçesiyle birlikte açıklanmamışsa hükme karşı istinaf yoluna başvurulduğunun mahkemece öğrenilmesinden itibaren gerekçe, yedi gün içinde tebliğ edilir (CMK m.275/2).

İstinaf Başvurusunun Hükmü Veren Mahkemece Değerlendirilmesi

Hükmü veren mahkeme istinaf başvurusunu bir kararla şu hâllerde kabul etmeyip reddeder:

- 1) İstinaf istemi kanuni süresi içinde yapılmamışsa,
- 2) Hüküm, aleyhine istinaf başvurusu yapılamayacak bir hüküm ise,
- 3) İstinaf yoluna başvuranın buna hakkı yoksa.

İstinaf Talebinin Tebliği ve Cevabı ile Dosyanın Bölge Adliye Mahkemesine Gönderilmesi

Hükmü veren mahkemece reddedilmeyen istinaf dilekçesi veya beyana ilişkin tutanağın bir örneği karşı tarafa tebliğ olunur. Karşı taraf, tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde yazılı olarak cevabını verebilir. Sanıklar, bir tutanağa bağlanmak üzere zabıt kâtibine yapılacak bir beyanla da cevap verebilir (CMK m.277/1).

Cevaplandıktan veya bunun için belirli süre bittikten sonra dava dosyası, bölge adliye mahkemesine gönderilir (CMK m.277/2). Dava dosyası, bölge adliye mahkemesine geldiğinde işbölümüne göre görevli ceza dairesine verilir. Daire, varsa tebligat eksikliklerinin giderilmesini sağlar (CMK m.278).

Dosya Üzerinden Ön İnceleme (Usuli İnceleme)

Dosya kendisine gönderilen ilgili bölge adliye ceza mahkemesi dairesi, ön inceleme yaparak başvurunun usulden kabul edilip edilemeyeceğini inceler. Bu ön incelemede şu konular değerlendirilir:

- Bölge adliye mahkemesinin yetkili olup olmadığı: İncelemeyi yapan bölge adliye mahkemesi yetkili değilse dosyanın yetkili olan bölge adliye mahkemesine gönderilmesine karar verilir.

- İstinaf başvuru koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği yani başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı, incelenmesi istenen kararın bölge adliye mahkemesinde incelenebilecek kararlardan olup olmadığı, başvuranın başvuru hakkının bulunup bulunmadığı. Bu koşullardan birinin gerçekleşmediğini tespit eden bölge adliye mahkemesi istinaf başvurusunun reddine karar verir (CMK m.279).

Bölge adliye mahkemesinin yetkili bölge adliye mahkemesine gönderme kararları ve istinaf başvurusunun reddine ilişkin kararları itiraza tabidir (CMK m.279/1).

Dosya Üzerinden Esasa İlişkin İnceleme

Bölge adliye mahkemesi, dosyayı ve dosyayla birlikte sunulmuş olan delilleri inceler ve bu inceleme sonunda başvurunun 1) esastan reddine, 2) kesin hukuka aykırılık dolayısıyla hükmün bozulmasına, 3) gerekli tedbirleri aldıktan sonra davanın yeniden görülmesine ve duruşma hazırlığına başlanmasına. İlk derece mahkemesinin kararı doğrudan esastan reddedilebileceği gibi ıslah edilerek de esastan reddedilebilir.

Esastan ret kararı, ilk derece mahkemesinin kararında usule veya esasa ilişkin herhangi bir hukuka aykırılığın bulunmadığı, delillerde veya işlemlerde herhangi bir eksiklik olmadığı, ispat bakımından değerlendirmenin yerinde görüldüğü hâllerde verilir. CMK'nın 303 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (c), (d), (e), (f), (g) ve (h) bentlerinde yer alan ihlallerin varlığı hâlinde hukuka aykırılığın düzeltilerek (ıslah edilerek) istinaf başvurusunun esastan reddine karar verilir. Bunlar dışında; Cumhuriyet savcısının istinaf yoluna başvurma nedenine uygun olarak mahkumiyete konu suç için kanunda yazılı cezanın en alt derecesinin uygulanmasını uygun görmesi hâlinde, hukuka aykırılığın düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine karar verileceği gibi; olayın daha fazla araştırılmasına ihtiyaç duyulmadan davanın reddine karar verilmesi veya güvenlik tedbirlerine ilişkin hatalı kararın düzeltilmesi gereken hâllerde de hukuka aykırılığın düzeltilerek istinaf başvurusunun esastan reddine karar verilir (CMK m.280/1/b, c).

İlk derece mahkemesinin kararında 289 uncu maddenin birinci fıkrasının (g) ve (h) bentleri hariç diğer bentlerinde belirtilen bir hukuka aykırılık nedeninin bulunması hâlinde hükmün bozulmasına ve dosyanın yeniden incelenmek ve hükmolünmek üzere hükmü bozulan ilk derece mahkemesine veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği diğer bir ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilir.

Davanın yeniden görülmesi kararı, Yukarıda sayılanlar dışında kalan diğer hukuka aykırılık hallerinde, gerekli tedbirler alındıktan sonra ise davanın yeniden görülmesine ve duruşma hazırlığı işlemlerine başlanmasına karar verilir (CMK m.280/1/e).

Duruşma Hazırlığı ve Duruşma

Yasa'da hüküm bulunmayan hâllerde CMK'nın duruşma hazırlığına, duruşmaya veya karara ilişkin hükümleri bu kanun yolunda da geçerlidir (CMK m.282). Davanın bölge adliye mahkemesinde yeniden görülmesi ve duruşma hazırlığı işlemlerine başlanmasına karar verildiğinde bölge adliye mahkemesi başkanı veya görevlendireceği üye, duruşma gününü saptar; gerekli çağrılarını yapar, gerekli görülen tanıkların, bilirkişilerin dinlenmesine ve keşfin yapılmasına karar verilir. Bölge adliye mahkemesi duruşmasında dinlenilmeleri gerekli görülen tanık ve bilirkişiler çağrılır. Duruşma hazırlığında gerekli delil ve belgeler de toplanır.

Duruşma, CMK'nın öngördüğü genel hükümlere göre başladıktan sonra önce görevlendirilen üyenin *inceleme raporu*, sonra ilk derece mahkemesinin *gerekçeli hükmü*, daha sonra ilk derece mahkemesinde dinlenen tanıkların ifadelerini içeren *tutanaklar* ile keşif tutanakları, bilirkişi raporu, bölge adliye mahkemesi duruşma hazırlığı aşamasında toplanan delil ve belgeler, yapılmışsa keşif ve bilirkişi açıklamalarına ilişkin *tutanak ve raporlar* anlatılır.

Duruşma sonunda bölge adliye mahkemesi istinaf başvurusunu esastan reddeder veya ilk derece mahkemesi hükmünü kaldırarak yeniden hüküm kurar (CMK m.280/2). Duruşma sonunda bölge adliye mahkemesi CMK m.223'te öngörülen hüküm çeşitlerinden birini verir.

Aleyhe Bozma ve Direnme Yasağı

Aleyhe bozma yasağı gereğince, istinaf yoluna sadece sanık lehine başvurulmuşsa yeniden verilen hüküm, önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olamaz (CMK m.283). Direnme yasağı gereğince, bölge adliye mahkemesi karar ve hükümlerine karşı direnilemez; itiraz ve temyize ilişkin hükümler hariç olmak üzere, bunlara karşı herhangi bir kanun yoluna gidilemez (CMK m.284.)

Temyiz

Genel Olarak

Temyiz incelemesinde, kural olarak hükmün hukuka aykırı olup olmadığı araştırılabilir. Bu aşamada delillerin tekrar veya ilk kez ortaya konularak maddi vakianın yeniden değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak dava konusu olayın maddi yönlerinin doğru belirlenmesi ve takdiri ile olaya ilişkin olarak uygulanan hukuk kuralları arasında genellikle sıkı bir ilişki bulunur. Olayın maddi yönü ile hukuki yönü arasındaki bu sıkı ilişkiden dolayı temyiz incelemesinde delil ortaya koyulup tartışılmamakla beraber mevcut delillerin doğru takdir edilip edilmediği kontrol edilerek olayın maddi yönüne ilişkin değerlendirme de dolaylı olarak yapılmaktadır. Buna genişletilmiş temyiz denir.

Temyiz kanun yoluna başvuruları Yargıtay inceler. Yargıtayda sayısı Yargıtay Büyük Genel Kurulunca belirlenen sayıda ceza dairesi ve her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur (Yargıtay K. m.5,14). Yargıtay ceza dairelerine yapılacak temyiz başvuruları harca tabi değildir.

Temyiz Edilebilen Kararlar

Temyize konu olan kararlar şunlardır: 1) İstinafta verilen başvurunun reddi (ilk derece mahkemesinin kararını onama) kararı, 2) İstinafta duruşma sonunda verilen hükümler (CMK m.286).

Bölge adliye mahkemesinin ara kararları ancak hükümle birlikte temyiz edilebilir. Bunun için ara kararın hükme esas alınmış veya bu ara karara karşı başkaca kanun yolu öngörülmemiş olmalıdır (CMK m.287).

Temyize Edilemeyen Kararlar

Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin bozma dışında kalan hükümleri temyiz edilebilir. Ancak;

- a) İlk derece mahkemelerinden verilen beş yıl veya daha az hapis cezaları ile miktarı ne olursa olsun adli para cezalarına karşı istinaf başvurusunun esastan reddine dair bölge adliye mahkemesi kararları,
- b) İlk derece mahkemelerinden verilen beş yıl veya daha az hapis cezalarını artırmayan bölge adliye mahkemesi kararları,
- c) Hapis cezasından çevrilen seçenek yaptırımlara ilişkin ilk derece mahkemesi kararları ile ilgili olarak bölge adliye mahkemesince verilen; seçenek yaptırımlara ilişkin her türlü kararlar ve istinaf başvurusunun esastan reddine dair kararlar,
- d) İlk derece mahkemelerinin görevine giren ve kanunda üst sınırı iki yıla kadar (iki yıl dâhil) hapis cezasını gerektiren suçlar ve bunlara bağlı adli para cezalarına ilişkin her türlü bölge adliye mahkemesi kararları,

Temyiz Nedeni

Temyiz ancak hükmün *hukuka aykırı olması* nedenine dayanır. Bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması hukuka aykırılıktır (CMK m.288). Temyiz sebebi ancak hükmün hukuki yönüne ilişkin olabilir (CMK m. 294/2). Bir hukuka aykırılığın aynı zamanda bozma sebebi yapılabilmesi için kural olarak o *hukuka aykırılığın hükmü etkileyecek nitelikte olması* gerekir (CMK m.302/2). Yargıtay hukuka aykırılığın hükmü etkileyecek nitelikte bir aykırılık olup olmadığını inceler. Bu tür hukuka aykırılıklar nispi temyiz nedenleri olarak adlandırılır. Ancak bazı hukuk kurallarına aykırılık vardır ki bu hâllerin hükmü etkilediği yasa koyucu tarafından karine olarak kabul edilmiştir. Bu tür hukuka aykırılıklar mutlak temyiz nedenleri olarak da adlandırılır. Bu hâller temyiz dilekçesinde ve layihasında gösterilmemiş olsa dahi bu tür hukuka aykırılık hâllerini Yargıtay re'sen (kendiliğinden) inceler.

Hukuka kesin aykırılık hâlleri şunlardır (CMK m.289):

- 1) Mahkemenin yasaya uygun biçimde kurulmamış olması,
- 2) Hâkimlik görevini yapmaktan yasal olarak yasaklanmış hâkimin hükme katılması,
- 3) Geçerli şüphe nedeniyle hakkında ret istemi öne sürülmüş olup da bu istem kabul olduğu hâlde hâkimin hükme katılması veya bu istemin yasaya aykırı olarak reddedilip hâkimin hükme katılması,
- 4) Mahkemenin yasaya aykırı olarak davaya bakmaya kendini görevli veya yetkili görmesi,
- 5) Cumhuriyet savcısı veya duruşmada yasal olarak mutlaka hazır bulunması gereken diğer kişilerin yokluğunda duruşma yapılması,
- 6) Duruşmalı olarak verilen hükümde açıklık kuralının ihlâl edilmesi,
- 7) Hükmün gereksiz olması,
- 8) Hüküm için önemli olan hususlarda mahkeme kararıyla savunma hakkının sınırlandırılmış olması,
- 9) Hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması.

Temyiz Nedenlerinin Belirtilmesi

Yargıtay sadece temyiz başvurusunda belirtilen hususlar ile temyiz istemi usule ilişkin noksanlardan kaynaklanmışsa temyiz başvurusunda bunu belirten olaylar hakkında incelemeler yapar (CMK m.301). Bu nedenle temyiz eden hükmün hangi hukuk kurallarına aykırı olduğunu göstermek zorundadır. Temyiz başvurusunda temyiz nedenleri gösterilmemişse temyiz başvurusu için belirlenen sürenin bitmesinden veya gerekçeli kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde hükmü temyiz olunan bölge adliye mahke-

mesine bu nedenleri içeren bir ek dilekçe verilir. Temyiz sanık tarafından yapılmış ise ek dilekçe kendisi veya müdafii tarafından imza edilerek verilir (CMK m.295). Cumhuriyet savcısı temyiz dilekçesinde, temyiz isteğinin sanığın yararına veya aleyhine olduğunu açıkça belirtir.

Temyize Başvuru Süresi ve Temyiz Talebinin Etkisi

Temyiz süresi, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gündür. Hüküm, temyiz yoluna başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa süre tebliğ tarihinden başlar (CMK m.291). Süresi içinde yapılan temyiz başvurusu, hükmün kesinleşmesini engeller. Hüküm, temyiz eden Cumhuriyet savcısına veya ilgililere gerekçesiyle birlikte açıklanmamışsa hükmün temyiz edildiğinin bölge adliye mahkemesince öğrenilmesinden itibaren gerekçe yedi gün içinde tebliğ edilir (CMK m.293).

Temyiz süresi kişinin kusuru olmaksızın kaçırılmış ise eski hâle getirme mümkündür ve eski hâle getirme süresi içinde temyiz süresi işler (CMK m.292).

İstinaf kanun yolundan farklı olarak temyiz kanun yolunda otomatik (re'sen) temyiz mümkün değildir. Davasız yargılama olmaz kuralı, temyiz kanun yolu için sıkı sıkıya uygulanmaktadır.

Temyiz İsteminin Hükmü Veren Bölge Adliye Mahkemesince Değerlendirilmesi

Temyiz istemi, yasal sürenin geçmesinden sonra yapılmış veya temyiz edilemeyecek bir hüküm temyiz edilmiş veya temyiz edenin buna hakkı yoksa hükmü temyiz olunan bölge adliye veya ilk derece mahkemesinin kararlarına karşı temyiz kanunla tanındığı istisnai hâllerde ilk derece mahkemesi bir kararla temyiz istemini reddeder (CMK m.296/1).

Temyiz eden ret kararının kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde Yargıtaydan bu hususta bir karar vermesini isteyebilir. Bu takdirde, dosya Yargıtaya gönderilir. Ancak bu durum hükmün infazını ertelemes (CMK m.296/2).

Temyiz talebi hükmü temyiz edilen bölge adliye mahkemesince reddedilmemişse temyiz istemine ilişkin dilekçenin bir örneği, karşı tarafa tebliğ olunur. Karşı taraf, tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde yazılı olarak cevabını verebilir (CMK m.297/1). Cevap verildikten veya bunun için belirli süre bittikten sonra dava dosyası, bölge adliye mahkemesi tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (CMK m.297/2).

Temyiz İsteminin Kabul Edilebilirlik Yönünden Yargıtay Tarafından İncelenmesi ve Temyiz Talebinin Reddi

Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilen dosya, başsavcılıkça incelenir ve ileri sürülen hukuka aykırılıklara ilişkin başsavcılığın görüşlerine içeren bir tebliğname hazırlanır. Tebliğname, hükmü temyiz etmeleri veya aleyhlerine sonuç doğurabilecek görüş içermesi hâlinde sanık veya müdafii ile katılan veya vekillerine, ilgili dairesince tebliğ olunur. İlgili taraf, tebliğden itibaren bir hafta içinde yazılı olarak cevap verebilir (CMK m.297/3).

Temyiz talebi önce usulden incelenir. Dosya kendisine ulaştırılan Yargıtay ceza dairesi, 1) süresi içinde temyiz başvurusunda bulunulmadığını, 2) hükmün temyiz edilemez olduğunu, 3) temyiz edenin buna hakkı olmadığını ya da 4) temyiz dilekçesinin temyiz sebeplerini içermediğini saptarsa temyiz istemini reddeder (CMK m.298).

Yargıtayın bir temyiz talebini esastan inceleyebilmesi, hükmün tüm ilgililere tefhim veya tebliğ edilmiş ve temyiz sürelerinin dolmuş olmasına bağlıdır.

Esasın İncelenmesi ve Duruşma

Temyiz talebinin reddini gerektiren nedenlerin bulunmadığı tespit edildiğinde esasın incelenmesine geçilir. Yargıtay incelemesi esas olarak dosya üzerinden yapılır. Ancak on yıl veya daha fazla hapis cezasına ilişkin hükümlerde, Yargıtay, incelemelerini uygun görmesi halinde duruşma yoluyla yapabilir. Bu hâlde duruşma gününden sanığa, katılana, müdafii ve vekile haber verilir. Sanık, duruşmada hazır bulunabileceği gibi kendisini bir müdafii ile de temsil ettirebilir. Sanık, tutuklu ise duruşmaya katılmak isteminde bulunamaz (CMK m.299/1).

Duruşmadan önce görevlendirilen üye veya tetkik hâkimi tarafından hazırlanan rapor, üyelere açıklanır. Üyeler, ayrıca bizzat dosyayı incelerler. Bu hususlar gerçekleşikten sonra duruşma açılır (CMK m.299/2).

Duruşmada, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya yerine görevlendirdiği Yargıtay Cumhuriyet savcısı, sanık, müdafii, katılan ve vekili iddia ve savunmalarını açıklar. Temyizi istemiş olan tarafa önce söz verilir. Her hâlde son söz sanıktır (CMK m.300).

Temyiz İncelemesi Sonunda Verilecek Karar Türleri

Temyiz talebi esas alınarak karar türleri adlandırıldığında, temyiz talebinin esastan reddedilmesinden ve esastan kabul edilmesinden söz edilebilir. Hükmü temyiz edilen bölge adliye mahkemesi esas alınarak karar türleri adlandırıldığında, bölge adliye mahkemesinin kararının onanmasından veya bozulmasından söz edilebilir.

Bölge adliye mahkemesinin temyiz olunan *hükmünün* Yargıtayca *hukuka uygun bulunması* hâlinde temyiz isteminin esastan reddine karar verilir (CMK m.302/1). Uygulamada bu karar türü onama kararı olarak da adlandırılmaktadır. Yargıtay, bölge adliye mahkemesinin kararını hukuka uygun bulur.

Yargıtay, temyiz edilen hükmü, temyiz başvurusunda gösterilen, hükmü etkileyecek nitelikteki hukuka *aykırılıklar nedeniyle bozar*. Yasa koyucu, temyiz isteminin esastan kabulüne ilişkin kararı “bozma” kararı olarak adlandırmıştır. Bozma kararı, bölge adliye mahkemesinin kararının hukuka aykırı olduğunu tespit eden bir karar çeşididir. Bozma nedenleri, ilamda ayrı ayrı gösterilir (CMK m.302/2).

Hüküm temyiz dilekçesinde gösterilen nedenlerle bozulduğunda, dilekçede açıklanmış olmasa bile saptanan bütün diğer hukuka aykırılık hâlleri de ilamda gösterilir (CMK m.302/3). Hükmün bozulmasına neden olan hukuka aykırılık, bu hükme esas olarak saptanan işlemlerden kaynaklanmışsa bunlar da aynı zamanda bozular (CMK m.302/4).

Hükmün bozulmasını gerektiren bazı hukuka aykırılıkların tespit edilmesi hâlinde Yargıtay önce hükmü bozar (CMK m.303/1) sonra düzelterek yeniden kurar (ıslah-iyileştirme kararı). Hükmün düzeltilerek yeniden kurulmasını gerektiren hukuka aykırılıklar şunlardır (CMK m.303/1):

- 1) Olayın daha fazla aydınlanması gerekmeden beraate veya davanın düşmesine ya da alt ve üst sınırı olmayan sabit bir cezaya hükmolünmesinin gerekmesi,
- 2) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının iddiasına uygun olarak sanığa yasanın yazılı cezanın en alt derecesinin uygulanmasının uygun görülmesi,
- 3) Mahkemece sabit görülen suçun unsurları, niteliği ve cezası hükümde doğru gösterilmiş olduğu hâlde sadece yasanın madde numarasının yanlış yazılmış olması,
- 4) Hükmünden sonra yürürlüğe giren yasa, suçun cezasını azaltmış ve mahkemece sanığa verilecek cezanın belirlenmesinde artırma nedeni kabul edilmemiş veya yeni

- bir yasayla eylem suç olmaktan çıkarılmışsa ilk durumda daha az bir cezanın hükümlenmesinin ve ikinci durumda hiç ceza verilmemesinin gerekmesi,
- 5) Sanığın açıkça saptanmış olan doğum ve suç tarihlerine göre verilecek cezanın belirlenmesinde gerekli indirimin yapılmamış veya yanlış indirim yapılmış olması,
 - 6) Artırma veya indirim sonucunda verilecek ceza süresi veya miktarının belirlenmesinde maddi hata yapılmış olması,
 - 7) Türk Ceza Yasası m.61'deki sıralamanın gözetilmemesi yüzünden eksik veya fazla ceza verilmiş olması,
 - 8) Harçlar Yasası ile yargılama giderlerine ilişkin hükümlere ve Avukatlık Kanunu'na göre düzenlenen ücret tarifesine aykırılık bulunması.

Yargıtay örneğin suçun dava zaman aşımına uğraması, af kanunu kapsamında kalması veya bir muhakeme şartının gerçekleşmediğinin ve bundan sonra da gerçekleşmeyeceğinin tespit edilmesi hâlinde düşme kararı verebilir (CMK m.303/1-a). Yargıtay muhakeme şartlarının gerçekleşmemesi nedeniyle durma kararı veremez.

Yargıtay duruşmalı işlerde hükmünü, CMK m.231'de öngörülen ilk derece mahkemelerinin hükmünü açıklama usulüne (CMK m.231'e) göre açıklar. Buna olanak yoksa duruşmanın bitiminden itibaren yedi gün için karar verilir (CMK m.305).

Yargıtay ceza daireleri ile Ceza Genel Kurulu kararlarındaki yazıma ilişkin madde hataların düzeltilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, ilgili ceza dairesi veya Ceza Genel Kuruluna başvurabilir (CMK Yürürlük K. m.8)

Temyiz incelemesi sonunda Yargıtay ilgili ceza dairesinin verebileceği kararlar nelerdir?

SIRA SİZDE

Dosyanın Esas Mahkemesine Gönderilmesi

Yargıtayca 302 nci maddenin birinci fıkrası veya 303 üncü madde uyarınca verilen kararlara ilişkin dosya, hükmü veren bölge adliye mahkemesine gönderilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verilir. Bölge adliye mahkemesi, dosyayı Yargıtaydan geldiği tarihten itibaren yedi gün içinde gereğinin yapılması için ilgili ilk derece mahkemesine gönderir. Yargıtay, dosyayı 303 üncü maddede belirtilenlerin dışında kalan hâllerde yeniden incelenmek ve hüküm verilmek üzere hükmü bozulan bölge adliye mahkemesine veya diğer bir bölge adliye mahkemesine gönderir. Hüküm, mahkemenin hukuka aykırı olarak kendisini görevli veya yetkili görmesinden dolayı bozulmuşsa, Yargıtay aynı zamanda dosyayı görevli veya yetkili mahkemeye gönderir. İlk derece mahkemesi tarafından doğrudan temyiz yolu açık bulunan hükümlerle ilgili olarak verilen karara ilişkin dosya, hükmü veren ilk derece mahkemesine gönderilmek üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verilir (CMK m.304).

Hükmün Bozulmasının Diğer Sanıklara Etkisi

Hüküm, sanık lehine bozulmuşsa ve bu hususların temyiz isteminde bulunmamış olan diğer sanıklara da uygulanması olanağı varsa, bu sanıklar da temyiz isteminde bulunmuşçasına hükmün bozulmasından yararlanır (CMK m.306).

Davaya Yeniden Bakacak Mahkemenin İşlemleri

Yargıtaydan verilen bozma kararı üzerine davaya yeniden bakacak bölge adliye veya ilk derece mahkemesi, ilgililere bozmaya karşı diyeceklerini sorar (CMK m.307/1).

Sanık, müdafii, katılan ve vekilinin dosyada var olan adreslerine davetiye tebliğ olunamaması veya davetiye tebliğ olunduğu hâlde duruşmaya gelmemeleri nedeniyle bozmaya karşı beyanlarının saptanamamış olması, duruşmaya devam edilerek davanın yokluklarında bitirilmesini engellemez. Ancak sanık hakkında verilecek ceza, bozmaya konu olan

cezadan daha ağır ise veya hüküm sanığın aleyhine bozulmuşsa her hâlde sanığın dinlenmesi gerekir (CMK m.307/2).

Yargıtay'dan verilen bozma kararına bölge adliye veya ilk derece mahkemesinin direnme hakkı vardır. Direnme kararları, kararına direnilen daireye gönderilir. Daire, mümkün olan en kısa sürede direnme kararını inceler ve yerinde görürse kararını düzeltir; görmezse dosyayı Yargıtay Ceza Genel Kuruluna gönderir. Direnme üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen kararlara karşı direnilemez (CMK m.307/3). Hüküm yalnız sanık tarafından veya onun lehine Cumhuriyet savcısı veya 262 nci maddede gösterilen kimselerce temyiz edilmişse, yeniden verilen hüküm, önceki hükümlle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olamaz (CMK m.307/4).

Temyiz Kanun Yolu ile İstinaf Kanun Yolu Arasındaki Farklar

Temyiz kanun yolu denetimi Yargıtayca, istinaf kanun yolu denetimi ise bölge adliye mahkemelerince yapılır. Yargıtay tüm ülkede tek iken bölge adliye mahkemeleri bölgelerde kurulduğundan birden fazladır.

Temyiz talebinde bulunan taraflar temyiz dilekçelerinde temyiz sebebi göstermek zorundadır. Yargıtay kural olarak gösterilen temyiz sebepleriyle bağlı bir denetim yapar. İstinafta ise Cumhuriyet savcısı dışındaki sùjeler istinaf sebebi göstermek zorunda değildir. Bölge adliye mahkemeleri istinaf nedeni olarak gösterilsin gösterilmesin dosyadaki tüm hukuka aykırılıkları denetler.

Bölge adliye mahkemelerinin ağır cezayı içeren bazı hükümleri otomatik olarak temyiz denetimine tabi tutulurken ilk derece mahkemelerinin tüm kararları davasız yargılama olmaz ilkesi gereğince talep üzerine temyiz denetimine tabi tutulabilir.

Temyiz mahkemesi olan Yargıtayın kararlarına karşı bölge adliye mahkemeleri ve doğrudan doğruya kararları temyiz edilebilen ilk derece mahkemeleri direnebilir. Oysa ilk derece mahkemeleri bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı direnemezler.

Temyizde hukuki denetim yapılır. Buna karşılık istinafta hem hukuki hem de maddi vaka denetimi yapılır. Diğer bir söyleyişle istinafta duruşma yapılması ve maddi meselelerin yeniden yargılanması mümkündür.

OLAĞANÜSTÜ KANUN YOLLARI

Genel Olarak

Hükümün kesinleşmesinden sonra başvurulabilecek kanun yollarına olağanüstü kanun yolları dener. Bunlar 1)Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı, 2) yazılı emir ve 3) yargılamanın yenilenmesi olmak üzere üç çeşittir.

Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtirazı

Yargıtay ceza dairelerinden verilen kararlara karşı *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı*, re'sen veya istem üzerine itiraz yoluna gidebilir. Başvuru *süresi otuz* gündür (CMK m.308). Süre, ilamın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verildiği tarihten başlar. Ancak sanığın *lehine itirazda süre aranmaz*. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı dairesinin kararındaki hukuki hatayı göstererek bu kanun yoluna başvurabilir.

Kanunda açık hüküm bulunmama ile birlikte kanun yolunun özelliği nedeniyle Yargıtay Başsavcılığının itirazı, hükümün infazını engellemez.

Başsavcılığın itirazını, önce kararı veren daire inceler. İnceleme dosya üzerinden yapılır. İnceleme için CMK m.308/3'te belirli bir süre gösterilmemiş olup itirazın "*en kısa sürede*" incelenmesi öngörülmüştür. "*En kısa süre*" dosyanın kapsamına göre belirlenecektir.

Daire, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse dosyayı Yargıtay Ceza Genel Kuruluna gönderir (CMK m.308/3). Kanun koyucu olağan kanun yolu olan “itiraz” usulüne uygun (CMK m.267-271), olağanüstü bir itiraz usulü kabul etmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu incelemeyi, dosya üzerinden yapar ve inceleme sonucunda, düşme sebebi varsa, davanın düşmesine, itiraz nedenlerini yerinde görmezse, itirazın reddine karar verir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, itiraz nedenlerini yerinde görürse kararı ıslah eder yani ceza dairesinin ilamının kaldırılmasına karar verir ve kaldırılan kararın yerine verilmesi gereken kararı gösterir.

Bununla birlikte; bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kesin nitelikteki kararlarına karşı bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, re’sen veya istem üzerine, kararın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde kararı veren daireye itiraz edebilir. Sanığın lehine itirazda süre aranmaz. Daire, mümkün olan en kısa sürede itirazı inceler ve yerinde görürse kararını düzeltir, aksi halde itirazı reddeder. İtirazın reddine ilişkin kararlar kesindir (CMK m.308/A).

Kanun Yararına Bozma (Yazılı Emir)

Kanun yararına bozma, istinaf ve temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlara karşı başvuru olan olağanüstü bir kanun yoludur (CMK m.309).

Kanun yararına bozma, istinaf ve temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlara karşı başvuru olan olağanüstü bir kanun yoludur.

DİKKAT

Yazılı emre başvurulabilmesi için; 1) hâkim veya mahkeme tarafından verilen bir karar veya hüküm bulunmalı, 2) kararda hukuka aykırılık bulunmalı, 3) karar istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşmiş olmalı.

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükümde hukuka aykırılık bulunduğunu öğrenen Adalet Bakanı, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirir (CMK m.309/1). Bu nedenle bu kanun yoluna yazılı emir de denir. Hükümlünün cezasının kaldırılmasını veya daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiren bozma nedeninin bulunması hâlinde Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı, Adalet Bakanlığının istemi olmaksızın, re’sen de bu kanun yoluna başvuru yapılabilir (CMK m.310/1). Ancak Adalet Bakanı tarafından başvuru yapılan hâllerde bu yetki artık Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından ayrıca kullanılamaz (CMK m.310/2).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Adalet Bakanlığınca belirtilen nedenleri içeren tebliğnamesini Yargıtayın ilgili ceza dairesine verir (CMK m.309/2). Yargıtay ceza dairesi incelemesini dosya üzerinden yapar ve ileri sürülen nedenleri yerinde görürse karar veya hükmü kanun yararına bozar.

Bozma nedeni davanın esasını çözmeyen bir karara ilişkin ise kararı veren diğer bir söyleyişle kararına karşı bu kanun yoluna başvuru olan hâkim veya mahkeme, gerekli inceleme ve araştırma sonucunda yeniden karar verir.

Bozma nedeni, mahkûmiyete ilişkin hükmün, davanın esasını çözmeyen yönüne veya savunma hakkını kaldırma veya kısıtlama sonucunu doğuran usul işlemlerine ilişkin ise kararı veren hâkim veya mahkemece yeniden yapılacak yargılama sonucuna göre gereken hüküm verilir. Bu hüküm, önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olamaz.

Bozma nedeni, davanın esasını çözen ancak mahkûmiyet dışındaki hükümlere ilişkin ise aleyhte sonuç doğurmaz ve yeniden yargılamayı gerektirmez.

Bozma nedeni, hükümlünün cezasının kaldırılmasını gerektiriyorsa cezanın kaldırılmasına, daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiriyorsa bu hafif cezaya Yargıtay ceza dairesi doğrudan hükmeder. Verilen bozma kararına karşı direnilemez (CMK m.309).

Yargılamanın Yenilenmesi

Genel Olarak

Olağan kanun yolları sona erip hüküm kesinleştikten hatta hüküm infaz edildikten sonra dahi bir hükmün hatalı olduğu anlaşılabilir. Hatanın başka türlü giderilmesinin imkânı kalmadığı hâllerde hata yargılamanın yenilenmesi yolu ile giderilebilir (CMK m.315/2).

Dava zaman aşımı ve genel af davanın lehe olarak yenilenmesine engel olmaz. Ancak aleyhe yenilemeye engel olur. Çünkü hükümlünün itibarının iadesini sağlamak da bu kanun yolunun amaçlarındandır.

DİKKAT

Dava zaman aşımı ve genel af davanın lehe olarak yenilenmesine engel olmaz. Ancak aleyhe yenilemeye engel olur. Çünkü hükümlünün itibarının iadesini sağlamak da bu kanun yolunun amaçlarındandır.

Kanun yollarına ilişkin genel hükümler yargılamanın yenilenmesi talebi hakkında da uygulanır (CMK m.317/1).

Başvurabilecek Kişiler

Yargılamanın yenilenmesini hükümlü, hükümlü ölmüşse eşi, üst soyu ile alt soyu, kardeşleri ve Cumhuriyet savcısı isteyebilir. Hükümlü veya beraat etmiş sanık, kendi aleyhine yargılamanın yenilenmesini isteyemez.

Hükümlünün avukatı, muhakemenin lehte yenilenmesini isteyebilir. Cumhuriyet savcısı ise hem lehte hem de aleyhte yenilenme talebinde bulunabilir.

Hükmün infaz edilmiş olması veya hükümlünün ölümü, yargılamanın yenilenmesi istemine engel olmaz (CMK m.313/1). Bu hâlde ölenin eşi, üstsoyu, altsoyu, kardeşleri yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunabilirler (CMK m.313/2). Bu kişilerin yokluğu hâlinde Adalet Bakanı da yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunabilir (CMK m.313/3). Adalet Bakanı'nın yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunması istisnai bir hâldir. Adalet Bakanı, hükümlünün lehine ve sadece Yasa'da belirtilen kişilerin yokluğu hâlinde bu kanun yoluna başvurabilecektir.

Yargılamanın Yenilenmesinde Süre

Lehte yargılamanın yenilenmesinde herhangi bir süre aranmaz. Mahkûmiyet kararından sonra ne kadar süre geçerse geçsin, lehte yenilenme istenebilir. Aleyhte yargılamanın yenilenmesi konusunda ise karşılaştırmalı hukukta, suçtan dolayı zaman aşımı süresinin dolmamış bulunması ve ilgili kişinin yaşıyor olması koşulunun arandığı görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararından sonra yargılamanın yenilenmesinin istenmesi için ise bir yıllık süre öngörülmüştür. Bu süre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren başlar (CMK m.311/1-f).

Yenilenme Yöntemi

Yargılamanın yenilenmesi ancak istek üzerine olur. Mahkeme kendiliğinden yargılamanın yenilenmesine karar veremez. Yargılamanın yenilenmesi istemi, bunun yasal nedenleri ile dayandığı delilleri içerir (CMK m.317/2). Yenilenme nedeni ve bu konudaki deliller

dilekçede gösterilmelidir (CMK m.334/1). Yenilenme sebebi olarak bir suç gösteriliyorsa bu konuda kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmalı veya delil yokluğundan başka nedenlerle soruşturma yapılamamış olmalıdır (CMK m.316).

Yargılamanın Yenilenmesi Talebinin Etkisi

Yargılamanın yenilenmesi istemi hükmün infazını ertelemeyebilir. Ancak mahkeme, infazın geri bırakılmasına veya durdurulmasına karar verebilir (CMK m.312).

Yargılamanın Yenilenmesi Sebepleri

Genel Olarak

Yargılamanın yenilenmesi ancak önemli bir adli yanlışlık olması durumunda mümkündür. Hangi hâllerin yargılamanın yenilenmesi sonucunu doğuracağı, Yasâda tek tek belirtilmiştir.

Yargılamanın yenilenmesi, yasanın aynı maddesinde gösterilen sınırlar içinde olmak üzere, cezanın değiştirilmesi amacıyla istenemez (CMK m.315/1). Bu durum, takdir hatalarının önemsiz sayıldığını göstermektedir.

Yenileme istemi bir suç iddiasına dayandırılan hâllerde, ancak bu suçtan dolayı kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü verilmiş veya mahkûmiyeti gerektirecek nitelikte kuvvetli delil bulunmaması dışında bir nedenle ceza soruşturmasına başlanamamış veya sürdürülememişse kabul edilebilir. Lehte yenileme isteminin yeni olaylar veya yeni delillere dayandırıldığı hâllerde ise bu koşul aranmaz.(CMK m.316)

Lehte Yenilenme Sebepleri

Muhakemenin lehte yenilenmesi mahkûmiyet kararına karşı bu yola başvurulmasını ifade eder. Muhakemenin lehte yenilenmesi nedenleri şunlardır (CMK m.311/1):

- 1) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliğinin anlaşılması,
- 2) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiğinin anlaşılması,
- 3) Hükme katılmış olan hâkimlerden birinin, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmesi,
- 4) Ceza hükmünün hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olması ve bu hükmün kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılması,
- 5) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulması ve bunların yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir ceza içerikli kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olması,
- 6) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi. İHAM kararları nedeniyle yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilmesi için İHAM kararında belirtilen aykırılığın yeniden yargılama yoluyla giderilebilecek olması gerekir. Örneğin İHAM makul sürede yargılanma hakkının somut olayda ihlal edildiğini tespit etmişse bu aykırılık yeniden yargılanma ile giderilemeyeceğinden iade sebebi oluşturmaz.

Aleyhte Yenilenme Sebepleri

Sanık veya hükümlünün aleyhinde yargılamanın yenilenmesi nedenleri şunlardır (CMK m.314):

- 1) Duruşmada sanığın veya hükümlünün lehine ileri sürülen ve hükme etkili olan bir belgenin sahteliğinin anlaşılması,
- 2) Hükme katılmış olan hâkimlerden birinin, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek nitelikte olarak görevlerini yapmada sanık veya hükümlü lehine kusur etmiş olması,
- 3) Sanığın, beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hâkim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunması.

DİKKAT

Yeni delil ortaya çıkması hâli lehe yargılamanın yenilenmesi sebebi iken yargılamanın aleyhe yenilenmesi sebebi değildir.

Talebin İncelenmesi

Yargılamanın yenilenmesi istemi, hükmü veren mahkemeye sunulur. Yargıtayın ıslah yoluyla doğrudan hüküm kurduğu hâllerde de ıslah edilen hüküm vermiş olan mahkemeye başvurulur.

Mahkeme, önce usulden sonra esas bakımından davanın kabule değer olup olmadığına karar verir. Yargılamanın yenilenmesi isteminin kabule değer olup olmadığına ilişkin karar, duruşma yapılmaksızın verilir (CMK m.318).

Yargılamanın yenilenmesi istemi, Yasa'da belirlenen şekilde yapılmamış veya yargılamanın yenilenmesini gerektirecek yasal hiçbir neden gösterilmemiş veya bunu doğrulayacak deliller açıklanmamış ise bu istem *usul açısından kabule değer* görülmeyerek reddedilir. Aksi hâlde yargılamanın yenilenmesi istemi, bir diyeceği varsa yedi gün içinde bildirmek üzere Cumhuriyet savcısı ile ilgili tarafa tebliğ olunur. Verilen kararlara itiraz edilebilir (CMK m.319).

Mahkeme, yargılamanın *yenilenmesi istemini usuli açıdan yerinde bulursa istemin esas açısından kabule değer olup olmadığını* incelemeye başlar. Mahkeme bu aşamada, delillerin toplanması için bir naip hâkimi veya istinabe olunan mahkemeyi görevlendirebileceği gibi kendisi de bu hususları yerine getirebilir. Delillerin mahkemece veya naip hâkim tarafından veya istinabe suretiyle toplanması sırasında, soruşturmaya ilişkin hükümler uygulanır. Delillerin toplanması bittikten sonra Cumhuriyet savcısı ve hakkında hüküm kurulmuş olan kişiden yedi günlük süre içinde görüş ve düşüncelerini bildirmeleri istenir (CMK m.320).

Yargılamanın yenilenmesi isteminde ileri sürülen iddialar, yeterli derecede doğrulanmaz veya verilmiş olan hükme hiçbir etkisi olmadığı anlaşılırsa yargılamanın yenilenmesi istemi esassız olması nedeniyle duruşma yapılmaksızın reddedilir. Aksi hâlde mahkeme, yargılamanın yenilenmesine ve duruşmanın açılmasına karar verir. Bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir (CMK. 321).

Yeniden Muhakeme

Kesin hükmün otoritesini korumak açısından iade sebebi olarak ileri sürülen hususla bağlı olarak yeniden yargılama yapılmalıdır.

Yargılama yenilenirse kural olarak duruşma yapılır. İstisna olarak yapılmaz. Duruşma yapılmamasının gerekmesi, delil toplanmasını engellemez. Bu aşamada dinlenen tanıklara ve bilirkişilere yemin verilir.

İstisna olarak duruşma yapılmayacak hâller şunlardır: 1)Hükümlünün ölmüş olması, 2)beraat için yeterli delil bulunması. Mahkeme beraat kararı ile birlikte, önceki hükmün ortadan kaldırılmasını da karar altına alır (CMK m.322). Yeniden yapılacak duruşma sonucunda mahkeme, önceki hükmü onaylar veya hükmün iptali ile dava hakkında yeniden hüküm verir. Yeni verilen hüküm, temyiz edilebilir.

Yargılamanın yenilenmesi hâlinde önceki yargılamada görev yapan hâkim, aynı işte görev alamaz (CMK m.23/3).

Yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunan kimse isterse gideri Devlet Hazinesine ait olmak üzere önceki hükmün iptaline ilişkin karar Resmî Gazete ile ilan olunacağı gibi mahkemenin takdirine göre diğer gazetelerle de ilan edilebilir (CMK m.322/4).

Aleyhe Değişirme Yasağı ve Tazminat

Yargılamanın yenilenmesi istemi hükümlünün lehine olarak yapılmışsa yeniden verilecek hüküm önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır bir cezayı içeremez. Yargılamanın yenilenmesi sonucunda beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararının verilmesi hâlinde önceki mahkûmiyet kararının tamamen veya kısmen infaz edilmesi dolayısıyla kişinin uğradığı maddi ve manevi zararlar tazmin edilir (CMK m.323/3).

Özet

Kanun yolu, bir yargılama makamı tarafından verilen kararın doğruluğunu ve hukuka uygunluğunu denetlemek üzere, yeniden bir yargılama makamı önüne götürülmesini ifade eden muhakeme kurumudur. Hâkim ve mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve katılan kanun yoluna başvurabilirler. Bunlar dışında müdafî ile suçtan zarar gören vekilinin, kanuni temsilci ve eşin de kanun yollarına başvurma olanağı vardır. Cumhuriyet savcısı, sanık aleyhine olduğu gibi lehine olarak da kanun yollarına başvurabilir. Kabul edilebilir bir kanun yolu başvurusunda, kanun yolunun türü veya başvurulacak merciin belirlenmesinde yanılma, başvuranın haklarını ortadan kaldırmaz. Bu hâlde başvurunun yapıldığı merci, başvuruyu derhâl görevli ve yetkili olan mercie gönderir.

Olağan kanun yolları kesinleşmemiş yargılama makamı kararlarına karşı başvurulabilen kanun yollarını ifade eder. Hukukumuz bakımından olağan kanun yolları itiraz, istinaf ve temyizdir. İtiraz, hâkim kararları ile kanunun açıkça öngördüğü hâllerde mahkemelerin ara kararlarına karşı başvurulabilen bir kanun yoludur. İstinaf, ilk derece mahkemelerinin verdikleri hükümlerin, bölge adliye mahkemesi tarafından maddi ve hukuki yönden incelenmesini sağlayan olağan bir kanunyoludur. İstinaf incelemesi bölge adliye mahkemeleri tarafından gerçekleştirilir. Temyiz ise, bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin bozma dışında kalan hükümlerine karşı başvurulabilen bir kanunyoludur (CMK m.286). Hükme esas teşkil eden veya aleyhine başvurulacak başkaca kanunyolu öngörülmemiş olan diğer bölge adliye mahkemesi kararları da hükümle birlikte temyiz edilebilirler (CMK m.287). Temyiz incelemesi Yargıtay tarafından gerçekleştirilir.

Olağanüstü kanun yolları yargılama makamlarının kesinleşmiş kararlarına karşı başvuru kanun yollarını ifade etmektedir. Hukukumuz bakımından olağanüstü kanun yolları Cumhuriyet başsavcısının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesidir. Yargıtay Cumhuriyet başsavcısının itirazında, Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı, re'sen veya istem üzerine, ilamın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Ceza Genel Kuruluna itiraz edebilir. Sanığın lehine itirazda süre aranmaz. Kanun yararına bozmada ise hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükümde hukuka aykırılık bulunduğunu öğrenen Adalet Bakanlığı, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtayın ilgili ceza dairesine verir. Yargıtayın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse karar veya hükmü kanun yararına bozar. Son olarak yargılamanın yenilenmesi kanun yolunda, kanunda belirtilen lehe ve aleyhe bozma nedenlerine bağlı olarak yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir. Yargılamanın yenilenmesi istemi, hükmü veren mahkemeye sunulur. Bu mahkeme, istemin kabule değer olup olmadığına karar verir. Mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini yerinde bulursa delillerin toplanması için bir naip hâkimi veya istinabe olunan mahkemeyi görevlendirebileceği gibi kendisi de bu hususları yerine getirebilir. Yeniden yapılacak duruşma sonucunda mahkeme, önceki hükmü onaylar veya hükmün iptali ile dava hakkında yeniden hüküm verir. Yargılamanın yenilenmesi istemi hükmünün lehine olarak yapılmışsa yeniden verilecek hüküm önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır bir ceza-yı içeremez.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi olağanüstü kanun yollarını ifade etmektedir?
 - a. Kesinleşmemiş kararlara karşı gidilen kanun yolları
 - b. Kesinleşmiş kararlara karşı gidilen kanun yolları
 - c. Cumhuriyet savcısının kararlarına karşı başvuru kanun yolları
 - d. Mahkeme kararlarının sadece hukuki yönden incelendiği kanun yolları
 - e. Kolluk görevlilerinin yaptığı işlemlere karşı başvuru kanun yolları
2. Aşağıdakilerden hangisi olağan kanun yollarındandır?
 - a. Eski hale getirme
 - b. Yargıtay C. Başsavcısının İtirazı
 - c. İtiraz
 - d. Yargılamanın yenilenmesi
 - e. Karar düzeltme
3. Aşağıdakilerden hangisi olağanüstü kanun yollarındandır?
 - a. İstinaf
 - b. İtiraz
 - c. Kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz
 - d. Kanun yararına bozma
 - e. Temyiz
4. Aşağıdaki sülhlerden hangisi kanun yoluna **başvuramaz**?
 - a. Hakim
 - b. Savcı
 - c. Sanık
 - d. Müdafî
 - e. Katılan
5. Kanun yolu ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **söylenemez**?
 - a. Savcı sanığın lehine veya aleyhine olarak kanun yoluna başvurabilir.
 - b. Cumhuriyet savcısı, sanık lehine olarak kanun yoluna başvurmuşsa, sanığın onayı olmaksızın bu başvuruyu geri alamaz.
 - c. Kanun yoluna başvurma kural olarak süreye bağlı değildir.
 - d. Kural olarak kanun yoluna başvurma yazılı olmalıdır.
 - e. Kanun yoluna başvuru sırasında mercide yapılacak hata başvuranın hakkını ortadan kaldırmaz.
6. I- İtiraz
II- Temyiz
III- Yargılamanın yenilenmesi
Yukarıdaki kanun yollarından hangisi bakımından aleyhe değiştirme yasağı geçerlidir?
 - a. Yalnız I
 - b. Yalnız II
 - c. I ve II
 - d. II ve III
 - e. I, II ve III
7. CMK'da temyiz süresi hükmün tefhim veya tebliğinden itibaren ne kadardır?
 - a. Yedi gün
 - b. On gün
 - c. On beş gün
 - d. Otuz gün
 - e. Bir ay
8. Aşağıdaki kararlardan hangisi temyiz incelemesi sonucunda **verilemez**?
 - a. Düşme kararı
 - b. Onama kararı
 - c. Bozma kararı
 - d. Mahkumiyet kararı
 - e. İslah (düzelterek onama) kararı
9. Kanun yoluna sadece sanık lehine başvurulduğunda, incelemeden sonra verilecek yeni kararın eskisinden daha ağır cezayı içermemesine ne ad verilir?
 - a. Aleyhe değiştirme yasağı
 - b. Bir fiilden iki kere yargılama yapma yasağı
 - c. Davasız yargılama olmaz ilkesi
 - d. Kanun yoluna başvurma yasağı
 - e. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi
10. Aşağıdakilerden hangisi sanık lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden biridir?
 - a. Yeni yürürlüğe giren kanunun, sanığın işlediği hükmen sabit olan fiili suç olmaktan çıkarması
 - b. Hükümlünün cezasını çekerken iyi hal göstermesi
 - c. Hükümlünün anti-sosyal davranışı nedeniyle pişmanlık duyduğuna ilişkin somut verilerin bulunması
 - d. Hükme katılmış olan hakimlerden birisinin tarafsızlığından şüpheye düşülecek bir nedenin olduğunun sonradan anlaşılması
 - e. Yemin ettirilerek dinlenmiş olan bir tanığın hükmü etkileyecek biçimde hükümlünün aleyhine kastlı olarak gerçek dışı beyanda bulunduğu anlaşılması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “Kanun Yollarının Sınıflandırılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “Kanun Yollarının Sınıflandırılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise “Kanun Yollarının Sınıflandırılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Kanun Yollarına Başvuru Hakkı Olanlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Kanun Yoluna Başvurma Biçimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Aleyhe Değişirme Yasağı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise “Temyiz ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Temyiz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise “Temyiz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Yargılamanın Yenilenmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Savcı, şüpheli, sanık, şüphelinin ve sanığın yasal temsilcisi, eşi, avukat ve katılan (suçtan zarar gören), kanun yollarına başvurabilecek kişilerdir.

Sıra Sizde 2

İlk derece mahkemeleri tarafından verilen on beş yıl ve daha fazla hapis cezalarına ilişkin hükümlerin bölge adliye mahkemesince talep olmaksızın, re’sen istinaf incelemesine konu edilmesini ifade eder.

Sıra Sizde 3

Temyiz incelemesi sonunda verilebilecek kararlar onama, bozma, ıslah (düzelterek onama) ve düşmedir. Yargıtayın durma kararı vermesi mümkün değildir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Centel, N. Zafer, H. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Hakeri, H. Ünver, Y. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Kunter, N. Yenisey F. Nuhoglu. A. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul____.
- Özbek, V. Ö. (2005) **CMK İzmir Şerhi**, Ankara____.
- Öztürk, B. Erdem, M. R. (2008) **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Soyaslan, D. (2010) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Şahin, C. Göktürk N. (2014) **Ceza Muhakemesi Hukuku-I**, Ankara____.
- Toroslu, N. Feyzioğlu, M. (2013) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara____.
- Yurtcan, E. (2013) **CMK Şerhi**, İstanbul____.